

ספר

ילקוט יוסף

הלכות "ט"ו בשבט"

מנהגי ט"ו בשבט, דיני קדימה בברכות,
הלכות ערלה ותרומ"מ

פסקי הלכות במקורותיהם מהש"ס הראשונים והאחרונים,
ש"ע ונושאי כליו, עד אחרוני זמנינו,
בתוספת פסקים
ממון פוסק הדור אאמו"ר רבנו עובדיה יוסף זיע"א

בתוספת קובץ בעניני
"כשרות במטבח המודרני"

סדר הברכות לליל "ט"ו בשבט"

מאת: יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא הרבנות הראשית לישראל

מהדורת שנת תשפ"ב - עיה"ק ירושלים ת"ו

כל הזכויות שמורות למחבר הוצאת "זיכוי הרבים"

054-9271015

בכל ענייני הספר ניתן לפנות:

a0772249906@gmail.com

טל: 077-2249906

הנה כל היכא שהמחבר כותב בריש ספרו, כל הזכויות שמורות, הוי כמוכר הספר על תנאי שאחרים לא ידפיסוהו. ובודאי דכל תנאי שבממון תנאו קיים. וראה בש"ע (ח"מ סי' צט ס"ח). וכ"כ הגאון שואל ומשיב. דזה ודאי שספר חדש שמדפיס מחבר וזכה שדבריו מתקבלים על פני תבל, פשיטא שיש לו זכות בזה לעולם, ואין אחר רשאי לעשותו בלא רשותו, ומעשים בכל יום שמדפיס חיבור יש לו זכות, וכן לבא כוחו. וע"ש שכתב שכך סוברים הצ"ח וההפלאה. וראה להגאון ההפלאה לספר כתובה. וכן מבואר מדברי מהר"י אייבשיץ בהקדמה לספרו כרתי ופלתי. וכן סובר הבית יצחק (סי' פ) בשם אבד"ק בראדין. וכ"כ בספר ברכת שלמה (סי' כד). ובספר שערי ציון (סי' ו), והרב עמודי אש, ומחנה חיים (סי' מט), ומשיב דבר (סי' כד), והשד"ח בתחלתו, ובהקדמת בניו של רבי שניאור זלמן מלאדי, לספרו של אביהם על הלכות פסח, שנת תקע"ד. ובמנחת יצחק ח"ט (סי' קנג) והביא שם הרבה פוסקים ומחברים שכתבו, שפשוט הוא שהמחבר עצמו יכול לאסור על אחרים להדפיס את ספרו. וסיים, ונתקבל דעתם למעשה. ע"כ. וכן הוכיח המנחת יצחק בצוואת החפץ חיים. וראה בשו"ת יבי"א ח"ז (ח"מ סי' ט), שדעתו כהרב שואל ומשיב.

וז"ל מרן החיד"א בברית עולם (סי' רכד): וכן אם כותב ספר וגנב תורת אחרים, אם נהנה בכבוד התורה, נוטל חייו, קל וחומר שהוא נהנה במה שגנב תורת אחרים. על כן בחצי ימיו יעזבנו, ואחריתו יבוא בגלגול אחר, ויהיה נבל ויהיה מזולזל, כי נבל הוא ונבלה עמו. ר"ל. עכ"ל.

סדר ט"ו בשבט

נוהגים לערוך את השלחן בפרות אילן. אבי המשפחה או עורך הסדר פותח במקורו של ט"ו בשבט:

**אַרְבַּעַה רְאשֵׁי שָׁנִים הֵם בְּאֶחָד בְּנִימָן - רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַלְכִים
וְלַרְגָלִים בְּאֶחָד בְּאֵלוּל - רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעֲשֵׂר בְּהֵמָה
בְּאֶחָד בְּתַשְׁרִי - רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְשָׁנִים וְלְשִׁמְיטִין וְלִזְבָּלוֹת, לְנִמְיָעָה
וְלִירְקוֹת בְּאֶחָד בְּשֶׁבֶט - רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְאֵילָן, כְּדַבְּרֵי בֵּית שְׁמַאי.
בֵּית הַלֵּל אוֹמְרִים בְּחֻמְשָׁה עֶשֶׂר בּוֹ!**

יקחו מאכל העשוי מן החטה או שעורה - כגון עוגות ויברכו עליו:

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מִיְּמֵי מְזוֹנוֹת:

אחר שיאכלו מעט יאמרו פסוקים בענין חטה ולחם:

**וְשָׁמַרְתָּ אֶת מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּדַרְכָיו וְלִירְאָה אֹתוֹ: כִּי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִבִּיאֵד אֵל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מַיִם עֵינַת
וּתְהוֹמֹת יִצְאִים בְּבִקְעָה וּבְהָר: אֶרֶץ חֹטָה וְשֹׁעֲרָה וְגִפְנֵי וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן
אֶרֶץ זֵית שָׁמֶן וְדִבְשׁ: אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכַּנְתָּ תֹאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא
תַחֲסַר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִנְיָהּ בְּרֹזֶל וּמְהַרְרִיָּה תַחֲצַב נְחֹשֶׁת:
וְאֲכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבְרַכְתָּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל הָאֶרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן
לְךָ: הַשְׁמַר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְבַלְתִּי שְׁמֹר מִצְוֹתַי
וּמִשְׁפָּטַי וְחֻקֹּתַי אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם: פֶּן תֹּאכַל וְשָׂבַעְתָּ וּבָתִּים
טוֹבִים תִּבְנֶה וְיִשְׁבַּת: וּבְקִרְךָ וּצְאִנְךָ יִרְכָּן וְכִסֵּם וְזָהָב יִרְבֶּה לְךָ וְכֹל
אֲשֶׁר לְךָ יִרְבֶּה: וְרַם לְכַבֵּד וְשִׂכַּחְתָּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֶךָ מֵאֶרֶץ**

מִצָּרִים מִבֵּית עֲבָדִים: הַמּוֹלִיכֶךָ בַּמּוֹדָבֵר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נָחַשׁ שָׁרָף
וְעָקֵב וְצִמְאוֹן אֲשֶׁר אֵין מַיִם הַמּוֹצִיא לָךְ מַיִם מִצּוֹר הַחֲלָמִישׁ:
הַמּוֹאֲכֵלֶךָ מִן בַּמּוֹדָבֵר אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עֲנִתְךָ וּלְמַעַן
נִפְתָּךְ לְחֵיטָבֶךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ: וְאָמַרְתָּ בְּלִבְכָּךְ פָּחִי וְעֵצִים יָדִי עָשָׂה לִי
אֵת הַחֵיל הַזֶּה: וְזָכַרְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הֵנִיחַ לָךְ כַּח לַעֲשׂוֹת
חֵיל לְמַעַן הַקִּים אֵת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם בְּיוֹם הַזֶּה:

יִשָּׁב רַבֵּן גַּמְלִיאֵל וְדָרַשׁ: עֲתִידָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְהַצְמִיחַ כִּפְרוֹת שֶׁל
לֶחֶם עַל הָעֵצִים (שָׁבַת ל')

קָחוּ כוֹס זַיִן אוֹ מִיץ עֲנָבִים וּיְבָרְכוּ:

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְרֵי הַגֶּפֶן:

יֹאמְרוּ פְסוּקִים וּמִדְרָשִׁים:

וַיֵּן יִשְׁמַח לֵבָב אֲנוּשׁ לְהַצְחִיל פָּנָיו מִשְׂמֹן וְלָחֵם לֵבָב אֲנוּשׁ יִסְעֵד:
לְמָה הֵינִן נִקְרָא גַם זַיִן וְגַם תִּירוּשׁ? זַיִן – עַל שֵׁם שְׂמֹבִיא וְלָלָה
לְעוֹלָם, תִּירוּשׁ – שֶׁכָּל חַמְתָּגְרָה בּוֹ נַעֲשָׂה רֶשֶׁת. רַב כְּהֵנָא רַמִּי:
בְּתִיב תִּירוּשׁ וְקָרִינֵן תִּירוּשׁ, זָכָה – נַעֲשָׂה רֶאשׁ, לֹא זָכָה – נַעֲשָׂה
רֶשֶׁת. (יוֹמָא עו').

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: מִזְּמַן שֶׁאֵין אוֹמְרִים
שִׁירָה אֵלָּא עַל הַזַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "וּתְאֹמַר לָהֶם הַגֶּפֶן הַחֲדוּלְתִי
אֵת תִּירוּשֵׁי הַמְּשֻׁמָּח אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים" אִם אֲנָשִׁים מְשֻׁמָּח – אֱלֹהִים
בְּמָה מְשֻׁמָּח? מִכָּאן, שֶׁאֵין אוֹמְרִים שִׁירָה אֵלָּא עַל הַזַּיִן! (בְּרֻכּוֹת לז').
ר' יְהוּדָה בֶּן בְּתִירָה אוֹמַר בְּזִמְנָן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קָיָם אֵין שְׂמֻחָה אֵלָּא
בְּבִשְׂרָה שֶׁנֶּאֱמַר: "וּזְבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאֲכַלְתָּ שֵׁם וְשֻׁמְחָתָ לִפְנֵי ה'

אלהיד" עבשיו אין שמחה אלא ביון שנאמר: ויין ישמח לבב אנוש:

יקח זית, ואם אין לו זית יקח תמר או תאנה או רמון ויברך בקול רם, ויכון שבברכת העץ הוא פוטר את כל פרות האילן שיש על השלחן.

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם בורא פרי העין

"ארץ זבת חלב ודבש" – ארץ שפרותיה שמנים כחלב ומתוקים כדבש!

פעם אחת נכנס רבי לבני ברק ומצא שם אשכול ענבים מנח והיה נראה כעגל בן שלש שנים:

פעם אחת הלך רבי יהושע לסכנין ומצא עז רבוצה תחת עץ התאנה וחלב שותת ממנה ודבש יוצא מן התאנה ומתערבבים זה בזה

לאחר אכילת זית יאמר:

"זית רענן יפה פרי תאר קרא ה' שמך" בשם שהשמן מאיר – כך ביהמ"ק מאיר לכל העולם. שנאמר: "והלכו גוים לאורך", לבן נקראו אבותינו זית רענן שהם מאירים לכל באמונתם"

לאחר אכילת תמר יאמר:

דרש רבי חייא בר לויני: כתוב: צדיק בתמר יפרח בארץ בלבנון ישגה, אם נאמר תמר למה נאמר ארז, ואם נאמר ארז למה נאמר תמר?

אלו נאמר תמר ולא נאמר ארז הייתי אומר: מה תמר אין גזעו

מחליף - אף צדיק חס וחסיליה אין גזעו מחליף - לקב נאמר
ארי,

אלו נאמר ארו ולא נאמר תמר, הייתי אומר: מה ארו אין עושה
פרות - אף צדיק חס וחסיליה אין עושה פרות - לקב נאמר
תמר ונאמר ארו (תענית כה)

לאחר אכילת תאנה יאמר:

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן פתוב: "נוצר תאנה יאכל
פריה?"

למה נמשלו דברי תורה לתאנה? מה עץ תאנה זה כל זמן שאדם
ממשמש בו מוצא בו תאנים. אף דברי תורה כן כל זמן
שאדם הונה בהם מוצא בהם טעם טוב.

לאחר אכילת רמון יאמר:

אמר ריש לקיש: פושעי ישראל אין אור גיהנם שולטת בהן קל
וחמר ממוזבח הזהב, מה מוזבח הזהב שאין עליו אלא כעבי
דינר זהב עמד בפנה שנים ולא שלטה בו האור,

פושעי ישראל שמליאין מצוות ברמון שנאמר: בפלח הרמון
רקתה. ואמר רבי שמעון בן לקיש: אל תקרי רקתה אלא
ריקתה, שאפילו ריקנין שבך מליאין מצוות ברמון - על אחת בפנה
ובפנה" (ערוכין דף יט ע"א).

לאחר אכילת אגוז יאמר:

אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל לראות הפרחה הגפן הנצו
הרמונים.

למה נמשלו ישראל לאגוז מה אגוז זה אתה רואה אותו כלו עץ ואין תוכו נפר, אך בשאתה פוצעו אתה מוצאו מלא מגורות מגורות של אוכלים, כך ישראל - צנועים וענוותנים במעשיהם ואין תלמידים שבהן נפרים ואין מתפארים להכריז על שבחן, אך אם אתה בודקם אתה מוצא אותם מלאים חכמה. וכן, מה אגוז זה נופל בטיט ואין מה שבתוכו נמאס - אף ישראל גולים לבין האמות ולוקים מלקיות הרבה ובכל זאת - אין מעשיהם נמאסים:

לאחר אכילת אתרוג יאמר:

וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הַרְאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר - זה האתרוג. והוא מרמז על השכינה, ועל דוד המלך, ועל הנשמה הטהורה של כל יהודי. ולכן צריך להיות נקי מכל פגם וכתם, כי הנשמה טהורה היא וצריכה להשאיר נקיה מחטאי העולם.

לאחר אכילת תפוח יאמר:

בְּתַפּוּחַ בְּעֵצֵי הַיַּעַר כֵּן יְהוּדֵי בֵּין הַבָּנִים בְּצִלוֹ הַמִּדְתֵּי וַיִּשְׁבְּתֵי וּפְרִיֹו מֵתוֹק לְחֵבֵי:

למה נמשל הקב"ה לתפוח? לומר לך מה תפוח זה נראה לעין בלא כלום אך באמת יש בו טעם וריח, כך הקב"ה חבו ומתקנים וכלו מחמדים ונראה לעובדי כוכבים ולא רצו לקבל התורה, והיתה התורה בעיניהם כדבר שאין בו ממש, ובאמת יש בו טעם וריח, טעם מנין? שנאמר (תהלים לד) טעמו וראו כי טוב ה', ויש בו מאכל דכתיב (משלי ח) טוב פריי מחרוץ ומפז, ויש בו ריח שנאמר (שיר השירים ד) וריח שלמתנד בריח לבנון, אמרו ישראל אנו יודעין בחה של תורה לפיכך אין אנו זזים מן הקב"ה ותורתו, שנאמר: בצלו חמדתי וישבתי ופריי מתוק לחבי.

יְקַחוּ פְּרֵי מִפְּרוֹת הָאֲדָמָה וַיְבָרְכוּ:

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרֵי הָאֲדָמָה

יְקַחוּ מִשְׁקָה כְּלִשְׁהוּ וַיְבָרְכוּ:

בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בְּדַבְּרוֹ

ברכה אחרונה לאחר שתיית רביעית משקה או אחר פירות שאינם
משבעת המינים

בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא נִפְשׁוֹת רַבּוֹת,
וְחִסְרוֹנָן עַל כָּל מַה שֶּׁבְּרָאתָ לְתַחִיּוֹת בָּהֶם נִפְשׁ כָּל חַי
בְּרוּךְ חַי הָעוֹלָמִים.

הקדמה

"ספק ברכות להקל" נגד מרן

והנה כלל ידוע הוא בהלכות ברכות "סב"ל" ואף נגד מרן השי"ע אמריי הכי ברוב פעמים. ואמנם כפי הנראה בדורו של מרן הבי"י קיבלו הוראותיו גם בהלכות ברכות, וקבלו הוראותיו כדן רב גמור, שהיה גדול הדורות, וכמו שמבואר בדברי החזו"א (יבמות סי' קלד ד"ה הא). ולא אמרו סב"ל נגד הוראות השי"ע, כמו שלא אמרו סב"ל נגד הרמב"ם או הרי"ף, וכמו שיוצאי בבל בשעתם לא אמרו בשער עירם סב"ל נגד הבא"ח. ובאמת שדעת כמה מגדולי הדורות, דגם כיום לא אמריי סב"ל נגד מרן. וכ"ד מהרי"א ישראל בכסא אליהו (סי' רפד סק"ג). שו"ת אגורה באהלך (סי' כו, דף יא.), אבני צדק (או"ח סי' קמג-קעג), ערה"ש (סי' ת"צ או"ד) בית דוד (או"ח סי' ס"א) אמת ליעקב (דיני ברכות העולים סי' סג). גינת ורדים (כלל או"ח סי' כ). הרב המגיה בסי' שלמי ציבור (דין קריאת המועדים סי' או"ח ה' וסי' ב או"ח ו' וסי' ד או"ח ג' וסי' יא או"ח ב). וכן מורים דברי המהרי"ט אלגאזי בספר שמחת יו"ט (סי' יד). וראה בשו"ת יבי"א ח"ב (או"ח סי' ח). ובח"ה (או"ח סי' מב).

אלא שבדורות מאוחרים נתפשט המנהג כדעת רבותיו של החיד"א להחמיר הרבה בחשש ברכות ולומר סב"ל אפי' נגד מרן, מחומר איסור ברכה לבטלה שעי"ז נאמר שאר"י נזדעזעה ת"ק פרסה על ת"ק פרסה כשנאמר לאו דלא תשא שם ה' אלוקיך לשוא. וראה ביבי"א ח"ט (או"ח סי' כג) שכתב: "ורבים מן האחרונים סוברים לפסוק כדעת מרן אף בברכות, ולהורות לברך לכתחילה כדעת מרן וכו', אך מה נעשה שרוב האחרונים הסכימו בזה לדברי החיד"א, דאמריי סב"ל אפי' כנגד מרן".

וביבי"א ח"ז (או"ח סי' כט או"ח יג) כתב, שבאמת שעיקר הכלל "סב"ל אפי' נגד מרן", אינו מוסכם, ולאו מילתא פסיקתא היא,

שהרבה פוס' חולקים ע"ז, וכנ"ל, והוסיף שכי"כ בשלמי צבור (שלמי חגיגה דף רפח:). וכ"כ מהר"י פראגיי בתשובה (סי' נה). וכ"ד המאמ"ר (ר"ס תקפב). וכ"כ בשמו בספר טהרת המים (מע"פ אוי קפז). ומ"מ רבני האחרונים תפסו עיקר כמ"ש מרן החיד"א בשם רבותיו דסב"ל אמרי' אפי' נגד מרן.

ובשו"ת יבי"א (ח"ט יו"ד סי' כ') שכתב בתו"ד: "והרי מרא דשמעתתא לומר סב"ל נגד מרן, הוא החיד"א ז"ל וכי', ובעיקר הכלל שחידש לנו מרן החיד"א, רבים מהאחרונים לא ס"ל הכי וכי". גם שם (בחאו"ח סי' קח, בהערות על ספר אול"צ ח"ב) כתב בתו"ד: "שהחיד"א חידש לנו בשם רבותיו דאמרי' סב"ל נגד מרן, ושהוא עצמו הדר תבריה לגזיזיה במקום שמרן פסק לחיוב במצוה".

גם בשו"ת יבי"א (ח"ז או"ח סי' ז'), וכן בהליכו"ע (פרי וירא הע"ז) כתב: "שהרי מרן החיד"א הוא שחידש לנו בשו"ת חיים שאל ח"ב (סי' טו), דאף שהעושה כדעת מרן בברכות אין מוחים בידו, שהרי קבלנו הוראות מרן, מ"מ העיקר לחוש בעניני ברכות לדברי האחרונים שחולקים על מרן, ואינו מברך, ושכן קיבל מרבותיו. ע"ש. ונמשכו אחריו רוב האחרונים, אולם החיד"א עצמו וכי".

ולכן נראים הדברים שמרן אאמו"ר בסוף ימיו בהרבה הלכות כאשר מצא סמך נוסף, כגון רוה"פ יחד עם השי"ע, התיר לברך ולא חשש כ"כ לסב"ל נגד מרן, בצירוף שיטת הרבה פוסקים דברכה לבטלה היא מדרבנן, וכד' התוס' והרא"ש ועוד.

וראה בשו"ת יבי"א (ח"ט או"ח סי' כג אוי' ד) שחידש עפ"ז כלל גדול, וז"ל: "ומיהו נראה לי שאדם שנהג מנהג לברך, ע"פ מ"ש מרן בשי"ע, ולא ידע שיש חולקים על מרן, ושוב נודע לו שיש מן הראשונים ומן האחרונים שחולקים על מרן, יכול להמשיך במנהגו לברך, כיון שאנו קבלנו הוראות מרן. ואף החיד"א בשו"ת חיים שאל (סי' טו) שכתב שקיבל מרבותיו דאמרי' סב"ל אפי' נגד מרן, מ"מ הרב עצמו סיים שם, שהמברך כדעת מרן אין מוחים בידו, כיון שקבלנו הוראות

מֵרֶן. אִי"כ בכה"ג שכבר נהג כמֵרֶן, לא מהדרינן עובדא ורשאי להמשיך במנהגו. שהרי בעיקר דינו של מֵרֶן החיד"א דאמריי סב"ל אפי' נגד מֵרֶן, אין הדבר מוסכם, שרבים מן האחרונים סוברים לפסוק כדעת מֵרֶן אף בברכות, ולהורות לברך לכתחלה כדעת מֵרֶן וכו', ולכאוי כן היה ראוי לפסוק, שהרי אנו פוסקים כדעת מֵרֶן בין להקל בין להחמיר בדיני שבת ובדיני איסור והיתר, ואפי' נגד מאה פוסקים, וכמ"ש מהר"י מולכו ועוד רבים וכו', וי"א שבאיסור ברכה שא"צ אינו אלא מדרבנן, וא"כ לא עדיף דין ברכה שא"צ משאר איסורי שבת החמורים ושאר דיני איסור והיתר, שאנו פוסקים כדעת מֵרֶן שקבלנו הוראותיו אף להקל וכו', הילכך הבו דלא להוסיף עלה למי שנהג כדעת מֵרֶן, דאורויי מורין ליה שיכול להמשיך לברך כדעת מֵרֶן וכמנהגו מקדמת דנא. ובזה יש לסמוך על מ"ש בשו"ת אוהב משפט (סי' ח דף יא.), שאם האחרונים חלקו על מֵרֶן משום הכרעה בעלמא, מכח הכלל דסב"ל, כיון שמֵרֶן כל יקר ראתה עינו והכריע בשיקול דעתו לברך, עבדי כפסק מֵרֶן. ע"כ.

ובשו"ת יבי"א (ח"י עמ' קלה. ד"ה ח"ה) כתב, שיש לברך על פרי שיש בו ריח טוב "הנותן ריח טוב בפירות" אע"פ שהוא ראוי לאכילה כל שנטלו בידו על מנת להריח בו. ואף שיש חולקים על מֵרֶן, והבא"ח חשש לדעתם שכיון שעומד לאכילה לא יברך עליו. מ"מ אין לנו אלא דעת מֵרֶן וכן המנהג, כי לדעת רבים לא אמריי סב"ל נגד מֵרֶן וכמשנ"ת בשו"ת חזו"ע (ח"א סי' מט עמ' תתסח) בשם מהר"י אלגאזי ומהר"י פראגיי ומהר"ש לנייאדו והרב פרח שושן והחק"ל והמאמ"ר. ואפי' למ"ש החיד"א וכו', הרי סיים שהעושה כדעת מֵרֶן אין מזניחין אותו, שהרי קבלנו הוראות מֵרֶן. ובכה"ג שפיר סמכי ע"ד מֵרֶן, וכ"ש כדי להשלים מאה ברכות. בפרט שבה"ג שדבריו דברי קבלה מסייעים אותו. וכן עיקר. ע"כ.

וכתב בספר יסוד ושורש העבודה (שער הגשמיות פ"ב ד"ה גם יזהר) שבשעה שמברך צריך לכיון ולומר לנוכח השי"ת "שאתה ה' אלוקינו".

והנה ידוע ומפורסם על ראש הישיבה הגר"י צדקה זצ"ל, שהיה מזהיר ליהזר בברכות הנהנין בכוונה, כי מבלי כוונה הוא כמו גוף בלי נשמה, ואדם עולה לבי"ד של מעלה, ומתוך מאה ברכות שבירך כל יום במשך שמונים שנה, יש לו 3 מליון ברכות, וזה מלאכים עצומים לאין מספר, אבל מוצאים שכולם כמו פגרים מתים, או חולים, וחצויי אברים, ואולי מתוך כולם ימצאו איזה כמה מאות של מלאכים שראויים לעשות שליחותן לשבח את בוראן, ולהיות לסמך ועזר לאדם בעוה"ב.

ולכן היה מייעץ לחלק כל ברכה וברכה לג' חלקים, באופן זה: ברוך אתה ה', ולהפסיק, ואח"כ אלוקינו מלך העולם, ולהפסיק, בפה"ע. והו"ד גם בספר וזאת ליהודה (עמ' 291).

אמנם יש להעיר בזה, מדברי יסוד ושורש העבודה הנ"ל, וראה גם בשו"ת שבט הלוי ח"י (סי' ט) בענין המדפיסים שעשו הפסק פסיק בין שם הוי"ו ברוך הוא לאלקינו, שכן לא יעשה, כי אין להפריד בין הוי"ו לאלקים, כי הכוונה הפשוטה הוי"ו שהוא אלקים לנו, וכן ה' הוא האלקים, וכן אם הפירוש כמ"ש בספה"ק אלקים בגמטריי הטבע, שאנו מאמינים כי כל הטבע אלקות ומלוּבש בהטבע, ופסוק שמע ישראל וגו' נאמר שמע ישראל - ה' אלקינו - ה' אחד, וכ"ה בסידור היעב"ץ, אמנם בדפוס המקורי של סידור היעב"ץ הראשון הדפיס פסיק בין ה' לאחד, וע' בפ"י היעב"ץ עצמו שם בטוב טעם ודעת. עכ"פ דבר חשוב לעורר בזה, והכל נכון. ע"כ.

ובשו"ת משנת יוסף ח"ד (חאו"ח סי' יא), הביא מהזוה"ק בכמה מאמרים ששמות ה' אלוקינו שייכי אהדדי. כגון בפרשת תרומה (דף קסא:), כד מתייחדן תרין שמהן אילין וכו', והוי כולא שמא שלים ביחודא חדא וכו'. ובפרשת פקודי (דף ריג:), שמא שלים בתשע אתיין אינון הוי"ה אלוקים וכו'. איהו שמא שלים מכולא. ושוב הביא בזה דברים מפורשים משעה"כ (דף לו טור ד') שצריך האדם בתפלתו לחבר שמא שלים הנז'. ע"ש. ולכן גזר אומר שהמפסיק בין תיבת ה' לתיבת אלוקינו, נראה כמקצץ בנטיעות ח"ו.

ויתכן שעיקר כוונת הגר"י צדקה זצ"ל, לעורר לברך את הברכה לאט, ולא דוקא שצריך להפסיק ממש בין שם ה' לאלוקינו. או שיש שיעור להפסקה בין שם ה' לאלוקינו. אך הנכון יותר לומר ברוך אתה ה' אלוקינו, ואז להפסיק, מלך העולם, בורא פרי וכו'.

המברך בכוונה מתקן את הבריאה ומתברך

וכתב הרמב"ם (ברכות א, ד), שתיקנו ברכות דרך שבח או הודיה או בקשה, בכדי לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו. ובספר כד הקמח (ערך ברכה) כתב, שהזהיר בברכות, ה"ז הוכחה על אמונתו הטובה ועל זכות ליבו, ומעיד על עצמו שיש ליהדותו שורש ועיקר, והוא חסיד וירא חטא.

ובספר מצוות זמניות (ריש הלכות ברכות) לתלמיד הרא"ש כתב, שהברכות הם המצוה הגדולה בכל המצוות, ועבודת ה' הגדולה שבכל העבודות.

והגה"ק רבי יעקב אביחצירא בספרו שע"ת (אוי כא) כתב, שעיקר כל הברכות הוא לברר הניצוצות של הקדושה, שהם נתונים בתוך הקליפות, ומי שאינו מברך, מתקלל, כיון שמונע הברכה מהם, ומי שזהיר בברכות ומברך כראוי, בזה הוא מבורך, ויחולו על ראשו ברכות ממקור הברכות. ועיקר הברכה צריך שתהיה בכוונה כראוי, כדי שיהיו ראויים הברורים להתברר על ידה. ע"כ. ועיי שמברך בכוונה, כשמזכיר את השם על הדבר, מתעורר אותו החיות שעל ידו נברא הפרי ההוא, ומתעלה המאכל מגשמיות לרוחניות, כי נברא הכל ע"י השם (שמוצא מין את מינו וניעור), ומזה ניזונת הנשמה (בעש"ט עה"ת פי עקב).

אסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה - ואם זה גם בברכה אחרונה

ובעיקר חיוב הברכה מבואר בברכות (לה), שסברא היא שאסור לאדם שיהנה מהעוה"ז בלא ברכה. ודעת הפנ"י שם דסברא

זו מה"ת, אך מפורש ברמב"ם (ריש הל' ברכות) וז"ל: ומד"ס אפי' אכל כזית מברך אחריו. וכן מד"ס לברך על כל מאכל תחלה ואח"כ יהנה ממנו וכו'. וכן הוכיחו התוס' (יומא עט. וסוכה כו:) ממ"ש (ברכות כ:) שעל המזון אינו מברך לפניו משום דהוי רק מדרבנן. וכ"כ הבית אפרים חאה"ע (סי' נח דקכ"ד:).

ונחלקו הפוס' אם סברא זו היא גם לגבי ברכה אחרונה, שבכס"מ (פ"א מה' ברכות ה"ב) כתב וז"ל: וכן מד"ס לברך אחר כל מה שיאכל וכו', בר"פ כיצד מברכין ילפינן ברכה לאחריו בכל הדברים משבעת המינים. ודחי התם בגמ' ראייה זו, ואסיקנא אלא סברא היא אסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה. ע"כ. ומשמע שסברא זו היא גם לענין ברכה אחרונה. וע' בטור (סי' תפז) שכתב: ולוקח פחות מכזית משאר ירקות וכו', ואינו מברך אחריו בורא נפשות. וכתב הב"י, אבל נראה לומר, דכיון שאם יאכל כזית צריך לברך אחריו לדעת ר"י, ואם יאכל פחות מכזית אינו צריך לברך אחריו, טפי עדיף לאכול פחות מכזית מלאכול כזית, שאם מברך אחריו לדעת רשב"ם הוא ברכה שא"צ, ואם אינו מברך אחריו, נהנה מהעוה"ז בלא ברכה לאחריו וכו'. ע"כ.

אך מהתוס' (ברכות לט. ד"ה בצר) מוכח להיפך, שכתבו, דדוקא בברכה אחרונה צריך שיעור, אבל בברכה שלפניו אפי' פחות מכשיעור, שאסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה. ומוכח שסברא זו היא רק לענין ברכה שלפניו. וכן מוכח בתוס' ישנים שבת (כג.) גבי דמאי דתנן ומברכים עליו, פירוש בהמ"ז, דאילו ברכת המוציא פשיטא דמברכין שאסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה. ע"ש. ובאמת שעל כל הדברים שאינם משבעת המינים שברכתם בני"ר אין הברכה אלא רשות. וכמ"ש רש"י בס' הפרדס הגדול (סי' עח). וכ"כ הרוקח (סי' שמב) ובחי' הריטב"א (ברכו' לה). וכ"כ הגר"א בהגהותיו לירוש' (פ"ו דברכות ריש ה"ד), שבזמן המשנה לא היו מבי' בני"ר, שעיקר הברכה אינו חיוב גמור. ע"ש. וע' בס' שמו יוסף (סי' רנח) ובעמק יהושע מאמאן ח"ב (סי' כט). ובמאו"י (ברכות לה.).

בדיני מאה ברכות

והנה נודע שחייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות. ומונין מערב עד ערב ולא מבוקר עד בוקר. וגם בשבת ויו"ט צריך לברך מאה ברכות, וראה כמה פרטים בענין מאה ברכות בילקו"י ריש הלכות פסד"ז (סי' מו). ובילקו"י (ברכות סי' קפח ועמ' תשכד), ובשארית יוסף ח"א (עמ' תעד). ובסי' טבעת המלך (תפילה פ"ז הי"ד). ובהליכו"ע (ח"א עמ' ט).

והוא ע"פ המבואר בגמ' מנחות (מג:): אמרו, רב חייא בריה דרב אויא, בשבתא ובימים טובים טרח וממלי להו באיספרמקי ומגדי (בשמים ומיני מגדים). ומבואר, שהיה טורח בגופו ובממונו להשלים מאה ברכות. וכתב החיד"א (מחב"ר סי' רצ סק"א), דמכיון שבגמ' ייחסו זאת לרב חייא דוקא, משמע שרק הוא היה מצויין לטובה בזה, ומוכח שלטרוח ע"ז הוי ממדת חסידות. ע"כ. ובשו"ת יבי"א ח"ח (סי' כג אוי כד) סייע לזה מהרמב"ן (פסחים מ.) ועוד ראשונים שם. וצ"ל ששאר רבנן השלימו ק' ברכות ע"י שמיעת ברכה"ת וההפטרה. ועכ"פ הא ודאי דמאן דאפשר ליה עדיף להשלימן בפירות ומגדנות, ורק למי שא"א לו יוצא בשמיעת ברכות קריאת התורה וההפטרה, וכמ"ש מרן בש"ע (סי' רפד): צריך לכיון בברכות הקוראים בתורה, ולברכות המפטיר, ויענה אחריהם אמן, ויעלו לו להשלים מנין ק' ברכות שחיסר מניינם בשבת. ע"כ. [הרא"ש פ"ט דברכות]. וכתב הגר"ז (סי' רצ) דזה רק בדיעבד, אבל לכתחלה צריך להשלים מאה ברכות במגדנות וכדו'. ולכאוי יש לעיין, דהא בש"ע (סי' ריג) מבואר שהמברך להוציא אחרים, יוצאים בשמיעתם אם מכוונים אליו אפי' אם לא ענו אמן. ע"כ. ועמד בזה רעק"א (סי' רפד), דהכא משמע דבעי תרתו, שישמע וענו אמן. ואף דבעלמא יצא י"ח ע"י שומע כעונה אף בלא ענה אמן, הכא גרע דל"ש לומר שומע כעונה דהא הוא לא קרא בתורה [דאינה חובת יחיד]. ולא שייך לומר דהוי כמברך רק ע"י עניית

אמן, דגדול העונה אמן עולה לחשבון מאה ברכות. וכ"כ בפמ"ג (מש"י סי' קכד). ועי' בשו"ת חת"ס (א"ח סי' קנט).

ובפתה"ד (סי' רצ סק"ג) העלה שחיוב גמור הוא לטרוח בגוף ובממון להשלים מאה ברכות אף בשבת ויו"ט, ואין לחשוב שהוא רק ממדת חסידות, דליתא, אלא דרב אחא הוה טרח להשלימם בפירות ומיני מגדים חשובים ויקרים לכבוד שבת (כמ"ש ביבמות צג.), ואילו שאר החכמים היו משלימים מאה ברכות בשאר דברים שדמיהן קלים וזולים וכו'. [או שהיו עושים כמ"ש בש"ע (סי' רפד ס"ג), שהמכוין לברכות של העולים לס"ת, ושל המפטיר, ועונה אחריהם אמן, עולים לו להשלים מנין מאה ברכות, שמניינם חסר בשבת]. וכן הסכים השד"ח (מע"ח כלל לד), שחיוב גמור הוא.

והמברך מאה ברכות בכוונת הלב בכל יום, הברכות האלו מגיעות עד ה' אלוקיו, שהמלאך לוקח את הברכות האלו ועושה אותם כביכול כתר לפני השי"ת, כמ"ש רבינו אפרים (עה"ת פ"ר נצבים).

ולכן ראוי לכל ירא שמים למנות את הברכות שמברך מליל שבת, כדי להשלים למאה ברכות. אך אם א"א לו להרבות במיני מגדנות, יפטור עצמו בשמיעת ברכה"ת וברכות ההפטרה. ורבינו ישראל ב"ר יוסף הישראלי תלמיד הרא"ש כתב בספרו "ספר מצוות זמניות" (דין מאה ברכות) שדוד המלך ע"ה עמד להתפלל אל האלקים, בעת שהיתה בעם מכה רבה ועצומה, וגילה לו האל יתב' סוד זה של מאה ברכות הנרמז בפסוק, ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך וגו', שיש בפסוק זה צ"ט אותיות, וכשנוסיף האל"ף במלת "מה" יהיו מאה. ותיקן מאה ברכות, ותעצר המגפה. וסמכו לזה לכתוב נאום הגבר הוקם על, ע"ל בגימטריא מאה.

ובספר הקנה (ד"ה ענין יראת המקום) כתב, שבשם הוי"ה גנוזים מאה ברכות לתת לכל אדם, ובלבד שיברך את המאה ברכות, בכדי שיבואו עליו, ונרמז בפסוק "כי מה", בא"ת ב"ש, י"צ, שהן ק', אלא שצריך האדם לסייע בברכותיו להוריד המאה ברכות לאמא עילאה

והיא תברך הבנים. ובזמן שישראל אינן מברכין ק' ברכות בשלימות, אלא מחלקים אותם לבי ימים, אז מתהפך מלת מ"ה שהוא ק' ברכות. לכן אתם בני הגלות, תנו לב לדעת את אלהיכם ולברכו בכל יום מאה ברכות, כדי שתתברכו מהם, כי ע"י הברכות הללו אנו קיימים וחיים בגלות, לכן שמעו אלי ואל תקילו בם, ומה טוב ומה נעים לומר החזן הברכות הקצרות (ברכה"ש) בביהכ"נ, שירגילו בהם אף אותם שאינם יודעים.

וכתב באבודרהם (עמ' ו' בסדר תפלות חול) בשם רבי אברהם בן שושן, דתפלה אחת של י"ט ברכות עולה למנין נ"ז ברכות. והיינו, י"ט ברכות בתפלת הלחש, י"ט ברכות בשמיעת החזרה. וי"ט פעם עניית אמן שג"כ עולה לו למנין. והובא בב"י (סי' קכד). ובעוד יוסף חי (פי' תרומה או' ו) הביא בשם עולת תמיד (דף נט) שכתב בשם רבינו יונה ז"ל, המכויין בשעת חזרת התפלה מעלה עליו הקב"ה כאילו התפלל ג' תפלות, האחד שכבר התפלל בלחש, ושומע כעונה, והשלישי שעונה אמן שהרי הוא כמברך, הרי שלשה. ע"כ.

ועוד מצינו קולא גדולה בזה, במ"ש הט"ז (סי' תרכ סק"ג) על מ"ש שם הרמ"א שאין אומרים אין כאלהינו ביוהכ"פ, לפי שבשבת אומרים כן, כדי למלא החסר למאה ברכות בכל יום, וביוהכ"פ איכא הרבה, וא"צ למלא. ע"כ. [וראה בשבולי הלקט ובכל בו].

ומבואר מכ"ז דענין ק' ברכות בכל יום אינו דוקא בברכה, אלא בהזכרת דברי שבח לבורא. ולכן לדברי רבינו יונה מהני עניית אמן בחזרה למאה ברכות בכל יום. [וכתב במשנ"ב (סי' מו) דהוא בדיעבד, דהא לכתחלה בודאי שיש להשתדל לברך מאה ברכות ממש, וכלשון הגמ' חייב אדם לברך וכו']. וראה ילקו"י שבת כרך א' חלק שלישי (סי' רעד הע' ח'). ושם הובא מס' תניא רבתי (סי' א') בשם רבינו שלמה, דבאמירת אין כאלוקינו וכו' הרי י"ט כנגד י"ט ברכות שמתפללין בחול. וכ"ה בשבוה"ל (סי' רל עמ' 231), ובכל בו, וברוקח. ובס' הפרדס, ובסידור רש"י, ובמחזור ויטרי. אמנם בס' המנהיג (דיני

תפלה עמי' ל) דחה זאת, וע' ברמ"א (סי' תרכב ס"א). ובמשנ"ב שם. ובמג"א (סי' מו סק"ח), ובשו"ת המבי"ט (סי' קיז) ובכנה"ג שם.

וע"ש שחשבון ק' ברכות הוי מערב ועד ערב, כליל שבת ויומו. וכן מוכח בס' העתים (סי' קצה), ובשבולי הלקט (סי' א), ובארחות חיים (דף ד ע"ד) שמנין ק' ברכות בכל יום, הוא מערב עד ערב, ודלא כמ"ש בתורת חיים סופר שמנין ק' ברכות הוא מבוקר ועד בוקר, כמו הקדשים שהלילה הולך אחר היום שעבר, ושלפ"ז יש למצוא בנקל ק' ברכות גם בשבת, שהרי בערבית של מוצ"ש יש י"ט ברכות וברכות ההבדלה עם הסעודה רביעית, עוד עשר ברכות, וכולהו חזו לאצטרופי למנין מאה ברכות. ע"כ. אולם מלבד שמסתמות דברי הפוס' משמע שמנין ק' ברכות הוא מערב עד ערב, הרי בספר העתים הנ"ל הוכיח כן מהגמ' (מנחות מג:), דרב אחא בריה דרב אויא, בשבתא וביו"ט טרח וממלא להו באיספרמקי ומגדי, ואם איתא לא היה צריך "לטרוח" על כך, כי לא יחסרו אלא מספר מועט, ובנקל ישלימם, אלא ודאי מערב עד ערב מנינו. וכן מוכח בב"י (סי' מו), ובאח" שם. וכ"כ הגר"ח פלאגי בכה"ח (סי' לו אוי סב). וע' בשד"ח (מע' ח כלל לד), שלרש"י הלימוד אל תיקרי מה אלא מאה (מנחות מג:). הוא מה"ת, אבל לתוס' הוא מד"ר. וכ"ד הרמב"ם (סה"מ שרש א). והרמב"ן שם. וע"ע בשו"ת יוסף אומץ (סי' ט).

כמה פרטי דינים כלליים בענייני ברכות

- א.** וכתב הריטב"א בריש הלכות ברכות, תחילת כל דבר ראוי אדם ללמוד וללמד לבניו ותלמידיו סדר ברכות, כדי שלא יבואו לידי מעילה, וישחיתו ויתעיבו עלילה, מפני שזה דבר חמור מאד.
- ב.** והפוסט עצמו בכל דבר בברכת שהכל, ה"ז בכלל בור שקללוהו חז"ל (ברכות כ:). [א"ר (סק"א) בשם כתבי האריז"ל (ע' שער המצות פ' עקב)].

ג. וכתב האבודרהם: ת"ר אסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה וכל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה, פ"י ברכה המיוחדת לאותו דבר, מעל. פ"י כאלו נהנה מקדשי שמים. ע"כ. והובא גם בהקדמת ספר אור חדש. והיינו אף שבירך שהכל ויצא י"ח, כיון שלא בירך ברכה הראויה לאותו דבר אכתי איכא בזה מעילה.

וכתב בשו"ת גנת ורדים (א"ח כלל א ס"י כד) שלכן אמרו מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דברכות, ולא אמרו מי שמקיים מילי דברכות ה"ז חסיד, כדי ללמדנו שע"י שנוהר בברכותיו, ומדקדק לברך על כל דבר ודבר את ברכתו המיוחדת לו, כדאי הוא לו שיזכה להיות חסיד, שהאוכל שאוכל מתקדש, וגופו מתגדל מאוכל קדוש, ואינו בכלל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה, ואז הוא מתקדש ומתעלה, ומאליו טבעו רודף ליראה את ה'. ולא כעמי הארץ שמברכין ברכה דיעבד מבלי לטרוח להעמיד דבר על בוריו, לברך על כל דבר ודבר ברכה המיוחדת לו.

ד. יזהר לברך על הפרי הנקי והיפה שלא התליע, משום זה אלי ואנוהו [אור חדש, בית מנוחה (אוי ז), יפ"ל (אוי ב), כה"ח].

ה. בירך על מאכל ולאחר שבירך נמאס המאכל בעיניו, יתאמץ לטעום ממנו מעט, אע"פ שנרקב, שלא יהא ברכה לבטלה. ולכן לא יברך על אגוז עד שיראה הגרעין שבתוכו. ובשע"ת (סק"א) פ"י דהיינו בשאינו מאוס בעיניו כ"כ, דאל"כ כיון שנפשו קצה באכילתו, אין לו לאכול, שהאוכל דברים שנפשו קצה עובר על בל תשקצו. ובכה"ג יאמר ברוך שם וגו'. [וכ"ה בב"ח (ס"ס רז) מהגהות ברכות למהר"ם. וכ"כ בס' חסידים (ס"י תתמט) שמי שיש בידו אגוז אחד לא יברך קודם שישבר האגוז, שמא התליע או נרקב ונמצא שבירך לבטלה. ופ"י השל"ה (שער האותיות. קדושה כלל ה ס"י ז) דבשאר פירות אף אם הבאיש והתליע, חלה הברכה גם על קליפתו החיצונה, ולכן טוב יותר לברך על הפרי כשהוא שלם. ואני אוסיף דשבירת אגוז הוי הפסק בין ברכה לאכילה. ע"כ. וכתב בא"ר (סק"א), דלפ"ז אפ"י יש לפניו הרבה אגוזים צריך

לשבר קודם הברכה, אבל לטעם דשמא התליע, בהרבה אגוזים א"צ לשברם, ולכן נקט ס"ח אגוז אחד. ואינו דומה לברכת המוציא (סי קסז ס"א) שהזהירו שיחתוך מעט קודם הברכה, דשם באמת חותך מעט שאינו ניכר. ומיהו בסדר ברכות (דף ג:) כתב, שמי שרוצה לקלוף הפרי, יקלוף ואח"כ יברך שלא יפסיק בין ברכה לאכילה. ע"כ. אך אפשר לחלק. עכ"ד. וכ"כ הפמ"ג (סק"א) שיש לברך על הפרי בעודו שלם. ואינו דומה לאגוז אחד, וי"א שאפי' באגוזים הרבה ישבר הקליפה קודם דהוי הפסק גדול, וכן נראה דמ"מ הגרעין שלם הוא. וכ"כ בשע"ת הנ"ל].

ו. לא יברך אדם על מאכל או משקה שהוא חס או קר ביותר, שיש לחוש להפסקה. [סדר ברכות דף ג:].

ז. יזהר כל אדם לברר הפרי הנקי ויפה שלא התליע לברך עליו, משום זה אלי ואנוהו. [א"ר סי' רב סק"א].

ח. הצמא לשתות מים, לא יברך ואח"כ ישפוך לכוס, אלא ישפוך ואח"כ יברך. [מטה משה סי' שנה. ובכנה"ג סי' רד הגה"ט ביאר הטעם משום הפסק. אך בא"ר סק"א פירש משום ביזוי ברכה].

ט. בירך על המים, ושמע שיש מת בשכונה, ישפוך מעט מן המים וישתה השאר. [כן העתיק במט"מ (סי' שנו) בשם ס"ח (סי' תתנד). ובכנה"ג (סי' רד הגה"ט) העתיק שישתה מעט מן המים וישפוך השאר. (וע"ש דאף ליי"א בטעם שפיכת מים, שמה"מ מטיל במים טיפת סם המות, מ"מ שומר מצוה לא ידע דבר רע). ולא חשיב הפסק].

י. וקודם הברכה יכוין, שע"י הברכה יוסרו הקליפות הנאחזות במאכל שמברך עליו, וכתב מהרח"ו (שער המצוות פי' עקב, שער רוה"ק דף: ט) בשם האריז"ל, שעיקר השגת האדם אל רוה"ק תלויה בכונת האדם וזהירותו בכל ברכות הנהנין, לפי שעל ידם מתבטל כח הקליפות הנאחזות במאכלים החומרניים ומתדבקים באדם האוכל אותם, וע"י הברכות הנאמרות עליהם בכונה, הוא מסיר מהם הקליפות ההם, ומזכך החומר שלו, ונעשה זך ומוכן לקבל קדושה. [כה"ח או"א, ג].

קובץ ילקוט יוסף

מהלכות ומנהגי ט"ו בשבט

א. יום ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות. [ונפ"מ לכמה הלכות בדיני ערלה ותרומות ומעשרות]. ואסור להתענות ביום ט"ו בשבט. א)

למאי נפ"מ שט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות

להחשיב מזמן נטיעתה מ"ד יום לפני ר"ה, שעלתה לה שנה, החמירו עליה בסופה, שכל הפירות שחנטו בשנה הרביעית קודם ט"ו בשבט, יש להם דין ערלה, ואסורים לעולם, אפי' שנגמרו אח"כ באילן, כיון שט"ו בשבט הוא ר"ה לאילנות. אבל אם נטע בפחות ממ"ד יום לפני ר"ה, שמונין את השנים מר"ה, פירות שחנטו מיום ר"ה הרביעית, מותרים. (ש"ע סי' רצד ס"ה).

ב. וכן נפ"מ לדיני תרו"מ, שאין לעשר מפירות שנה זו על פירות שנה שעברה, ולא מפירות שנה שעברה על פירות שנה זו. ואפי' אם עבר והפריש אינו מועיל. ומונים,

א) משנה בר"ה (ב). וכדברי בית הלל, שהלכה כמותם. וכ"פ הטור והש"ע יו"ד (סי' שלא סעיף נו וסעיף קכה). ויש בזה כמה נפ"מ. א. לגבי ערלה, שג' שנות ערלה נמנין מעת נטיעת האילן (ולא משעת נתינת הפירות), אמנם הולכים בהם אחר שנות העולם (ולא מונין ג' שנים מיום ליום), וחודש בשנה חשוב שנה אחרי שהמתין י"ד יום לקליטת הנטיעה בקרקע, ולכן אם נטע נטיעה קודם יום ט"ז באב, שיש ארבעים וארבעה ימים עד ליום ר"ה, כיון שהגיע ר"ח תשרי עלתה לו שנה לנטיעה. ומונה עוד שנתים להשלמת שלשת השנים. אמנם בנטיעה כזו שהקלנו עליה בתחלה,

שנגמרו ונאספו בסוף שנה שלישית מפרישים מהם מעשר ראשון ומעשר שני, וכל שבאו לעונת המעשרות לאחר ט"ו בשבט מפרישים מהם מעשר ראשון ומעשר עני. וכן אם באו לעונת המעשרות קודם ט"ו בשבט של שנה רביעית, אע"פ שנגמרו ונאספו ברביעית, מפרישים מהם מעשר ראשון ומעשר עני, ואם באו לעונת המעשרות אחר ט"ו בשבט מתעשרים להבא דהיינו מעשר ראשון ומעשר שני.

בירק מא' בתשרי, ובאילן מיום ט"ו בשבט, שהוא ר"ה לאילנות, ולפיכך אתרוג שנלקט לפני ט"ו בשבט אין תורמים ומעשרים ממנו על אתרוג שנלקט אחר ט"ו בשבט, וכן להיפך. (ודוקא באתרוג הולכים אחר "לקיטה").

ג. וכן לגבי מעשר שני ומעשר עני, שבשנים אבד"ה מפרישין מעשר שני, ובשנים ג"ו מפרישין מעשר עני, וט"ו בשבט הוא ר"ה לאילנות, וכל פירות האילן שבאו לעונת המעשרות קודם ט"ו בשבט של שנה שלישית לשמיטה, אע"פ

פירות האילנות נידונים בעצרת ולא בט"ו בשבט

(הסוכות) נידונין על המים. ומה שנקבע יום ט"ו בשבט ר"ה לאילנות, הוא לענין הלכות ערלה וכו', כדלהלן, ומשום שאז יצאו רוב גשמי שנה, כמו שאמרו בר"ה (יב.), ופרש"י, שכבר עברו רוב ימות הגשמים, והשרף עלה באילנות, ונמצאו הפירות חונטים מעתה. וכ"ה בתשו' הגאונים (הרכבי, סי' רמג). וכן רא"ח נאה זצ"ל, בספר שנות חיים (במקור חיים סי' לא א' א) כתב, שהמוני העם טועים וחושבים שיום

והנה בספר אדני פז (דף יא ע"ד) כתב, שפירות האילן נידונים בט"ו בשבט, שהוא ר"ה לאילנות. ויומא דדינא דפירות הוא וכו'. ע"ש. ואין דבריו מוכרחין, כי באמת נראה שדין הפירות הללו הוא רק בעצרת, (ודוקא בתבואה אמרו בגמ' דתרי דיני דייני לה, ולא בפירות האילן). כדתנן (ר"ה טז.) בד' פרקים בשנה העולם נידון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בר"ה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון. ובחג

מפשטן, וכתב דט"ו בשבט הוי ר"ה לאילן אף לענין דיני שביעית. וע' בשו"ת חלקת יעקב (ח"ב סי' צו א"ב), ובספר המועדים בהלכה להגרש"י זיין (עמ' קפה). ובכלכלת שביעית (עמ' לב ותקטז) כתב ראייה לד' השל"ה. וכ"כ שם (עמ' שמז). ושלא כד' פאת השלחן.

וראה בשו"ת הר צבי (א"ח ח"ב סי' ט) שנסתפק לגבי מקומות שהאקלים שלהם הפוך מארצות שלנו, ויורדים שם גשמים בימות החמה, כמו ברזיל אוסטרליה אנגריטניה וכדו', אימתי הוא ר"ה לאילנות שלהם, לגבי שנות ערלה.

ט"ו בשבט הוא יום הדין לאילנות. וזה אינו. ע"ש. והכי הוי קושטא דמילתא כאמור.

ומבואר בר"ה (טו). דאף בשנה מעוברת, ר"ה לאילנות הוא בט"ו בשבט, אע"פ שעדיין לא יצאו רוב גשמי שנה, דאזלי' בתר רוב שנים. וע' בשו"ת דברי יוסף שווארץ (סי' מה).

ודע, שמדברי הרמב"ם (פ"ד מהל' שמיטה ה"ט), לפירוש הרדב"ז שם, ר"ה לאילנות לענין שמיטה הוא בתשרי ולא בט"ו בשבט. אבל השל"ה כתב להוציא דברי הרמב"ם

איסור תענית בט"ו בשבט

התענית לשבת הבאה, ואין קובעים תענית בט"ו בשבט, שלא מצינו תענית בר"ה כלל. דכיון דקתני במתני' ארבעה ראשי שנים הם, ובשאר ר"ה לית בהו תענית, אף ר"ה דט"ו בשבט לית ביה תענית. וה"נ אשכחן דילפי מהדדי במו"ק (ג.): וכ"ה בתשובת מהר"ם בר ברוך (לבוך, סי' תיב). וכ"כ בתשב"ץ קטן (סי' קי) בשם רבינו ברוך. ובמרדכי (פ"ק דר"ה), ובתשובת הריצב"א שבהגמ"י (פ"א מהל' שופר ה"א). וכ"כ

וכתב בשו"ת רבינו גרשום מאור הגולה בתשובה הנד"מ (סי' יד), שהואיל ושנינו (ר"ה ב.) ארבעה ראשי שנים הם, וקתני להו בהדי הדדי, כיון שבשאר ראשי שנים אסור בהן התענית, כך הדין בט"ו בשבט. וכדאמר' כה"ג במו"ק (ג.): ע"ש. וכ"ה בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סי' ה), שצבור שביקשו לגזור תענית שני וחמישי ושני, ונזדמן שהתענית הראשון יחול בט"ו בשבט, יש לדחות

מה שדייק רבינו גרשום מאוה"ג בדין ט"ו בשבט שפיר דייק, דאיהו נמי ס"ל כיתר הגאונים דס"ל שאסור להתענות בר"ה. וכן מבואר להדיא בתשובות רב שר שלום גאון (סי' מה). וכ"כ בשמו בהגמ"י (הל' שופר פ"א ה"א). ע"ש. וממילא ה"ה לט"ו בשבט שאין מתענים בו. וכ"כ בספר תיקון יששכר (דף לא:), ובספר זכר דוד די מודינא (עמ' תשד). [ובדברי רב נטרונאי ראינו סתירה, במ"ש הגמ"י שם בשמו, וז"ל בתשו' רב נטרונאי גאון נמצא, טוב להתענות בשני ימים של ר"ה, ואילו רבינו יצחק בן גיאת (עמ' מג) כתב, שאמר רב נטרונאי, שביו"ט ראשון של ר"ה שהוא דאורייתא א"א לישב בו בתענית, ורק ביום השני מותר. וכ"כ בספר המנהיג (הל' ר"ה א' א) בשם רב נטרונאי. וכ"ה באוצר הגאונים (ביצה, סי' מה). וצ"ע].

ובשו"ת בית דוד (תאו"ח סי' שנ) כתב, שסברא זו שכתבו הגמ"י והמרדכי, שאסור להתענות בט"ו בשבט, לא סברי לה שאר פוסקים, והרי"ף והרמב"ם והרא"ש, דאם איתא דסברי לה לא משתמיט חד מנייהו לומר כן, והכי מוכח מן הירושלמי (תענית פ"ב סוף הלכה יב), שהובא בטור (ס"ס תיח) בזה"ל: בכל

האגודה (פ"ק דר"ה), ובספר הפרנס (סי' תטו) בשם הריצב"א. וכ"פ מרן בש"ע (סי' תקעב ס"ג).

הן אמת שלכאורה יש לדון ע"ז, לפי מ"ש הגאונים, הובאו באו"ז ח"ב (ר"ס רנז), שאדם הרואה עצמו שצריך להתענות ביום ר"ה שהוא יום הדין הרשות בידו. ע"ש. וכ"כ בתשובות הגאונים (חמדה גנוזה סי' קכט). וכ"כ בהגהות מיימוני שם בשם רב נטרונאי גאון. ע"ש. וא"כ י"ל שגם בט"ו בשבט יהיה מותר להתענות. אולם מ"מ לדינא נקטי' כמ"ש הרא"ש (פ"ד דר"ה סי' יד) בשם רב שר שלום גאון, שאסור להתענות בר"ה. וכ"כ רש"י בפרדס הגדול (סי' קע) בשם רב יהודאי גאון. וכ"כ בעל המאורות (סוף ר"ה), ובתשו' הרשב"א (ח"ד סי' רסב) בשם רבינו האי גאון. וכ"כ בשמו רבינו יצחק בן גיאת (הל' ר"ה עמ' מג), והמנהיג (הל' ר"ה א' א), והאו"ז (ח"ב סי' רנז), ושכ"פ רבינו חננאל. וכ"ה בתשובת הגאונים שע"ת (סי' סד). וכ"כ המרדכי (פ"ק דר"ה סי' תשח) בשם רב נחשון גאון. וכ"כ בשבולי הלקט (סי' רפד) בשם רב סעדיה גאון. וכ"כ בשו"ת הריב"ש (סי' תקיג). וראה בחזו"ע (ימים נוראים עמ' קפ). ומעתה

מתענים, חוץ משבתות וימים טובים וראשי חודשים וחוה"מ, ולא קתני חוץ מט"ו בשבט. אע"פ שאין למדין מן הכללות אפי' במקום שנאמר בהם חוץ. והראיה שהביאו המרדכי והגמ"י מדתנן ארבעה ראשי שנים הם וכו', אינה מכרעת כלל, ומה שאמרו שלא מצינו תענית בר"ה כלל, אינה טענה כלל, דאדרבה איפכא הוא, שלא מצינו איסור תענית בר"ה כלל, כי האיסור להתענות בר"ה אינו אלא משום יו"ט שנקרא חג ומקרא קודש, משא"כ בשאר ראשי שנים. ואף מרן הש"ע (סי' תקעב) בדין ט"ו בשבט, לא כתב כן אלא לענין שלא יגזרו בו תענית לכתחלה, לחוש לכתחלה לדברי המרדכי והגמ"י, אבל יחיד שקיבל עליו תענית כך וכך ימים, ואירע בתוכם ט"ו בשבט, מתענה, כיון שקיבלו בלשון קבלה, שהרי בש"ע (ר"ס תקע) כתב, יחיד שקיבל עליו תענית כך וכך ימים ואירע בהם שבתות וימים טובים או ר"ח וחנוכה ופורים, ולא הזכיר ט"ו בשבט, י"ל דתנא ושייר, שהרי בשו"ת פני אהרן (חאו"ח סי' כו) נשאל במי שקיבל תענית למחר, ולא שם לבו שלמחר הוא יום ל"ג לעומר, לא יתענה, שאילו ידע שלמחר יום ל"ג בעומר לא היה מקבל להתענות

אולם במחכ"ת אין בדבריו כדי לדחות דברי הראשונים המרדכי והגמ"י, בגילא דחיטתא, ובפרט אחר שמצאנו מקור דבריהם בתשובת רבינו גרשום מאור הגולה ורבינו מהר"ם מרוטנבורג. ומ"ש שהיחיד מתענה בט"ו בשבט, ע' למהר"א לפפא בספר אבק דרכים (בקונטרס דרך שלום ס"ס לג) שכתב, שמהראיה שהביאו המהר"ם והמרדכי והגמ"י נראה שאין חילוק בין צבור ליחיד, ולכן גם היחיד יתיר נדרו ולא יתענה, כי מי יוכל לחלוק על מהר"ם והמרדכי והגמ"י, ואין לומר שאפי' התרה א"צ, כי לא מצאנו כן אלא ביו"ט, ולא מצינו לט"ו בשבט שיקרא יו"ט. וגם בלשון בני אדם לא נקרא יו"ט. ע"כ. ומ"ש הבית דוד לדייק מהש"ע (סי' תקע) שכתב, ואירע בהם שבתות וימים טובים או ר"ח וחנוכה ופורים, ולא הזכיר ט"ו בשבט, י"ל דתנא ושייר, שהרי בשו"ת פני אהרן (חאו"ח סי' כו) נשאל במי שקיבל תענית למחר, ולא שם לבו שלמחר הוא יום ל"ג לעומר, לא יתענה, שאילו ידע שלמחר יום ל"ג בעומר לא היה מקבל להתענות בשבט. עכת"ד.

ולהרבות בסליחות ותחנונים על צרה שלא תבא, ואירע בהן ט"ו בשבט, ומטעם זה לא התענו בו ביום, רק שאמרו סליחות בתפלת המנחה וכו'. ע"ש. ומשמע שלא היו אלא יחידים, ולא התענו בט"ו בשבט, שכנראה סמכו על הראשונים הנ"ל. וכן עיקר. ודלא כהבית דוד. [ילקוט מועדים עמ' רמו. חזו"ע ברכות עמ' א].

בו. ולכן יעשה התרה. ע"ש. וכיו"ב כתב הארחות חיים (סי' תקע סק"ב), שה"ה בימי ניסן ושאר ימים שנוהגים שלא לומר בהם תחנון, שדינם כימים האסורים להתענות בהם מדבריהם. וכמ"ש הש"ך יו"ד (סי' רטו ס"ק יא) בשם תשובת מהר"ם. גם בשו"ת פני אהרן (א"ח סי' 1) כתב, מעשה שהתחילו תלמידי חכמים שבעיר הע"י להתענות בה"ב

תענית דיבור בט"ו בשבט בישיבת פורת יוסף

שלא נעשה זאת, ואמר, שהאברכים יתחזקו בלימוד בלא הפסקה, ולמעט בדיבורים בטלים, זולת דברים הנצרכים ביותר. ובאמת, שאיני זוכר מעודי שמרן אאמו"ר עשה תענית דיבור באופן שלא דיבר אף תיבה אחת בדברים הנצרכים לו. ויש עוד להאריך בזה, ואכמ"ל. [נמה שהנהיגו עצמם כמה צעירים להתענות מספר ימים ברצף, באופן שהדבר גורם להם חולשה רבה, ושוכבים במטתם ללא יכולת ללמוד תורה, ללמוד ש"ס בעיון, הנה מנין שהקב"ה חפץ בעבודת ה' באופן כזה שממעט בלימודו, כי עיקר גדול הוא שאין לך דבר גדול יותר מלימוד תורה. ולא כל אחד יכול ליטול את ה'].

והנה ידוע שבישיבת פורת יוסף נהגו מזה שנים לערוך יום תענית דיבור ביום ט"ו בשבט, מסיבה ידועה, וכל בני הישיבה הקדו' קוראים תהלים במשך כל היום. אולם זכורני שבשנת תשל"ד רצו האברכים בישיבתנו "חזון עובדיה" להנהיג כן גם בחזו"ע, ומרן אאמו"ר זיע"א התנגד לכך בכל תוקף. ואף שראש הישיבה הגר"י צדקה זצ"ל חיזק הדבר בפורת יוסף, מ"מ דעתו של מרן אאמו"ר לא היתה נוחה מזה שבני תורה בשאר הישיבות יבטלו מלימודם במשך יום שלם, ויעזבו את לימוד הגמ' והפוסקים, לקרוא במשך כל היום תהלים, ולכן ביקש

דימי שובבי"ם הם לתקן פגם הנ"ל כמבואר בספרים הקדושים, לכן בא סי' ברמז הסופי תיבות ואלה שמות וגו' אותיות תהלים שצריך לומר אז. ע"ש. ובספר פלא יועץ להגה"ק רבי מרדכי מהארנסטפיל על התורה (עמוד עז) כתב, שעיקר העבודה בימים אלו התיקון בלשון הוא לשמור מכל דבר איסור, ורק בדברי תורה לקשר מוחו לידע לפני מי הוא מדבר, ומה שאינו יכול לקשר מחשבתו לדיבורו ומבלבלין אותו מחשבות זרות בעת תורה ותפלה, הוא מחמת שלא שמר לשונו בדיבור אסור או בטל, שהוציא הדיבורים בבחינת הבל ורעות רוח, כדאיתא בתקונים. וכ"כ ביסוד ושורש העבודה (שער המפקד, תיקון ימי השובבי"ם). ע"ש.

גם בספר שבט מוסר (פרק מד) כתב: ויזהר בעצמו מדברים בטלים שהם כזרע לבטלה כנודע, ומעוררים העון שהם בסוג שלו. וידאג תמיד על מה שעשה ויבכה ויתחנן לפני בוראו להעביר על עונו וכו'. ע"ש.

וכ"כ הגר"א באגרתו עלים לתרופה, וז"ל: ועד יום מותו צריך האדם להתייטר ולא בתעניות

והן אמת שבספרי החסידות הפליגו בגודל מעלת קריאת התהלים בימי השובבי"ם, וראה בספר דברי יחזקאל להרה"ק משינאוזה (פר' שמות) שכתב: ואלה ש'מות בני ישראל ה'באים מצרימה, ראשי תיבות הוא השבי"ם, וסופי תיבות תהלים. כי מסוגל לחטא ז"ל ר"ל. ובפרט לומר תהלים בימי השובבי"ם. ואמרו בשמו של הרה"ק מטשערנביל ז"ל שסגולה לזה להתענות בעש"ק, ובשבת קודש יאמר תהלים. ורמז זה הובא גם בכתבי רבי משולם זוסיא מזינקוב לומר תהלים בימי השובבי"ם, כי ואלה שמות בני ישראל הבאים סופי תיבות תהלים. [ילקוט אוהב ישראל, הליכות ומנהגים או' צה].

גם בספר אוהב שלום להרה"ק רבי שלום שפירא מקאזניץ (פר' שמות) כתב: סופי תיבות ואלה וגו', הם תהלים, עפמ"ש הרב חיד"א דמאחר שהתפלל דוד המלך שיהיה שכר על קריאת התהלים כעוסק בנגעים ואהלות, נראה דתהלים מועיל לתיקון הברית, כמו שכתבו גורי האר"י ז"ל שלימוד סדר טהרות מועיל לתיקון הברית. ע"כ. לכן כיון

יותר טוב ממה שיקבל עליו תענית מאכילה ושתייה.

וכבר הזכרנו לעיל מ"ש בספר נר למאה (עמוד קמה) בשם האדמו"ר מאוסטרורוצא ז"ל, שתעניות דיבור החשובות כאילו התענה כמה וכמה תעניות, מכפרות על עבירות של כאילו, וכגון כל הכועס כאילו עובד ע"ז, אבל על מה שחייב תענית מדינא אין מועיל התיקון של כאילו התענה.

ועכ"פ עיקר הקפידא היתה בדיבורים בטלים שלא לצורך צרכי האדם, וכן בדיבור של איסור ולשון הרע. אבל אין מבואר שם שלא לדבר אפי' תיבה אחת לצורך האדם, כגון שאומר לחבירו שיגיש לו דבר מה, וכדומה. וזה רק למיגדר מילתא שלא יגרר לדברים בטלים.

וסיגופים, רק ברסן פיו ובתאותו. וזוהי התשובה. וזהו כל פרי העולם הבא. וזה יותר מכל התעניות והסיגופים שבעולם. וכל רגע ורגע שהאדם חוסם את פיו זוכה בשבילו לאור הגנוז שאין כל מלאך ובריה יכולים לשער וכו', ובוזה יכופר לו כל עון וניצול משאול תחתית וכו'. ע"כ.

גם המשנ"ב (סי' תקעא סק"ב) כתב: וראיתי כתוב בספר אחד, שכשאדם רוצה להתנדב תענית טוב יותר שיקבל תענית מן הדיבור ממה שיקבל עליו מן האכילה, כי ממנו לא יהיה לו נזק לא בגופו ולא בנשמתו, ולא יחלש ע"י זה. וע"ע בספר שמירת הלשון (שער ב' פ"ה). והוסיף שם בהג"ה, שכיו"ב כתב בספר ראש הגבעה, שיש לאדם לקבל על עצמו תענית דיבור, וזה

בחיובות תענית דיבור

ואמנם בשנת תרפ"ח ייסדו בירושלים חבורה שנקראה בשם "אור חדש וצמח צדיק", כשעיקר מטרתה ותקנתה לתורה ותפלה ולתענית דיבור, ובשנה זו אף נדפס חיבור מקיף בשם קונטרס היחיאלי, מהרב יצחק

אלפייה זצ"ל, הכולל ענינים שונים שברובו נידון על ענין התענית דיבור (דף סה - עד), ובר"ח שבט מתאספים אנשי החבורה בביהכ"נ הנ"ל וקובעים שעות לתורה ותפלה, והתקנה הראשונה היתה: שלא לדבר כלל וכלל מהתחלת הלימוד

קבלה מן רבינו אלימלך מליזנסק, כי האומר ג' פעמים כל התהלים ביום אחד, הוא חשוב כתענית משבת לשבת. [והיינו בעת שאינו יכול ללמוד ש"ס ופוסקים]. והנה כבר ידוע מה שנחלקו גדולי הדורות ביחס לספר חמדת ימים הנ"ל, כי יש שכתבו שלא להסתמך על דבריו וכו', ונדע שהגאון היעב"ץ יצא כנגדו בשצף קצף. אך לעומתו מהר"ח פלאג'י בספרו כל החיים (מערכת ה"א או"ח) כתב: דנדע בשערים דספר חמדת ימים בנוי לתלפיות מיסוד רבותינו הקדושים חכמי התלמוד, והגאונים וגדולי הראשונים ואחרונים, ומספר הזוה"ק, ובעלי הקבלה, ועילא מנהון מרן הקדוש איש האלקים רבינו האר"י ז"ל, ותלמידו מהרח"ו, וסיעת מרחמוהי, ובעלי הפרושים רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל, והנמשכים אחריו בעלי המוסר, גדולי הראשונים, ובעל חובת הלבבות ורבינו יונה, והאחרונים, ומתוכם כעין החשמל הרה"ק בעל ראשית חכמה, ומאחר שהספר הבהיר הלזה חמדת ימים הנה הוא מיוסד על אדני פז, ומלא ברכת ה', מכל אילין רבוותא ואיהו גופיה גם

עד הגמר. גם לא בדברי תורה ולא בשאלת שלום. הסדר נפתח בוידוי ארוך על פי סדר הא - ב, ולאחר מכן אומרים כל ספר התהלים ג' פעמים רצופות, מלוות בתפלות מיוחדות תחלה וסוף. וכתב שם, כיון שבזמנינו הגופות נחלשו בעוה"ר, ואין כל כך חוזק ובריאות הגוף להתענות, לכן יקבל אדם תענית דיבור הנחשבת להפסקה גדולה ולתענית משבת לשבת. ותענית דיבור מועילה לאדם יותר מכל מיני סיגופים ותעניות, וגם אינו מחליש את גופו כתענית אכילה ויתר הסיגופים. והוא טוב לגוף וטוב לנשמה. ומשכין שלום בין הגוף לנשמה, ששניהם יזכו לאור החיים, ולעולם הנצחי שכולו טוב. וצריך יום שלם ממש לתענית דיבור, [והיינו מעלות השחר עד צאת הכוכבים]. וכמו שכתבו הגר"א, חמדת הימים, אבן שלמה, החפץ חיים, ובראש הגבעה. וע"ש שהרחיב את הדברים על פי ספר חמדת ימים, ובעל הנועם אלימלך, שתענית משבת לשבת נחשבת לחמשה וששים אלף ושש מאות תעניות. וכ"כ בספרו שיח יצחק (דף קמח). ובספר רחמי האב (סי' נז) כתב,

יתכן שמי שעושה תענית דיבור נחשב כאילו התענה כל ימיו. ושמעתי שאמרו ליישב זאת עפ"ם בספר מועדים בהלכה בשם הגר"ח מבריסק, ליישב קושית מרן הב"י (סי' תרע) בטעם שעושים שמונה ימי חנוכה, והרי היה שמן בפך ללילה אחת, ותירץ, שהנס לא היה בכמות השמן, אלא באיכות, שהשמן נעשה סמיך באופן שיש בו כח לדלוק שמונה ימים. וכן לגבי תענית דיבור, שיש לזה חשיבות באיכות של אותה חשיבות של תענית של כך וכך ימים. אבל בודאי שאין זה נחשב כמספר התעניות בכמות. ודו"ק.

והנה שבע שנים לאחר הדפסת החיבור קונטרס היחיאלי הנ"ל, נדפס בשנת תרצ"ה תיקון לימי השוכבי"ם ע"י רבי דוד שלמה בן עטר, שהוא העתק מקונטרס היחיאלי הנז', אלא שבקונטרס הנז' נערכה התענית דיבור רק כסניף לתיקון הנז', והקונטרס של הרב בן עטר נועד להעמיד את התענית דיבור לדבר המרכזי של אותו יום. וראה בכ"ז בספר מועדים לשמחה (עמוד שצד והלאה).

הוא מוכיח לרבים במת"ק ודש"ן כלשונו הטהור לשון של זהורית, מליץ טוב הפותח יד בתשובה מפני תקנת השבים, ורבים השיב מעון, והדבר בדוק ומנוסה, כי נראה המבחן והנסיון כי כל דבריו אמת וצדק, ונאמנו מאד, כי כל השומע את דבריו כי נעמו, עושה פעולה גדולה בגופו ואבריו ונשמתו להחזירו בתשובה שלימה, ולקנות הארת קדשה ויראת ה' על פניו תמיד, פעולת צדיק לחיים, והרי אמרו רז"ל דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב, ורבינו בעל עץ חיים, והרב בעל בתי כהונה, נתנו הסכמה לחמדת ימים, וגם מפי מגידי אמת מרבני טבריא שמעתי שהמהר"א היה אומר בפה מלא, שספר חמדת ימים חיברו הרב ז"ל בעמוד ענן אשר ירד עליו מן השמים וכו'. ע"כ.

והנה במ"ש הרב היחיאלי שתענית זו עולה לסך ששים וחמשה אלף ושש מאות תעניות, כבר העירו על זה, שהרי דוד המלך אמר בתהלים, ימי שנותינו בהם שבעים שנה, ואם בגבורות שמונים שנה, ושבעים שנה הרי הם כעשרים וחמש אלף ימים בלבד, וא"כ איך

קמחי בשו"ת מלאכת שלמה (חאו"ח סי' ר') שכתב, מנהגינו שביום ר"ה (אחר התפלה והסעודה) אנו מתאספים ועוסקים באמירת תהלים. ויש ת"ח השוקד על תלמודו בגופי הלכות יומם ולילה, ורוצה לפטור עצמו מלקרוא תהלים, באומרו מה לי גופי הלכות שאני עוסק בהם תמיד, ומה לי תהלים, ונראה שאינו יכול לפטור עצמו מקריאת התהלים, וקצת סמך לזה, ממ"ש בכנה"ג (או"ח סי' תרכא) בשם רבי ישעיה האחרון ז"ל, הובא בשלטי הגבורים (פ"ק דברכות) אותם תלמידי חכמים שעוסקים בתורה בבתי הכנסת ביוהכ"פ, בשעה שהצבור מתפללים, ומשתמטים מלהתפלל אותם תפלות וסליחות ותחנונים עמהם, לא יפה עושים. ע"ש. וה"ה לענין אמירת תהלים שהוא כאילו עוסק בנגעים ואהלות, ויש בו סגולה להכחיד כל החוחים והקוצים, ונחשב כסליחות ותחנונים. ע"כ. ולי נראה, שאין בכך כלום, ורשאי הת"ח לעסוק בגופי הלכות ביום ר"ה כדרכו בקודש, שהרי אמרו בגמ' בב"מ (לג א) העוסק במקרא מדה ואינו מדה וכו', תלמוד אין לך גדול מזו. ואין שום ראייה מדברי רבינו ישעיה

וז"ל מרן אאמו"ר במכתב מיום ה' סיון תשל"ט: לכבוד הנהלת ביהכ"נ אגודת אחים בעפולה עלית. הגד הוגד לי כי אתם מקיימים מידי חודש בחודשו "תענית דיבור" ומשתתפים שם עשרות אנשים מאחינו בית ישראל. והנני מחזק את ידיכם, כי קיום "תענית דיבור" יסודתו בהררי קודש, ומצוה רבה להמשיך בזה, וחלילה לבטל מצוה רבה זו שיש בה זיכוי הרבים. והגורם לבטל "תענית דיבור" גדול עונו מנשוא, כי חטא רבים נשא. לכן חזקו ואמצו יחד עם כל הקהל הקדוש להמשיך בזה, וברכת ה' תחול על כל המסייעים במצוה רבה זו, והש"ת יתן לכם אורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים ובכל אשר תפנו תשכילו ותצליחו להגדיל תורה ולהאדירה, אמן. ע"כ.

ועיין בשו"ת יחו"ד ח"ד (ס"ס נו) שהמליץ לרבני עיר שחולל בה ביכ"נ, לערוך שם תענית דיבור, וכתב: ומה טוב שרבני וגדולי העיר יכריזו על יום תענית דיבור, כמ"ש הגר"א באגרת עלים לתרופה [הנ"ל] וכו'.

ובשו"ת יחו"ד ח"ג (סי' מד) כתב, וראיתי להגאון רבי שלמה

האחרון לנידונינו, ששם התפלות והסליחות והתחנונים הם באמצע התפלה, ולא נפיק סידרא דיומא, ויום הוא שנתחייב בסליחות ותחנונים, ואם לא עכשיו אימתי, אבל העוסקים בתהלים בר"ה, הוא סדר בפני עצמו, ואין אדם לומד אלא במקום שלבו חפץ. ועיין להתוס' סוטה (ט.) דהא דאמרי' התם כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפי' בדברי הלכה, והקשו ממה דאמרי' בברכות (ת.) רב ששת הוא מהדר אפיה וגריס, [בשעת קריאת התורה] אמר, אנן בדידן ואינהו בדידהו, וכתבו, מסתברא כפירוש רבינו חננאל, דשאני רב ששת דתורתו אומנותו. ע"ש. וכ"כ התוס' בברכות (ח א.) וכ"כ הרי"ף בהלכותיו (פ"ד דמגילה. כג ב.) וכ"ה ברמב"ם (פרק יב מהלכות תפלה הלכה ט.). ומרן הב"י באו"ח (סי' קמו) הביא דבריהם ודברי יתר הראשונים בזה, וסיים, ולענין הלכה כדאי הם הנך רבוותא דשרו כדי לסמוך עליהם. וסיים בבדק הבית על זה, ומ"מ נכון לאדם לכוין דעתו בכל הפרשיות ולשומעם מפי השליח צבור. ע"כ. וכ"פ מרן בש"ע (סי' קמו ס"ב). ואף אנו נאמר שאף שהעם קוראים תהלים ת"ח שעוסק תמיד בגופי

הלכות, רשאי להמשיך בלימודו. וראה עוד במאמ"ר (סי' תקנג סק"ב) על מ"ש הרמ"א בהג"ה, שבערב ת"ב אפי' חל בשבת, לא ילמדו אחר חצות היום, אלא בדברים המותרים בת"ב. וכתב על זה, ולי נראה שאין לחוש לדברים אלו, לפי שאין טעם נכון לאסור לימוד תורה בשבת. ומ"ש המג"א להחמיר מטעם שאפשר ללמוד דברים המותרים, אין זה מספיק, לפי שאין אדם לומד אלא במקום שלבו חפץ. והרי עינינו הרואות שכמה תלמידי חכמים מירושלים ללמוד בערב ת"ב דברים המותרים בת"ב, כי צער הוא להם ללמוד במה שאינם רגילים. וגם אני [מאמ"ר] כאחד מהם, לכן אין לחוש לסברא זו, ודעתי נוטה להתיר בזה אפי' כשחל ת"ב באמצע השבוע. ע"כ. וראה עוד בספר טהרת המים (שיורי טהרה מערכת ט' או' כד.) [קטע זה מיחור"ד].

ואמנם אברכים ובני ישיבות אין להם להפסיק מסדר לימודם בש"ס ופוסקים, ולקרוא תהלים, בזמן שיכולים ללמוד. ומי לא יחוש לביטול תורה. ונודע, כי כפי עוצם החשיבות של לימוד תורה, שעליה העולם עומד, כך עונש ביטולה בעוה"ר.

ב. גם במקומות שנהגו שהחתן מתענה ביום חופתו, לא יתענה בט"ו בשבט, אף על פי שהוא מתענה בחודש ניסן ביום חופתו [והדין כן אף לבני אשכנז, וכן בט"ו באב ובאסרו חג]. ובלאו הכי מנהג הספרדים שאין החתן מתענה כלל ביום חופתו אפילו בשאר ימות השנה, וכן פשט המנהג בארץ ישראל. (ב)

אם החתן מתענה בט"ו בשבט ובט"ו באב

(ב) כבר הבאנו מתשובת רבינו גרשום (סי' יד), שאין לקבוע תענית בט"ו בשבט, כי שנינו (ר"ה ב.) דט"ו בשבט ר"ה לאילנות. וכיון שהתנא כתב ר"ה לאילנות בהדי ראשי שנים אחרים, ממילא כשם דבכולהו אין מתענין, כך אין מתענין בט"ו בשבט. וכ"פ מרן בשו"ע (סי' תקעב ס"ג). ולפ"ז לכאורה אין לחתן להתענות בט"ו בשבט. אך י"ל, דלא איירי רבינו גרשום אלא לענין לקבוע תענית בצבור. אבל ביחיד מאן לימא לן דאסור. וכיו"ב מצינו חילוק גבי תענית יחיד בחודש ניסן. אולם לפי הראיה שהביא רבינו גרשום משמע דגם תענית יחיד אסורה, שהרי דימה ט"ו בשבט לשאר ראשי שנים, והרי שאר ראשי שנים שהם א' תשרי א' ניסן וא' אלול, אין מתענין בהם גם תענית יחיד. וכ"כ המג"א (סי' תקעג

סק"א) שאף לפמ"ש הרמ"א שחתן מתענה ביום חופתו שחל בחודש ניסן, זהו משום שאין איסור להתענות בניסן אלא משום מנהג, אבל באסרו חג ובט"ו באב ובט"ו בשבט אין החתן מתענה כיון שנזכר בגמ'. וכ"פ הח"א, והמשנ"ב. וכמבואר דין זה בשו"ת יחו"ד (ה"א סי' פא, ובח"ד סי' סא).

ואם החופה נערכת בימים שאין אומרים בהם תחנון, אבל מותר להתענות בהם, כמו ל"ג בעומר, חוץ מאסרו חג וט"ו בשבט וט"ו באב, כתב בספר טעמי המנהגים (עמ' תד) דנכון שיעשו החופה בשחרית ויתענו עד החופה, עפמ"ש בחופת חתנים בשם כנה"ג, דבכל הימים שאין מתענין בהם יעשו החופה בשחרית ולא יאכלו עד אחר החופה, אף שמוזכר בגמ'. וא"כ עכ"פ יעשו כן בל"ג בעומר

ג. אין אומרים וידוי ונפילת אפים בט"ו בשבט. ואם חל ט"ו בשבט בשבת אין אומרים צדקתך צדק וכו' במנחה. והמנהג שאין אומרים וידוי ונפילת אפים במנחה של יום י"ד בשבט. ג)

ובשאר הימים שאין בהם תחנון. ע"כ. ועיין בשד"ח (ח"ז מע' חתן וכלה) שדן באורך אם ניתן לעשות חופה בשחרית מצד כמה חששות. והנה אף שמנהג זה שהחתן והכלה מתענים ביום חופתם, יסודתו בהררי קודש, כמבואר בשו"ת מהר"י מברונא (סי' צג). ובשו"ת מהר"ם מינץ (סי' קט). וכ"כ הרמ"א (אה"ע סי' סא ס"א). מ"מ אצל רוב הספרדים לא נתפשט מנהג זה. וכמבואר בכנה"ג (או"ח סי' תקנט) שבעיר קושטא נהגו שלא להתענות ביום הנישואין. וכן הראש"ל רבי מיוחס בכר שמואל בספר מזבח אדמה (דף כג:) כתב על דברי הרמ"א הנ"ל, שלא נהגו כן אצלינו. ע"ש. ובשו"ת בית יהודה ח"ב (סי' כג), כתב, שחתן שנשא אשה בער"פ,

והוא בכור שרגיל להתענות בער"פ, מ"מ הואיל והוא חתן באותו היום, אינו רשאי להתענות, כיון שיו"ט שלו הוא. ואף שהרמ"א בהגה כתב שנוהגים שהחתן מתענה ביום חופתו, לא נהגו העולם בכך. ע"כ.

גם בספר דברי מנחם (סי' תקסב או' ה) כתב בשם ספר הרי בשמים, שאסור לחתן להתענות ביום חופתו ויום שמחת לבו. ובברכ"י (סי' תע סק"ב) העיד שהמנהג בארץ הצבי ובכמה מדינות שאין החתן מתענה ביום חופתו. וכ"כ בספר חינוך וחסדא (ח"א דף קיח.). ובס' יפ"ל (ח"ב סי' תקעג). וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ג (אה"ע סי' ט או' יז). ובשו"ת יחו"ד (ח"א סי' ספא. ובח"ד סי' סא). [ילקו"י מועדים עמוד רמז. ילקו"י שובע שמחות ח"א פ"ג אות ז. חזו"ע ברכות עמ' ג].

אמירת וידוי בט"ו בשבט

ג) בן מבואר במהר"ם מרוטנבורג בספר המנהגים (עמ' ד), וכ"כ בב"י (סי' קלא), ונהגו העולם שלא ליפול על פניהם בט"ו בשבט. וכן

בט"ו באב. וכ"פ בש"ע (שם סי' י). וע"ע בשו"ת פני אהרן (חאו"ח סי' ה והלאה). והטעם לפי שהוא ר"ה לאילנות. ואף שדעת בית שמאי (ר"ה

הרמ"א שמותר להתענות בא' ניסן, שהוא יום שמתו בו נדב ואביהוא בני אהרן. והא במשנה שנינו שא' בניסן הוא ר"ה לחודשים ולמלכים. וכשם שמותר להתענות בא' ניסן כך יהיה מותר להתענות בט"ו בשבט. ועכ"פ לדעת מרן אין מתענים בט"ו בשבט ואין אומרים בו וידוי.

ולגבי שבת קודש, נודע מה שפסקו הטור ומרן (סי' רצב ס"ב), שכל יום שחל בשבת, שאילו היה חול לא היה בו נפילת אפים, אין אומרים בו צדקתך במנחה. א"כ ה"ה ט"ו בשבט שחל בשבת. גם לפי מה שפסק מרן (סי' תכט ס"ב), שאין אומרים צדקתך בכל חודש ניסן, ומבואר במג"א (ר"ס תקעג), שיום ט"ו בשבט עדיף מחודש ניסן, א"כ קל וחומר הוא לט"ו בשבט שחל בשבת, שאין לומר בו צדקתך. וכ"כ מהר"א קלוזנר (מכון ירושלים, תשל"ח, סי' עו עמ' סט). וכ"כ בספר המנהגים לרבי אייזיק טירנא (עמ' קג). איברא דבתשובת הגאונים (שע"ת סי' ל) תלו זאת באמירת ההלל. וכ"כ הארחות חיים (הל' תפלת מנחה בשבת או' ו), והאבודרהם (דף מט:) בשם הגאונים. וכתב המט"י (סי' רצב סק"ד) שכן מנהגם ע"פ הוראת הרשב"ץ. אולם

ב' דא' שבט הוא ר"ה לאילנות, הא קי"ל כבית הלל דבט"ו בו, שהוא זמן שנגמרו רוב גשמי השנה. וכן לענין תענית (בסי' תקעב) כתב מרן, שאין להתענות בט"ו בשבט. והוכיחו דין זה [שלא לומר וידוי בט"ו בשבט] מהמשנה בר"ה, ארבעה ראשי שנים הן, באחד בתשרי ר"ה לנטיעה ולירקות, באחד בניסן ר"ה למלכים ולרגלים, באחד באלול ר"ה למעשר בהמה, ובט"ו בשבט ר"ה לאילנות. והתנא שנה את כולן בחדא מחתא, ומשמע שדינם שוה, וכשם שבא' אלול, א' ניסן וא' תשרי אין אומרים וידוי, כך צריך שיהיה הדין בט"ו בשבט. וכן הוכיח רבינו גרשום הובא בתשוב' מהר"ם מרוטנבורג הנ"ל. והובא ברא"ש סוף ר"ה, ובמרדכי, ובתשב"ץ. אלא שלענין תענית יש לדון בראיה הנד', דהא בא' תשרי י"א שמותר להתענות, אחר שהוא יום הדין, ולפ"ז לכאורה גם בט"ו בשבט יהיה מותר להתענות. אך לדעת מרן הש"ע (סי' תקצז) שאסור להתענות בר"ה, [ונכבר כתב בשו"ת מן השמים שצריך לאכול ולשמוח בר"ה], אין ה"נ גם ט"ו בשבט דינו שוה לשאר ראשי שנים. ועוד יש לעיין לד'

ד. יש נוהגים לעשות לימוד בליל ט"ו בשבט, וקוראים במשנה ובוזהר מענינא דיומא, וכבר נדפס ספר "פרי עץ הדר" במיוחד לכך, וכל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם. ומכל מקום יש ללמוד "בהבנה" ככל האפשר, ובפרט יש ללמוד בהלכות השייכות לדיני ט"ו בשבט, בעניני ערלה ותרומות ומעשרות, ובדיני קדימה בברכות. ד)

לפי מנהגינו שבכל חודש ניסן אין אומרים צדקתך כפסק מרן הנ"ל. וכ"כ המאמר (סי' רצב סק"ב). ה"נ אין לומר צדקתך. וע' בשו"ת מהר"י ברונא (סי' קנ), ובשו"ת פעולת צדיק ח"ג (סי' קנ).

ולגבי תפלת מנחה של י"ד שבט, כתב בספר עולת תמיד (סי' קלא סק"ב), שמדברי מרן המחבר משמע שבמנחה שלפני יום ט"ו בשבט, וט"ו באב, אומרים נפילת אפים, אבל אין המנהג כן. ע"כ. גם בכנה"ג (הגב"י שם) כתב, שמנהגינו שכל יום שאין בו נפילת אפים אין נפ"א גם במנחה שלפניו. וכ"כ בשו"ת כנה"ג (שם או' כג). וע' בשו"ת

נחלת שמעון (סי' לח או' ו). והנה בלקט יושר (עמ' קנג) כתב, "זכורני כשחל ט"ו בשבט [באחד] בשבת, אין אומרים צדקתך במנחה, באוסטרייך, אבל במיישטרי אומרים צדקתך, כי בחול אומרים תחנה בערב ט"ו בשבט". הוכנסה מלת באחד בחצאי ריבוע, מהמוציא לאור, ע"פ סיום דבריו. אבל מפורש בטור וש"ע (סי' תכה ס"ב), שיום ט"ו בשבט לא יחול לעולם ביום ראשון בשבת. וכ"ה בספר מהרי"ל (עמ' תיב). וצ"ע. וע' בספר נוהג כצאן יוסף (עמ' קצב), ובשו"ת רבי ידידיה טיאה ווייל (סי' ה). [ילקו"י סי' קלא סעיף לו. ילקו"י מועדים מהדו"ק עמוד רמח. חזו"ע ברכות].

לימוד בליל ט"ו בשבט

ד) ע' בס' מועד לכל חי (סי' ל או' ח). ולמהר"י סופר בכה"ח (סי' קל"א סק"צ), ומ"מ יש ללמוד בהבנה (1). וע"ע בשו"ת שמן ראש (או"ח סי'

ה. נוהגים להרבות באכילת מיני פירות של אילנות בליל ט"ו בשבט, ולעטר את השלחן בכל פירות האילן, ובעיקר פירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל, איש כאשר תשיג ידו, להראות בזה שהוא ראש השנה לאילנות, ולברך עליהם ברכות הראויות להם. ומנהג יפה הוא. (ה)

(ה). ורק בזוה"ק נחשב לימוד אע"פ שאיננו מבין. ע' בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' עה או' ב), ובס' זכירה לחיים (ח"ב דני"ג ע"ד), ובס' פלא יועץ (מע' זוהר), ובשו"ת אפרקסתא דעניא (סי' קסד). ומרן אאמו"ר לא הקפיד במשך כל השנים לקרוא התיקון הנז', והיה עסוק גם בליל ט"ו בשבט בכתיבתו בכל מיני סוגיות הלכתיות. ואם הביאו לשלחן מיני פירות וכדו', היה יושב עמנו זמן קצר שואל כמה שאלות בהלכות קדימה בברכות, ודיני ברכה אחרונה, וחוזר מיד לתלמודו.

נוהגים לעטר את השלחן בליל ט"ו בשבט בפירות שנשתבחה בהם א"י

(ה) בספר תיקון יששכר, שהיה בזמנו של מרן (כדף לא ע"ב) כתב, נוהגים האשכנזים בליל ט"ו בשבט לעטר את השלחן בכל פירות האילן, ובמיוחד מפירות שבעת המינים שנשתבחה בהם אר"י. וכן הובא בכנה"ג (א"ח סי' קלא בהגב"י או' ה), ובפר"ח (סי' קלא ס"ו), ובמג"א (סי' קלא ס"ק טז), ובא"ר (ס"ק יד), ובמועד לכל חי (סי' ל או' ז). ובספר אדני פז (דף יא ע"ד) נתן טעם לזה, כדי שיזכרו ע"י זה שהוא ר"ה לאילנות ויתפללו עליהם שיתברכו בזמן חניטתם. כמו שאמרו כיו"ב (ר"ה טז). מפני מה אמרה תורה להביא שתי הלחם בעצרת, מפני שהעצרת זמן פירות האילן, אמר הקב"ה הביאו לפני שתי הלחם בעצרת, (פירש רש"י, שהם מתירים להביא ביכורים מפירות האילן, שאין מביאים ביכורים קודם לעצרת, דכתיב ביכורי קציר חטים. ואני שמעתי דאזלא כר' יהודה דאמר עץ שאכל אדם הראשון חטה היה), כדי שיתברכו לכם פירות האילן. ע"ש. ואע"פ שאין לדמות ט"ו בשבט לעצרת בזה כיון שאין יום הדין

וכ"פ מרן בש"ע (סי' ריא ס"ד) בזה"ל: כל הקודם בפסוק הזה קודם לברכה, אלא שארץ האחרון הפסיק הענין, והסמוך לו חשוב יותר מהמאוחר בארץ הראשון. הילכך תמרים קודמים לענבים, שזה (התמרים) שני לארץ, וזה (הענבים) שלישי לארץ הראשון, הילכך יש להקדים ולברך בפה"ע על תמרים, ובזה נפטרו כל פירות העץ שלפניו. ובעל הבית יחלק מן התמרים לכל המסובים שעמו, לברך תחלה עליהם, ויפטרו בזה את כל פירות האילן שלפניהם. ואח"כ יחלק לכולם מכל הפירות שעל השלחן. אמנם יש נוהגים לחלק למסובים לכל אחד פרי עץ ממין אחר כדי שיתברכו כל הפירות. וכ"כ במועד לכל חי (סי' ל' א' ז'), אולם מכיון דקי"ל שקדימת שבעת המינים עדיף, וכל המוקדם בפסוק קודם לברכה, עדיף שכולם יברכו על תמרים המוקדמים לכל שאר הפירות, ויפטרו בברכתם כל שאר פירות האילן.

ואם יש לפניו פירות ממין שבעה, ופר"ח שאינו ממין שבעה, עדיף להקדים הפר"ח שמברך עליו גם ברכת שהחיינו. כן העלה בשו"ת

בט"ו בשבט כלל וכמש"כ לעיל בהערה, מ"מ יש בזה סמך למנהג ישראל. ובפרט שהאחרונים הביאוהו וקראו עליו הנפק. וע"ע במועד לכל חי (שם).

ובהיות שיש לפירות שבעת המינים שנשתבחה בהם א"י משפט הקדימה, ואמרו חז"ל (ברכות מא.) כל המוקדם בפסוק הזה, מוקדם לברכה, שכן נאמר, ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון, ארץ זית שמן ודבש. אם יש שם פת הבאה בכסנין יש להקדימו ולברך עליו במ"מ, ואח"כ יברך על הפירות. ותמרים קודמים לענבים תאנים ורמונים, כדאיתא בברכות (מא:) רב חסדא ורב המנונא סעדו יחדיו, והביאו לפנייהם תמרים ורמונים, פשט ידו רב המנונא ובירך על התמרים בראשונה, אמר לו רב חסדא והרי הלכה רווחת כל המוקדם בפסוק קודם לברכה, והפסוק הקדים רמונים לפני דבש, שהם התמרים, אמר לו זה (התמרים) שני לארץ, זית שמן ודבש, וזה (הרמונים) חמישי לארץ, חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון", אמר לו רב חסדא, מי יתן לנו רגלים של ברזל לרוץ אחריו תמיד לשמשך.

1. בשנה שחל ט"ו בשבט בשבת, יש נוהגים להביא הפירות לברך עליהם מיד לאחר הקידוש, קודם נטילת ידים של הסעודה. ויש לפקפק על מנהג זה, כי ישנה מחלוקת בפוסקים אם צריך לברך אחריהם ברכה אחרונה, או נפטרים בברכת המזון שלאחר הסעודה. ועל כל פנים אם הביאום קודם סעודה ואכלו מהם כשיעור, לא יברכו ברכה אחרונה, ויסמכו על האומרים שברכת המזון פוטרם, שספק ברכות להקל. והדרך הנכונה היא להביא כל הפירות בסיום הסעודה קודם ברכת המזון, שאז לכל הדעות ברכת המזון פוטרם. (1)

לב אברהם ויינפלד (ס" ל). ויקדים שהחיינו. נילקו"י מועדים מהדו"ק עמ' רמח. חזו"ע עמ' עדרן. לברך ברכת הפרי תחלה ואח"כ

ברכה אחרונה על מאכלים ומשקים ששתה סמוך לסעודה

(1) לכאורה דין זה תלוי במחלוקת הראשונים, כי הרז"ה (בפרק ערבי פסחים), כתב בסוף דבריו, שאין לברך בליל פסח ברכה אחרונה על כוסות היין הראשונים שלפני הסעודה, מפני שברהמ"ז שלאחר הסעודה פוטרם. ושכן כתבו הגאונים שברכת שלש שהיא ברהמ"ז פוטרת ברכה אחרונה של היין שהיא מעין ג'. ושלא כדברי הרי"ף שהצריך לברך אחריהם ברכה מעין ג' לפני הסעודה. והרמב"ן במלחמות ה' שם חולק על דברי בעל המאור, שלא כתבו הגאונים שברכת שלש פוטרת מעין ג' אלא לענין יין שבתוך הסעודה שהוא בא לשרות המאכל, ונחשב כדברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה שפטורים מברכה בין לפניהם בין לאחריהם. אבל יין שלפני המזון אין ברהמ"ז פוטרתו, ואין לומר הרי יש בכלל ג' ברכות, ברכת מעין ג', שהרי מבואר (בברכות מא:) שהכל מודים בהביאו לפניהם תאנים וענבים לאחר הסעודה ושלא מחמת הסעודה, שטעונים ברכה בין לפניהם ובין לאחריהם, וכ"ש קודם הסעודה, שאין אומרים יש בכלל שלש ברכה מעין ג'. עכת"ד. ולכאורה נראה שלפי דעת בעל המאור אם אכל פירות כתאנים וענבים קודם הסעודה, א"צ לברך

שיש בדעתם לאכול פת, פירוש בתמיה, נראה שדעת ר' זעירא שכל שבדעתו לאכול פת אע"פ שאכל ענבים קודם שהתחיל הסעודה הרי הוא כאילו אכלם בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה שאינם טעונים ברכה לאחריהם. אבל בירושלמי בסוף ההלכה שם אמרו: ר' אבא בריה דרב פפא בעי, האוכל סולת ודעתו לאכול פת, מהו לברך עליו מעין ג', רבנן דקסרין פשטין ליה צריך לברך לבסוף. וכן נראה עיקר. עד כאן לשון הרשב"א. ומרן הב"י (ס"ס קע"ז) העתיק לשון הרשב"א הנ"ל, ופירש כוונתו כשאוכל קודם נטילת ידים, ושכן פירש רבינו מהר"י אבוהב. וסיים בשם הרא"ש (פרק ערבי פסחים ס"ס כד): דברים הבאים לפני הסעודה כגון פרפראות ויין שבא לגרור ולהמשיך לסעודה בכלל הסעודה הם, ונפטרים בברהמ"ז. ע"כ. ונראה שהרא"ש חולק על הרשב"א הנ"ל בזה, וסובר שאף פירות כגון ענבים ותאנים, הואיל וגם הם גוררים תאות המאכל, וכמבואר בפירוש רשב"ם והתוספות (פסחים קז סע"ב), וכ"כ הרשב"א הנ"ל, א"צ לברך עליהם ברכה אחרונה אף כשבאו קודם

אחריהם מעין ג', שברהמ"ז פוטרם, וכדין יין שלפני הסעודה. ואילו לדעת הרמב"ן פשוט שצריך לברך אחריהם מעין ג', שאין ברהמ"ז פוטרם. (וראה בהר"ן פסחים שם, שהביא מחלוקת הר"ף והר"ה. וע"ע בשו"ת הרשב"א ח"ב סי' עב. ובהשגות הראב"ד ע"ד בעל המאור שם).

והרשב"א ברכות (מא): כתב: והנה רב פפא לא דיבר כאן אלא בשלש מדות, ועדיין יש מדה רביעית שלא נתפרשה, והיא, דברים הבאים לפני הסעודה, ודעתו לאכול פת אחריהם, שי"ל שהם כדברים הבאים לאחר הסעודה וטעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם, או שמא נאמר שהם כדברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה, שאף הם מעוררים התאוה וגורמים לריבוי המזון, ולפיכך אף הם אינם טעונים ברכה לאחריהם, שברהמ"ז פוטרם. ולפי הסברא נראה שהראשון עיקר שכל שהוא קודם הסעודה אינו מכלל הסעודה כלל. ונ"ל שהוא מחלוקת בירושלמי (ברכות פ"ו ה"ה), שאמרו שם, אמר ר' זעירא, מאי דאנן חמיין רבנן עלין לריש ירחא ואוכלים ענבים ואין מברכים עליהם ברכה אחרונה, לא

סעודה. ולדבריו י"ל שאין מחלוקת בין ר' זעירא ורבנן דקסרין בירושלמי הנ"ל, דר' זעירא דיבר על פירות וכיו"ב שמעוררים תאות המאכל, וגורמים בריבוי המזון, ודומים לדברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה שא"צ לברך אחריהם, שברמה"ז פוטרם. ורבנן דקסרין שבירכו על סולת שלפני הסעודה, מפני שאינו מעורר תאות המאכל, אלא אדרבה משיב. וכן הגאון ר' ישראל ששון בשו"ת כנסת ישראל (סי' ב דף ג ע"ד) העיר כן ע"ד הרשב"א, שמנין לו לעשות מחלוקת בין ר' זעירא לרבנן דקסרין, הרי י"ל דר' זעירא מדבר באכילת פירות כגון ענבים וכיו"ב, שגוררים תאות המאכל, לכן נפטרים בברהמ"ז, אבל סולת שאין דרכו לגרור צריך לברך אחריו. ושכ"כ כיו"ב מהר"ר אליהו פולדא, מפרש הירושלמי שם. ע"כ. וכן י"ל בדעת הרא"ש הנ"ל. ואמנם הרמ"א בד"מ (סי' קעז או' ב) כתב להשוות דברי הרא"ש להרשב"א, דמ"ש הרא"ש ביין ופרפראות שא"צ לברך אחריהם שברהמ"ז פוטרם, הם כשבאים לאחר שבירך המוציא. ע"כ. אולם המעיין היטב בדברי

הרא"ש במקורם, ישר יחזו פנימו שלא יתכן כלל לפרש כן בדבריו. וכבר האריך בס' מאמ"ר (סי' קעז סק"ג) להשיג על דברי הרמ"א בד"מ, והעלה שהרא"ש חולק על הרשב"א הנ"ל, וסובר שגם באכילת פירות קודם סעודה א"צ לברך אחריהם, שברהמ"ז פוטרם. וע"ש. וע"ע בשו"ת אג"מ (תאו"ח ח"ג סי' לג) שכתב, שזוהי הגהת תלמיד טועה שכתב כן בד' הרמ"א. גם הרב שבילי דוד (סי' קעז סק"ה) כתב ע"ד הד"מ, שהוא פלא, דהא שם קאי לענין הכוסות שלפני המוציא. ע"ש. וכן הגאון רבי צדקה חוצין, בשו"ת צדקה ומשפט (או"ח סי' א), כתב שהרא"ש חולק על הרשב"א בזה, ולכן העלה להלכה ולמעשה שהאוכלים פירות ומיני מגדים קודם סעודה לא יברכו אחריהם, שברהמ"ז פוטרם, וכדעת הרא"ש, שסב"ל. ונהגאון ר' יעקב בן נאים בשו"ת זרע יעקב (סי' י) כתב, שיש נוהגים לשתות י"ש קודם סעודה, ולהפיג חריפותו אוכלים אחריו קצת דגים או בשר, ונהגו שלא לברך אחריהם, מפני שצריך כוונתם להמשיך תאות המאכל, והעלה שהמנהג הוא כדן. והביאוהו להלכה מן החיד"א בס' מחז"ב (בקונט')

סעודה. ולדבריו י"ל שאין מחלוקת בין ר' זעירא ורבנן דקסרין בירושלמי הנ"ל, דר' זעירא דיבר על פירות וכיו"ב שמעוררים תאות המאכל, וגורמים בריבוי המזון, ודומים לדברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה שא"צ לברך אחריהם, שברהמ"ז פוטרם. ורבנן דקסרין שבירכו על סולת שלפני הסעודה, מפני שאינו מעורר תאות המאכל, אלא אדרבה משיב. וכן הגאון ר' ישראל ששון בשו"ת כנסת ישראל (סי' ב דף ג ע"ד) העיר כן ע"ד הרשב"א, שמנין לו לעשות מחלוקת בין ר' זעירא לרבנן דקסרין, הרי י"ל דר' זעירא מדבר באכילת פירות כגון ענבים וכיו"ב, שגוררים תאות המאכל, לכן נפטרים בברהמ"ז, אבל סולת שאין דרכו לגרור צריך לברך אחריו. ושכ"כ כיו"ב מהר"ר אליהו פולדא, מפרש הירושלמי שם. ע"כ. וכן י"ל בדעת הרא"ש הנ"ל. ואמנם הרמ"א בד"מ (סי' קעז או' ב) כתב להשוות דברי הרא"ש להרשב"א, דמ"ש הרא"ש ביין ופרפראות שא"צ לברך אחריהם שברהמ"ז פוטרם, הם כשבאים לאחר שבירך המוציא. ע"כ. אולם המעיין היטב בדברי

והחיי אדם בנשמת אדם (כלל מא), הביא מהרשב"א שהובא בב"י (ס"ס קעז) שחולק על הרא"ש, וסובר שעל פי מסקנת הירושלמי צריך לברך אחריהם קודם הסעודה, והעלה שיש לחלק בין כשאוכל ממנו בתוך הסעודה או לא, ומיהו לשיטת הרא"ש אין חילוק בזה שלעולם אין לברך. ובמראה הפנים בירושלמי שם, כתב לדחות פירוש הרשב"א בירושלמי. ונראה שגם להרא"ש בפת כסנין שאינו בא לגרור תאות המאכל צריך לברך אחריו קודם סעודה עכת"ד. והרשב"ץ בספר יבין שמועה (דלה"ע"ב) כתב, שאע"פ שצריך לאכול כזית כרפס (בליל פסח), אינו מברך לאחריו בורא נפשות רבות, שהרי הוא כדברים הבאים בתוך הסעודה שמברך לפניהם ואינו מברך לאחריהם, שברהמ"ז פוטרם. ע"כ. ואפשר שהרשב"ץ מחלק בין כשעתיד לאכול מהם בתוך הסעודה, שהרי עתיד הוא לאכול חזרת בסעודה, ובברכת בורא פרי האדמה שעל הכרפס פוטר הוא את המרור, לכן א"צ לברך אחריו. ועיין במט"י (סי' תעג), שכתב לדעת הרשב"ץ, שמכיון

אחרון סי' קעד). ועיקרי הד"ט (סי' ט או' יא). ואע"פ שבשולחן זכור ליצחק הררי (סי' מג) כתב לדחות דברי הרב זרע יעקב הנ"ל, והעלה שיש לברך ברכה אחרונה לאחר הפרפראות שאוכלים לפני הסעודה, אע"פ ששותים עמהם יי"ש שבא לגרור תאות המאכל ע"ש. וכפ"י החסד לאלפים (סי' קעד ס"ג), ובבא"ח (פר' נשא או' א). וע"ע בד"מ (סי' רמט בשם האו"ז). אולם נראה שסב"ל. וכ"כ מהר"י ידיד הלוי בספר ברכת יוסף ח"א (עמ' קיח, קכג). והגם שי"ל דשאני היכא שהמאכלים שקודם סעודה הם מיני מלוחים שבאו בתורת טפלה לשתיית השכר שעשוי לגרור תאות האוכל, מ"מ נראה דלדינא אין חילוק בזה. וכמ"ש בשו"ת צדקה ומשפט (א"ח סי' א). וראה עוד להלן].

וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"ג (סי' יז), שהרה"ג השואל ה"ד הרמ"א בד"מ הנ"ל שהעמיד דברי הרא"ש שא"צ לברך אחריהם, שזהו כשאכל הפרפראות לאחר ברכת המוציא, ותמה עליו שהמעין היטב בדברי הרא"ש יראה נכוחה דמיירי קודם נטילת ידים. והשיב הגהמ"ח שבאמת דברי הרמ"א בזה צ"ע. והפרישה (ר"ס קעד) הבין גם הוא דברי הרא"ש דמיירי קודם סעודה.

שלמה (חאו"ח סי' טז). ובשו"ת גנת ורדים (כלל א סי' מח). ובשו"ת ריח שדה (סי' ד). ובספר פקודת אלעזר בן טובו (סי' קסח). ובשו"ת אוהב משפט (חאו"ח סי' ה). ובשו"ת מתת ידו ח"א (סי' ג). ואכמ"ל.

ומ"מ לענין הלכה נראה שהעיקר כדברי הגאון בעל צדקה ומשפט הנ"ל שחשש לדעת הרא"ש ופסק שאין לברך, דסב"ל. וכ"כ בספר מאמ"ר (סי' תעה ריש סק"ב), דסב"ל, משום שברהמ"ז פוטרם. וכ"כ בשו"ת פעולת צדיק ח"ב (סי' רפג), שהרשב"ץ בסדר ליל פסח כתב ג"כ שאין לברך ברכה אחרונה על אכילת כזית הכרפס, שהקידוש כתחלת סעודה דמי, ולכן בשבתות וימים טובים שאחר הקידוש אוכלים פירות ומגדנות לפני הסעודה אין לברך אחריהם ברכה אחרונה, דשוא"ת עדיף, ואין להכנס בספק איסור ברכה לבטלה, ואפי"ל לדעת החולקים בליל פסח י"ל דשאני התם שההגדה וההלל הוו הפסק גדול והיסח הדעת, אבל בשבת ויו"ט לכ"ע י"ל שאין לברך ברכה אחרונה. ע"כ. וכ"כ מהר"א אלנדף בענף חיים (בסדר סעודה ליל

שהכרפס נאכל אחר הקידוש, וקי"ל אין קידוש אלא במקום סעודה, הו"ל כדברים הבאים בתוך הסעודה שאינו מברך לאחריהם, שברהמ"ז פוטרם. וס"ל להרשב"ץ כדעת רשב"ם. ע"ש. ולפ"ז אף בנ"ד כיון שאכילת הפירות אינה אלא לאחר הקידוש, אין טעונים ברכה לאחריהם. וכן הוכיח במישור בשו"ת מטה אהרן בן חסין (חאו"ח סי' ג).

ובשו"ת רבינו אברהם בר יצחק (בעל האשכול, בשו"ת ראב"י הנד"מ סי' צד) כתב, שהאוכל תמרים או צנון קודם סעודה, אינו מברך לאחריהם ונפטרים בברהמ"ז. ע"ש. ומצאנו חבר להרא"ש הנ"ל. ודו"ק.

אמנם המשנ"ב פסק (בסי' קעו סק"ב), שהאוכל פירות קודם סעודה ודעתו לפטור הפירות שבתוך הסעודה, א"צ לברך אחריהם, שברהמ"ז פוטרם. אבל אם אינו אוכל פירות בתוך הסעודה צריך לברך ברכה לאחריהם, שמכיון שאכל אותם קודם סעודה אין להם שייכות לסעודה כלל. וכ"פ בספר בא"ח (פר' נשא אר"ד) ובכה"ח (סי' קעו סק"ז). וע"ע בשו"ת בית דינו של

הגאון ר' נתן גייאן זצ"ל, מגדולי רבני תלמסאן הראשונים, שבהיות שיש מחלוקת אם צריך לברך ברכה אחרונה על מיני תרגימא שאכל לפני הסעודה, ואין הכרע בזה לשום צד, אין לאוכלם אלא בתוך הסעודה, ושכן נהגו כל יודעי דת ודין. ע"כ.

ולכן יש לנהוג לאכול הפירות בליל ט"ו בשבט בסוף הסעודה, שאז ברהמ"ז פוטרם, כמבואר בתוספות (ברכות מא:), ובש"ע (סי' קעז סעיף ב). וכבר כתב מרן בש"ע (סי' קעז ס"ב), שאף שבזמן חכמי התלמוד, היו מושכים ידיהם מן הפת בסוף הסעודה, ומביאים לפניהם פירות, וטעונים ברכה לפניהם ולאחריהם, מ"מ אין דין זה מצוי בינינו, לפי שאין אנו רגילים למשוך ידינו מן הפת עד ברהמ"ז, הילכך מברכים על הפירות שבסוף הסעודה לפניהם, ולא לאחריהם, שברהמ"ז פוטרם. וע"ע בשו"ת ויקרא אברהם (חאו"ח סי' יד). ובספר פני יצחק אבולעפיא ח"א (מע' הברכות או' ס). [חזו"ע ברכות עמ' ה. שו"ת יחו"ד (ח"א ס"ס פא)].

שבת). וכ"כ הרה"ג ר' שלום יצחק הלוי בשו"ת דברי חכמים (חאו"ח סי' נו), שהמנהג פשוט בפני גדולי רבני תימן, שאין מברכים ברכה אחרונה על פירות שאוכלים בין הקידוש לסעודה, שסומכים ע"ד הרא"ש שהובא בב"י (ס"ס קעז). ושכ"כ הרב שתילי זיתים, ומשום דס"ל שברהמ"ז פוטרם, ואע"פ שהרשב"א אינו סובר כן, סב"ל. וכ"כ בספר אוצרות תימן (בקונטרס מתנות כהונה עמ' קצ), שהמנהג פשוט אצלם שאין מברכים ברכה אחרונה על פירות שאוכלים קודם סעודה, שברהמ"ז פוטרם, ושכ"כ הגאון מהר"ש חבשוש בספר שושנת המלך הל' ברכות ס"ב, שמנהג העולם שלא לברך נסמך על מ"ש בב"י בשם הרא"ש. וכ"כ הרב שתילי זיתים. וכ"כ הגר"ח כסאר זקן רבני תימן בספר שם טוב (הל' ברכות פ"ד הל' יא). ע"ש. וכ"פ בספר ויצבור יוסף בר ח"ב (עמ' ו), ע"פ דברי הרא"ש שהובא בב"י. ושכ"פ בספר שתילי זיתים. (ודלא כמ"ש בספר בארות יצחק רצאבי הל' ברכות עמ' קסה שחולק על מנהגם). גם בשו"ת מים חיים משאש (סי' רמ"א) כתב בשם

ז. מותר להניח הפירות שהובאו על השלחן בליל ט"ו בשבט שחל להיות בשבת, לאחר ברכת המזון ולברך עליהם לפנייהם ולאחריהם, להשלים מנין מאה ברכות. ואין לחוש בזה לאיסור גורם ברכה שאינה צריכה. וטוב לצוות לבני ביתו שלא יביאום על השלחן אלא עד לאחר ברכת המזון.^(ז)

אימתי ראוי לברך על הפירות בט"ו בשבט שחל בשבת

(ז) הנה במנחות (דף מג:), אמר רבי מאיר, חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, ואמרו בגמ' שם, שבשבת ויו"ט שאין בתפלה אלא שבע ברכות, יש להשתדל להשלים מאה ברכות בפירות ומגדנות. וזו לשון הרמב"ם (בפ"ז מה' תפלה הטו): חייב אדם לברך מאה ברכות בין הלילה והיום, שבכל יום ויום, ובשבתות וימים טובים שהתפלה שבע ברכות, צריך להשלים מאה ברכות בפירות וירקות, כיצד, אוכל מעט ירק ומברך לפניו ולאחריו, וחוזר ואוכל פרי ומברך לפניו ולאחריו, ומונה והולך כל הברכות עד שמשלים מאה ברכות בכל יום. עכ"ל. וכתב הלח"מ שם, שבודאי אין כוונת הרמב"ם שיאכל פרי ויברך לפניו ולאחריו ושוב יאכל אח"כ מהפרי עצמו, ויברך שנית לפניו ולאחריו.

שזהו אסור, שהוא גורם ברכה שא"צ, וכבר אמרו חז"ל בברכות (לג.) כל המברך ברכה שא"צ עובר משום לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, אלא כוונת הרמב"ם שאם אכל ירק ולא היה בדעתו לאכול יותר בעת ההיא, כשיעבור אותו העת יחזור יברך ויאכל פרי כדי להשלים מאה ברכות, ובזה לא נחשב גורם ברכה שא"צ, הואיל ובשעה שאכל מתחלה לא היה בדעתו לאכול יותר. ע"כ. וכ"כ בספר מעשה רוקח שם. ע"ש.

ובשן"ת רבינו משה גלאנטי (סי' לח) כתב, שאע"פ שבשבת יש מצוה להשלים מאה ברכות בפירות ומגדנות, מ"מ בודאי שאינו רשאי לברך על הפירות שלפניו, על כל פרי ופרי בפני עצמו, שזוהי ברכה שא"צ, וכבר אמרו ביומא (ע.) שאסור לגרום לברכה שא"צ. אולם

ידיהם ומברכים המוציא, שאם לא יעשו כן, כיון שנמשכה סעודתם כ"כ לא היו יכולים לאכול סעודה שלישית אלא אכילה גסה. ע"ש. ומוכח שאין בזה איסור משום גורם ברכה שא"צ, שא"כ לא היה הרא"ש עושה מעשה בעצמו להביא עצמו לידי ברכה שא"צ לקיים סעודה שלישית שאינה עיקר כ"כ כסעודת הלילה והבוקר, אלא ודאי שסובר שאין זה אלא ממדת חסידות, ובטעם כל שהוא כגון לקיים סעודה שלישית, יש להתיר בפשיטות. עכת"ד.

ולכאורה היה נראה שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים, שלפי דעת הרמב"ם בתשובה (ירושלים תרצ"ד סי' פד, ובשו"ת פאר הדור סי' קה), שאיסור ברכה שא"צ מה"ת, (וכן מתבאר ממה שכתב הרמב"ם בפרק יב מהל' שבועות הלכה ט. וי"ל). וכ"ד רב נטרונאי גאון בשו"ת חמדה גנוזה (סי' א). וכ"כ בספר האשכול ח"ב (עמ' צט) בשם רבינו האי גאון. וכ"ה בשו"ת תמים דעים (סי' רכד). וכ"ד הנשיא רבינו יהודה אלברצלוני בספר העתים (עמ' קצב). וכ"ה בשו"ת הגאונים שע"ת (סי' קטו). וכ"ד רבינו משולם בתשובה לר"ת בספר הישר

רשאי לומר לבני ביתו שלא יביאו לפניו כל מיני הפירות שיאכל בפעם אחת, שאז ברכה אחת פוטרתם, אלא יביאו אחד אחד לפניו, ולאחר שיברך על מין פרי אחד, יביאו לפניו אח"כ מין פרי אחר, ואז רשאי לברך על כל אחד ואחד, כיון שאינם לפניו על השלחן, ובזה לא נחשב כברכה שא"צ. ע"כ.

אבל בספר כנה"ג (סי' מו, הגב"י) כתב, שמהר"ש אבוהב בספר הזכרונות חולק על המהר"ם גלאנטי, וכתב, שאפי' לא יביאום לפניו בבת אחת, אסור להרבות בכרכות, שעכ"פ הוא גורם לברכה שא"צ, כיון שהיה יכול לפוטרים בברכה אחת. ע"כ.

והגאון רבי שלמה הלוי, אב"ד איזמיר, בשו"ת לב שלמה (סי' ד), כתב להוכיח כדברי המהר"ם גלאנטי, ממ"ש הרא"ש בתשובה (כלל כב סי' ד), ומה ששאלת אם יכול לעשות סעודה שלישית בשבת מיד אחר סעודת שחרית, שיפסיק בסעודה ויברך? אני ראיתי את רבותי נוהגים כן, וגם אני נוהג אחריהם כן, שכשנמשכה סעודת שחרית עד זמן המנחה, מפסיקים סעודתם ומברכים ברהמ"ז, ונוטלים

שא"צ ממש אינו אלא מדרבנן, ולכן היקל בדין גורם לברכה שא"צ, משא"כ לדידן דנקטי' כשיטת מרן הש"ע, יש להחמיר.

אמנם אחר התבוננות נראה שזה אינו, שהרי מרן בש"ע (סי' רצא ס"ג) פסק כדברי הרא"ש, שמותר להפסיק בסעודת שחרית לברך ברהמ"ז וליטול ידיו ולברך המוציא כדי לקיים סעודה שלישית. [וזה שלא כמו שכתבו התוספות שבת קיח. לאסור גם בזה משום גורם ברכה שא"צ, וכמו שאמרו ביומא ע. וראה עוד בריטב"א סוכה כז בד"ה והא.]. ולכן י"ל שרק לצורך קיום מצות סעודה שלישית התירו, שזהו בכלל ברכה הצריכה. וכן מבואר בספר פרדס הגדול (סי' צח), שפסק כדעת הרא"ש, ונתן טעם משום מצות סעודה שלישית. ע"ש. וכ"כ המג"א (סי' רטו סק"ו), שה"ד השני לוחות הברית, שבשבת אם הביאו לו פירות בתוך הסעודה, יכול להניחם לאחר הסעודה כדי לברך עליהם ברכה אחרונה ולהשלים מאה ברכות. והקשה עליו מהגמ' (יומא ע.) וניתי ס"ת אחרנא ונקרי, ומשני משום שגורם ברכה שא"צ. והרי גם ביוהכ"פ חסר ממאה ברכות, ואע"פ כן חששו

(דף פא ע"א). (ובדפוס חדש בשו"ת ספר הישר סי' סה או' ד, ייחסו תשובה זו לרבינו אפרים). וכ"ד מרן הש"ע (סי' רטו). וכמ"ש הברכ"י (א"ח סי' מו). לפ"ז הגורם לברכה שא"צ, אע"פ שבשעה שמברך הברכה האחרת היא כדת וכדין, מ"מ יש איסור מדרבנן לגרום ברכה שא"צ, אבל לדעת התוס' ר"ה (לג.), והרא"ש (בפ"ק דקידושין סי' מט), שאיסור ברכה שא"צ ממש אינו אלא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא. ורק המזכיר שם שמים לבטלה ללא ברכה עובר משום לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא. ע"ש. וכ"כ הרשב"א והר"ן (ר"ה לג.). וכ"כ תלמידי רבינו יונה (ברכות לג.), והרא"ה בחי' לברכות (כא.), והריב"ש (ס"ס שפד), והתרוה"ד (ס"ס לז). ועוד. א"כ הגורם לברכה שא"צ אין בו איסור אפי' מדרבנן, ולכן התיר הרא"ש להפסיק הסעודה ולברך ברהמ"ז ושוב ליטול ידיו ולברך המוציא. (וכן ראיתי בשו"ת קרן לדוד סי' נט דף עז סע"ב שכתב כן). וא"כ לדידן דקי"ל כמרן הש"ע שברכה שא"צ היא מה"ת, יש לאסור עכ"פ מדרבנן לגרום לברכה שא"צ. ובזה נדחית ראיית מהר"ש הלוי הנ"ל, שהרא"ש לשיטתו שאיסור ברכה

אם הטפל חביב בעיניו כמו העיקר, יקדים לברך על הטפל, דאפוי ברכות עדיף. וכתב ע"ז, שנראה שאף שאין לגרום לברכה שא"צ, זהו כשפוטר הכל בברכה אחת הראויה להם, אבל כאן שאינו מברך על הטפל ברכה הראויה לו כתקנת חכמים, טוב יותר להקדימו ולברך עליו ברכתו משיפטור אותו בברכת העיקר. וראיה לסברא זו מהירושלמי שהובא בהרא"ש (פרק כיצד מברכין סי' כח), שרב הונא היה אוכל תמרים עם הפת, ואמר לו רבי חייא, שבקינהו בתר מזונך ואת מברך עליהן תחלה וסוף וכו'. הרי שלא חששו בזה לברכה שא"צ. ואע"פ שהמג"א (בסי' רטו) הקשה על השל"ה שכתב, שבשבת יש להניח הפירות לאחר הסעודה כדי שיברך עליהם תחלה וסוף, לפע"ד נראה שהדבר פשוט להתיר כדברי השל"ה. ע"כ.

גם בשו"ת אור פני משה (סי' טו) דחה קושית המג"א מעל להניח הפירות לאחר בהמ"ז, משום שבשבת נראה שמותר לגרום לברכה שא"צ, כדי להשלים מאה ברכות. והא דאמר' ביומא (ע.) דמה שלא הביאו ס"ת אחר לקריאת הכהן

שלא יגרום לברכה שא"צ. והוסיף להקשות מהתוס' (שבת קיח.) שכתבו שאין לחלוק סעודת שחרית בשבת לשתיים, כדי לקיים סעודה שלישית, משום שגורם לברכה שא"צ, ואע"פ שאין הלכה כהתוספות אלא כדברי הרא"ש שהתיר לעשות כן, זהו משום קיום מצות סעודה שלישית, אבל בלא טעם זה אסור להרבות בברכות. וסיים המג"א בדברי המהר"ש אבוהב בספר הזכרונות שחולק ג"כ על מהר"ם גלאנטי, וכנ"ל. ע"ש. ומבואר שמסקנתו להחמיר.

וכן העלה בברכ"י (סי' מו סק"ו, וסי' רצ סק"א), שהעיקר כדברי המהר"ש אבוהב הנ"ל, והאריך הרחיב לדחות דברי המהר"ש הלוי, וכתב ג"כ שלא התיר הרא"ש לעשות כן אלא משום מצות סעודה שלישית. ע"ש. (וראה עוד בספרו יעיר און מע' ב או' א.) גם הגאון רבי יהודה קצין בשו"ת רועי ישראל (סי' ו) האריך למעניתו על דברי המהר"ם גלאנטי הנ"ל. וע"ע להגרש"ק בשו"ת ובחרת בחיים (סי' נה).

אולם הגאון אבן העזר (סי' ריב) הביא מ"ש האו"ז והאגור והרמ"א, שאע"פ שהלכה רווחת מברך על העיקר ופוטר את הטפלה,

הא"ר (ס" רצ סק"א) שכתב בקצרה, דמה שהקשה המג"א על השל"ה מיומא (ע), שאני כהן גדול ביוהכ"פ שבירך הרבה ברכות בעבודת הקרבנות ועל הטבילות. ע"ש.

וב"פ בש"ע הגר"ז (ס"י רטו ס"ד), שאם הביאו לו פירות בתוך הסעודה, טוב יותר להניחם לאחר ברהמ"ז כדי שיברך עליהם ברכה אחרונה המיוחדת להם, ולא יפטרם בברהמ"ז שאינה ברכה המיוחדת להם. ובפרט בשבת ויו"ט יש לו להניחם לאחר ברהמ"ז כדי שישלים מנין מאה ברכות בהם, ולא לסמוך על שמיעת חזרת הש"צ וברכות התורה וההפטרות. ע"כ.

וב"כ בערה"ש (ס"י רצא סק"ד), שהעיקר כדברי המהר"ם גלאנטי להתיר להביא הפירות בזה אחר זה להשלים מאה ברכות, וכדברי השל"ה שכתב, שיש להביא הפירות אחר הסעודה, כדי לברך אחריהם, ולהשלים מאה ברכות, ושכן מוכח מלשון הרמב"ם בפ"ז מהלכות תפלה, ושלא כמ"ש הלח"מ שיש בזה משום גורם ברכה שא"צ וכו'.

וב"כ הגאון בעל משכיל לאיתן בספרו נחל איתן (תפלה פ"ז הט"ו), שאף לכתחלה יכול להשלים

הגדול, משום דהוי גורם לברכה שא"צ, שאני הכהן הגדול ביוהכ"פ שהיה מברך על שחיטת שני השעירים והפרים ושאר עבודות היום. וכן היה מברך על חמש טבילות ועשרה קידוש ידים ורגלים וברכת התורה לפנייה ולאחריה, והיה לו יותר ממאה ברכות ביוהכ"פ, לכן החמירו בזה משום גורם ברכה שא"צ, משא"כ לדידן בשבת וביוהכ"פ. ע"כ.

גם בשו"ת בנין שלמה (ס"י כ דף כו סע"ג) הביא לדחות קושית המג"א מעל השל"ה מההיא דיומא (ע). בשם הגאון ר' יחזקאל סג"ל לנדא, ראב"ד דוילנא, דלק"מ, שהרי כתב הרמב"ן בהשגותיו לספר המצות (שרש יב), שכל עבודות הכהן במקדש, כגון היציקות והבלילות השחיטה, וקבלת הדם, ושאר כל העבודות שבמקדש היו טעונים ברכה. וכן הובא במל"מ (כריש ה' מעשה הקרבנות), וכתב שגם דעת הרמב"ם כן. נמצא שהכהן הגדול בירך ביוהכ"פ הרבה יותר ממאה ברכות. ולכן היה אסור לו לגרום לברכה שא"צ. משא"כ לדידן, העיקר כמ"ש השל"ה להלכה ולמעשה שיותר לגרום בשבת לברכה שא"צ. וכבר קדמם בכ"ז

לפניו, ואע"פ שהמג"א אוסר בזה משום גורם ברכה שא"צ, מ"מ יש לסמוך על המהר"ם גלאנטי שהתיר בזה כדי להשלים מאה ברכות. ע"ש. וכ"כ בשו"ת בנין שלמה (סי' כ דף כו סוף ע"ג), שדחה ג"כ לנכון קושית המג"א על השל"ה. ע"ש. וכן העלה להקל בספר נפש חיה (עמ' עח), וה"ד הערה"ש שהוכיח כן מדברי הרמב"ם הנ"ל. וע"ע בשו"ת חכם צבי (סי' כב), ובספר חמד משה (סי' ריב או' ב, וסי' רמט או' ה), ובספר תבואות שור (חולין קה.), ובשו"ת יהודה יעלה אסאד (א"ח ס"ס כב). והנה באו"ז (ח"ב סי' כא), הביא מ"ש רבינו אליעזר ממיץ, שאין לאכול גירמזלי בשבת בין הקידוש לסעודה, משום שע"י כך אינו אוכל עיקר סעודה לתיאבון, וכתב ע"ז, שמדברי רשב"ם (בריש פרק ערבי פסחים) מוכח שמותר לאכול קודם סעודה וא"צ לאכול הפת שהוא עיקר סעודה לתיאבון. וכן נמצא בתשובות, שהיו מביאים גירמזלי לפני רבינו קלונימוס והזקנים, והיו מברכים עליהם במ"מ וברכה מעין ג' כדי להרבות בברכות ולהשלים מאה ברכות, ואח"כ היו אוכלים לחם ושאר צרכי סעודה. ע"כ. וכן הובא בד"מ (סי' רמט). ע"ש. (וע"ע

מאה ברכות בשבת כשיאכל מעט פירות וירקות ויברך לפניהם ולאחריהם, ושוב יאכל אח"כ מעט פירות וירקות ויברך לפניהם ולאחריהם, ושכ"ד הרמב"ם, ושלא כמ"ש הלח"מ שיש בזה משום גורם ברכה שא"צ, ועוד שהרי כתב הרמב"ם (בסוף הלכות ברכות), שלעולם יזהר אדם מלברך ברכה שא"צ, וירבה בברכה הצריכה, ומשמע שאף לכתחלה ירבה בברכה הצריכה. ומכיון שחייב אדם להשלים מאה ברכות בכל יום, אין לך צורך גדול מזה. ושכן הוכיח הצ"ח (פרק כיצד מברכין) מדברי הירושלמי. ע"ש.

גם בספר תורת שבת (סי' רצ סק"א) העלה כדברי השל"ה, שבשבת יש להניח הפירות לאחר הסעודה וברהמ"ז, כדי שיברך לאחריהם ולהשלים מנין מאה ברכות, ושכן מוכח מדברי הרמב"ם פ"ז מהלכות תפלה הנ"ל, ושלא כדברי המג"א. ע"ש.

וכ"כ בספר ערוה"ש (סי' רו ס"ק יב, ובסי' רצ סק"א), שבשבת שצריך להשלים מאה ברכות יצוה את בני ביתו שלא להביא לפניו כל הפירות ביחד, אלא בזה אחר זה, ויכוין שלא לפטור אלא המין שהובא

סעודה, וכ"ה הגירמזלי שהובא לפני רבינו קלונימוס קודם סעודה, בזה הוא שמותר לברך עליו קודם סעודה, אבל דברים שדרכם לאוכלם בתוך הסעודה אינו נכון לאוכלם קודם סעודה כדי להרבות בברכות. ע"ש.

וכיו"ב כתב המג"א (ס"י ריא סק"ט), שאין לברך על תבשיל של

מיני דגן קודם שיברך המוציא על הפת, שאסור לגרום לברכה שא"צ. ע"ש. אבל בספר פרדס הגדול (ס"י ע) כתב, דברים הבאים מחמת סעודה והביאום בתוך הסעודה, כגון בשר דגים וביצים ותבשילים, אינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם, ואם רוצה להרבות בברכות יברך עליהם קודם ברכת המוציא, אבל אם בירך המוציא לא יברך לא לפניהם ולא לאחריהם.

ועיין בארחות חיים (הלכות ברכות אותיות יד-טו) שכתב בשם מהר"ם, האוכל פירות ורוצה לשתות יין, מברך בורא נפשות רבות על הפירות, ואח"כ יברך בורא פרי הגפן על היין כדי להרבות בברכות. וכתב ע"ז הארחות חיים, נראה שדעתו שברכת מעין ג' פוטרת בורא נפשות רבות, ומה שאמרו שאסור להרבות בברכות,

בספר פרדס הגדול סי' פח, ובספר הפרדס החדש עמ' קפט, בשם רבינו קלונימוס. ולכאורה מכאן ראייה למ"ש השל"ה שמותר להניח הפירות לאחר ברהמ"ז כדי לברך עליהם לפניהם ולאחריהם, ושאינן בזה משום גורם ברכה שא"צ. וכן הוכיח במישור הגאון רבי יצחק טאייב בערה"ש (ס"י רצא סק"ד).

ואמנם המג"א (ס"י רמט סק"ו) הקשה ע"ז, שאף בשבת אסור לגרום לברכה שא"צ, (ואזיל לטעמיה במג"א ס"ס רטו). אך אין דבריו מוכרחים, וכנ"ל. אלא שיש לחלק דשאני נידון רבינו קלונימוס דמיירי קודם סעודה, וכיון שעדיין לא בירך על הפת, ורוצה עתה לאכול הגירמזלי, רשאי לברך עליו תחלה וסוף, אבל בנידון השל"ה שכבר בירך על הפת, והביאו לפניו הפירות באמצע הסעודה, ואם יאכלם עכשיו אינו צריך לברך עליהם ברכה אחרונה, אין לו להניחם אחר ברהמ"ז, שגורם ברכה שא"צ. וכ"כ לחלק בספר בני ציון ליכטמן (ס"ס רטו).

ובערוה"ש (ס"ס רמט) כתב, שדוקא מאכל שאין דרכו לאוכלו בתוך הסעודה, כגון מיני מתיקה הנאכלים אצלנו קודם

ח. אמנם כשחל ט"ו בשבט בימי החול, לכתחלה אין להביא הפירות לאחר ברכת המזון, כדי להרויח ברכה אחרונה, מחשש שהוא גורם לברכה שאינה צריכה. ורק אם טעו והניחום לאחר ברכת המזון ע"י שכחה וכיוצא, מותר להביאם, ויברך לפניהם ולאחריהם כהלכה. ורק בשבת מותר לכתחלה להניחם ולהביאם לאחר ברכת המזון כדי להרויח מאה ברכות בכל יום. [ואם עשו סילוק שולחן, או סילוק מפה, שבזה יש פלוגתא גדולה לגבי ברכה ראשונה ואחרונה, גם ביום חול שפיר דמי להניח את הפירות והמגדנות לאחר ברכת המזון].^(ח)

הני מילי בחנם, כגון מי שלא אכל כל צרכו ומברך ברהמ"ז, וחוזר ומברך המוציא כדי להרבות בכרכות, אבל כגון זה אין בו איסור כלל. וכן נראה דעת הרמב"ם בסוף הלכות ברכות שכתב, לעולם יזהר אדם מברכה שא"צ וירבה בכרכות הצריכות, וכן אמר דוד בכל יום אברוך. ע"כ. וכ"ה בכלבו (סי' כד). וע"ע בספר ראשון לציון (יו"ד סי' רסה) שצידד ג"כ דלא כהמג"א (סי' ריא סק"ט) הנ"ל. וע"ע בערה"ש (סי' ריא סק"ג).

האריך בזה בשו"ת ויאסוף שלמה (או"ח סי' א וב) (וע"ע להרה"ג רבי יצחק חזן בשו"ת יחו"ד ח"ב סי' כג). ובאמת שבאוצר הגאונים (ברכות עמ' צג) הביא מתשובת רב עמרם גאון, [וכ"ה בספר הפרדס ישן דף לו ע"ד], שאף שבתוך הסעודה אין לברך על בשר דגים וביצים לא לפנייהם ולא לאחריהם, מ"מ אם רוצה להרבות בכרכות, יברך עליהם קודם ברכת המוציא. ע"ש. וע"ע להפמ"ג (בפתיחה להל' ברכות או"י, ובמש"ז סי' ריא סק"ב). ובשו"ת קרן לדוד (סי' נט), ובשו"ת עמודי אש (ר"ס ב), ובשו"ת אמרי אש (א"ח סי' ה), ובשו"ת רב פעלים (ח"ב א"ח סי' לב). ודו"ק. [חזו"ע ברכות עמ' ח. ילקו"י מהדו"ק עמ' רמט].

הני מילי בחנם, כגון מי שלא אכל כל צרכו ומברך ברהמ"ז, וחוזר ומברך המוציא כדי להרבות בכרכות, אבל כגון זה אין בו איסור כלל. וכן נראה דעת הרמב"ם בסוף הלכות ברכות שכתב, לעולם יזהר אדם מברכה שא"צ וירבה בכרכות הצריכות, וכן אמר דוד בכל יום אברוך. ע"כ. וכ"ה בכלבו (סי' כד). וע"ע בספר ראשון לציון (יו"ד סי' רסה) שצידד ג"כ דלא כהמג"א (סי' ריא סק"ט) הנ"ל. וע"ע בערה"ש (סי' ריא סק"ג).

ומנהג יוצאי מרוקו לברך על הדגים קודם סעודת שבת, אחר הקידוש, ויש להם על מה שיסמוכו. רק שיהזרו לא לאכול כשיעור. וכבר

להביא לשלחן את פירות ט"ו בשבת אחרי ברכת המזון

ח) נתבאר לעיל (במקורות לסעיף פלוגתת האחרונים, שבכנה"ג (סי' הקודם) לגבי שבת (מו) החמיר בזה בשם סי'

ט. יש נוהגים לרקח האתרוג בסוכר ולעשותו ריבה ולאוכלו בליל ט"ו בשבט, ואין לברך עליו שהחיינו לכל הדיעות, הואיל וכבר בירך עליו שהחיינו בעת נטילתו עם הלולב ביום טוב של חג סוכות, ובזה יצא ידי חובה גם מברכת שהחיינו שעל האכילה, שהרי הוא כבירך בשעת ראייה על פר"ח, שאינו חוזר ומברך בשעת אכילה. אולם אשה צריכה לברך שהחיינו בט"ו בשבט בעת אכילת האתרוג, אחר שאינה מברכת על הלולב. (ט)

הזכרונות, ושלא כד' מהר"ם גלאנטי בתשו' (סי' לח) שיוכל לצוות לבני ביתו להביא הפירות בשבת אחר הסעודה, ע"ש. וכן העלה בשו"ת רועי ישראל (סי' ו). והגאון ערה"ש (סי' רצ"א סק"ד) הביא סמוכין לעשות כן בשבת כמהר"ם גלאנטי, וע' במג"א (סי' רטו סק"ו), ובא"ר (ר"ס רצ), ובחי' בכור שור (חולין קה). ובשו"ת חכם צבי (סי' כב). ובפמ"ג (מש"ז סי' רי"א סק"ב), ובבא"ח (פ' פנחס סוף או"ט). וכמה אחרונים כתבו לדינא הכנה"ג וסיעתו, וכ"פ מהר"ם בן חביב בתוס' יוה"כ (יומא פ), וכן הסכים להלכה מרן החיד"א בברכ"י (סי' מו סק"ו), וכ"כ בשו"ת יהודה יעלה אסאד (או"ח ס"ס כב). אמנם לגבי יום חול אין לעשות כן. [שו"ת יחו"ד

ח"א סי' פה. ילקו"י מועדים מהדו"ק עמוד רנ].

ז (ט) כן מפורש להדיא בלקט יושר לתלמיד מהרא"י (חאר"ח עמוד קמט), ושכן נהג מהרא"י. והוא תנא דמסייע לכתב סופר (א"ח סי' כג) שכ"כ מסברתו. וכ"כ המהרש"ק בשו"ת האלף לך שלמה (א"ח סי' צב), וכ"פ בבא"ח (פר' ראה או' יא). וע"ע בשו"ת מהר"י אשכנזי (סי' ט). ובשד"ח (מע' ברכות סי' ב' או' ב). ומכ"ש שנוסף ע"ז י"א שאין לברך בכלל ברכת שהחיינו על האתרוג הואיל והוא דר באילנו משנה לשנה. וכמ"ש בשו"ת הלק"ט (ח"ב סי' נו"ד), ובחסד לאלפים (סי' רכה דקל"ד:), וביפ"ל (ח"א דקצ"ג ע"ג), ובשו"ת הרי בשמים (מה"ת סי' יב). וע' מהר"י אשכנזי ושד"ח שם, ודו"ק. [ילקו"י מועדים מהדו"ק עמ' רנ].

י. פירות שמצויים בהם תולעים צריך שיפתחם ויבדקם לפני שיברך עליהם ברכת הנהנין. וצריך להזהיר מאד מדי פעם בפעם על בדיקת הפירות והירקות שמוחזקים בתולעים, שהוא איסור חמור, שהאוכל תולעת חייב חמשה לאוין (פסחים כד.) והרי זה משקץ נפשו ומטמא לבו מעבודת השי"ת (יומא לט.). וכבר העיר לנכון הגאון ר' חזקיה די סילוא (בעל ה"פרי חדש"), על הדרשנים שמרבים לדרוש אך ורק בדברי אגדות פשטים ורמזים, ואינם מוכיחים את העם על איסור תולעים וכיו"ב שאיסורם חמור מאד. והמזהיר והנזהר, ירבה שלומם כנהר, ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב. וכל המזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו. (י)

לחזק את בעלי התשובה בתחלת דרכם בעניני כשרות המזון

(י) ע' בס' חסידים (סי' תתמט). וקשה להם לקבל דברי קדושה. ובכנה"ג (סי' רב). ועוד ואכמ"ל. ודברי הפר"ח הם בחיו"ד (סי' פד), וכ"כ בשו"ת רב פעלים (ח"ד סי' ו). [ילקו"י מועדים מהדו"ק עמ' רג].

ומרן אמו"ר זיע"א נשאל פעם מה יש לחזק את בעלי התשובה בתחלת דרכם, האם לחזקם בשמירת שבת, הנחת תפילין וכו', והשיב, בראש וראשונה לחזק אותם בשמירה על כשרות המזון, כי אם ממשיכים לאכול נבלות וטריפות וחזיר, המוח שלהם מיטמטם, וקשה להם לקבל דברי קדושה. וכמו שאמרו בגמ' (יומא לט.), תנא דבי רבי ישמעאל, עבירה מטמטמת לבו של אדם, שנאמר ונטמתם במ, אל תיקרי ונטמאתם במ אלא ונטמטם במ. תנו רבנן, ולא תטמאו בהם ונטמאתם במ, אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה מלמטה, מטמאין אותו מלמעלה בעולם הזה, מטמאין אותו לעוה"ב. תנו רבנן, והתקדשתם והייתם קדושים, אדם מקדש עצמו מעט, מקדשין אותו הרבה וכו'.

דיני קדימה בברכות

א. היו לפניו מיני פירות הרבה, אם ברכותיהם שוות, [כגון שכל מה שלפניו הם פרי שברכתו בורא פרי העץ], ויש ביניהם ממין שבעה [כגון תמרים], מקדים לברך על מין שבעה, ופוטר בברכה זו את כל הפירות שברכתם שוה. ופירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל הם שבעה מינים ככתוב (דברים ח, ח): ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון, ארץ זית שמן ודבש, ופירוש דבש היינו תמרים. ופירות שבעת המינים קודמים לברכה לכל שאר מיני פירות העץ. ואפילו חביב עליו מין פרי אחר שאינו משבעת המינים, יש להקדים לברך על פירות שבעת המינים. ^(א)

להקדים מין שבעה בברכותיהם שוות, ואם חביב קודם

(א) ברכות (מא:) אמרו, רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא, אייתו לקמייהו תמרי ורמוני, שקל רב המנונא בריך אתמרי ברישא, וכו', א"ל זה שני לארץ וזה חמישי לארץ. ע"כ. ומבואר, דתמרים הוא שני לארץ בתרא, וזה שאמר הכתוב ודבש. וכ"ה בירושלמי (פ"ג דבכורים הלכה ג), אין מביאין ביכורים כי אם משבעת המינים, ולא מתמרים, שבהרים, וכו'. והראיה לזה מדכתיב (כדברי הימים ב, לא) וכפרוך הדבר הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר

ודבש, ודבש חייב במעשרות? אלא אלו תמרים שחייבים במעשרות. וכ"ה ברש"י עירובין (ד:) כל דבש האמור בתורה דבש תמרים וכדאמר התם בכיכורים וכו', אלמא פשיטא ליה לתנא דתמרים משבעת המינים, דהיינו דבש. ע"כ. וכ"כ הט"ז (סי' רב סק"ה). ובספר נזירות שמשון השיג על הט"ז שנעלם ממנו דברי הגמ' בסוף כתובות דדבש האמור בתורה זבת חלב ודבש היינו דבש תאנים. ע"ש. והיינו משום שפירש הט"ז שזהו ג"כ מה שאמר הכתוב ארץ זבת חלב ודבש. וע"ע

(שם סעיף א) פסק, היו לפניו מיני פירות הרבה, אם ברכותיהם שוות, ויש ביניהם ממין שבעה, מקדים מין שבעה, אע"פ שאינו חביב כמו המין האחר. ע"כ. ובסעיף ב' ה"ד הרמב"ם, שאם היה מין אחד חביב לו יותר, בין שברכותיהם שוות, בין שאינם שוות, בין שיש בהם ממין שבעה בין שאין בהם ממין שבעה, מקדים החביב לו אז באותה שעה. ע"ש. ומשמע שלדינא דעת מרן כמ"ש בסתם, וכמו דנקט"י בכל דוכתא דסתם ויש הלכה כסתם. וכן המנהג. ועיין מ"ש בבא"ח (פר' מטות ס"ב).

בירושלמי פ"ק דפאה ה"ג. ומ"מ דבש דגבי ז' המינים פשוט שהוא תמרים, וכנ"ל, כי תאנים כבר נזכרו בכתוב וגפן ותאנה ורמון.

ואפי' אם מין שבעה הוא חצי פרי, ושאר המינים הוא פרי שלם, וברכותיהם שוות, יקדים לברך על חצי הפרי משבעת המינים. [ועיין בשו"ת הלק"ט ח"ב (סי' קנה). ע"ש].

וכתב בה"ג, שיש להקדים מין שבעה אפי' אם יש פרי אחר שאינו ממין שבעה שהוא חביב עליו. וכ"כ עוד ראשונים. אבל דעת הרמב"ם, שלעולם מקדים החביב. וראה בב"י (ר"ס ריא). ומרן בש"ע

סדר הקדימה בליל ט"ו בשבט

שיתברכו בזמן חניטתם. כמו שאמרו כיו"ב (ר"ה טז). מפני מה אמרה תורה להביא שתי הלחם בעצרת, מפני שהעצרת זמן פירות האילן, אמר הקב"ה הביאו לפני שתי הלחם בעצרת, (פרש"י, שהם מתירים להביא ביכורים מפירות האילן, שאין מביאים ביכורים קודם לעצרת, דכתיב ביכורי קציר חטים. ואני שמעתי דאזלא כר' יהודה דאמר עץ שאכל אדם הראשון חטה היה), כדי שיתברכו לכם פירות האילן.

ודין זה מצוי יותר בליל ט"ו בשבט, שנודע מ"ש בספר תיקון יששכר, שהיה בזמנו של מרן, (בדף לא): שנוהגים האשכנזים בליל ט"ו בשבט לעטר את השלחן בכל פירות האילן, ובמיוחד מפירות שבעת המינים שנשתבחה בהם אר"י. וכן הובא בפר"ח (סי' קלא ס"ו).

ובספר אדני פז (דף יא ע"ד) נתן טעם לזה, כדי שיזכרו ע"י זה שהוא ר"ה לאילנות ויתפללו עליהם

ע"ש. והוא סמך למנהג ישראל. וע"ע במועד לכל חי (סי' ל אר' ז).

ובהיות שיש לפירות שבעת המינים שנשתבחה בהם א"י משפט הקדימה, ואמרו חז"ל (ברכות מא.) כל המוקדם בפסוק הזה, מוקדם לברכה, שכן נאמר, ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון, ארץ זית שמן ודבש. א. אם יש שם פת הבאה בכסנין יש להקדימו ולברך עליו במ"מ, ואח"כ יברך על הפירות.

ותמרים קודמים לענבים תאנים ורמונים, כדאיתא בברכות (מא:) רב חסדא ורב המנונא סעדו יחדיו, והביאו לפנייהם תמרים ורמונים, פשט ידו רב המנונא ובירך על התמרים בראשונה, אמר לו רב חסדא והרי הלכה רווחת כל המוקדם בפסוק קודם לברכה, והפסוק הקדים רמונים לפני דבש, שהם התמרים, אמר לו זה (התמרים) שני לארץ, זית שמן ודבש, וזה (הרמונים) חמישי לארץ, חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון, אמר לו רב חסדא, מי יתן לנו רגלים של ברזל לרוץ אחריו תמיד לשמשך. וכ"פ מרן בש"ע (סי' ריא ס"ד) בזה"ל:

כל הקודם בפסוק הזה קודם לברכה, אלא שארץ האחרון הפסיק הענין, והסמוך לו חשוב יותר מהמאוחר בארץ הראשון. הילכך תמרים קודמים לענבים, שזה (התמרים) שני לארץ, וזה (הענבים) שלישי לארץ הראשון, הילכך יש להקדים ולברך בורא פרי העץ על תמרים, ובזה נפטרו כל פירות העץ שלפניו.

ובעל הבית יחלק מן התמרים לכל המסובים שעמו, לברך תחלה עליהם, ויפטרו בזה את כל פירות האילן שלפניהם. ואח"כ יחלק לכולם מכל הפירות שעל השלחן.

ואמנם יש נוהגים לחלק למסובים לכל אחד פרי עץ ממין אחר כדי שיתברכו כל הפירות. וכ"כ במועד לכל חי (סי' ל אר' ז), אולם מכיון דקי"ל שקדימת שבעת המינים עדיף, וכל המוקדם בפסוק קודם לברכה, עדיף שכולם יברכו על תמרים המוקדמים לכל שאר הפירות, ויפטרו בברכתם כל שאר פירות האילן. [קטע זה מחזור"ע ברכות עמ' עדר].

ב. אם יש לפניו פירות ממין שבעה, ופרי חדש שאינו ממין שבעה, יש אומרים שעדיף להקדים הפרי חדש שמברך עליו ב' ברכות, ברכת הפרי וברכת שהחיינו. ויש אומרים שכל זה במקום שהחביב קודם. ב.)

אם יש לפניו פירות ממין שבעה, ופר"ח שאינו ממין שבעה

ב) בן העלה בשו"ת לב אברהם ויינפלד (ס"י ל) שיקדים לברך שהחיינו, והיינו שיברך ברכת הפרי תחלה ואח"כ שהחיינו. ואמנם בשו"ת שרגא המאיר חולק בזה, אך הסברא של לב אברהם היא חזקה, דמה שמברכים ב' ברכות הוא יותר חשוב מאשר להקדים ברכת בורא פרי העץ על שבעת המינים. וע' בגמ' יומא לג. וכן בזבחים פט. דמבואר שמרובה מצותו עדיף. וסברתו של הרב לב אברהם היא שהרי מעיקר הדין היה צריך לברך בעת הראייה, אלא שנהגו באכילה, אבל כאן שראה את הפרי לפניו, יסמך ברכתו עליו. ויסמך ראייה לאכילה. והראוני שגם האדר"ת בספרו עובר אורח גם כותב כך. וכך ההלכה ששהחיינו קודם לשבעת המינים. וע' בחזו"ע ברכות (עמ' ערה).

אולם הראוני לרשב"ץ (ברכות מא. עמ' רמב) שכתב: ונראה לי דפירא חדתא דמברכים עליו שהחיינו ראוי להקדימו במקום שהחביב קודם. ע"כ. ומשמע דבמקום שאין כאן חביב, יקדים הפרי ממין שבעה אף כשיש לפני פרי חדש. וכיון שמצינו כן לאחד מהראשונים, הכי נקטי'.

ג. ברכה אחת שמברך "בורא פרי העץ" פוטרת כל מיני העץ שלפניו, ואם טעה והקדים פרי עץ המאוחר בפסוק, כגון שבירך תחלה על רמון, או אפילו מין פרי אחר שאינו משבעת המינים, וקדם ובירך עליו בורא פרי העץ, פטר את הפירות האחרים שלפניו. ואין צריך לברך כלל על שאר הפירות, שאין משפט הקדימה של שבעת המינים כסדרן אלא לענין לכתחלה, ולא לעכב בדיעבד. (ג)

משפט הקדימה בברכות אינו אלא לכתחלה ולא לעכב בדיעבד

(ג) בב"י (ס"ס ריא) הביא בשם הרשב"א, שאם אחר שבירך על מה שלפניו ואכל ממנו הביאו לו פרי מין אחר שברכתו שוה, אך הוא חשוב וחביב עליו יותר ממין הראשון שהיה לפניו, צריך לברך על החדש אם לא היה דעתו לפטרו ברכה של הראשון בפירושו, דאינו בדין שיפטור פרי שאינו חשוב לפרי החשוב וחביב דרך גררה, אא"כ נתכוין בדעתו לפטרו. וכ"כ בשמו הארוחת חיים (הל' ברכות או' ט). והובא להלכה ברמ"א (שם סעיף ה), ובבא"ח (פר' בלק או' ט). ע"ש. ועיין בחיי אדם (כלל ס או' ב). ע"כ. [ובב"י שם דייק, שאם הקדים לברך על החשוב, נפטר הפרי שלא חשוב אף שלא התכוין עליו ולא היה

לפניו. ודלא כמשנ"ב שדוקא כשהיה לפניו].
ואף שמרן לא הביא דין זה בשולחנו הטהור, אין הכרח לומר דלא ס"ל הכי, שמצינו כן כמה פעמים, שמרן הביא איזה דין בב"י, והשמיטו בש"ע, וי"ל דמורה שכ"ה להלכה. וכמ"ש בעלי הכללים. [וראה מה שכתבנו בעין יצחק ח"ג].
ואמנם בכה"ח (סי' רו ס"ק טל) כתב, לד' הס"ח שפוטר בכל גוונא בסתם, ודלא כהרשב"א, וכתב, דמרן נמי לא ס"ל הא דהרשב"א, ומש"ה השמיטו בש"ע. ע"ש. ואינו מוכרח, שהרי מרן הביא דין זה בב"י, ולא גילה סתירה לזה בשולחנו הטהור. ועיין בשד"ח (כללי הפוסקים סי' יג או' ה).

גם מ"ש הרב שער אפרים דלא תליא הא בדין מצוות אם צריכות כוונה או לאו, וקי"ל מצוות צריכות כוונה, דהכא שאני שלא בירך על הפירות כלל אלא על המים וכו', לע"ד דמי למ"ש הפוסקים שאם צווה שאינו רוצה לצאת לא יצא, והכא כיון שאם ידע שאכל פירות אינו רשאי לכיון כוונה כזאת, דעבר משום ברכה שא"צ, שב מידיעתו הוא. ומסתמא יצא למ"ד מצות אין צריכות כוונה. ומאי דקי"ל דמצוות צריכות כוונה דעת הרבה פוסקים דהני מילי בדאורייתא, אבל בדרבנן מצוות אין צריכות כוונה. עיין במג"א (סי' ס) מ"ש בשם הרדב"ז, ובפר"ח (סי' תפט) שכ"ד הש"ע שם, ובעה"ש ובכה"ח שם, [ובמה שכתבנו בסי' ס]. ועכ"פ סב"ל.

ועיין בתשובות מהר"ש גרמיזאן (סי' יב) שנשאל במי שאכל פירות והביאו לו מים, ובירך על המים לפניהם ולאחריהם, וכתב, שאם היה דעתו שלא לאכול עוד פירות, ובירך, ודאי יצא. ומאי סתמא שייך בזה. ואפי' לא נתכוין לברך אלא על המים דכסבור שהפירות טעונים ברכה לאחריהם בפ"ע, מ"מ ודאי

ועיין בשו"ת שער אשר (סי' ד) שהאריך לבאר שדין הרשב"א הוא לכו"ע, והו"ד בשו"ת רב פעלים ח"ב (סי' לב). [וע"ע בסי' רח סי"ד]. ומדברי ס"ח אין ראייה, כמ"ש שם. גם הא מיירי במין פרי אחר, בזה אין חילוק בין גרוע ליפה, משא"כ במין החביב והחשוב. ומ"מ כיון שלא יצא ד"ז ממחלוקת, מי שרוצה לחוש להרב כה"ח רשאי, והמברך [כדעת הרב בא"ח] לא הפסיד. ועיין בשיירי טהרה (מע' ב, מח).

ומיהו לענין ברכה אחרונה, כגון ששתה מים ואכל פירות ושכח מן הפירות ובירך בורא נפשות רבות, וכוונתו על המים, כתב בשו"ת שער אשר הנ"ל, שחוזר ומברך בורא נפשות על הפירות, וראיה מהרשב"א הנ"ל, דבירך על הגרוע לא פטר החשוב. אמנם להלכה אין לעשות כן, שיש לחלק בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה, וכמ"ש בשו"ת רב פעלים הנ"ל, ושכ"כ הפמ"ג. ואף שהזכ"ל לא פליג בזה, מ"מ בשו"ת קול גדול למהר"ם בן חביב (סי' ח) חילק ג"כ בין ברכה ראשונה לברכה אחרונה. ע"ש.

ד. כל דין קדימה שאמרו אינו אלא כששניהם מונחים לפניו וברצונו לאכול משניהם, אבל אין צריך להמתין עד שיביאו לפניו המין שמוקדם לברכה. [נפשוט שאין דין קדימה אלא לענין הברכה, אבל אחר שבירך על הזיתים ואכל מהם, רשאי לאכול מכל פרי שלפניו, ואין בזה קדימה כלל]. (ד)

יצא ממילא, דברכות אין צריכות כוונה לצאת. כמו שנתבאר בסי' תפ"ט, גבי מי שחבירו שואלו כמה ימים לעומר, שלא ישיב לו כמה היום לעומר, שבכך יצא י"ח, אף אם לא נתכוין לצאת, ולא יוכל לספור בברכה. ע"כ. הרי להדיא שאפי' כיוון על המים וחשב שטעון ברכה אחרונה על הפירות אפ"ה יצא, כסברת הרב שער אשר, וכמ"ש ברב פעלים שם בנידונו, באכל אורז ושתה מים ובירך בורא נפשות על המים שחשב שהאורז טעון ברכה מעין ג', וכתב ללמוד מהרשב"א הנ"ל במש"כ שצריך לברך, דאפי' בירך בסתם ולא כיוון לפטור הפירות ששכחם, צריך לחזור ולברך. כ"ש אם היה דעתו לברך על האורז בפני עצמו וכו'. ע"ש.

ותנה בזמן הרבנים הנז' לא היו

(ד) דה"ח וחיי אדם, הו"ד באחרונים, שאף אם מונחים לפניו פירות משבעת המינים ופירות משאר מינים, ואינו רוצה לאכול מפירות שבעת המינים, אין בזה דין קדימה, ורשאי לברך על שאר מינים.

ה. כל הקודם בפסוק בשבעת המינים עצמם, קודם לחבירו לברכה. ותמרים קודמים לענבים, כי התמרים "שני" לארץ אחרון שבמקרא, והגפן "שלישי" לארץ הראשון. ויש אומרים שהיין קודם לתמרים, הואיל והיין דבר חשוב הוא עד שקובע ברכה לעצמו בברכת "בורא פרי הגפן", וגם הוא סועד ומשמח. ויש חולקים ואומרים שאין קדימה ליין על התמרים, וכן המנהג. ולכל הדעות מעשה קדרה, דהיינו תבשיל מחמשת מיני דגן קודמים ליין. נמצא משפט הקדימה בברכות כדלהלן: ברכת המוציא קודמת לכל דבר. (ומפני כך מכסים את הפת לפני הקידוש על היין בשבת ויום טוב, להראו' כאילו אין כאן פת לפנינו בכדי להקדימו). ולאחר מכן ברכת "בורא מיני מזונות". ופת חטים קודמת לפת שעורים. ואחריהם זית, ואחריו תמרים, ואחר כך ענבים, ואחר כך תאנים, ואחר כך רימונים, ואחריהם שאר מיני פירות העץ. [ומה שיש נוהגים בליל ט"ו בשבט לשתות בירה משעורים כדי לטעום מכל שבעת המינים, פשוט שאין להקדים הבירה לשאר מינים, כיון שהרוב מים, וברכתו שהכל]. (ה)

דיני קדימה בשבעת המינים ודין מעשה קדרה

(ה) ברכות (מא:). טור וש"ע (סי' ריא) אחר חטה ושעורה. ועיין בשו"ת פנים מאירות ח"ב (סי' לח), ובשו"ת מהרש"ם ח"א (סי' קסט).

ומה שכתבנו שי"א שיין קודם לתמרים, כ"כ רבינו פרץ הובא בטור (סי' ריא). וכ"פ הרמ"א בהגה שם ס"ד. ובב"י (סי' ריא) חולק.

ומה שכתבנו שמעשה קדירה קודם וכו', כ"כ הרמ"א שם.

(ה) ברכות (מא:). טור וש"ע (סי' ריא) סעיף ד). וכ"ה סדר המקרא, ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון, ארץ זית שמן, ודבש. ומארץ שבאמצע הוי התחלת סדר, וכל הסמוך לו חשוב יותר מהמאוחר שבארץ קמא. ונמצא שתמרים הוא שני אחר ארץ בתרא, כי תמרים זהו דבש האמור בקרא, ואילו ענבים הם שלישי לארץ קמא,

1. יש אומרים שזה שאמרנו שהתמרים קודמים לענבים, שזה (התמרים) שני לארץ, וזה (הענבים, שהם גפן) שלישי לארץ. דוקא ענבים אבל אם עשה מהם יין שקובע ברכה לעצמו, בורא פרי הגפן, כיון שמפרש בברכתו גפן, ברכה חשובה היא, וקודם לתמרים, שהוא דבש, והוא קודם אפילו לזית שהוא ראשון לארץ בתרא. (טור סי' ריא, בשם רבינו פרץ). ודעת מרן אינה כן, שכל שאין ברכותיהם שוות איזה מהם שירצה מקדים.¹

אם ברכת הגפן קודמת לברכת העץ על תמרים

ח"א (סי' נח), ורעק"א בגליון הש"ס (ברכות יב.), ובשו"ת יוסף אומץ (סי' עג). ועוד. וזה שלא כמ"ש הערה"ש (סי' רח סק"ו), שלדעת הרא"ה והריטב"א דס"ל שאם בירך על הפת בורא פרי האדמה לא יצא, ה"נ יין שבירך עליו בפה"ע לא יצא. דליתא. וכנ"ל. וכן מפורש בהל' ברכות להריטב"א (פרק ב או' יד), שאם בירך בפה"ע על היין יצא. וכ"כ בחידושו לברכות לה. בד"ה חוץ מן היין. גם הרא"ה בחי' (ר"פ כיצד מברכין) כתב להדיא שאם בירך על היין בפה"ע יצא. וכ"כ עוד הרא"ה (במשנה דף מ. ד"ה ועל כולן). חשיב להו ברכותיהן שוות, והעולם לא ס"ל הכי. עכ"ל. והיינו דגם ביין אפשר להקדים התמרים. ומרן הש"ע השמיט דברי הטור וה"ר פרץ, ונראה דלא ס"ל כוותייהו. וכמ"ש הגאון רבי אפרים לניאדו בשו"ת רועי ישראל (סי' ג דף

1) מרן הב"י (סי' ריא), כתב על דברי הטור בשם ה"ר פרץ, וכבר נתבאר לעיל, שדעת כל המפרשים היפך ד' רבינו פרץ, שכל שאין ברכותיהן שוות אפי' אינו חביב, כגון זית וצנון, איזה מהם שירצה מקדים, וגם מנהג העולם דלא כר' פרץ, וא"כ לא היה לו לרבינו הטור לכתוב דברי ה"ר פרץ, דלא קי"ל כוותיה. מיהו אפשר שטעמו משום שבורא פרי הגפן ובורא פרי העץ, כיון דתרוייהו מין אילן, נוקי"ל שאם בירך על היין בורא פרי העץ, יצא. כמ"ש רבינו אשר בר חיים בספר הפרדס (שער העשירי עמ' 17), ושכן כתבו הרא"ה והריטב"א. והובא בברכ"י (שיו"ב סי' 17). וכ"כ בשטה מקובצת (ברכות מ. בד"ה ועל כולם. וכ"כ הרמ"ע מפאנו באלפסי זוטא (ר"פ כיצד מברכין). וכן העלה בשו"ת גנת ורדים (כלל א סי' יט), והפנים מאירות

על היין, וכל ברכה הקבועה על מין פרטי יש בה שבח להקב"ה יותר, שנראה בזה השגחתו יתברך בפרטות. ע"כ. שאין כן דעת מרן. וכיון שכן המנהג אין לשנותו, ודלא כהרב בא"ח כאן ולהלן, שגם בברכות חלוקות כתב להקדים, שא"צ לזה לדעת מרן.

והן אמת שהב"י (ס"ס רח בד"ה כתב בה"ג), כ' וז"ל: וכתב רבינו להלן (ס"י ריא) שברכת היין כיון שמפרש בה הגפן היא חשובה, וכשכולל אותה בברכה אחרונה עם ברכת הפירות, צריך להזכיר בה תחלה על הגפן ועל פרי הגפן, ואח"כ על העץ ועל פרי העץ וכו'. ע"ש. מ"מ אין זה אלא להזכיר תחלה הגפן קודם הפירות, אבל לענין קדימה בפועל, עדיין מרן איתן בדעתו שכיון שאין ברכותיהן שוות איזה שירצה יקדים כגון זית וצנון.

וחכ"א הביא מ"ש בקול סיני הנ"ל [והתעלם כדרכו מילקו"י], וכתב שאין שום הכרח לומר שמרן חולק בהלכה ע"ד ה"ר פרץ והטור. שאף שמתחלה כתב מרן שדברי ה"ר פרץ היפך דברי כל המפרשים, היינו לפי מה שנראה מריהטת לשון הסמ"ק, שאפי' אין ברכותיהן שוות מין שבעה קודם, אולם למאי דמסיק

יד ע"ב): ואודיעך קושט דברי אמת וכלל גדול זה נקוט בידיך, שבכל מקום שאנו יכולים למצוא סיבה כל שהיא וקצת עילה לתת טעם להשמטת מרן מהש"ע איזה דין שהובא בטור או בב"י, ולומר דס"ל שהוא שלא כהלכה, אז אמרי' הכי בודאי בפה מלא, שמשום שראה שאין הדין הזה כהלכה השמיטו מספר פסקי הלכותיו, דהיינו הש"ע. עכת"ד. וכ"כ בשו"ת ויוסף אברהם (ס"י כג דף קלט:). וכ"כ בשו"ת קרבן אשה (חלק חו"מ ס"י כז דף מט סוף ע"ד), ובשו"ת פני יצחק אבולעפיא ח"ב (דף נח: ד"ה עוד ראיה). ע"ש. וכ"ש הכא שמבואר בב"י דלא ס"ל הכי. וכ"כ מרן אאמו"ר בקול סיני (הל' ט"ו בשבט סעיף יא). ואף שהרמ"א בהגה ה"ד ה"ר פרץ להלכה, אנן בדידן אין לנו אלא דברי מרן. וכ"כ בספר תורת חיים סופר (ס"י ריא ס"ק יב) בדעת מרן, שלכך השמיט דברי ה"ר פרץ מהש"ע.

ושם בקול סיני העיר בקצרה על הבא"ח (פר' מטות או"א), שפסק כד' ה"ר פרץ, [ע"ש, דהזית קודם לתמרים, וקודם לענבים, שהרי הזית ראשון לארץ בתרא, אבל אינו קודם ליין, אע"פ שהוא ראשון לארץ, מפני כי חשיבותה יין גדולה מאד וגם ברכתו מבוררת יותר, שאין מברכין בפה"ג אלא

ז. הביאו לפניו מיני פירות שונים, מפרי העץ ומפרי האדמה, מן הדין אפשר להקדים לברך על פרי האדמה, אפילו אם אינו חביב, ואפילו אם פרי העץ הוא אחד משבעת המינים. שאין דין קדימה לשבעת המינים אלא בפירות שברכותיהן שוות. ומכל מקום נכון להקדים בכל אופן פרי העץ לפרי האדמה, אלא אם כן פרי האדמה חביב עליו יותר, שאז יקדים החביב תחלה.¹

מרן שם בטעמו של ה"ר פרץ ליישב את שיטת רבינו פרץ, אבל דחשיב ברכותיהן שוות, אין לנו לדחות דברי ה"ר פרץ. ובפרט שכן פסקו הטור והרמ"א והבא"ח והכה"ח. ע"כ. [ספר ברכת ה' ח"ג עמ' רכט]. וכ"ז לא יגהה מזור מאחר שעניניו הרואות שמרן השמיט דין הטור בשם ה"ר פרץ, מהש"ע, וכמשנ"ת לעיל. ואף שבב"י כתב

מרון שם בטעמו של ה"ר פרץ ליישב את שיטת רבינו פרץ, אבל חוזר פעם שניה ומדגיש שהמנהג אינו כן. וכותב שאין כן דעת רוב המפרשים. ואף שיש מן האחרונים שכתבו להקשות על מרן, ומהם, בספר קהל יהודה (דף נט ע"ד), והמאמר (סי' ריא סק"ט), מ"מ אנו אין לנו אלא דברי מרן. [חזו"ע ברכות עמ' רעו].

להקדים מין האדמה למין העץ אף בשבעת המינים

ז) בן דעת הר"יף והרמב"ם והרא"ש. ודלא כמ"ש התוס' והרשב"א בשם רב האי גאון, והסמ"ק, שיש להקדים החביב. וכן סתם לן מרן בש"ע (סי' ריא ס"א), וז"ל: היו לפניו מיני פירות הרבה, אם ברכותיהם שוות וכו', ואין ביניהם ממין שבעה, מקדים החביב. ואם אין ברכותיהם שוות, אפי' יש בהם ממין שבעה, כגון צנון [בפה"א] וזית [בפה"ע] איזה מהם שירצה יקדים, ואפי' אינו חביב. וי"א שגם

בזה צריך להקדים חביב וכו'. ע"כ. נמצא דפסק בסתם שיכול להקדים ברכת האדמה לברכת העץ. וכן מבואר עוד שם בסעיף ג', שכתב, ואם הביאו לפניו בפה"ע, ובפה"א, איזה מהם שירצה יקדים. וי"א שבפה"ע קודם. הנה גם כאן סתם לן שיכול להקדים ברכת האדמה לברכת העץ. וע"ש עוד בסעיף ה' שכתב: הא דחטה ושעורה קודמים דוקא כשעשה מהם תבשיל או פת, אבל כוסס את החטה שברכתו

ח. יש אומרים שאם הביאו לפניו פירות עץ ודבר שברכתו שהכל, יש אומרים ברכת בורא פרי העץ קודמת, שהיא חשובה שאינה פוטרת אלא פרי עץ. וכן אם הביאו לפניו דבר שברכתו בורא פרי האדמה, ושהכל, ברכת בורא פרי האדמה קודמת. ויש חולקים. ולדידן אין סדר קדימה בברכות אלא במה שברכותיהם שוות. ולכן אם הביאו לפניו פרי עץ ופרי אדמה, אפילו אם פרי העץ הוא משבעת המינים, איזה מהם שירצה יקדים. (מרן בש"ע סי' ריא ס"ג. ח.)

בפה"א אינה קודמת לברכת בפה"ע. והיינו, שאין החטה קודמת מדין שבעת המינים, אבל מ"מ רשאי לברך על החטה קודם ברכת בפה"ע. ומכאן יש להעיר על מ"ש ביפ"ל (או"ב), וז"ל: ומדתם כאן בש"ע משמע שדעתו מסכמת כסברת י"א שהביא לעיל בסעיף ג'. והובא להלכה בכה"ח (שם או"ב). ע"ש. ולפי האמור אין זו כוונת מרן הש"ע.

העיר כן ע"ד היפ"ל בגליון כה"ח, וציין לשו"ת תורת יקותיאל (סי' מג). ומ"ש שנכון להקדים ברכת העץ, כ"כ ביפ"ל (בקו"א סי' ריא), ובבא"ח (פר' מטות או"ג), ובכה"ח (שם ס"ק יד). וה"ט דברכת העץ היא מבוררת ופרטית ופרטית יותר.

ומ"מ אין זה לעיכובא. ומ"ש בכה"ח שאפי' פרי האדמה חביב יש להקדים פרי העץ, אינו מוכרח כמבואר בהערה הנ"ל.

שוב ראיתי שמרן אאמו"ר זיע"א

הביאו לפניו פירות עץ ודבר שברכתו שהכל

ח) ואע"פ שמרן שם סיים, וי"א שברכת בורא פרי העץ קודמת לבורא פרי האדמה, והיא סברת בה"ג, מ"מ נקטי' כסברא ראשונה, כפי הכלל סתם ויש הלכה כסתם. ומרן עצמו אמר כן, שדעתו לפסוק כמ"ש בסתם. (וכמ"ש הברכ"י בשו"ב סי' סא סק"ב). ואע"פ שבבא"ח

(פר' מטות או"ב ואו"ה) כתב שצריך להקדים פרי עץ לפרי אדמה, זהו מפני שהוא חושש לסברת י"א, ואנו אין לנו אלא כסתם מרן, שאיזה מהם שירצה יקדים. וכן בדין, שכ"ד רוה"פ, וכמ"ש בארחות חיים (הל' ברכות או"ב), שה"ד בה"ג, שפרי עץ קודם לפרי אדמה, וכתב, ורוב

ט. ברכת בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה קודמת לברכת שהכל נהיה בדברו, מפני שהם ברכות מבוררות יותר מברכת שהכל, שהיא ברכה כוללת. ומכל מקום אם בירך שהכל תחלה לא פטר שאר מינים שלפניו מברכת בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה, שאף על פי שאמרו חז"ל: "על הכל אם אמר שהכל יצא", אין זה אלא באופן שנתכוין בברכת שהכל לפטור את פרי העץ, או את פרי האדמה, משא"כ בזה. וכן אם הקדים ובירך "בורא פרי האדמה" על פרי האדמה, ולפניו גם פרי העץ, לא נפטר פרי העץ בברכת בורא פרי האדמה, הואיל ולא נתכוין בפירוש לפוטרו. אבל אם נתכוין לפוטרו יצא. ט)

הגאונים חולקים על בה"ג וכו'. הביאו לפניו פירות שברכתן בורא פרי העץ, או בורא פרי האדמה, ע"ש. וכתב הרא"ש בפסקיו (פ"ו סי' כה) וז"ל: הילכך נראה עיקר כדברי רב האי גאון ורב אלפס ורש"י, שמברך על איזה מהם שירצה. ודלא כבה"ג. ע"כ. והובא בב"י. וכ"כ בשבולי הלקט (ס"ס קס), שכל שאין ברכותיהן שוות, כגון פירות האילן וירק מברך על איזה שירצה, אפי' אם היה הפרי ממין שבעה. וכ"ד ר"ח ורבינו ישעיה הא'. ע"כ. וכ"כ רבינו מאיר המעילי בספר המאורות (עמ' קכא) וז"ל: ואם

הביאו לפניו פירות שברכתן בורא פרי העץ, או בורא פרי האדמה, ובשר או דגים, מברך תחלה או על פרי העץ או על פרי האדמה, ואח"כ יברך שהכל, לפי שברכת שהכל אינה ברכה חשובה כ"כ כשאר הברכות. ע"כ. וכ"פ הרשב"א (ברכות מא.), שפרי עץ ופרי אדמה שאין ברכותיהן שוות, כתב רב האי גאון שמברך על איזה שירצה. וכ"פ האשכול (אלביק עמ' קיד). וכ"פ בספר ההשלמה, ובספר המכתם. וע"ע בתוס' (ברכות מא.), ובראבי"ה (ברכות עמ' צח), ובאו"ז (סי' קעו), ובמאירי (עמ' קמז). [חזו"ע ברכות עמ' ערה].

דיני קדימה בשבעת המינים ודין מעשה קדחה

ח) ברכות (מא:). טור וש"ע (סי' ריא) ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון, ארץ זית שמן, ודבש. ומארץ שבאמצע סי' טד). וכ"ה סדר המקרא,

קצת מהלכות ערלה

א. כתוב בתורה (ויקרא יט כג): כי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל, שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל. ופירשו חז"ל: שצריך למנות שלש שנים מעת נטיעת האילן, ואין צורך למנות משעת נתינת הפירות. ודוקא עץ מאכל. וכל הפירות שיהיו באילן בתוך שלשת השנים אסורים בהנאה לעולם. אולם אין שלש שנים אלו נמנים מיום ליום אלא הולכים בהם אחר שנות העולם. כיצד? נטע נטיעה קודם יום ט"ז באב של שנת תש"פ, שיש ארבעים וארבעה ימים עד ליום ראש השנה תשפ"א, כיון שהגיע ראש חודש תשרי תשפ"א עלתה לו שנה לנטיעה, כי שלשים יום בשנה חשובים שנה, ושתי שבתות לקליטת הנטיעה, דהיינו י"ד יום. ומונה עוד שנתים להשלמת שלשת השנים. "ומכל מקום מכיון שט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות", וכן"ל, לכן כל הפירות שחנטו בשנת תשפ"ג קודם ט"ו בשבט אסורים בהנאה לעולם מטעם איסור ערלה, אף על פי שנגמרים באילן לאחר מכן. א)

הוי התחלת סדר, וכל הסמוך לו חשוב יותר מהמאוחר שבארץ קמא. ונמצא שתמרים הוא שני אחר ארץ בתרא, כי תמרים זהו דבש האמור בקרא, ואילו ענבים הם שלישי לארץ קמא, אחר חטה ושעורה. ועיין בשו"ת פנים מאירות ח"ב (סי' לח), ובשו"ת מהרש"ם ח"א (סי' קסט).

ומה שכתבנו שי"א שיין קודם לתמרים, כ"כ רבינו פרץ הובא בטור (סי' ריא). וכ"פ הרמ"א בהגה שם ס"ד. ובב"י (סי' ריא) חולק.

ומה שכתבנו שמעשה קדירה קודם וכו', כ"כ הרמ"א שם.

דין מנין שנות ערלה

א תורת כהנים ויקרא שם. אסורות (פרק י הל' ט), ובכס"מ שם. הרמב"ם הל' מאכלות וכן בשו"ת הרמב"ם (ירושלים תרצ"ד,

הרביעית, פעמים שהשנה רביעית ועדיין אסורים משום ערלה. ע"ש. והנה הנוטע בט"ז באב עצמו לא אמרי' מקצת היום ככולו, שתעלה לו השנה בסופה, וכמבואר להדיא בהרמב"ם (פ"ט ממעשר שני הי"א), ובתשובות הרמב"ם (סי' קלז). [ובמהדורת בלאו סי' שלח]. וכ"פ להדיא הסמ"ג (עשין קלז). וכ"כ הטור וש"ע (סי' רצד ס"ד). וה"ט כמ"ש הנודע ביהודה תנינא (חאו"ח סי' פד), דדוקא היכא שדברו חז"ל בלשון ימים אמרי' מקצת היום ככולו, ולכן ג' ימים להשרשה לגבי איסור חדש מהני בהו מקצת היום ככולו. וכמ"ש בפסחים (נה). אבל הכא גבי ערלה דבעינן "שתי שבתות" לקליטת הנטיעה, לא אמרי' מקצת היום ככולו. ע"ש. אולם במאירי ר"ה (ט): מיקל בנטיעת ט"ז באב. אלמא דס"ל דבכה"ג נמי אמרי' מקצת היום ככולו. ע"ש. וכתב הלחם חמודות בהל' קטנות (סוף הל' ערלה או' כח), שגם הרא"ש סובר כן, שאם נטע ביום ט"ז עצמו, יש ב' שבתות לקליטת הנטיעה, ושלישים יום בשנה חשובים שנה, וזה שלא כמ"ש הטור, דבעינן שתהיה הנטיעה "קודם ט"ז באב". וזוהי

סי' קלז). וכ"פ הטור וש"ע יו"ד (סי' רצד ס"א). וערלה אסורה בהנאה, כמ"ש בפסחים (כב.), וקדושין (נו.), שלש שנים ערלים לא יאכל, אין לי אלא איסור אכילה, מנין שלא יהנה ממנו, שלא יצבע בו, ולא ידליק בו את הנר, ת"ל וערלתם ערלתו את פריו, לרבות את כולם. וכ"פ בטור וש"ע יו"ד שם. ומיהו כתב המהר"ם בן חביב בשו"ת קול גדול (סי' סה), נ"ל שאפי' באיסור הנאה של ערלה, אין לאסור אלא כשצובע בגדים, שהוא דבר המתקיים, אבל אם צבע במי תותים שחורים של ערלה, אוכלים של היתר, לא נאסרו אותם מאכלים, דחזותא כה"ג לאו הנאה היא, כיון שצביעה זו אינו דבר המתקיים. וכמ"ש כיו"ב מרן הש"ע (סי' שכ סעיף יט), שמותר ליתן בשבת כרכום בתבשיל ואין לחוש משום צובע, שאין צביעה באוכלין. עכת"ד. וע' בפר"ח יו"ד (סי' קב), ובשו"ת עמודי אש (סי' יג או' יג, דף עא ע"ב). ודו"ק.

וילפינן בר"ה (י). שמונים ג' שנים אל ומיום ליום ולא לשנות ערלה, שנא' וערלתם ערלתו את פריו, שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל, וסמיך ליה, ובשנה

דעת הרמב"ם שכתב, שאם נטע מיום ט"ז באב ואילך לא עלתה לו שנה.

ט"ז או מט"ז ואילך, מונה מתשרי וכו'. ע"ש.

והגאון ישועות מלכו (הל' מעשר שני

פ"ט דף מג ע"ב), הביא דברי רבינו הרמב"ם, שהנוטע בט"ז באב עצמו לא עלתה לו שנה, ומשום דבעינן י"ד דקליטה מעת לעת. אלא דהרא"ש לא ס"ל הכי, משום דס"ל דמקצת היום ככולו. והטור והש"ע פסקו כהרא"ש, ותימה על הש"ע, שהרי דרכו להמשך תמיד אחר דברי הרמב"ם, וכאן הזניח שיטתו, ולא הביאו כלל. ולכן לדינא בחו"ל ודאי דאמרי' כהרא"ש מקצת היום ככולו, ובא"י צ"ע, אם יש להחמיר כדברי הרמב"ם, מאחר שהטור וש"ע סתמו כהרא"ש להקל. ע"כ.

ומה מאד תמוהים דבריו, שהרי הטור ומרן הש"ע כתבו בזה"ל: ואם נטע ביום ט"ז, ומיום ט"ז ואילך, לא עלתה לו שנה, ומונה מר"ח תשרי שלש שנים תמימות. ע"כ. הרי שפסקו להדיא כד' הרמב"ם להחמיר. וא"כ אין כאן שום ספק כלל, שבא"י צריך לנהוג להחמיר בנטע בט"ז באב עצמו. הילכך לענין הלכה אנו אין לנו אלא דברי מרן, שהנוטע בט"ז עצמו לא עלתה לו שנה. וכ"כ

והחזו"א בהל' שביעית (סי' כו או' ב) ד"ה ומצאנו, וכן בהלכות

ערלה (סי' קעז או' ה), דייק להקל ממ"ש הרמזים של הטור (הלכות ערלה סי' ט) וז"ל: ואם נטע קודם ששה עשר באב, כשיגיע ר"ה עלתה לו שנה, ואם נטע אחר ט"ז, לא עלתה לו שנה. ואם איתא דבעינן קודם ט"ז, היה לו לומר ואם נטע בט"ז באב לא עלתה לו שנה, ומדכתב אחר ט"ז, משמע דבט"ז עצמו עלתה לו שנה, שמקצת היום ככולו.

וכ"כ רבינו ירוחם (דף קעז:): וז"ל: לפיכך אם נטע ביי"ו באב עלתה לו שנה ביום שיגיע ר"ה. עכ"ד. ועל הדיוק מהרמזים י"ל אדדייק מר מסיפא לדייק מהרישא, דאיתא אם נטע "קודם" ט"ז באב. ובזה דברי רמזי הטור עולים בשוה למ"ש בספר הטור. ומה שהסתמך ג"כ על דברי רבינו ירוחם, הנה לעומתו מצאנו להרב צדה לדרך (תלמיד הרא"ש, דף סד). שכתב וז"ל: "נטע קודם ט"ז באב, מיד שהגיע א' תשרי עלתה לו שנה, ואם נטע ביום

ב. זה שאמרנו שכל הפירות שחנטו בשנה הרביעית קודם ט"ו בשבט, יש להם דין ערלה, ואסורים, אפילו שנגמרו אחר כך, היינו דוקא בנטיעה שהקלנו עליה בתחלה, שכל שעברו עליה מיום נטיעתה, מ"ד יום לפני ראש השנה, עלתה לה שנה, לפיכך החמרנו עליה בסופה, ולא התרנו אלא כשחנטו הפירות אחר ט"ו בשבט. אבל אם נטע בפחות ממ"ד יום לפני ראש השנה, שמונין את השנים מראש השנה, פירות שחנטו מיום ר"ה הרביעית, מותרים. (מרן בש"ע סי' רצד ס"ה ב)

בערוה"ש (יו"ד סי' רצד סעיף כב). וכן נפסק בכרם ציון (ערלה, דף מה ע"א). ע"ש. ואפי' את"ל שלא יצא הדבר מידי ספק, מ"מ ספק ערלה בא"י לחומרא. כמו שפסק מרן בש"ע (סי' רצד ס"ט). [חזו"ע ברכות].

פירות שחנטו בשנה הרביעית קודם ט"ו בשבט

(ב) הנה הר"ן פ"ק דר"ה (י): הביא סברא זו בשם י"א, ושוב הביא שם שהיא מחלוקת בירושלמי, וכתב, ומסתברא דלא שנא. אבל הרמב"ם (פ"ט מהל' מעשר שני הל' ט - יא), ס"ל לחלק בזה כאמור. וכ"כ בחידושי הרשב"ן לר"ה (י). שהרמב"ם והרמב"ן ס"ל דדוקא בהאי נטיעה שמקילים בה בתחלתה, הוא שמחמירים בה בסופה להמתין עד ט"ו בשבט. ע"ש. וכ"ד הראב"ד בהשגות. (וע"ע להראב"ד בספר כתוב שם ר"ה י). וכ"כ בפסקי רבינו ישעיה הראשון (ר"ה דף י. עמוד עט). וכתב הרא"ש בהל'

ערלה, שמתוך לשון רש"י משמע דס"ל כהרמב"ם. ושהרז"ה בעל המאור חולק על זה, ואוסר בכל אופן. וכן הסכים בעל ההשלמה. גם הרשב"א בחידושו (ר"ה י). כתב להחמיר. וכ"כ בשמו הארחות חיים ח"ב (עמוד ריג). וכ"כ הריטב"א (ר"ה י. עמוד פב). אבל הר"י מלוניל כתב בסתם להקל, ואח"כ כתב שיש מי שאומר דלאו דוקא נטיעה של מ"ד יום, והמחמיר תע"ב. [וע"ע בשיטת ריב"ב (בגליין הרי"ף דף ב:), ובכל בו (סי' צב)]. ודעת קצת מן המפרשים שבספר האשכול אלביק ח"ב (עמוד יט), שאפי' כשהקלנו בתחלתה, כגון

קדושת הארץ. ע"ש. וכ"כ מהר"י אלגאזי בס' ארעא דרבנן (סי' שכא).

והגאון הצ"ח (ברכות לו.) הוסיף ע"ד המל"מ הנ"ל, שאף הרמב"ם דס"ל שלא בטלה קדושת הארץ, מ"מ כיון דתרו"מ בזה"ז מדרבנן, הואיל ונאמר בהם כי תבאו אל הארץ, ילפינן ממה שכתוב בחלה בבואכם בביאת כולכם (כתובות כה.), אף ערלה שכתוב בה כי תבואו אל הארץ, אינה נוהגת בזה"ז אלא מהלכה למשה מסיני, ויש להקל בה, כדין חו"ל, ומש"ה פסק הרמב"ם בצלף שאוכל הקפריסין, ולא חילק בין א"י לחו"ל.

והמנחת חינוך (מצוה רמו או' ח) כתב לסייע דברי הצ"ח בדעת הרמב"ם, ממ"ש הרמב"ם בפירושו (פ"ק דערלה מ"ב). ע"ש. [וקשה, שהרי הרמב"ם (פרק י מהל' מאכלות אסורות ה"י) פסק שספק ערלה וכלאי הכרם בארץ ישראל, אסור. ומדסתם דבריו מוכח שגם בזה"ז הדין כן. וצ"ע]. וכ"כ בתפארת ישראל (פ"ק דערלה או' ח). וע"ע בספר פרי האדמה ח"א (דף כה ע"ב), ובשו"ת בכורי שלמה (חאו"ח סי' כה או' קפה).

שהיו מ"ד יום קודם ר"ה, בכל זאת כשהגיע א' תשרי של שנה רביעית, שאז עברו חודש וחצי בתחלת שנותיה ושנתים שלמים לאחר מכן, אף שחנטו מיד אחר א' תשרי מותרים. ודוקא כשנטע תוך שלשים יום לר"ה, בעינן שבשנה הרביעית צריך להמתין שהחנטה תהיה רק לאחר ט"ו בשבט. וכן נראה דעת ר"ח הנד"מ (ר"ה י.).

ומרן הש"ע פסק בסתם להקל כרש"י והרמב"ם. ודעת הר"ן שמחמיר הביא בשם י"א. וקי"ל דהלכה כסתם. אך ראיתי להרב חכמת אדם בשער משפטי הארץ (פ"ו ס"ז), שפסק שיש להחמיר בכל אופן עד ט"ו בשבט. ואינו מחוור, כי מלבד שדעת מרן הש"ע להקל, כסברא האמצעית, יש לצרף מ"ש המל"מ (פ"י מהל' מאכלות אסורות הי"א), שלפי מ"ש התוס' יבמות (פא.) ד"ה מאי היא, דלמ"ד תרו"מ בזה"ז מדרבנן, משום שבטלה קדושת הארץ, ה"נ כלאי הכרם הוו מדרבנן, ונראה דה"נ ערלה, דקי"ל בקידושין (לט.) שבחו"ל היא מהלכה למשה מסיני, וכך נאמרה הלכה, ודאה אסור ספיקה מותר, בזה"ז אף באר"י ספקה מותר, משום שבטלה

ג. מי שנסתפק אם הנטיעה שנטע היתה קודם ט"ז באב או אחר ט"ז באב, יש להקל לחשוב כאילו נטע קודם לט"ז באב, ובראש חודש תשרי עלתה לו שנה. ג)

וע"ע בערוה"ש (סי' רצד סק"י), ובשו"ת משפטי עוזיאל (חיו"ד סי' כא, עמוד קפח) ובשו"ת דגל ראובן ח"ב (סי' כז). ובחזו"א (דיני ערלה ס"ס קעז) כתב בדין זה, "ויש להחמיר בארץ ולהקל בחו"ל, והמיקל בארץ יש לו על מי שיסמוך". אך לפי מה שביארנו אורוויי מורינן הלכה למעשה להקל כדעת מרן שקבלנו הוראותיו.

מסקנא דדינא שהעיקר להקל בזה, וכמו שפסק מרן בש"ע בסתם. והכי נקטי'. ובאמת שכבר כתב הרא"ש (בהל' קטנות סוף הל' ערלה), דהאידינא אין חנטה בשום אילן קודם ט"ו בשבט, ולכך אין נזהרים בערלה אלא שלש שנים בלבד. וכ"כ רבינו ירוחם (דף קעז:).

ולפ"ז אף בנ"ד דאיכא פלוגתא דרבוותא בהכי יש לצרף הספק הנ"ל דבספק ערלה בזה"ז אזלי' לקולא. והן אמת כי בשו"ת הרדב"ז ח"א (סי' תקפ) כתב בפשיטות, דספק ערלה בזה"ז בא"י אסור. וכ"פ הרמב"ם (פרק י מהל' מאכלות אסורות הי"א), ומרן בש"ע (סי' רצד ס"ט). ע"ש. וע"ע בספר אמרי בינה (הל' שבת סי' כח) בד"ה הנה כבר. ובשו"ת יבי"א ח"ו (חיו"ד סי' כד) בד"ה ובר מן דין. ע"ש. מ"מ בנ"ד שמרן הש"ע פסק להקל בסתם כדעת הרמב"ם וסיעתו, שפיר סמכינן להקל בצירוף הסברא הנ"ל. וכן בשו"ת משפט כהן (סי' א עמוד ה, וסי' ט עמוד יט) כ' לצרף סברא זו. וכן הגאון ר' יוסף צבי הלוי בספר נטע הארץ (בעמוד יג וטו) מיקל ביותר מזה.

נסתפק אם הנטיעה שנטע היתה קודם ט"ז באב

ג) מי שנסתפק אם הנטיעה שנטע היתה קודם ט"ז באב, או שמא אחר ט"ז באב. לכאורה כיון שפסק מרן שספק ערלה באר"י

מרוכבא. ע"ש. וה"נ אשכחן דר"מ לא אזיל בתר רובא, דחייש למיעוטא, ומודה דאזלי בתר חזקה (ע' במרדכי חולין פרק הזרוע קלד.). וע' בשב שמתתא (ש"א ספ"ב).

אלא שי"ל דהאי חזקה עשויה להשתנות, שאחר שנות ערלה הופכות הכל להיתר. ולדעת כמה פוסקים חזקה העשויה להשתנות לא חזקה היא. כי הנה התוס' יבמות (סח.) ד"ה רישא, כתבו, ואם תאמר ספק בן תשע שנים איך פוסל בביאתו נוקמי אחזקה קמייתא דהוי פחות מבן תשע, ואוקי איתתא בחזקת כשרות, וי"ל כגון שהוא בן תשע לפנינו, דבכהאי גוונא לא מוקמינן ליה אחזקה קמייתא, אלא אזלי בתר השתא, דחזקה קמייתא איתרעא לה עד כאן. וכתב בשו"ת מהרימ"ט (סי' מ"א), שעיקר קושית התוס' היא מכח חזקת כשרות של האשה, אבל חזקת קטנות קמייתא אינה חזקה, הואיל ורגילות הוא להשתנות שבכל יום ויום הוא גדל והולך, וכיון שעתידה חזקה זו להסתר כשיגדל, לכן אינה נחשבת לחזקה ע"ש. וכ"כ הפנ"י (קידושין, בקונטרס אחרון, סי' צ"ד). דחזקת קטנות לא חשיבא חזקה,

מותר, כאן שיש חזקה לאיסור, דהעמד אילן על חזקתו שהיה אסור עד עתה, אין להתיר משום דאתחזק איסורא דערלה. ואע"פ שי"ל שהחזקה היא על האילן ולא על הפירות שנתחדשו עתה, מ"מ י"ל דדמי למ"ש התוס' קידושין (סו.) ד"ה מאי, שחזקת האם מהניא גם לבת. ע"ש. וה"נ חזקת האילן תועיל לפירות שהם גידוליו. ואע"פ שכתב הר"ן (ספ"ק דקידושין ד"ה וגרסינן), שלדעת הרמב"ם, דהא דקי"ל שספק דאורייתא לחומרא, היינו מדרבנן, הוצרכה הלכה למשה מסיני להתיר ספק ערלה בחו"ל, כדי להתיר שום ספק בעולם, אע"פ שאינו כדאי להתיר במקום אחר, כדקי"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, ואפי' יחיד במקום רבים, דכל ספיקא שריא ואפי' קרוב לודאי. ע"ש. ואם הותר ספק ערלה בחו"ל אפי' כנגד הרוב, כ"ש לגבי חזקה, דהא קי"ל (קידושין פ.) רובא וחזקה, רובא עדיף.

אולם יש לדחות ע"פ מ"ש הפני יהושע (כתובות דף יב:), שדוקא כשהחזקה מתנגדת אל הרוב אמרי' רובא עדיף, אבל כשהחזקה אינה מתנגדת לרוב, חזקה עדיפא

כיון שכל יום הוא הולך וגדל. ולכאורה ממ"ש ה"ה (פ"ב מהל' אישות הל' יט) בשם הרמב"ן, ופסקו הרמ"א בהגה (סי' קנה סעיף יד), שקטנה שלא נודע אם הגיעה לכלל שנותיה, והביאה סימנין, מטילין אותה לחומרא ככל שאר הספקות. ע"כ. מוכח דלא אזלי' בתר חזקה, דחזקת קטנות לא חשיבא חזקה.

ויש לדחות דשאני התם שהביאה סימנים, והרוב מביאות הסימנין לאחר זמן. וכ"כ הגר"מ הרשלר בהגהותיו בספר חידושי הרמב"ן (נדה מו. או' ק"ב). ע"ש. וכ"כ המהרי"ט אלגאזי בספר קהלת יעקב (תוספת דרבנן סוף או' ר"ה). דחזקת קטנות לא חשיבא חזקה. וכ"כ הגאון רעק"א בחידושו ליו"ד (סי' ט"ו סעיף ב'). וכ"כ בשו"ת קול אליהו ח"א (חיו"ד סי' מ"א), ושכן כתב הר"ן בתשובה ע"ש. [ועיין להרמב"ן במלחמות (רפ"ב דתוכחות), ובשו"ת נודע ביהודה קמא (חיו"ד סי' ר'). ע"ש]. וכ"כ הגאון מסלונים בשו"ת עדות ביהוסף (סי' כ), דחזקת מעוברת לא חשיבא חזקה, כיון שהיא חזקה העשויה להשתנות, שכל מעוברת עומדת ללדת. ע"ש.

אולם הגאון מחנה אפרים (הלכות אישות סי' ב'), כתב להוכיח מתשובת הריב"ש (סי' קפ"ב) שחזקת קטנות חזקה גמורה היא. וכן בשו"ת דברי אמת (סי' ר' דף י"ז ע"ב) הוכיח כן מתשובת הריב"ש, ושכ"ד מהר"ם קשטילאץ והמהרשד"ם (חיו"ד סי' ר"ז). וכ"כ מרבני פרובינצא בתשובה שהובאה בשו"ת מהר"ר בצלאל אשכנזי (סי' כ').

גם החק"ל ח"א מיו"ד (סי' קט"ו דף ק"ע ע"ד), הביא ג"כ שרבו החולקים על המהרימ"ט בזה, ומהם, רבו מהר"ש סאגיש בתשובתו שהובאה בשו"ת מהרימ"ט (סי' י"א). וכ"ד המהריב"ל ח"ד (סי' ז'). וכ"כ בשו"ת תומת ישרים (סי' ק'), ובשו"ת משפטי שמואל (סי' קי"ז). וע"ע בזה בפר"ח (סי' א' סק"ט). ובשו"ת נודע ביהודה (קמא אהע"ז סי' ל"א, ותנינא חיו"ד סי' ר"ח). ובספר שרשי הים ח"ב (דף קצ"ח ע"ד). ובשב שמעתתא (שמעתא ג' פרק י"א וש"ו פ' יז וש"ז פ"ט), ובשו"ת תורת חסד מלובלין (או"ח סי' א' או' ב'). ובשו"ת בית הלוי ח"ב (סי' ל"ח). ובשו"ת עין יצחק חאה"ע ח"ב (סי' סה או' ג).

ואידי, דבחו"ל די בשלשה ימים להשרשת הנטיעה, וא"צ י"ד יום. ושם (בסי' רפד) ד"ה אבל, כתב, דלכ"ע אפשר וקרוב לודאי שתקלוט הנטיעה גם קודם י"ד יום. ומיהו בפחות משלשה ימים אין לסמוך להקל. ע"ש. ולפ"ז אף אם נטע אחר ט"ז באב, יש כאן ספק שמא נקלטה באותם ימים, והו"ל ס"ס להקל.

והשתא דאתית להכי יש לצרף לסניף מ"ש המל"מ (פרק

יא מהל' מאכלות אסורות הי"א), שלדעת התוס' (יבמות דף פא. ד"ה מאי), דלמאן דאמר תרו"מ בזה"ז מדרבנן, היינו משום דבטלה קדושת הארץ, אף דין ערלה בא"י, הוי כערלה שבחו"ל שספקא מותר. וכ"כ מהר"י אלגאזי בארעא דרבנן (סי' שכא). וכ"כ בפשיטות הגאון בעל משכיל לאיתן בהגהות יד אברהם (ס"ס רצד) עפ"ד המל"מ. וכ"כ הצל"ח (ברכות לו.), והמנחת חינוך (מצוה רמו או' ח). וכ"כ בתפארת ישראל (פ"ק דערלה או' ח), ובשו"ת בכורי שלמה (חאו"ח סי' כה או' קפה). ואע"פ שרבים חולקים על הפוסקים הנ"ל. וע' בשו"ת אמרי בינה (הל' שבת סי' כח) ד"ה הנה כבר, ובספר תורת הארץ (ח"א פרק ט או' מג דף קצג ע"ג, וח"ב פרק א או' כא), ובשו"ת

ובשו"ת שיבת ציון (סי' מט) דן בספק הזה בחו"ל, וכתב דהכא לא חשיב אתחזק איסורא, כי הפירות שבאו עתה לא היו בחזקת איסור, ולא דמי למה שמועילה חזקת האם לבת, דשאני התם שבשעה שנולדה הבת היה הספק על האם כמו על הבת, שאם נבעלה לפסול לה, האם והבת שתיהן פסולות, וכיון שהיו צריכים להתיר האם מטעם שהיה לה חזקת כשרות, ממילא גם הבת מותרת. ועוד דמוכח מלשון הפוסקים שכתבו שכרם שהוא ספק ערלה בחו"ל מותר, והיינו ספק אם עברו עליו שלש שנים, דאתחזק איסורא, ואע"פ כן מותר. ולכן העלה להתיר בזה בחו"ל, משום שספק ערלה בחו"ל מותר. ע"ש.

ויש להוסיף מ"ש בשפת אמת (ר"ה י), דהא דבעינן י"ד ימים לקליטת האילן, הוא כדי שיצא מן הספק, דלפעמים אין הקליטה נעשית עד הזה"ז, אבל פשוט דמצי למקלט אפי' ביום הנטיעה. ונפ"מ לכמה מילי, דספיקא מיהא הוי, ובפרט בערלה דחו"ל שספקא מותר די בקליטת יום אחד. ע"ש. וכיו"ב כתב החת"ס חיו"ד (סי' רפו) ד"ה

4. איסור ערלה אינו נוהג אלא במין אילן, וכמו שנאמר ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו, אבל בכל מין ירק, אין איסור ערלה נוהג. הילכך פרי הפאפייה שיש בו סימני ירק, אין דין ערלה נוהג בו, וברכתו בורא פרי האדמה. (ד)

מלבושי יו"ט (סי' יח), ובשו"ת משפט כהן (סי' יב). ועוד. מ"מ מידי מחלוקת לא יצאנו. לפ"ז יש לעשות עוד ס"ס להקל, שמא באמת נטע קודם ט"ז באב, ואת"ל שלא יצאנו מידי ספק, שמא הלכה כמ"ד שבטלה קדושת הארץ, ואין בזה"ז דין ערלה בא"י, אלא מדין הלכה למשה מסיני, שספקה מותר. וכן בספר נטע הארץ (עמוד יג) התייר בספק הזה גם באר"י.

המורם מכל האמור, שיש מקום להקל בנסתפק לו אם הנטיעה שנטע היתה קודם ט"ז באב, או אח"כ. דביום ר"ח תשרי עלתה לו שנה. ודו"ק.

איסור ערלה אינו נוהג בכל מין ירק

(ד רבינו הרדב"ז בתשובה חלק ג (סי' תקלא), נשאל על החצילים (בלשון ערבית בדינג'אן), אם יש בהם איסור ערלה, והביא מ"ש הכפתור ופרח (פרק נו) שאסור לאכול את החצילים, מפני שיש לעץ סימני אילן, והואיל ואין העץ מתקיים יותר משלש שנים, הרי הוא באיסור ערלה בודאי, ואסור לעולם בכל מקום. ואחר שהאריך הרדב"ז בדבר, סיים, אך כשעליתי לאר"י ראיתי שכולם נוהגים בו היתר, ולא חששו לאיסור ערלה כלל, ונראה שפשוט הדבר בעיניהם שיש עליו

תורת ירק, שאילו היה להם ספק בדבר, הרי הלכה רווחת (בקידושין לט.) שספק ערלה באר"י אסור. והטעם לזה, מפני שאם זורעים את הגרעין של החצילים הוא עושה פרי בתוך שנתו, ואילו באילנות אין לך מין אילן שנוטעים הגרעין שלו שיעשה פרי בתוך שנתו, ולכן מוכרחים לומר שמין ירק הוא, לפיכך אין בו דין ערלה, ומותר באכילה. ע"כ. והובאו דבריו הנ"ל בשו"ת מהר"ם בן חביב הנד"מ (סי' קיח). ע"ש. ולפ"ז גם פרי הפאפאיה לפי מה שנמסר מפי מומחים שהוא

מוציא פרי בתוך שנה לזריעתו, נחשב כירק, ואין דין ערלה נוהג בו כלל, ויש לברך עליו בורא פרי האדמה.

ואמנם הגאון רבי משה חאגיז בשו"ת הלכות קטנות (סי' פג), הביא מ"ש הרדב"ז בטעם היתר החצילים, שכל שנותן פרי תוך שנה לזריעתו הוא מין ירק, וכתב, שטעם חלוש הוא להתיר איסור תורה של ערלה.

גם החזו"א (בדיני ערלה סי' יב) כתב, שאין לזה מקור בגמ'. והרב הגאון רבי שלמה יוסף זווין בסופרים וספרים (עמוד קיב), העיר על מה שנפסק בכרם ציון דיני ערלה, שכל שעושה פירות תוך שנה ראשונה לזריעתו אינו נקרא אילן, וצויין במקור, לשו"ת הרדב"ז, שלא היה להם לפסוק כן בסתם, הואיל ואין לזה מקור בגמ' ובראשונים, אע"פ שהרדב"ז שכתב כן מסברתו הוא עמוד גדול לסמוך עליו. ע"כ.

אולם בשו"ת קול אליהו חלק ב (בקונטרס מחנה ישראל סי' נד) כתב, שמצא כתוב בכת"י מהר"ש גרמיזאן, שכן שנינו בתוספתא, שכל שמוציא פירות תוך שנה

לזריעתו אינו נקרא אילן לענין ערלה, ואינו אלא ירק. ושכן נראה דעת מרן בש"ע או"ח (סי' רג) שפסק, שיש לברך על הבנות בורא פרי האדמה, ובכ"י השוה דין החצילים לבנות. וכן מצא עוד בכתבי יד הגאון רבי אברהם אזולאי בעל חסד לאברהם, ששאל לתלמידי מרן ולתלמידי מהרח"ו אודות החצילים, והעידו שראו את הרבנים הנ"ל שהיו אוכלים אותם, ולא חששו כלל לאיסור ערלה, והיו מברכים עליהם בורא פרי האדמה, ואמרו שהוא מין ירק, הואיל, ומוציא פירות בתוך שנה לזריעתו. וכן המנהג פה עה"ק ירושלים, שלא נמצא שום ת"ח וחסידי שיחושו לאוסרו, אע"פ שהם מחמירים לעצמם בכמה חומרות ומתנהגים בכמה מיני קדושות בעשר ידות. ע"כ. והניף ידו שנית בספרו כסא אליהו יו"ד (סי' רצד סק"א) שכתב, הנה ידוע מ"ש הרדב"ז בתשובה בדבר החצילים שאין בהם דין ערלה, ומצאתי כתוב בגליון בכתב ידו של הגאון מהר"י חביליו שמצא בתוספתא שכל דבר שמוציא פירות תוך שנה לזריעתו אינו אלא ירק ולא אילן. ע"כ.

ומהר"ח ויטל נהגו היתר הלכה למעשה.

גם במאמ"ר (סי' רג סק"ג), דן על אודות פרי הנקרא פריזיש, ובלשון איטלקי פרוולי, אם יש בו דין ערלה, והביא מ"ש הרדב"ז בתשובה ח"ג (סי' תקלא), בדין הבדינג'אן, שצידד בזה בתחלה להחמיר, וכתב שאין להקל בחו"ל, מטעם דקיימא לן (בקידושין לט.), ספק ערלה בחו"ל מותר, שזוהו רק בספק הנולד מעצמו, אבל לא בספק הבא מחסרון ידיעתינו בהלכה, שאין אנו יודעים הלכה כמי, שספק מחסרון ידיעה לא נחשב ספק. ע"ש. והעיר עליו המאמ"ר ממה שכתבו האחרונים, שכל שאין בנמצא מי שבקי בבדיקה לא נחשב ספק מחמת חסרון ידיעה, ולכן בדברים שאפי' חכם ונבון אינו יכול לסמוך על בדיקתו נחשב לספק גמור, כמבואר בפר"ח (סי' נג, ובסי' קי כללי ספק ספיקא כלל ז). ועוד שהרי פסק התרוה"ד (סי' קעח), שספק פלוגתא דרבוותא עדיף מספק בגוף המעשה. וכן הובא בש"ך יו"ד (סי' נז). וברור שכל שא"א להכריע בדבר, כגון במחלוקת הפוסקים, בודאי לא חשיב ספק מחסרון ידיעה, שמבואר

גם מרן החיד"א בברכ"י יו"ד (סי' רצד), הביא דברי מר זקנו החסד לאברהם שנהגו להקל באכילת החצילים, ושכן עשו מעשה רב האר"י ז"ל, ותלמידו מהרז"ו, והמהר"ם אלשיך, וקצת חסידים שאלו ע"ז את פי מרן רבינו יוסף קארו, והשיב להם פוק חזי מאי עמא דבר, שכבר נהגו להקל. והוסיף מרן החיד"א, שאף הוא עינו ראתה גדולים צדיקים שיש להם עשר ידות בסדר קדושות, ומעולם לא נמצא שום חסיד שיחמיר שלא לאכול החצילים מחשש איסור ערלה, ומשום שסמכו על הגאונים הנ"ל להקל. ובשירי ברכה שם הוסיף, שכן כתב הרדב"ז הנ"ל. [ויכילשון כל האמור כתוב בכתב יד של הספר שלחן מלכים (א"ח סי' רג), ובהגהות מהר"א אזולאי על הלבוש הנד"מ (יו"ד סי' רצד או' ז)].

והניף ידו שנית בברכ"י או"ח (סי' רג), שיש לברך על החצילים בורא פרי האדמה, וכמ"ש רבינו האי גאון, הובא בשו"ת הרדב"ז חלק ד (סי' רצז), וכ"כ רבינו אברהם בן הרמב"ם בתשובה שבראש ספר מעשה רוקח. ומכאן מוכח היתר פרי החצילים. ואף קדושי עליון האר"י

דינו כירק ולא כדין אילן. וכן הפאפאיה הוא עץ חלול, ולכן אין בו דין ערלה וברכתו בורא פרי האדמה. ע"ש.

ויש לצרף עוד טעם בהיתר הפאפייה, ע"פ מ"ש בש"ע

הגר"ז (סי' רג ס"א) בהגהה א, ע"פ מה ששנינו בתוספתא (כלאים פ"ג הל' ג), שכל שהעלים והפירות יוצאים מן הגזע עצמו, ולא מן הענפים הוא מין ירק, [וכ"פ ברמב"ם (פ"ה מהל' כלאים ה"כ), ובש"ע (הל' כלאי כלאי הכרם סי' רצו סעיף טו)]. וכתב בשו"ת ברכה מציון (חיו"ד סי' כד, דף נב ע"ב), שהדבר פשוט שה"ה לענין ערלה, שערלה וברכות דינם אחד. ע"ש. וכתב בשו"ת דברי מלכיאל ח"ה (סי' קמג), דמה שלא כתבו דבר זה הפוסקים בהלכות ערלה, לפי שהתוספתא נאמרה לענין כלאים, אף הם הביאוה לענין כלאים. ולפ"ז הפאפייה שגדלה מן הגזע עצמו, יש לה דין ירק ואינה חייבת בערלה. גם הגאון זכר יהוסף (סי' נד) הסתמך בהיתר התותים הנקראים מאלינס ע"ד הגר"ז הנ"ל. ע"ש. ולפ"ז ה"ה לפרי הפאפייה. וכן עיקר. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"י (חיו"ד סי' לד) בדין הפלפלין הירוקים, ומשם סיוע גם לנ"ד. ודו"ק.

בכמה מקומות באחרונים שבמחלוקת הפוסקים נקטי' שבשל סופרים הלך אחר המיקל. ושוב העיר ממ"ש הרדב"ז בסוף התשובה, שאחר שעלה לאר"י ראה נוהגים בו היתר בפשיטות, ונתחדש לו טעם להיתר שכל שזורעים גרעין והוא עושה פרי בתוך שנתו אינו מין אילן אלא ירק הוא, ומשמע שחזר בו מכל מ"ש מתחלה לצדד להחמיר, וס"ל שהיתר גמור הוא.

וכן הגאון רבי אברהם הכהן משאלוניקי בשו"ת מעט מים (סי' כ או"כ) הסתמך על דברי הקול אליהו הנ"ל, שכל פרי שיוצא תוך שנה לזריעתו מין ירק הוא, וברכתו בורא פרי האדמה. ע"ש. וע"פ זה העלה בשו"ת רב פעלים ח"ב (או"ח סי' ל), שפרי הפאפאיה מין ירק הוא, ואין דין ערלה נוהג בו, וצריך לברך עליו בורא פרי האדמה, ושיש להסתמך על מהר"ש גרמיוזאן, שפסק ע"פ התוספתא, שכל פרי שיוצא תוך שנה לזריעתו אינו מין אילן אלא ירק. וכ"כ הרדב"ז. ולכן הפאפאיה שנותן פרי תוך שנתו, דין ירק יש לו, ומותר באכילה בשלש שנים הראשונות לזריעתו. [וצירף עוד מה שכתב המני"ח בשו"ת הלכות קטנות (סי' פג) שמכיון שהבדינג'אן הוא עץ חלול

ה. אף הפלפל הירוק החריף דין ירק יש לו, ואין דין ערלה נוהג בו. (ה.)

הפלפל הירוק החריף דין ירק יש לו, ואין דין ערלה נוהג בו

(ה) **בברכות** (לו:): איתא, ר' מאיר היה אומר ממשמע שנאמר וערלתם ערלתו את פרו, יודע אני שהוא עץ מאכל, ומה ת"ל ונטעתם כל עץ מאכל, להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה, ואיזהו זה עץ הפלפלין, ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה. וכתב הפר"ח בליקוטי א"ח (סי' רב), תמיהני למה הרמב"ם ושאר פוסקים השמיטו הדין שהפלפלין חייבים בערלה. ונ"ל דס"ל להרמב"ם דלית הלכתא כרבי מאיר, אלא כרבנן, ומאי דפריך הש"ס מדר"מ, הכי קאמר, דעד כאן לא פליגי רבנן אדרבי מאיר, אלא לענין ערלה, דס"ל דלא מחייבי בערלה, אבל לכ"ע פירא הוי, ומשני ההיא בפלפלא רטיבתא. ע"כ.

ה) **בברכות** (לו:): איתא, ר' מאיר היה אומר ממשמע שנאמר וערלתם ערלתו את פרו, יודע אני שהוא עץ מאכל, ומה ת"ל ונטעתם כל עץ מאכל, להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה, ואיזהו זה עץ הפלפלין, ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה. וכתב הפר"ח בליקוטי א"ח (סי' רב), תמיהני למה הרמב"ם ושאר פוסקים השמיטו הדין שהפלפלין חייבים בערלה.

וכ"כ בערוך לנר (סוכה לה.) שלדעת הר"י והרמב"ם הפלפלין ברכתם בורא פרי האדמה, ואינם נחשבים פרי עץ ופטורים מן הערלה. ולכן השמיטו דברי ר"מ שהפלפלין חייבים בערלה, דס"ל דלאו הלכתא היא. ע"ש. וכ"כ עוד

בספרו שו"ת בנין ציון החדשות (סי' נה), שלדעת רב האי גאון והר"י והרמב"ם שפסקו שעל פלפלא רטיבתא מברכים בורא פרי האדמה, ואינו פרי עץ, הפלפלין פטורים מן

גם המהר"ם בן חביב בתוספת יוהכ"פ (יומא פא:): כתב, דס"ל להרמב"ם דרבנן פליגי אדר' מאיר, וס"ל דפלפלין פטורים מן הערלה, ודלא כמהרשד"ם (חיו"ד סי' קצא)

(פ"ק דערלה), דדריש כל עץ מאכל, להוציא לסייג ולקורות. וא"ר יוסי אפי' אמר פנימי למאכל והחיצון לסייג, הפנימי חייב והחיצון פטור. וא"כ אין ראיה מהפסוק שהפלפלין חייבין בערלה, ועדיף טפי לומר שפטורים, משום שהוא עץ שפל, כמין רותם, ואינו גבוה מן הארץ, כד' רש"י (סוכה לה.), וגם שסופו להתייבש ואינו נאכל כד' התוס' שם. ע"ש. וכ"כ בספר חדות יעקב (מייזליש, מהדו' תנינא סוף סי' פו), שלכן הרי"ף והרמב"ם השמיטו הא דר' מאיר, שהפלפלין חייבים בערלה, משום דס"ל דרבנן פליגי אדרבי מאיר, דהא דכתיב עץ מאכל אתא למעוטי הנוטע לסייג ולקורות שפטור מן הערלה, כדאיתא בירושלמי (ריש ערלה). וכ"כ בהגהות הרא"ם הורו"ץ (ברכות לו:), ובספר נטע הארץ (עמוד סא). [אולם הרמב"ן בליקוטים (ברכות לו: ד"ה ולענין, ס"ל בדעת הגאונים שהפלפלין חייבים בערלה. וכן דעת תר"י והמאירי ברכות שם, ובתוס' הרשב"א (סי' ת), והריטב"א (ע"ז סו). ד"ה תבלין, ובתוס' שם, והרז"ה (שבת פט.). וכ"כ בשו"ת מהרי"ט ח"ב (חיו"ד סי' לד). וע"ע בספר בתי כנסיות (דף מז ע"ג), ובהגהות יצחק ירנן על הרי"צ גיאת (ריש

הערלה. ע"ש. ולפ"ז כן הוא גם דעת מרן הש"ע א"ח סי' רב סעיף יח, שפסק דפלפלא רטיבתא ברכתה בפה"א).

ובספר עמק סוכות (סוכה לה.) הסביר, דר"מ לשטתיה דחייש למיעוטא, והמיעוט נטעי אדעתא לאכלם ברטיבתא, וחשיב עץ מאכל, ולרבנן דלא חיישי למיעוטא, לא חשיב עץ מאכל, כיון שרובם נטעי ע"ד לייבשן. ע"ש.

וראיתי להגאון בעל משכיל לאיתן בספר נחל איתן (פ"ח מהל' ברכות דף כג ע"ב) שהביא דברי הפר"ח, וכתב, דה"ט דרבנן דפליגי אדרשא דר' מאיר, משום דדרשי כר' יוסי בירושלמי (ריש ערלה), ונטעתם כל עץ מאכל, את שהוא למאכל, הא לסייג ולקורות פטור, וא"ר יוסי, שאפי' אמר הפנימי למאכל, והחיצון לסייג, הפנימי חייב והחיצון פטור. וא"כ אצטריך קרא לכדר' יוסי, ולא דרשי' כר' מאיר להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה, לחייב פלפלין בערלה. ע"כ. וכבר קדמו בכ"ז הגרי"פ בספר יש סדר למשנה (פ"ק דערלה משנה א), שיש טעם לשבח לד' הרמב"ם שלא פסק כר' מאיר, דס"ל כר' יוסי בירושלמי

הל' לולב עמוד צד), והשפת אמת (סוכה לה.) שכתבו כן אף בד' הרמב"ם. וצ"ע.]

והנה ידוע מ"ש הרדב"ז בתשו' ח"ג (ס"ס תקלא), שהטעם שכל גדולי עולם נהגו היתר בחצילים ולא חששו לאיסור ערלה, לפי שאין בכל מיני אילן שזורעים גרעין ועושה פרי בתוך שנתו, כמו החצילים, הילכך בודאי שירק הוא. ע"ש.

וב"כ מהר"א ישראל בכסא אליהו (י"ד ר"ס רצד) בשם מהר"י חביליו, שכן מצא בתוספתא, שכל שמוציא פירות בתוך שנה לזריעתו אינו אלא ירק ולא אילן. ובשו"ת קול אליהו ח"ב (בקונט' מחנה ישראל ס"י נד) כתב כן עוד בשם מהר"ש גרמיזאן, דהכי איתא בתוספתא. וכתב הגר"ח בשו"ת רב פעלים ח"ב (חאו"ח ס"י ל), שהטעם שכתב הרדב"ז הוא טעם חזק כראי מוצק, ושכן מבואר בתוספתא. וכבר פשט המנהג מאד בהיתר אכילת החצילים, וכמ"ש מרן החיד"א בברכ"י י"ד (ס"י רצד סק"ד).

והנה ככל האמור לגבי היתר החצילים, ניתן לאומרו לגבי הפלפלים, שגם הם נותנים פרי

בתוך שנה לזריעתם. וכן העיד בספר חלקת השדה (עמו"א:), הילכך אין ערלה נוהגת בו. וכ"כ בספר לקט הקציר (עמ' קפח), שדין הפלפל שמתקיים ב' וג' שנים, כדין החצילים.

ובן העלה להקל הגאון הראש"ל בשו"ת משפטי עוזיאל (חיו"ד מה"ת ס"י פ), שכבר פשטה ההוראה להתיר החצילים והפלפל הירוק החריף, משום שבגדר ירקות הם, וברכתם בורא פרי האדמה, ופטורים מן הערלה. ע"ש. וכ"פ הגר"ש משאש זצ"ל רבה של ירושלים, בשו"ת שמש ומגן ח"ג (חיו"ד ס"י נו) וז"ל בקיצור: שהמנהג פשוט בכל ערי מרוקו לאכול מן הפלפלים הירוקים, מבלי לחוש לאיסור ערלה כלל, שאין כאן ספק כלל בהיתרם, ע"פ הטעם שהביא הרה"ג פאה"ד הגר"ע יוסף [שליט"א] בספר יחו"ד ח"ד (ס"י נב) לגבי החצילים, שכל שמוציא פירות בתוך שנה לזריעתו, אינו אלא ירק, ואין דין ערלה נוהג בו, ואף שהחזו"א מחמיר בזה, מ"מ יש לסמוך בריוח על מנהגינו, לפי מ"ש בספר יחו"ד בשם כמה גאונים שמצאו כן בתוספתא, ובודאי אהימנותייהו סמכינן להקל. עכת"ד.

ו. פירות הנמצאים בשוק, מותר מן הדין לקנות מהם, ולא לחוש דשמא פירות ערלה הם, כי רוב הפירות אינם ערלה, וקיימא לן כל דפריש מרובא פריש. והמחמיר לקנות רק מחנויות שיש להם תעודה מבית דין שהפירות שלהם כשרים, תבא עליו ברכה. (ו)

מכל האמור לעיל יש ללמוד להתיר הפרי שנקרא "פסיפלורא" כשו"ת דברי מלכיאל חלק ה' (סי' קמג דף נו סע"א). ולפ"ז אין איסור ערלה לזריעתו. וגם העץ שלו רך כירק. וזה ג"כ אחד מסימני ירק להקל וכמ"ש בשו"ת דברי מלכיאל חלק ה' (סי' קמג דף נו סע"א). ונהג בו, וברכתו האדמה.

פירות הנמצאים בשוק, מותר לקנותם, ולא לחוש דשמא ערלה הם

ו) פירות וענבים הנמכרים בשוק, אם יש לחוש בהם מצד ההלכה שמא פירות ערלה הם, אא"כ תתברר כשרותם ע"פ תעודה מרב מוסמך, או יש להתיר לקנותם ולאוכלם ללא בירור.

תשובה: לכאורה כיון דקי"ל כל דפריש מרובא פריש, וידוע שרוב הענבים בשוק אינם ערלה, א"כ אזלי' בתר רובא להתיר לקנותם ולאוכלם. וכיו"ב כתב מרן הש"ע יו"ד (בסי' רצד סעיף יז), שאע"פ שמנהג הכורמים להבריק גפנים בכל שנה מותר לשתות יין מגפני העכו"ם משום דמבריק ומרכיב אינו חייב בערלה אלא בארץ אבל לא

בחו"ל, ויש למצוא היתר גם לבני אר"י ביין של ענבים הבאים מכרמי העכו"ם משום דרובא דגפנים לאו ערלה נינהו. ע"כ. וכ"כ כיו"ב בשו"ת הרדב"ז ח"א (סי' תקפ). ע"ש. וע"ע למרן החיד"א בברכ"י יו"ד (סי' רצו סק"א) בשם מ"ז מהר"א אזולאי, שמותר לקנות פירות וירקות מגוים, ואע"פ שדרך החקלאים הגוים לזרוע ירק וקשואים בכרם, וכלאי הכרם אסורים בהנאה, אין לחוש להם שמא מכלאי הכרם הם, משום דאזלי' בתר רובא, ורובם אין בהם חשש כלאי הכרם. וכל דפריש מרובא פריש. ע"ש. וכיו"ב כ' בשו"ת המבי"ט ח"ג (סי' קכז), והובא

ג"כ בכנה"ג יו"ד (סי' קי הגה"ט או' לא). ע"ש.

[ועי' בשו"ת חק"ל ח"א מיו"ד סי' קד, שכ' לחקור בהא דקי"ל כל דפריש מרובא פריש אם נאמר שזהו דוקא באיסור נבלה דקי"ל יבש ביבש חד בתרי בטיל, אבל ערלה וכלאי הכרם שאינם בטלים אלא באחד ומאתים לא מהני רובא, או דילמא דהיתר דכל דפריש מרובא פריש מהני גם בערלה וכלאי הכרם. וכ' שמדברי מהרשד"ם (סי' קצג) והמבי"ט (סי' קכז) משמע דשפיר מהני היתר זה גם בערלה וכלאי הכרם. ואף שמדברי הרדב"ז (סי' תקפ) לא משמע כן, י"ל דהתם מיירי בתערובת. וצ"ע. ע"כ, וק"ק שלא הביא ראיה מדברי מרן הש"ע דמוכח שגם בערלה מהני האי כללא דכל דפריש מרובא פריש. וכן דעת מהר"א אזולאי הנ"ל].

של ערלה, והו"ל קבוע, וכמחצה על מחצה דמי, וכההיא דקי"ל (חולין צה). תשע חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבלה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח, ספיקו אסור, שכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, ובנמצא בשוק הלך אחר הרוב. וכ"פ הרמב"ם (בפ"ח מה' מאכלות אסורות הי"א) והטוש"ע יו"ד (סי' קי ס"ג). ומבואר בתוס' חולין שם, ובתוס' פסחים (ט:), ובס' התרומה (סי' נא), ובס' הרוקח (סי' תפ), שכל שלקח ישראל גדול ממקום קביעתו של האיסור ספקו אסור. וה"נ שישאל מביאים את הפירות לשוק נידון כקבוע וכמחצה על מחצה דמי. ותנן (בפ"ג דערלה משנה ט) ספק ערלה בא"י אסור ובסוריא מותר. וה"ט דערלה בא"י נוהגת מה"ת וספיקא דאורייתא לחומרא.

והן אמת כי בס' בית יצחק (שער הקבוע סי' טו) נסתפק בדין מי שלקח מן הקבוע דלדידיה אסור מדאורייתא, אם אותה חתיכה מותרת לישראל אחר כיון דלדידיה מקרי פירש ממילא שלא בפנינו, או דילמא כיון שלאותו ישראל שלקח מן הקבוע אסורה אין סברא שתהיה

אולם יש מקום לדון בני"ד כי יש לחוש לסוחרים שקונים בסיוטנות מן הכרם שיש בו גפנים של ערלה, ובוצרים ממנו ומביאים לשוק למכירה, ואין ידוע לנו מהיכן לקחו אם מן הרוב שהם גפנים שעברו עליהם שנות ערלה והם כשרים, או מן המיעוט שהם גפנים

מותרת לישראל אחר, וצידד בזה צדדים וצדי צדדים, ונשאר בספק. אולם בשמ"ק (ספ"ק דכתובות) כתב, ובנמצא הלך אחר הרוב, ואע"פ שממקום קבוע לקחה מי שנפלה ממנו, אפ"ה שריגן לה, דמ"מ כשנולד אצל המוצא ספק בחתיכה זו, כד פריש נולד לו. ע"כ.

וראיתי בשו"ת דברי חיים מצאנו ח"ב (חיר"ד סי' נג) שכתב, שאם הקונה מבקש מהמוכר לשלוח לו הסחורה שיש שמערבים בה שומן דבר אחר, והמוכר שולח לו כפי בקשתו, ודאי דבכה"ג חשיב כלקח מן הקבוע, דמה לי לוקח ביד או שמצוה ליתן לו מן הקבוע, ולא יחלוק ע"ז זולת חסר דעת, ולכן הדבר פשוט לאסור סחורה זו במדינתנו, ובפרט שהסוחרים במדינתנו יודעים שלוקחים מבתי חרושת שעליהם העידו שמערבים שומן של איסור, ואין לפלפל אלא במדינות שלוקחים מהסוחרים של מדינתנו, שי"ל דלדידהו מקרי פירש, אך עדיין י"ל שגם בזה כיון שכבר נקרא שם איסור ביד ישראל המוכר שלקח מן הקבוע אסור ליקח ממנו. ע"כ. (וכ"כ בפשיטות החזון איש יר"ד סי' לו או יג ד"ה היה). ודון מינה

ואוקי באתרין, שמאחר שישראל הביא פירות אלו מן הקבוע אסור גם לישראל אחר ליקח ממנו.

ברם עינא דשפיר חזי להרשב"א בתורת הבית הארוך (דף קה ע"א), שכ', ומה שאמרו כל קבוע כמחצה על מחצה דמי הני מילי כשלקח הוא מן הקבוע לפי שהספק נפל לו בקבוע, אבל אם לקח אחד מן הקבוע ונפל מידו או שהניחו במקום חוץ ממקום קביעתו ולא נודע אם מן ההיתר המרובה או מן האיסור המועט אין זה קבוע שהרי לא נפל לנו הספק בקבוע אלא בפירש ובכל כה"ג אמרי' כל דפריש מרובא פריש, והיינו דקתני בסיפא דברייתא ובנמצא הלך אחר הרוב, ואע"פ שדלתות אותה מדינה נעולות ואין בשר נכנס למקום זה אלא מאותן חנויות אפ"ה מותר, שהרי לא נולד לו הספק בקבוע אלא בדפירש, וכדאמרי' בפ"ק דכתובות (טו.) א"ר זירא אע"פ שדלתות מדינה נעולות, מיהו הני מילי כשלא ראינוהו יוצא מן המקולין אבל ראינוהו לוקח ויוצא מן המקולין הרי נפל לנו הספק בקבוע ואסור. ע"כ. הא קמז שאף בלקח מן הקבוע והניחו חוץ ממקום קביעתו חשיב

שפיר פירש לדידן, כל שלא ראינוהו כשלוקח מהקבוע. ואף ש"ל דהכא מיירי שזה שלקח מהקבוע ידע מהיכן לקח, ולאחר שהניחו חוץ ממקום קביעותו, נולד לנו הספק כשפירש, משא"כ כשהלוקח ממקום קביעותו אינו יודע מהיכן לקח, שכבר נולד הספק במקום קביעותו, גם לדידן נחשב קבוע, מ"מ גם בנ"ד כשקונה מחנות שקנה מן הסיטונאי חשיב שפיר פירש. וכ"כ בשו"ת מהרש"ם ח"ג (ס"ס טז). וע' היטב בפמ"ג (שפ"ד סי' קי"ט ק"י), ובשב שמעתתא (ש"ד פרק יח).

ושוב מצאתי בשו"ת טוב טעם ודעת תליתאה (ח"ב סי' יד), שכתב להשיג על מ"ש הדברי חיים מצאנז הנ"ל, שהובאו אליו במכתב, שדבריו תמוהים, שכל שאינו לוקח מן הקביעות, רק המוכר שולח אליו, היינו פירש, ואזלי' ביה בתר רובא, דהוי כעין מה שאמרו (זבחים עג): ונכבשינהו דניידי, ולכן העיקר שכל שהלוקח אינו לוקח מן הקבוע רק המוכר שולח לו חשיב פירש, וכל דפריש מרובא פריש, וזה ברור לכל יודעי דת ודין. ע"כ. [גם ראיתי הלום בשו"ת מהר"ם בן חביב הנד"מ (ס"ס קיח)

שכתב, דמה שנוהגים ללכת לכרמים של גוים לקנות מהם פירות וענבים, אע"פ שאי אפשר שיהיו בלא ערלה או כלאי הכרם, נראה דלא חשיב כלוקח מן הקבוע, דשאני גבי ט' חנויות שידוע בודאי שיש חנות אחת מוכרת נבלה, אבל הלוקח מן הכרם אפשר שכבר בעל הכרם בצר פירות הערלה ומכרם לאחרים, ובשעה שהולכים לכרמים לקנות אפשר שלא היה שם ערלה כלל. ע"ש. וע"ע בספר יד יהודה (סי' קי בפ"י הארוך ס"ק טז) שאם נמצא הבשר ביד ישראל מומר לאכול נבלות, שאין לו נאמנות, נראה שדינו לענין זה כעכ"ו"ם, ואזלינן בתר רובא להקל, כמו בנמצא ביד עכ"ו"ם וכו'. ע"ש. וכ"כ החזון איש (מעשרות סי' ז או' ט). וכ"כ בשו"ת ישועת משה ח"א (סי' יד או' טו), דבנ"ד לא חשיב כלוקח מן הקבוע, כי בעל הכרם יודע היטב ומכיר בודאי גמור בזמן הבצירה את פירות הערלה, אלא שאינו חושש לאיסור ערלה. והספק נולד לנו רק אחר שפירשו הפירות ויצאו מרשותו, ונמצאים כבר ביד הקונים ממנו, ומכיון שהספק התחיל רק אחר שפירשו, שוב אזלינן בתר רובא. וכן מפורש בחזון איש יו"ד (סי' לו או' יג) בד"ה תשע חנויות. ע"ש. וכן מתבאר בספר שערי יושר (שער ד פרק ג סוף עמוד שי). ע"ש. וע"ע בשו"ת מנחת שלמה ח"א (סי' עא או' יב).

ולפי הנהוג שכל בעלי הפרדסים מביאים פירותיהם לשוק הסיטונאים ומתערבים, י"ל עוד דהוי כמ"ש מרן בש"ע יו"ד (סי' קי ס"ד), רוב חנויות מוכרות בשר שחוטה, ומיעוט בשר נבלה, ולקח מאחת מהן, ואינו יודע ממי לקח, ונתערבה באחרות, בטלה ברוב, משום ס"ס. וכתב בספר ברכ"י (בשיו"ב סק"ח), דל"ד למ"ש בסעיף ח, דהכא לא אתחזק איסורא, דהוי כמחצה על מחצה, ואילו לקמן מיירי באיסור ודאי. והפרי תאר חילק דבסעי' ח מיירי בדברים חשובים כגון חתיכה הראויה להתכבד, משא"כ בסעיף ד. וקילסו הגרי"ח ברב ברכות (דף קיג ע"א). ע"ש. ודו"ק].

בר מן דין הנה מצאנו להמ"מ (בפרק י ממאכלות אסורות הלכה יא), שהביא מ"ש התוס' (יבמות פא.) [וכ"ה בתוס' זבחים ע"ג. ד"ה ר"מ, והר"ש פ"ג דערלה משנה ז.] דלמ"ד תרו"מ בזה"ז מדרבנן היינו משום דבטלה קדושת הארץ, דקדושה ראשונה לא קידשה לעת"ל, ה"ה דכלאי הכרם בזה"ז מדרבנן, כיון דבטלה קדושת הארץ. וכתב, ונראה דה"ה לערלה דקי"ל ערלה בחו"ל ספקא מותר, שכך נאמרה הלכה למשה מסיני ודאה אסור ספקא מותר (קידושין ט.), בזה"ז אף בא"י ספקא מותר משום

דבטלה קדושת הארץ. ע"כ. וכן הובא בס' פרי האדמה ח"א (דכ"ה ע"ב). וכ"כ מהר"י אלגאזי בארעא דרבנן (סי' שכא). וכ"כ בתפארת ישראל (פ"ק דערלה או' ח).

והצל"ח בחי' לברכות (לו). הוסיף, שאף הרמב"ם דס"ל קידשה לעת"ל, כיון דס"ל תרו"מ בזה"ז מדרבנן משום דכתיב כי תבאו דבעינן ביאת כולכם, א"כ ה"נ ערלה דכתיב בה כי תבאו אינה נוהגת בזה"ז רק מהלכה למשה מסיני כמו בחו"ל, וספקא מותר, ומש"ה פסק גבי צלף שאוכל את הקפריסין, ולא חילק בין א"י לחו"ל וכו'. ע"ש. וכ"כ המנחת חינוך (סי' רמו או' ח), וסייעו מפ"י הרמב"ם (פ"ק דערלה מ"ב). ע"ש. וכ"כ בשו"ת בכורי שלמה (סי' כה), והובא בשדי חמד (מע' ל כלל קמא או' לב) בד"ה ועל מה.

ואמנם מרן הש"ע (סי' רצד ס"ט) כתב, ספק ערלה בא"י אסור ובחו"ל מותר, כיצד כרם שיש בו נטיעות של ערלה וענבים נמכרים חוצה לו, בא"י אסור ובסוריא מותר וכו'. ומוכח דס"ל דאף בזה"ז ערלה נוהגת בא"י מה"ת, שהרי אין דרך מרן הש"ע להביא אלא מה שנוהג

בזה"ז. (וכמ"ש בשו"ת נודע ביהודה תנינא חאו"ח סי' צד).

והן אמת שהגאון יד אברהם ביו"ד (ס"ס רצד), הביא קושית הרב בית הלל דאמאי לא כתב הש"ע שערלה צריכה שריפה, וכדתנן סוף תמורה, וכ' לתרץ שהש"ע אזיל לטעמיה שפסק בש"ע (ר"ס שלא) דתרו"מ בזה"ז מדרבנן גם בא"י, וא"כ ה"ה לערלה בזה"ז וכמ"ש המל"מ. ע"כ. ולפ"ז צ"ל שמ"ש בש"ע ספק ערלה בא"י אסור, היינו בזמן בית ראשון. ע"כ. אך הוא דוחק.

ואף שבשו"ת משפטי עוזיאל (חיו"ד סי' כא) סמך על המל"מ וסיעתו סמיכה בכל כחו, אך כתב לפרש מ"ש מרן הש"ע לנ"ל דאף בזה"ז דהוי מדרבנן, מ"מ כיון דמעיקרא נאסר מה"ת החמירו גם בזה"ז. ע"ש. ואין דבריו מחוורים. וכדמוכח ממ"ש מרן בש"ע (סי' שלא סעיף יא), בדין ברירה. ע"ש.

ובאמת שמרן הש"ע (סי' רצו ס"ג) פסק שכלאי הכרם דינם בשרפה שנא' פן תקדש, פן תוקד אש. אלמא שכלאי הכרם נוהג בזה"ז מה"ת. ודין כלאי הכרם וערלה שוים לענין זה, שהרי המל"מ למד עיקר חידושו בדין

ערלה בזה"ז, מדין כלאי הכרם. ועוד שמרן בש"ע (סי' רצד ס"ז) פסק, האביונות והתמרות והקפריסין של צלף חייבים בערלה בא"י, ובחול"ל האביונות חייבים והתמרות וקפריסין פטורים. ונטה קו ממ"ש הרמב"ם שגם בא"י האביונות בלבד חייבים בערלה, אשר מזה למד הצ"ח שדעת הרמב"ם שבזה"ז אין ערלה נוהגת מה"ת, אלא מהל"מ, ומוכח שדעת מרן הש"ע ערלה נוהגת בזה"ז מה"ת בא"י.

והנה גם הרדב"ז בתשובה (ח"א סי' תקפ"פ וח"ג ס"ס תקלא) ס"ל שערלה נוהגת בא"י מה"ת גם בזה"ז, וספקא אסור. וכ"ד המבי"ט בח"ג (סי' קכז). ומהרשד"ם (חיו"ד סי' קצ"ג), ומהריק"ש בהגהותיו (סי' רצד ס"ג). וכ"כ בשו"ת מהרימ"ט (חיו"ד סי' ל"ד). וכ"כ בפשיטות בשו"ת שיבת ציון (סי' מט). ע"ש.

ובשו"ת מלבושי יו"ט (בקונט' חובת קרקע סי' ג) עמד וימודד אר"ש על דברי הצ"ח הנ"ל, והעלה שלדעת מרן ערלה נוהגת בא"י מה"ת גם בזה"ז, ודינה בשרפה כדין כלאי הכרם. וע"ע בשו"ת אמרי בינה (הל' שבת סי' כח) בד"ה הנה כבר, ובשו"ת מקור ברוך

גינצבורג ח"ב (סי' ד דף ח רע"א), ובס' תרועת מלך (סי' נד), ובספר תורת הארץ ח"א (פרק ט אותיות מג-מה). ומ"מ נראה דלא פלטינן מפלוגתא דרבוותא, ויש לצרף סברת האומרים שאין ערלה נוהגת בזה"ז אף בא"י אלא מהל"מ, עם ספק נוסף להתיר.

ואע"פ שהרדב"ז ח"ג (סי' תקלא) כתב, וא"ת כיון דפלוגתא היא הוי ספיקא דדינא כמאן הלכתא וספק ערלה בחו"ל מותר, הא לאו מילתא היא, דלא אמרי' דספקה להקל אלא בספק הנולד מעצמו אבל ספק הנולד מחסרון ידיעתנו דלא ידעינן הלכתא כמאן לא הוי בכלל ספיקה להקל ע"כ. אולם בחי' הריטב"א (קידושין לט) כ', והלכתא אין הרכבה והברכה של ערלה נוהגים בחו"ל כלל, דהא פלוגתא דתנאי היא אם נוהגת בהן ערלה בא"י, וקי"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, אבל בארץ נוהגים מה"ת וכו'. ע"ש. הא קמן דאף בפלוגתא וספקא דדינא אמרי' שבחו"ל מותר. וכן מבואר בד' הר"ן (ספ"ק דקידושין), אליבא דהרמב"ם דספקא דאורייתא לחומרא מדרבנן, דהא דאצטריך הל"מ למשרי ספק

ערלה בחו"ל, היינו להתיר כל שנולד בה שום ספק בעולם אע"פ שאינו כדאי להתיר במקום אחר, ואפי' יחיד במקום רבים. דכל ספקא שרי ואפי' קרוב לודאי, ומש"ה אמרי' (בברכות לו) דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל. ע"כ. וכן מוכח להדיא מדברי מרן השו"ע (סי' רצד ס"ג) שאסר תמרות וקפריסין של צלף בא"י והתיר בחו"ל, אף דהוי ספקא דדינא, כדאיתא בברכות (לו). וע"ע בהרא"ש (ספ"ק דקידושין), ובבב"י ובדק הבית (סי' רצד). וכן העלה בשו"ת בית דוד (חיו"ד ס"ס קמח), שאף בספק פלוגתא דרבוותא ספק ערלה בחו"ל ספקא מותר, כדמוכח מדברי הריטב"א הנ"ל, ודלא כמ"ש מהרשד"ם, שלענין ספק פלוגתא דרבוותא לא נאמרה הלכה למשה מסיני דספקא מותר. דליתא. שהרי הריטב"א שם פסק כר' יוחנן דערלה בחו"ל הל"מ. ע"ש.

וכן בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ה (סי' ג) הוכיח כן מדברי הר"ן. גם בשו"ת עמק יהושע (סי' טו דף פ ע"א) הביא דברי הרדב"ז הנ"ל ותמה עליו מהש"ס (ברכות לו) דמוכח דאף בספקא דדינא אמרי' ספק ערלה בחו"ל מותר. וכיו"ב הוכיח בשו"ת

גבולות אר"י, וכן במתני' (ריש גיטין), מאשקלון לדרום ואשקלון כדרום, מעכו לצפון ועכו כצפון. וראה בספרי (ס"פ עקב). ובמ"ש הראשונים (ריש גיטין). והרבה מאד מהפירות הנמכרים בשווקי א"י מובאים מן השטחים שמחוץ לגבולות הנ"ל, שהרבה כרכים כבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל (חולין ו), ובהם נראה דספק ערלה מותר, כדין ספק ערלה בחו"ל. ועוד שגם אלה שבתוך גבולות א"י יש מהם המובאים ע"י גויים, ואצלם ודאי דשייך הכלל דכל דפריש מרובא פריש, הואיל ונמצא ביד עכו"ם. (וכ"כ החזון איש, ערלה, סי' יב או ו). וגם חלק מהיהודים המיבאים פירות אלה הם מומרים לחלל שבת בפרהסיא ודינם כעכו"ם לענין זה, ואמרי' בהו דכל דפריש מרובא פריש, וכמ"ש כיו"ב בשו"ת חמדת שלמה (חאה"ע סי' א' או ג').

וכ"כ החזו"א יו"ד (סי' לו או יג), תשע חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבלה, ומצא בשר ביד מומר אוכל נבלות, נראה דאמרי' כל דפריש מרובא פריש, ואע"פ שהמומר לקח מן הקבוע, כיון שהמומר ידע ממי לקח

כוכב מיעקב (סי' יז) מדברי מרן (סי' רצד ס"ג) הנ"ל. וכ"כ בשו"ת דברי מלכיאל ח"ה (סי' קמג). ע"ש. ומכ"ש כאן שדין קבוע כמחצה על מחצה חשיב כספק במציאות שמא מפירות ערלה לקח שמא מפירות כשרים לקח, ובהצטרפות הספק השני שמא בטלה קדושת הארץ בזה"ז, כדעת התוס' וסיעתם, הו"ל ס"ס ולקולא. וכ"כ בשו"ת מהרשד"ם (סי' קצג) לצרף דעת התוס' (יבמות פא.). שבזה"ז בטלה קדושת הארץ, לס"ס להתיר בא"י פירות שהם ספק כלאי הכרם. ע"ש.

וכן בקדש חזיתי בשו"ת חבלים בנעימים ח"ב (חיו"ד סי' סה) ד"ה ומצאתי, שתמה על הרדב"ז הנ"ל, דהא אדרבה ספק פלוגתא דרבוותא קיל מספק במציאות, כמ"ש הפר"ח א"ח (סי' תצו ס"ג), והשאגת אריה (סי' צ), ורעק"א (סי' סה) וכו'. והכי מוכח בברכות (לו.), שיש להקל בערלה בספק פלוגתא וכו'. ומכ"ש לפמש"כ עפ"ד הרשב"א ודעמיה דבנ"ד לא חשיב קבוע אלא פירש, וכל דפריש מרובא פריש.

נוסף על כל האמור יש עוד צד להקל לפי המבואר בירושלמי (פ"ו דשביעית ה"א) בענין

להודיענו דבר זה, לא מהני ס"ס. ובאמת שמבואר בתשו' הרדב"ז סי' תק"פ ובשאר אחרונים דשפיר מהני ס"ס בערלה בא"י. ובע"כ שדברי הט"ז אליבא דהטור היינו כמ"ד סד"א לחומרא מה"ת, (וכדעת הרא"ש יומא פא דס"ל סד"א לחומרא מה"ת, כמ"ש בשו"ת מקור ברוך סי' לא. וע' בשו"ת בן אברהם בית הספק סי' א.) אבל לדידן דנקטי' כדברי הרמב"ם ודעימיה דסד"א לחומרא מדרבנן, וכמ"ש מרן החיד"א במחב"ר א"ח (סי' תקפט סק"ו), שפיר מהני ס"ס בערלה בא"י.

גם הגר"י שמלקיס בשו"ת בית יצחק (ח"ב מיו"ד סי' קלו) העיר ע"ד הט"ז ממ"ש הרדב"ז דמהני ס"ס בערלה בא"י, וכ' דבע"כ שדברי הט"ז נאמרו רק אליבא דהתוס' והרשב"א דס"ל סד"א לחומרא מה"ת, אבל להרמב"ם דסד"א לחומרא מדרבנן שפיר מהני ס"ס, ולענין הל"מ בחו"ל להתיר אף ספק הקרוב לודאי כמ"ש הר"ן, ובא"י ספק הקרוב לודאי אסור מה"ת וספק שקול מדרבנן. ע"כ. ובנ"ד שיש לנו ג' ספיקות אף להט"ז יש להתיר גם בא"י. ומכ"ש דבלא"ה יש טעם אחר בהיתר ס"ס בדאורייתא כמ"ש הפר"ח (סי' קי ס"ק

והספק נולד בפירוש, אזלי' בתר רובא. ע"ש. ודון מינה ואוקי באתרין. ונמצא שיש בנ"ד כמה ספקות להקל, שמא הלכה כהתוס' וסיעתם שבוה"ז בטלה קדושת הארץ וספק ערלה בא"י מותר, ואת"ל כד' החולקים שמא פירות אלה הובאו מהשטחים שמחוץ לגבולות א"י, ושמא הובאו ע"י גוים וכל דפריש מרובא פריש.

והנה הט"ז יו"ד (סי' רצד ס"ק יג) כ' בדעת הטור, שלא נאמרה הל"מ בפירוש להתיר ספק ערלה בחו"ל, אלא שהואיל ודין ערלה בא"י נאמרה בתורה, ודין ערלה בחו"ל בהל"מ, ע"כ שזהו להודיענו שספקה בא"י אסור ובחו"ל מותר. ע"ש. נמצא שבא"י ספק ערלה אסור מה"ת. ולפ"ז היה מקום לומר דלא מהני ספק ספקא בערלה שבא"י, שהרי כתב הפני יהושע (כתובות ט) בתוס' ד"ה לא צריכא, דה"ט דמהני ס"ס בדאורייתא להקל, לפי שסד"א לחומרא הוי רק מדרבנן, ובהצטרפות ספק נוסף הו"ל ספקא דרבנן ולקולא. וכ"כ בשו"ת שם אריה (חיו"ד סי' ב). ע"ש. וא"כ בערלה שספקה אסור מה"ת בא"י, שהרי נאמרה בפירוש בתורה כדי

ז. אף על פי שהפירות של ערלה אסורים בהנאה, מכל מקום פירות ערלה שיש בהם ריח טוב, מותר מן הדין להריח בהם, מפני שעיקרם לאכילה, ולא להריח, וריחא לאו מילתא היא. אולם אין לברך על הריח שלהם. והמחמיר שלא להריח בהם תבוא עליו ברכה. (ז)

ח"ל שספקה מותר (ולא כמו שהחמיר החזון איש (שביעית, פ"ג או' יב, וערלה סי' יא או' ח), סיים (בעמוד קיז). שיש להתיר לקנות כל הפירות שבשוק, ולא לחוש לאיסור ערלה, מטעם ס"ס. דהא אפי' קבוע כמחצה על מחצה דמי, וא"כ י"ל שמא פירות אלו אינם מן הערלה, ושמא הלכה כהתוס' (יבמות פא.) שבטלה קדושת הארץ, וכתב המל"מ, שלדעתם, בזה"ז אף בא"י אין ערלה נוהגת מה"ת אלא כדין חו"ל, שהיא מהלכה למשה מסיני, וספיקא מותר. ויש עוד ספק, דשמא פירות אלו הובאו ממקומות שלא כבשו עולי בבל שדינם כפירות של חו"ל. עכת"ד. [ועי' במילואים בשו"ת יבי"א ח"ו עמ' ש"ס ד"ה ומש"כ עוד] ומניה ומנאי תסתיים שמעתא דא להקל.

מט, ובכללי ס"ס כלל י"ד סוף ד"ה ונמצינו למדים), דבחד ספקא הו"ל פלגא ופלגא, ובאידיך ספקא הו"ל רוב גמור, ומש"ה אזלי' לקולא. וכ"כ בשו"ת מהרימ"ט (חיר"ד סי' ב') ובשו"ת תורת חסד מלובלין (תאו"ח סי' ג או' ד) ועוד אחרונים. וא"כ בודאי דשפיר מהני ס"ס בערלה שבא"י. (ועי' בס' שערי דעה יו"ד סי' רצ"ד ע"ד הט"ז הנ"ל).

והנה כ"ז נתבאר בשו"ת יבי"א ח"ו (יו"ד סי' כד), ותנא דמסייע לזה הגאון ר' ישראל יעקב פישר בספר אבן ישראל ח"ב (פרק י' מהל' מאכלות אסורות). שאחר שהאריך בדין זה, לחזק דברי המל"מ והצל"ח שבזה"ז לשיטת התוס' שבטלה קדושת הארץ, דין ערלה בא"י כדין

פירות ערלה שיש בהם ריח טוב, מותר מן הדין להריח בהם

(ז) דע כי פירות ערלה שיש בהם ריח טוב, כגון אתרוג או חבוש, אם מותר להריח בהם, או מכיון שאסורים בהנאה, אסור

להריח בהם, הדבר שנוי במחלוקת, כי הרב פר"ח יו"ד (סי' קח) כתב, שדוקא בשמים של ע"ז, אפי' עיקרן לאכילה, אסור להריח בהם, אבל שאר איסורי הנאה כגון ערלה וכלאי הכרם, אם עיקרן לריח, אסור להריח בהם, ואם עיקרם לאכילה מותר להריח בהם, ע"כ. ויש סיוע לדבריו ממ"ש הארחות חיים (הל' יין נסך או לא) ומותר לישראל להריח ביין נסך שאין הריח כלום לפי שאין בו ממש, והיין אינו עומד להריח בו, אלא לשתייה עומד, וזה הכלל כל מידי דלא קאי לריחא, ריחא לאו מילתא היא, אבל דבר שעומד להריח כגון ורד או הדס אסור ליהנות מן הריח. ע"כ. (וזאת אע"פ שיין נסך אסור בהנאה, וכן סתם יינם, וכמ"ש הארחות חיים שם או' א). והביאו מרן הב"י (ס"ס קח). וזה מבואר ברמב"ם הל' מאכלות אסורות (פרק יג הל' יד), וז"ל: מותר לישראל להריח ביין נסך, ואין בזה שום איסור, שאין הריח כלום, שאין בו ממש. עכ"ל. והסביר הרב מעשה רוקח ח"ב (דף קכה ע"ג) שהטעם שהתיר הרמב"ם דבר זה לכתחילה, לפי שהיין אין עיקרו להריח אלא לשתייה. ע"ש. גם הגאון ר' יעקב בן נאים בשו"ת זרע יעקב (סי' ז דף יז. ד"ה והרב),

כתב שהפר"ח יפה כיון בדעת מרן. שדווקא בשמים שעיקרן לריח אסור, אבל דבר שאין עיקרו לריח מותר.

אבל הפרי תואר (ס"ס קח) כתב, שאף פירות של ערלה שעיקרם לאכילה אסור להריח בהם כדין בשמים של ע"ז. ודלא כהפר"ח שמחלק ביניהם. ע"ש. אמנם הרב בית לחם יהודה (שם ס"ק כג) והרב לחם הפנים (שם ס"ק כג) פסקו כהפר"ח. ולכאורה פירות שעיקרם לאכילה, המריח בהם הוי שלא כדרך הנאתן, ואיסור תורה בודאי שאין בזה. והו"ל פלוגתא בדרכן וספד"ר לקולא. וכ"ש שמרן הב"י בשם הארחות חיים מסייע להקל כהפר"ח. וכן ראיתי להפמ"ג א"ח (ס"ס ריו בא"א) שכ' ג"כ שהריח באתרוג של ערלה חשיב שלא כדרך הנאתן, מאחר שעומד לאכילה, וי"ל דבריחא לא גזרו, דריחא לאו מילתא היא. [נע"ע בס' מאמר המלך הל' מאכלות אסורות דף כג ע"א דריחא קיל טפי מדין שלא כדרך הנאתן. ועי' בתוס' קידושין נו: ד"ה המקדש.] אלא שמ"מ כ' הפמ"ג שם שהדבר ספק אם מותר להריח בו. ואפשר שנתכוון למחלוקת הפר"ח והפר"ת הנ"ל.

ובספר חכמת אדם (הל' תערוכות כלל סב סי' י) כ' וז"ל: כל דבר שעיקרו אינו עומד להריח בו, כגון אתרוג של ערלה מותר להריח בו. וכל שעיקרו להריח בו כגון ורד ושאר בשמים של ערלה וכלאי הכרם, אסור גם להריח בהם. והנה הרמ"א בהגה (באו"ח ר"ס תמוז) כ' "ובדין ריחא מילתא לענין חמץ עם שאר תבשילין יש מקילין כשאר איסורים דריחא לאו מילתא היא, ויש מחמירים, דמשהו מיהא איכא". ומשמע דדוקא בפסח, שחמץ בפסח במשהו, אבל בע"פ משעה ששית ומעלה, אע"פ שאסור בהנאה, הואיל ואינו במשהו, לכ"ע אינו אוסר. וכ"כ בש"ע הגר"ז (שם סעיף יח). ובלא"ה הפר"ח שם פסק כד' המקילים. אבל יש לחלק שהמריח באיסור הנאה בכוונה אחשביה להנאתו. וכ"כ להדיא בחי' הריטב"א (ע"ז יב): סוף ד"ה מתניתין וכו', שאתרוג של ערלה אסור להריח בו, דהא נמי לריחא עביד. דקא מתהני מפירא דערלה. וכ"ד הרדב"ז בתשובה ח"א (סי' מד). (וע"ע בשו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תרכא בדין ריח שמחה של הקדש).

אולם בשו"ת זרע יעקב בן נאים (סי' ז דף יז ע"ד) כתב וז"ל: ומעתה נתברר לנו שפירות של הקדש מותר להריח בהם, כפסק מרן כדעת הרמב"ם וסיעתו. אבל לדעת התוס' אסור להריח בהם. ומ"ש הרדב"ז (סי' מד) לאסור להריח בפירות של ערלה, נראה שסובר כהתוס', אך י"ל שאף התוס' לא אמרוה אלא בעכו"ם. והובא כ"ז במחז"ב א"ח (סי' רטז סק"ח). [וע' בשו"ת עמודי אש סי' יג אות יב, דף ע. ע"ד הרב זרע יעקב]. גם בספר מאמר המלך (הלכות מאכלות אסורות דף כב ע"ד) כתב, ותמיהני על הפרי תואר שכתב לדחות דברי הפר"ח, וכתב דאף במידי דעביד לאכילה ריחא מילתא היא, ולפע"ד דברי הפר"ח ברורים דרובא דרבוותא קיימי בשיטתיה, וכו'.

וכן בספר שלחן אברהם (סי' קח או' לו ואו' מ) כתב, שמשמעות דברי כל הפוסקים היא, שכל שעומד לאכילה ואינו עשוי לריח מותר להריח בו. ודלא כהפרי תואר שאוסר. שאין נראה כן מד' הפוסקים. ושכ"כ להקל המנחת יעקב (סי' לו או' לט). וכ"כ בשו"ת שמחה לאיש (עמוד רמה). הילכך

ח. אילן שאינו עושה פירות כגון יאסמין, שיש בו ריח טוב, מותר להריח בו, ואין בו דין ערלה, שנאמר ונטעתם כל עץ מאכל, והאי לא עץ מאכל הוא. שכל אילן שאינו עושה פירות אילן סרק הוא, שאין ערלה נוהגת בו. ח)

ט. הורד אין דין ערלה נוהג בו, שהתורה אמרה ונטעתם כל עץ מאכל, והורד לאו עץ מאכל הוא, כי עיקר נטיעתו לריח ולא לאכילה, ואף על פי שעומד גם לאכילה שעושים ממנו מרקחת בדבש או בסוכר, מכל מקום אינו מאכל בריאים למזון כאכילת פירות בעלמא, הילכך אין ערלה נוהגת בו. וההדס אין ערלה נוהגת בו. ט)

למעשה נראה שהרוצה להקל להריח בפירות של ערלה, יש לו על מה שיסמוך, אבל לא יברך על הריח. וכמ"ש בשו"ת זרע יעקב (סוף ס"ז). וע' בשדי חמד מע' חמץ ומצה (סי' א או' א).

ח) כ"כ בשו"ת הרשב"א ח"א (סי' מד) והובא להלכה בברכ"י (סי' רצד ס"ק יג). וכתב שאע"פ שהרב בני דוד (פ"ט ממע"ש) נסתפק בזה, אין כאן ספק וכמ"ש הרשב"ז. וכן עיקר. ע"כ.

הורד וההדס אין בהם דין ערלה שאינם עץ מאכל

ט) הנה בשו"ת הרשב"א ח"ז (סי' שנז) כתב, שהראב"ד נסתפק בזה, ואמר שנראה שהזרע הוא הפרי והפרחים הם העלין, לפיכך אין חוששין להן משום ערלה לפי שאינם לא פרי ולא שומר לפרי, ואע"פ שאין הדבר ברור אצלנו, כד שקלת ליה כשהוא סמדר, אי מקלא קלי פירא, אם לא. מ"מ לא ראיתי אדם נזהר בהם

משום ערלה, ובחוצה לארץ מותר. וסיים הרשב"א, הנה לפניך דברי הרב הגדול [הראב"ד] שיודע לטהר את השרץ מה"ת. ואע"פ שאין דעתי סומכת בכל זה, להלכה אליו שומעים שהוא רב מובהק. וכל המחמיר עליו להביא ראיה. ע"כ. ובתשובות הרשב"א החדשות (מכון ירושלים, תשס"א, סי' קמו), השאלה על הורד נשאלה ממני זה כמה ואמרת

לפי דעתי שערלה נוהגת בהן. ועשיתי סמוכות לדברי מכמה מקומות. אבל הראב"ד מתיר. עכת"ד. ומשמע שהראב"ד מתיר גם בא"י.

ור' מאיר המעילי בעל המאורות (ברכות מג:) הביא דברי הראב"ד, שלא ראינו אדם נזהר בהן משום ערלה, ואפשר משום דספק ערלה בחו"ל מותר. ע"כ. וכ"כ בס' המכתם (ברכות מג:).

גם רבינו מנוח (פ"ט מהל' ברכות ה"ו) הביא דברי הראב"ד שעל העלה של ורדים לענין אכילה יש לברך עליו בורא פרי האדמה. כי העלה של ורדים כמו הקפרס של האביונות (באילן הצלף) ולאן למימרא שיהא בהן משום ערלה שהרי אינם לא פרי ולא שומר לפרי, וגם לא ראינו אדם נזהר בהם משום ערלה, ואפשר דמשום דספק ערלה בחו"ל מותר. ע"כ.

וכ"כ בארחות חיים ח"ב (עמוד רטו) שהראב"ד כתב שעל הורד אין חוששים להם משום ערלה, ולא ראינו אדם נזהר בהם משום ערלה ואפשר מפני שהוא ספק ערלה בחו"ל שמותר. אולם בעל התוספות כתב שחייב בערלה. וכ"כ הרשב"א,

אלא שכתשובה אחרת הביא דברי הראב"ד. עכת"ד.

והמאירי (ברכות מג:) כ' הורד יש מי שאומר שהוא פרי, והאוכלו מברך בפה"א. וי"א בפה"ע. ולענין ערלה גדולי הדור מסכימים להקל שאין בו משום ערלה מפני שהפרחים ההם אינם פרי. וכבר הביאזה כן משמם של גדולי המפרשים [הראב"ד]. והרבה חולקים ע"ז ואף אנו כתבנוה בחיוב ערלה בפ"ק דנדה (ח.). וכ"ה במאירי דנדה (ח.). ע"ש.

אבל הרא"ה (ברכות לו:) כתב והורדים אינם אלא פרחים שמגיעים בתחלת הפרי, ואין הפרי נעשה אחריהם אלא לימים רבים, ואי שקלת להו לעלים של הורד לבדם, וישאר העיגול לא ממנע זרעא בהכי. דלא מטי אלא בתר הכי. ומתעבד שפיר. הילכך אין בהם משום דין ערלה. וזה ברור. וכן הסכים הראב"ד. וכ"כ הריטב"א בחי' (סוכה לה.) ד"ה הא דאמרי'. כדברי הרא"ה. ע"ש. וכ"כ עוד (בברכות לו:), וסיים שכן המנהג להקל, ומנהג ישראל תורה הוא. ע"ש. וכ"כ בהל' ברכות (פרק א' הל' י') שאין ערלה נוהגת בעלי הורדים.

ערלה בורד דרובא דאינשי נטעי לו להריח ולא לאכילה. ומש"ה מנהג העולם לברך עליו "בורא עצי בשמים" משום שעקרו להריח. ואין דין ערלה נוהג אלא בעץ מאכל. ע"ש. וכ"כ המהריק"ש יו"ד (סי' רצד) וז"ל: י"א שהורדים יש בהם דין ערלה כיון שנאכלים מרוקחים. ועי' תשובת מהרי"ט ח"ב סי' לד [כצ"ל]. והב"י בספר בדק הבית הביא בשם הראב"ד שכתב להתיר. ולזה הסכים הרשב"א "והכי נקטי". ובשו"ת בית דוד (חיו"ד סי' קלח) הביא מחלוקת המהרימ"ט הנ"ל שמיקל, ואילו מהרשד"ם (חיו"ד סי' קצא) מחמיר.

ומה שתמה הב"ד (בסוף תשובתו) על מהרימ"ט שהפריז על המידה להקל גם בא"י, ולא ראה דברי מרן הבדק הבית שכתב, שמה שלא נזהר אדם בהן משום ערלה הוא משום שבחז"ל ספק ערלה מותר וכו'. ע"ש. נעלם ממנו דברי הראשונים שכתבו שהראב"ד מתיר לגמרי, וכדברי הרא"ה והריטב"א וסיעתם ומיהו אף הבית דוד שם סיים בדברי המהריק"ש שמתיר. וכ"פ הרה"ג ר' אהרון בן שמעון, בספר נהר מצרים (דף קכה סע"א) שהורדים שמרקחים

ע"ש. וכ"כ בספר אוהל מועד ח"א (דף קג ע"א) שאין בורדים דין ערלה. וכ"ד הראב"ד. וכן הכריעו הרשב"א והרא"ה. ע"כ. וכ"כ להקל בשיטמ"ק (ברכות לו:) וסיים ג"כ שכן המנהג. ומנהג ישראל תורה הוא.

וכ"פ בשו"ת מהרימ"ט ח"ב (חיו"ד סי' לד) שאף בא"י שספק ערלה אסור לא ראיתי מי שנוזהר בורד מעולם. וכן מצאתי בתשובת הרשב"א שכתב שהראב"ד ז"ל מתיר, ואילו שומעים שהוא רב מובהק, וכל המחמיר עליו הראיה. עכת"ד.

אמנם בשו"ת מהרשד"ם (חיו"ד סי' קצא) כתב להחמיר בורד משום ערלה, כיון שראינו לגאונים והרי"ף והרמב"ם דסברי שעל פלפלא רטיבתא מברך בורא פרי האדמה, ועם כ"ז נוהג דין ערלה בפלפלין (כדאמר ר' מאיר בברכות לו:), אף הורד כן וכו'. ע"ש. (ועי' בשו"ת הלק"ט ח"א סי' פג). אבל כבר השיג עליו המהר"ם בן חביב בתוספת יוהכ"פ (יומא פ:) שהרי"ף והרמב"ם ס"ל שאין דין ערלה נוהג בפלפלין, שהרי לא הביאו כלל את הברייתא דפלפלין חייבים בערלה. וסיים, מסקנא דמלתא שאין לנהוג דין

במיוחד על הורד, אם נוהג בו דין ערלה. ובאמת שי"ל דמ"ש בתשו' הרשב"א (שהובאה בב"י ס"ס קח) "ורד והדס" לאו על דין ערלה קאי, שהרי בודאי שאין ערלה נוהגת ב"הדס", דלאו עץ מאכל הוא. וכמ"ש רש"י (סוכה לג:). וכ"פ להדיא הריטב"א בחי' לע"ז (יב:). והמאירי (סוכה לד:). ד"ה המשנה הרביעית, ובספרו מגן אבות (עמוד קלט). ורבינו מנוח (פ"ח דסוכה ה"ב). ועוד. אלא קאי בורד והדס של ע"ז שאסורים בהנאה.

וב"כ הגאון ר' יצחק טייב בשו"ת גנוזי שלום (סי' ו). וע"ע בעה"ש יו"ד (ס"ס קח). ע"ש. ולדינא נקטי' כמסקנת הרשב"א בשם הראב"ד להקל. וכ"כ השלחן גבוה (סי' רצד סוף סק"ט). ושכן המנהג. וכ"פ החכמת אדם בשערי צדק שער משפטי הארץ (פרק ו הל' יז). וכן העלה בשו"ת איש מצליח ח"א (חיו"ד סי' מה). ע"ש.

ולפ"ז מ"ש הברכ"י בראש הסעיף: "שאינן שעיקרו להריח כגון יאסמין, שאינו עושה פירות אין ספק שאין דין ערלה נוהגת בו, שנא' ונטעתם כל עץ מאכל, והאי לאו עץ מאכל הוא." ה"נ קאי אף במסקנת

אותם בדבש או בסוכר אין בהם משום ערלה ושכן עמא דבר. וכ"כ המהריק"ש דהכי נקטי'. וכן המנהג פשוט בארץ הצבי ובמצרים. ע"כ.

והרדב"ז ח"א (סי' מד) דן בענין הורד וכתב שלדעת האומרים שמברך עליו בורא עצי בשמים, שעיקר נטיעתו להריח בו, הדבר ברור שאין ערלה נוהגת בו. דלאו עץ מאכל הוא. אבל לדעת האומרים שמברכים על ריחו הנותן ריח טוב בפירות, לפי שעיקר נטיעתו לעשות ממנו מרקחת, יש להסתפק אם מותר להריח בו בתוך שנות ערלה. וכתב במסקנתו, שמכיון שאין מרקחת הורדים מאכל בריאים למזון כשאר פירות אין זה עץ מאכל, ואין ערלה נוהגת בו. ע"כ. ולפלא שלא הזכיר כלל תשובת הרשב"א וסיעתו הנ"ל.

ושו"ר בברכ"י (סי' רצד ס"ק יג) שהשיג על הרדב"ז דאשתמטיתה תשובת הרשב"א שהובאה בב"י (ס"ס קח), שכ' שכל שעשויים להריח בהן כגון ורד והדס, היינו פלוגתא דאביי ורבא (פסחים כה.). ע"כ. ולא ידעתי למה לא השיג עליו מתשו' הרשב"א שהובאה בבדק הבית (סי' רצד) שדן

קצת מהלכות נטע רבעי

א. הפירות שחנטו בשנה הרביעית אחר ט"ו בשבט, לפי האמור לעיל, נקראים "נטע רבעי", ויש להם דין קדושת "מעשר שני" לכל דבר. ובזמן שהיה בית המקדש קיים, היו צריכים להעלות אותם לירושלים ולאכול אותם בתוך חומות ירושלים, או לכל הפחות לפדותם בשויים בכסף, ואת כסף הפדיון חייבים להעלותו לירושלים ולאכול בדמים אלו פירות ובשר בקדושה. והפירות עצמם מיד אחר פדיונם בכסף מותרים באכילה. ובזמן הזה שבעוה"ר אין לנו בית המקדש, פודים את הפירות של "נטע רבעי" לאחר שיגמרו ולאחר שיתלשו מן המחובר. כי אין פודים פירות המחוברים לקרקע. ואם ירצה לפדות נטיעותיו בעודן מחוברים, יאמר הרי פירות אלו כולם מחוללים על הפרוטה הזאת לכשיתלשו, ויצניע הפרוטה עד גמר תלישתם. וכ"כ מרן הב"י (סי' רצד), ובכס"מ (הל' מאכלות אסורות פ"י הי"ז), והרדב"ז בפירושו להרמב"ם (פ"ט ממע"ש ה"ו). ובזמן הזה נפדים בפרוטה אחת, ואפילו הם פירות רבים. (א)

החיד"א. ולא כמ"ש בספר נתיבי ע"כ, א"ח (סי' רטז) שאחר שכתב שרי. ושורר שהנתיבי עם עצמו דאשתמטיתה תשובת הרשב"א (שבב"י סי' קה). חזר בו מזה, ולמיחש מיהא בעי לאסור להריח בורד ובהדס של ערלה. שבא"י נוהג בורד

דין ערלה. וליתא. וכמ"כ לעיל בשם הראשונים. שאף בא"י משרא חזר בו, והביא דברי המהרימ"ט ומהר"ם בן חביב שהתירוהו אף בא"י. ע"ש. ותו לא מידי.

הפירות שחנטו בשנה הרביעית אחר ט"ו בשבט, נקראים "נטע רבעי"

א כדאיתא בקידושין (נד:), שמכיון יהיה כל פריו "קדש" הלולים לה', שברם רבעי נאמר וכן במעשר שני נאמר (ויקרא כז. ל),

וכל מעשר הארץ "קדש" וכו', ולומדים בגזרה שוה דקדש קדש, שדינו כמעשר. ובברכות (לה.) דרשו ממה שנאמר בנטע רבעי, קדש הלולים לה', קרי ביה חילולים, לשון חילול, דאמר רחמנא אחליה והדר אכליה. (וכ"ה בירושלמי פאה פ"ז ה"ה, דלא מתמנעין רבנן בין ה' לח'. ע"ש. וע' בחידושי הרשב"א (ברכות לה.) בשם הראב"ד, ובהערת הרה"ג המו"ל שם.) וכן נאמר מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו, ואחר שיפדנו יוצא לחולין, ורשאי לאכלו חוץ לירושלים.

וכתב בתשובות המיוחסות להרמב"ן (סי' קנז),

שלפ"ז בזה"ז שאין פודים בשויו אלא על פרוטה אחת, וכדק"ל (בערכין כט.) הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה, הרי זה מחולל. פודים אותו אף במחובר. ושכן מעשים בכל יום. וכ"כ הרשב"א

בתשובה (סי' תשמד), ושכן נראה מדברי רב אחא משבחא שכתב, דה"ט שאין פודים במחובר, משום דלא בקיאי בשומא בעודו מחובר. וכ"כ בשו"ת הריטב"א (סי' קמה), והמאירי (ב"ק טז).

ומרן הב"י בבדק הבית (סי' רצד) הביא להלכה תשובת הרשב"א הנ"ל, שבזה"ז שפודהו בפרוטה, פודים אותו אף במחובר. ומ"ש הרמב"ם (בהל' מאכלות אסורות פ"י הל' יז), שבזה"ז פודה נטע רבעי אחר שאוסף אותו, אורחא דמילתא נקט. ולא דוקא. ע"כ. וכ"כ הרב כפתור ופרח (פרק גג). [והסביר המנחת

וכתב הרמב"ם (הל' מעשר שני פ"ט ה"ב), שהפודה "נטע רבעי" אין פודהו במחובר, כדין מעשר שני, שאין מעשר במחובר (ביכורים פ"ב מ"ד). ואין פודים נטע רבעי אלא עד לאחר שיגיע לעונת המעשרות, שנאמר ובשנה הרביעית תאכלו את פרו' להוסיף לכם תבואתו, עד שיעשה כמו תבואה. ע"כ. והמקור למ"ש שאין פודים במחובר, הוא מן התוספתא סוף מעשר שני (פרק ה הל' יא), הכל מודים (ב"ש ובי"ה), שאין פודים במחובר לקרקע. וכתבו התוס' ב"ק (טז.) ד"ה אימא כל המתלקט, תימה דהכא משמע שחל

יש ללמוד מן הגמ' (קידושין סב:), ובש"ע יו"ד (סי' שלא סעיף נה), שהאומר פירות ערוגה זו תלושים יהיו תרומה על פירות ערוגה זו המחוברת לכשיתלשו, ונתלשו, דבריו קיימים. וה"נ כיון שהתנה שיחול פדיונו לאחר תלישת הפירות דבריו קיימים.

ומה שכתבנו שיצניע הפרוטה של הפדיון עד גמר תלישת נטיעותיו, כיו"ב פסק מרן בש"ע (יו"ד סי' שכז ס"ב), בדין חלה, שאם מפריש חלה בעודה קמח, ומתנה שתחול לאחר שתיעשה עיסה, אסור לו לאבד ולשרוף החלה, עד לאחר גמר כל עריכתה. וע' בביאורי הגר"א (שם או"ז), ובט"ז (שם סק"ב), ובמ"ש הגר"י מינצברג בשו"ת שארית ישראל (חיו"ד סי' ע או"ב) ע"ש. ואף כאן (בסי' רצד) כתב מרן הב"י וז"ל: הילכך יכולים לפדותם בעודם מחוברים, אלא שיפרש שלא יחול החילול שלהם עד שיתלקטו ויתלשו, ושפיר דמי למעבד הכי, כדי שלא יכשלו בהם. ונראה שלא ישליך הפדיון לאיבוד עד שיגמור ללקט את כל הכרם, שאל"כ הנלקט באחרונה על מה תחול קדושתו. ע"כ.

חינוך (סי' רמז או"ו), דהא דלא ילפינן נטע רבעי ממעשר שני, שאינו כלל במחובר, משום שאין דנים אפשר משאי אפשר, דבמחובר לא חל שם תרומה ומעשר כלל, אבל נטע רבעי שהוא ניכר וחל אפילו במחובר מהני לו חילול ג"כ. ע"ש. ומיהו בשו"ת תרומת הדשן (סוף סי' קצב) כתב, שמכיון שהסמ"ג והסמ"ק והרא"ש, כתבו בפשיטות שאין פודים במחובר, אין לסור מדבריהם. עכ"ל. וכן העלה הש"ך (שם ס"ק יב), שעל כן יש להזהר לכתחלה שלא לפדות אלא בתלוש ממש, ורק בשעה"ד יכולים לפדות במחובר, ושלא יחול אלא אחר שיתלקט. ע"ש.

אולם הלחם חמודות (בהל' קטנות, סוף הל' עולה) כתב, ונראה לי לסמוך על דברי מרן הב"י במה שהעלה שבזה"ז מותר לפדות במחובר, ושיפרש ויתנה שלא יחול החילול עד שיתלקטו הפירות, ולא ישליך הפרוטה של הפדיון לאיבוד עד שיסיים ללקט כל נטיעותיו. ע"ש. וע"ע בביאורי הגר"א (ס"ק יט), ובשעה"מ (פ"ג מהל' גירושין סוף ה"ד), ובהעמק שאלה (סי' ק או"ז).

ומה שכתבנו שיכול לפדות נטע רבעי המחובר לכשיתלש, כן

היין, מותר לשתות היין בשבת, שכל היין היוצא מן הענבים מתבטל ביין שבגיגית. ע"כ. וכתב המג"א (סק"ה), ואע"ג דבדבר שיש לו מתירין לא בטל, כיון שלא היה ניכר מעולם קודם שנתערב בטל. ע"ש. וע"ע בשו"ת מנחת שלמה (סי' נה). ודו"ק.

והנה בשו"ת הרדב"ז ח"ה (סי' ב אלפים וקצט) כתב, שמעשר שני אינו נאכל בזה"ז בירושלים, ואין פודים אותו בירושלים א"כ נטמא. [וכמ"ש במכות (יט): א"ר אלעזר מנין למעשר שני שנטמא שפודים אותו אפילו בירושלים שנאמר כי לא תוכל שאתו, ואין שאת אלא אכילה, שנאמר וישא משאות וכו'. וכ"פ מרן בש"ע יו"ד (סי' שלא סעיף קלה). וכתב הרמ"א, ולכן יש להכשירו כדי שיקבל טומאה ויהא לו היתר ע"י פדיון. וכ"כ מרן הכס"מ (הלכות מעשר שני פ"ב ה"ד), בשם הטור (סי' שלא): "מעשר שני בזמן הזה מותר להכשירו כדי שיטמא". והכי אמרינן בירושלמי (פ"ג דמע"ש ה"ו), רבי פינחס מסאב ליה ופדי ליה. ע"כ. וכ"כ בשערי צדק (פרק יא ס"ח). וע"ע בפאת השלחן (סי' ג סעיף יג), ובשו"ת חת"ס (חיו"ד סי' רלו). ודו"ק. אבל נטע רבעי נאכל בזה"ז בירושלים, הילכך נפדה הוא

והגאון הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (חיו"ד סי' צד) הביא מ"ש הרב השואל, שמדברי התוס' (יבמות צג.) משמע שאפי' אם אבדה התרומה יצאו הפירות מידי טבלן, והרי מבואר בתוספתא שאפי' אם אמר לכשיתלשו, אם אבדה התרומה, הרי הכלכלה בטבלה. והשיב לו הגאון הנצי"ב, תמה אני מהיכן למד כבודו מד' התוס' שאפי' נאבדה התרומה דבריו קיימים וכו', ובודאי שאם נאבדה התרומה לא מהני, ושכן מוכח מדברי הרמב"ם (הל' ערכין פ"ו ה"ט) וכו'. ע"ש. וע"ע בשו"ת שיבת ציון (סי' צב צג). גם הגרא"י קוק בשו"ת משפט כהן (סי' קמט) כתב ג"כ שצריך שתהיה התרומה קיימת. וע"ע בחזו"א (דמאי, סי' טו או' ז).

ודע שאפי' אם אח"כ גדלו הפירות של נטע רבעי משעת הפדיון עד שנתלשו, שפיר מהני, מפני שאותו מיעוט שגדל אח"כ, בטל ברוב, וכמ"ש השמ"ק (ב"ק טו.), והוסיף, דאע"ג דהו"ל דבר שיש לו מתירין, י"ל שכיון שלא הוכר הגידול מעולם שפיר בטל. ע"ש. ודמי למ"ש מרן בש"ע א"ח (סי' שכ סעיף ב), אם יש יין בגיגית, והענבים שבתוכה מתבקעים בשבת בתוך

בירושלים, אע"פ שלא נטמא. ע"ש. וכן הובא מכת"י בברכ"י (סי' רצד סק"כ).

ותמוה, שהרי נטע רבעי ילפינן קדש קדש ממעשר שני (קידושין נד:), ואין גזרה שוה למחצה (כריתות כב:). וא"כ עכשיו שהכל טמאים, ואין לנו אפר פרה אדומה להטהר, איך יהיה מותר לאכלו בזה"ז בירושלים, והרי אסור לאכול מעשר שני בטומאה, וכמו שדרשו (מכות יט:): ר"ש אומר לא בערתי ממנו בטמא, בין שאני טמא והוא טהור, בין שאני טהור והוא טמא. וא"כ ה"ה לנטע רבעי שאסור לאכלו אפי' בירושלים מפני הטומאה. וכמ"ש ג"כ הרמב"ן (פרשת כי תבא כו, יד) וז"ל: שהמעשר שני והנטע רבעי אסורים לאונן ובטומאה. ע"ש.

וזו לשון הרמב"ם (פ"ט מהל' מעשר שני ה"א): נטע רבעי הרי הוא קודש, שנאמר ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הלולים לה', ודינו להאכל לבעליו בירושלים כמעשר שני. ע"ש. גם מ"ש הרדב"ז, שפודין נטע רבעי אפי' בירושלים, קשה שהרי למדנו קדש קדש ממעשר שני, ואין גזרה שוה למחצה. וכתב

הרמב"ם (פ"ב מהל' מעשר שני ה"ד): כשם שבזה"ז אין אוכלים מעשר שני בירושלים, כך אין פודים אותו בירושלים, ואין מחללים אותו שם. ע"ש. וא"כ ה"ה לנטע רבעי. וזו לשון מרן הב"י (סי' רצד בד"ה ואיני): והאידינא דא"א להעלות נטע רבעי לירושלים, מפני הטומאה, ודמי פדיונו הולכים לאיבוד, לפיכך הוא נפדה בשוה פרוטה. ע"ש. וצע"ג.

ומצאתי להגאון פאת השלחן (סי' ג בית ישראל ס"ק ל) שעמד בזה. וגם בשו"ת מלבושי יו"ט בקונטרס חובת קרקע (סי' יח, דף יז סוף ע"א) כתב לתמוה על הרדב"ז בזה. ע"ש.

אולם שוב מצאתי להגאון עמק יהושע (חיו"ד סי' טו דף פ.) שכתב ליישב דברי הרדב"ז דס"ל שנטע רבעי בזה"ז נאכל בירושלים, ע"פ הגמ' (מכות יט.) ר' יוסי אומר יכול יעלה אדם מעשר שני בזה"ז לירושלים ויאכלנו וכו', תלמוד לומר ואכלת לפני ה' אלהיך וכו', מקיש מעשר לבכור, מה הבכור אינו נאכל אלא בפני הבית, אף מעשר אינו נאכל אלא בפני הבית. ומעתה כיון דקי"ל בזבחים (מט.) שדבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד

שבמעשר שני ובכרם רבעי יכול לחלל שוה מנה על שוה פרוטה. ע"ש. וכ"כ התוס' והרא"ש (ברכות לה.) ד"ה ולמאן, בשם השאלתות. וסיימו, שאח"כ שוחק הפרוטה ומטילה לים. וכ"כ תר"י שם. וכ"פ בש"ע. ושיעור פרוטה כשיעור חצי שעורה כסף. וכתב מרן הש"ע (סי' רצד ס"ו) בזה"ל: והוא אחד מל"ב במעה כסף, שהוא אשפירו עותומני, ששוקל ט"ז גרעיני שעורה, שהוא רביע דרהם. (וכ"כ עוד מרן הש"ע ביו"ד סי' שלא סעיף קלד.) והרה"ג ר' אהרן בן שמעון בספר נהר מצרים (דף קכד.) חשב שכוונת מרן שפרוטה היא רביע דרהם, ולכן כתב שהפרוטה לדעת מרן בסעי' ו' היא רביע דרהם כסף. ע"כ. וזה אינו. כי הכוונה שאשפירו הוא רביע דרהם. ופרוטה הוא אחד מחלק ל"ב מהאשפירו, שהוא שוקל ט"ז גרעיני שעורה, והפרוטה היא חצי שעורה כסף. וכמ"ש הרי"ף (ריש קידושין), והרמב"ם (הל' שקלים פ"א ה"ג).

והנה מבואר ברמב"ם (פ"י מהל' אישות ה"ח), שמשקל הדינר צ"ו שעורות, והדינר הוא דרהם וחצי, נמצא שהדרהם ס"ד שעורות,

בגז"ש, לפ"ז הכא דמעשר שני למד בהיקש מבכור, אינו חוזר ומלמד בגז"ש לנטע רבעי. ע"ש. וכ"כ עוד בספרו אבי הנחל (דרוש כד דף עד ע"ד). ע"ש. וע"ע בספר תרועת מלך (סי' יג אר"ה). אך אכתי לא איפרק מחולשא, דהא אכילתו בטומאה ילפינן מדכתיב להדיא בנטע רבעי יהיה כל פריו "קדש" הלולים לה'. וממילא אסור לאכלו בטומאה. והגרא"י קוק בשו"ת משפט כהן (דף יא ע"א) עמד וימודד אר"ש על דברי הגאון באבי הנחל. ע"ש. אולם ראיתי להצל"ח (ביצה ה:) בד"ה ודע, מ"ש בזה, והסתמך עליו במנחת חינוך (סוף מצוה רמז) וכתב, שאפשר דלאו לכל מילי הוקש נטע רבעי למעשר שני, שי"ל שנטע רבעי נאכל בטומאה ובאנינות, וגם יכולים ליקח ממנו שלא לצרכי מאכל, וא"כ נטע רבעי שנטמא בירושלים אין פודים אותו שם. ואילו מעשר שני שנטמא בירושלים נפדה. ע"ש. וצ"ע. וע' בספר נטע הלולים (עמוד יז). ודו"ק.

והמקור למ"ש שפודהו בפרוטה, הוא בתוספות (ר"ה לא סע"ב) וז"ל: ובהלכות גדולות ובשאלתות דרב אחאי פסקו,

ב. לפני הפדיון יברך: "בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון רבעי", (מין בש"ע סי' רצד סעיף ו'). ואחר הברכה אומר: כל הפירות האלה הם וחומשם מחוללים על פרוטה זו. וטוב שיאמר כן שלש פעמים. ואחר שנפדו הפירות מותרים באכילה, ואינם חייבים בתרומות ומעשרות. (ב)

ורביע דרהם ט"ז שעורות. וע' (סו), ובכס"מ (פ"ו מהל' ביכורים הט"ו). ברמב"ם (פ"א מהל' עירובין הל' יב). וזה ברור. וע' בסמ"ע (ח"מ סי' פח וע"ע בשו"ת רבי אברהם בן הרמב"ם (סי' פב), ובכ"י אה"ע (סי' ס"ק נב, דף עא.).

לפני הפדיון יברך: "בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון רבעי"

ב) בענין הברכה "אקב"ו על פדיון רבעי", ע' בשו"ת אבקת רוכל (סי' ד). ודו"ק. וכתב הראב"ד בשו"ת תמים דעים (סי' קלב) בשם רב יהודאי גאון, שטוב שיאמר כן ג' פעמים. וכ"כ בשמו רבינו ירוחם (דף קעו ע"ג). וכ"כ בשו"ת הריטב"א (סי' קמה), בשם קבלת הגאונים. ע"כ. וכ"כ הכפתור ופרח (פרק נג) בשם השאילתות. ובספר האשכול אלביק (עמ' כה) כתב כן בשם רבינו האי גאון. וכתב ע"ז, ולא ידענא מ"ט תלתא זמני. גם מין הב"י (סי' רצד) כתב, דמ"ש ג' זימני איני יודע לו טעם. ונראה שהיא לשם חיזוק הדבר, ולא לעיכובא, וכדאיתא

במסכת שקלים (פ"ג מ"ג), שאומרים לו תרום, שלש פעמים, וכתב רבינו עובדיה, שדרך חכמים הוא לשלש הדבר. וכן איתא במנחות (סה:): מגל זו וכו', ג' פעמים על כל דבר. וכן חלוץ הנעל ג' פעמים. כדאיתא ביבמות (ס"פ מצות חליצה קו סע"ב). וכ"פ בש"ע אה"ע (סי' קסט סעיף נה). וכ"כ מין הב"י עצמו (באו"ח סי' תריט), בשם הרא"ש, על אמירת כל נדרי בליל יוה"כ ג' פעמים. וכן אמרו במסכת סופרים (פרק כ) בברכת הלבנה, שאומר בסימן טוב תהא לנו וכו', ג' פעמים. וכ"כ ראבי"ה פסחים (סי' תקכח עמ' קכח), וראה בהערת הרב המו"ל שם.

ג. הפרוטה שחילל עליה את הפירות ישחקנה ויאבדנה מן העולם. ואם פדה את פירות הנטע רבעי בפירות, כגון חטים או שעורים, ישרפם ויאבדם מן העולם. ג.)

הפרוטה שחילל עליה את הפירות ישחקנה ויאבדנה מן העולם

ג) התוס' בבכורות (נג.) ד"ה מעות, כתבו, דהא דאמרי' מעות יוליכם לים המלח, דמשמע דוקא ים המלח, ולא סגי בשאר נהרות, משום דבשאר נהרות בעי שחיקה, אבל לים המלח מטיל אותה בעינה. והא דאמרי' (ערכין ט.) דשקיל ארבע זוזי ושדי להו לנהרא, שמא ע"י שחיקה קאמר. ועכשיו כשאדם מחלל כרם רבעי או נטע רבעי, צריך לשחוק הנהו זוזי דחילל עלייהו ולשדי לנהרא. ע"כ. וע' בתוס' פסחים (כה.) ד"ה ע"ז דלא ממיסה, ובד' הרמב"ם (פ"ג מהל' חמץ הלכה יא), ובמגיד משנה, ובכס"מ שם.

(פרק י הלכה יז) וז"ל: כיצד פודין פירות נטע רבעי, פודה בפרוטה אחת או מחללן על שוה פרוטה מפירות אחרות, ואומר כל הפירות (של הנטע רבעי) האלו מחוללים על החטים או על השעורים האלו, ואח"כ שורף אותם, כדי שלא יהיו תקלה לאחרים. עכ"ל.

והגרעק"א בגליון הש"ס (ברכות לה.) הקשה, שמכיון דילפינן קדש קדש ממעשר שני, ליבעי חילול על דבר שיש בו צורה, ולק"מ, דהא במעשר שני עצמו כתב הרמב"ם (פ"ד ממעשר שני ה"ג), וז"ל: הפודה מעשר שני, מברך אקב"ו על פדיון מעשר שני. ואם חיללו על פירות, מברך על חילול מעשר שני. ואמנם הראב"ד בהשגות כתב ע"ז, אני אומר שאם חילל על פירות, אינו מברך, לפי שאינו רשאי לעשות כן, ואם בריך הרי זה מנאץ. ומרן הכס"מ (שם ה"ט) הקשה ממ"ש

ומה שכתבנו ואם פדה וכו', כן מבואר בשאילתות דרב אחאי (ס"ק), ובספר האשכול אלביק (עמוד כה), ובשו"ת תמים דעים (ס"י קלב). ולמדנו מתוך דבריהם, שמותר לחלל פירות נטע רבעי על פירות. וכ"כ הרמב"ם הל' מאכלות אסורות

הרמב"ם עצמו שם, שאין פודים מעשר שני אלא בכסף, שנאמר ונתת בכסף וצרת הכסף בידך. וכתב שצריך לומר שיש חילוק בין פדיון לחילול, שאם בא עליו בתורת חילול, מחלל גם על פירות. וכ"ה לפי נוסח הברכה. ע"ש. ורבינו בצלאל אשכנזי (סי' א) כתב, דמה שיש נוהגים לחלל מעשר שני על קמח, הוא טעות. ובשור"ת טל אורות (חיד"ד סי' א) השיג עליו שלא ראה דברי הרמב"ם (פ"ד ה"ג) הנ"ל. וכן העלה להלכה שמותר לחלל מע"ש על פירות. ע"ש.

וכבר קדמו בזה בספר טל אורות בתשובותיו (חיד"ד סי' א ד"ב ע"ג), והעלה שהרמב"ם חזר בו בחבורו ממ"ש בפירוש המשניות, ודלא כהרב מטה יוסף שכתב שאינו טוב לחלל על נחושת, כיון דהא מיהא טבעא הוא דהוי דבר של צורה ושפיר דמי, וכ"ש שכן דעת כל הפוסקים הנ"ל. ע"ש. וכ"כ הגאון ר' אליעזר נחום בפירושו לספרי (עמוד שלז), שעל כל דבר של צורה יכול לפדות, ומ"ש שאין פודין אלא בכסף, לאו דוקא הוא אלא לישנא דקרא נקט. וע"ע בספר ספרי דבי רב (פר' ראה דף רכא:).

וכ"כ בחזו"א דמאי (סי' ג או' יב ד"ה ובפי' המשנה). וסיים, שם ד"ה ונראה, שנראה להלכה שמותר להחליף על כל המטבעות, בין של כסף, בין של נחושת, בין של שאר

הרמב"ם עצמו שם, שאין פודים מעשר שני אלא בכסף, שנאמר ונתת בכסף וצרת הכסף בידך. וכתב שצריך לומר שיש חילוק בין פדיון לחילול, שאם בא עליו בתורת חילול, מחלל גם על פירות. וכ"ה לפי נוסח הברכה. ע"ש. ורבינו בצלאל אשכנזי (סי' א) כתב, דמה שיש נוהגים לחלל מעשר שני על קמח, הוא טעות. ובשור"ת טל אורות (חיד"ד סי' א) השיג עליו שלא ראה דברי הרמב"ם (פ"ד ה"ג) הנ"ל. וכן העלה להלכה שמותר לחלל מע"ש על פירות. ע"ש.

ולענין לחלל פירות נטע רבעי על מטבע של אגורה שעשויה מחומר "ארד", לכאורה לא עדיפא ממטבע של נחושת, והרמב"ם בפי' המשנה (פ"ד דמאי מ"ב) כתב שאסור לחלל מע"ש על נחושת. אך בחיבורו (פ"ד ממע"ש ה"ה) נראה שמותר, שכתב אין מחללין מעות מע"ש על מעות אחרות בין שהיו אלו ואלו נחושת וכו', או שהיו "הראשונות" נחושת. (ומה שכתב שם (להלכה ז) שאין מחללין כסף מע"ש על נחושת אלא מדוחק, היינו דוקא לגבי טיבעא דכסף דחריף טפי). וכן מבואר בשמ"ק (ב"מ נג.) בשם

קצת מהלכות תרומות ומעשרות

א. כתוב בתורה (דברים יד. כב): "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה" ודרשו חז"ל (בכורות נג:): שאין מעשרים מן החדש על הישן, ולא מהישן על החדש. והכוונה שאין לעשר מפירות שנה זו על פירות שנה שעברה, ולא מפירות שנה שעברה על פירות שנה זו. ואפילו אם עבר והפריש תרומות ומעשרות בדרך זו לא הועיל כלום וצריך לחזור ולהפריש תרומות ומעשרות כהלכה. א)

ב. ומהיכן מונים? בירקות מונים מיום א' בתשרי, שאין לתרום ולעשר מירקות שנלקטו לפני יום ראש השנה על ירקות שנלקטו לאחר ראש השנה, ובאילנות מונים מיום ט"ו בשבט, שהוא ראש השנה לאילנות, לפיכך אתרוג שנלקט לפני ט"ו בשבט אין תורמין ומעשרין ממנו על אתרוג שנלקט אחר ט"ו בשבט, וכן להיפך. ודוקא באתרוג הולכים אחר "לקיטה". ב)

זמנינו. וע"ע בשו"ת חת"ס (חיד"ד סי' קלד).

א משנה בתרומות (פ"א מ"ה).
הרמב"ם (פ"ה מהל' תרומות הי"א). טור וש"ע יו"ד (סי' שלא סעי' נו).

מינים, כיון שמפורש כן בגמ' ורש"י והתוס', ואף המטבעות של הזה"ז שאין להן שיווי עצמי, מ"מ כיון שיש להם שווי משום שהן מטבע, חשיב שפיר שווי. וכמ"ש הגר"א (יו"ד סי' שה), לענין פדיון הבן. ע"כ. וא"כ ממילא ה"ה לאגורה של

אין לעשר מירקות שנלקטו לפני ר"ה על ירקות שנלקטו לאחר ר"ה

ב (וכן אמרו במס' ר"ה (יב.), ת"ר וליקט אחר ר"ה אין תורמים ליקט ירק בערב ר"ה וחזר ומעשרים מזה על זה, לפי שאין

אחר לקיטתו כירק. ובימי הרמב"ם כבר היה הלימון ידוע, וכמ"ש באגרותיו. וממ"ש "בלבד" משמע שבלימון הולכים אחר חנטה. וכ"כ בספר שבת הארץ (בקונ"א עמוד ק"ה) שאע"פ שהלימון וכן תפוחי זהב צריכים השקאה כמו האתרוג בכל זאת הם חלוקים ממנו וכו' ולכן יש ללכת בהם אחר חניטה. ע"ש.

והחזו"א (שביעית ס"ז א' טז) כתב, אתרוג ולימון ושאר פירות הדר, שמשקים אותם כמו האתרוג וגם יש שויון ביניהם בבנין הפרי וכו' יש להסתפק בהם דשמא מין אתרוג הם, וצריך לעשרם ב' מעשרות בין שניה הנכנסת לשלישית, ובין שלישית הנכנסת לרביעית, שהוא ספק אי אזלי' בהכי בתר חנטה או בתר לקיטה וצריך להתנות ולפדות ולתת לעניים ור"ה שלהם ט"ו בשבט. וכ"כ בשו"ת משפט כהן (ס"י נא א' ב). ע"ש.

וכ"כ הרה"ג ר' יוסף צבי הלוי בס' עשר תעשר (עמוד תקמו) שיש להסתפק בתפוחי זהב ולימון אם דינם כאתרוג. כי יש חילוק ביניהם ולכן נוהגים להפריש מעשר ראשון ומעשר שני, ואחר שפודין המעשר שני, מחלקים הפירות לעניים. ע"ש.

תורמין ומעשרין לא מן החדש על הישן, ולא מן הישן על החדש, כי א' בתשרי ר"ה לירקות. ושם בר"ה (יד:) ליקט אתרוג בערב ט"ו בשבט טרם בוא השמש, וחזר וליקט אתרוג אחר שבאה השמש, אין תורמים ומעשרים מזה ע"ז לפי שאין תורמין ומעשרין לא מן החדש על הישן, ולא מן הישן על החדש. כי ט"ו בשבט ר"ה לאילנות. ואתרוג נידון כירק לענין דאזלי' ביה בתר לקיטה. וכ"פ הרמב"ם (פ"ה מהלכות תרומות הל' יא) וסיים: "מפני שאחד בתשרי הוא ר"ה למעשרות תבואה וקטניות וירקות, וט"ו בשבט ר"ה למעשרות האילן". וכ"פ הטוש"ע (ס"י שלא סעיף נז וסעיף ק"ה).

וי"א שגם תפוחי זהב ולימון דינם כאתרוג. וע' בפ"י הר"ש סיריליאו בשביעית (פ"ט ה"ד) לגבי לימון שדינו כאתרוג. וכ"כ בא"א ניימרק בפ"ה משביעית (דף ק"ז רע"ב) בשם הגר"ש סלנט, שאשכוליות ולימון דינם כאתרוג שדרכם ליגדל על כל מים. אך אינו מוכרח, וכמ"ש הגר"ש"ז אורבך בשו"ת מנחת שלמה ח"א (ס"י נא א' כב) להוכיח מלשון הרמב"ם (הל' מעשר שני פ"א ה"ה) שאתרוג "בלבד" הולכים בו

כ"ש בפלוגתא דרבוותא דאזלי לקולא. ע"ש.

וב"פ בשו"ת מהרי"ט ח"ב (ח"מ סי' קכד) ד"ה ועל ספק ממון עניים. זה כשלשים שנה כתבתי על מ"ש הגהות מרדכי דאי מספק"ל במעות אם הם של צדקה חייב ליתנם לצדקה, ודקדקתי בסוגיא דחולין (קלד.) ובכורות (יח.) ובסוטה (מח.) וכו' והעלתי שהדבר מוכרח מכל הסוגיות שבכל ספק שבינו לבין העניים הרי הוא נידון ככל ספק שבממון שהמוציא מחבירו עליו הראיה. עכת"ד. וע"ע בביאורי הגר"א (סי' רנט ס"ק טו).

וב"כ הכנה"ג בשו"ת בעי חיי (הלק חו"מ ח"א סי' קצב, דף רלג.), דאע"ג דמהר"ם והמרדכי הסכימו שבספק הקדש עניים אזלי לחומרא דספק איסורא הוא, מ"מ כל שאר הפוסקים הסכימו שאין חילוק בין הקדש עניים, לשאר ממון שהמוחזק יכול לומר קים לי, וכ"כ הרדב"ז ח"ג (סי' תכו.) וכ"כ בשו"ת חת"ס החדשות (נדפס תשמ"ט, סי' לד.). כדברי הר"ן הנ"ל.

ולפי דבריהם אף כאן שהוא ספיקא דדינא, אינו חייב ליתנו לעניים. ואע"פ שמרן השו"ע (יו"ד

אלא שלפי מה שהעלה הר"ן (נדריים ז.) דספק דממון עניים לא מקרי ספיקא דאיסורא אלא ספיקא דממונא ולקולא. ודלא כמ"ש הרשב"א דהוי ספיקא דאיסורא ולחומרא. ע"ש. והרשב"א עצמו בתשובה (סי' תרנו) כתב דהקדש עניים ממון בעלמא הוא ואמרי' להו אייתו ראייה ושקולו וכו'. ע"ש. וכ"כ מהרא"י בכתביו (ס"ס עג ד"ה ומעטה), וז"ל: שדין אחד להקדש ולנדריים, ובעיא דב"ב (קמח:), שכ"מ שהקדיש כל נכסיו מהו, שמעינן מינה דלא אמרי' דבספיקא ניזיל להחמיר, דאדרבה נימא אוקי ממונא בחזקת מריה כדפסק האו"ז. וכן מוכח מד' הרא"ש שם. ודלא כמ"ש המרדכי בשם הראב"ן דהוי ספק איסורא ולחומרא. עכת"ד.

וב"כ עוד מהרא"י בכתביו (סי' נג) בדין אי מהני טענת אסמכתא בנודר לצדקה, והביא מחלוקת מהר"ם ומהרי"ח בזה, וכתב שמכיון דבפרק מי שמת (ב"ב קמח:) בעי תלמודא, בשכ"מ שהקדיש נכסיו או חילק נכסיו לעניים, ועמד, אם חוזר. ואסיק, תיקו. ופסק באו"ז שם דאוקי נכסיה בחזקת מריה, ולא זכו עניים בנכסיו משום דסליק בתיקו.

ור' עקיבא שנתן לעניים מפני שהיה מחבב את המעשרות, וכמ"ש בירושלמי (מעשרות פ"ג ה"א). ואין לתמוה אם היה מחמיר על עצמו לחוש לספקו. ע"ש.

וז"ל הרמב"ם (הל' מעשר פרק יג ה"כ), הרי שהיו כל העיר מוכרים טבל ודאי ואחד מוכר דמאי, ולקח, ואינו יודע ממי לקח (דהוי קבוע, וכמחצה על מחצה דמי. וכ"כ הרדב"ז שם), מפריש תרומה ותרומת מעשר ונותנם לכהן, ומפריש מעשר שני בלבד, והרי הוא כמעשר שני של דמאי. עכ"ל. והוא מהתוספתא (דמאי פ"ד ה"ו). וכתב מהר"י קורקוס שאינו חייב אלא לצאת ידי חיוב מיתה, ומע"ש שאין בו הפסד, ועל השאר אמרי' המוציא מחבירו עליו הראיה. ע"כ.

ועינא דשפיר חזי לאור שמח (הל' מעשר פ"ט ה"ג) שכתב, שנראה דעת רבינו הרמב"ם שסובר שאין מעשר עני טובל בספק, שדוקא בודאי טבל צריך ליתנו לעני, אבל בספקו כיון שאינו קדוש כלל, א"צ ליתנו לעני כלל, ואינו טובל, ולא בעי הפרשה, והא דלוקה בטבל ודאי למעשר עני, גדר הוא שעשתה התורה כדי שלא יאכלנו, ויתננו

סי' רנט ס"ה) פסק שהמסופק במעות שבידו אם הם של צדקה חייב ליתנם לצדקה. ומקורו מהגהות מרדכי (פ"ק דב"ב סי' תרנט). וכ"ה באו"ז הגדול ח"א (הל' צדקה ס"ס יח). והרי אין המוחזק יכול לטעון קים לי נגד מרן. י"ל דהיינו דוקא בצדקה דאורייתא, כדאמרי' (ר"ה ו). בפ"ך זו צדקה. ומחייב עליה לאלתר. וכן מבואר בדברי הרדב"ז בפירושו להרמב"ם (הל' מתנות עניים פ"ח ה"ב). ע"ש. וכ"כ הערוה"ש (סי' רנט ס"ק טו). אבל כאן שאין תרו"מ בזה"ז אלא מדרבנן, אמרי' ספד"ר לקולא. ומכיון שמעיקר הדין אינו חייב להפריש גם מעשר עני. אחר שהפרישו למעשר שני, רשאי להחזיק הממון בידו. וא"צ ליתנו לעניים. והרי כן מפורש להדיא ברמב"ם (פ"א מהל' מעשר שני הל' יא). וכן בש"ע יו"ד (סי' שלא סעיף קכח), שפירות שהן ספק אם הם של שנה שניה או של שנה שלישית, מפריש מהן מעשר שני. עכ"ל. [והגר"א בש"ע יו"ד אות קצד, כתב ע"ז: דלא כר' עקיבא. ותמוה]. ומהר"י קורקוס שם, כתב וז"ל: אף שמודה רבינו דספק גזל עניים יש בדבר, מיהו אמרי' הכא המוציא מחבירו עליו הראיה.

לעני, אבל בספקו אינו טובל, כיון שאף אם יפריש אותו אינו צריך ליתנו לעני, אלא יהיה לעצמו, וכדסבר רב יוסף בנדרים (פד: וכו'). ע"ש. הנה דבריו ברור מללו, שבספק אינו צריך ליתנו לעני. ועוד שהש"ך יו"ד (סי' רנט ס"ק יד) תמה על מרן שסותר את עצמו. שבחור"מ (סי' רנ ס"ג) פסק, ששכיב מרע שהקדיש כל נכסיו ולא שייר כלום, או שחילקם לעניים, ועמד מחליו, נתבטל הכל. והיא בעיא דלא אפשיטא (בב"ב קמח:). וצ"ע. ושמא יש לחלק בין ספק במציאות לספיקא דדינא. והקרוב נתנאל (פ"ק הנדרים א' י) הקשה ג"כ כנ"ל, וכתב לתרץ, שבודאי גם הרשב"א והרא"ש ס"ל שספק הקדש עניים הוא ספיקא דממונא ולקולא. ומה שאמרו בספק יש יד לצדקה, לחומרא, היינו שהוא צריך לקיים מוצא שפתיו, והיינו כשבא הנודר עצמו לשאול מבי"ד. וכ"כ בספר קרן אורה (נדרים ז. ד"ה ולענין צדקה). ובספר ערוה"ש (סי' רנח סק"ב). ובשו"ת בני שמואל למהר"ש חיון (סוף סי' לה) כתב, שאף המרדכי בשם הראב"ן פרק מי שמת, דס"ל בהקדש שאינו חוזר דתיקו דאיסורא לחומרא, מודה הוא

דבעניים תיקו דממונא לקולא. ומהר"ם דס"ל בבעיא דב"ב (קמ"ח:). דאזלי לחומרא, יחידאה הוא, ובודאי דלית הלכתא כוותיה, ונקטי' שבספק ממון עניים לקולא. וכן הובא בברכ"י סי' רנח בד"ה והרב מהר"ש חיון. ע"ש. וכ"כ בתשו' מהראנ"ח (ס"ס ל) שרוב גדולי הפוסקים פסקו בספק ממון עניים לקולא. ושכן דעת הריב"ש (סי' קס). וע"ע בשו"ת בית דוד חלק חו"מ (סי' קכו דף קלה סוף ע"ד) והלאה. ע"ש. וא"כ בנ"ד ודאי שיכול להחזיק המעשר עני לעצמו.

ואע"פ שהתוס' יבמות (טו.) ד"ה ונהג, הביאו מהירושלמי, דר"ע שהסתפק אם א' בשבט ר"ה לאילנות, או ט"ו בשבט. ונהג שני עישורין, מעשר שני ופדאו, ואח"כ חילקו לעניים. י"ל דר' עקיבא מחמיר על עצמו היה. וכמ"ש מהר"י קורקוס הנ"ל. וע' בטורי אבן (ר"ה יד.), שהקשה, דהא ר"ע ס"ל בספק בכור, המוציא מחבירו עליו הראיה, ואפי' בספיקא דדינא, ובחולין (קלד.) משהו ספק מתנות כהונה לספק מתנות עניים. וכ' דהירושלמי פליג על הש"ס שלנו, וס"ל דבשל עניים יש להחמיר יותר, משום דכתיב עני ורש הצדיקו, צדק

ג. פירות האילנות שבאו לעונת המעשרות קודם ט"ו בשבט, אינם מתעשרים עם פירות שהגיעו לעונת המעשרות אחר ט"ו בשבט. ואיזהו עונת המעשרות, משיגיעו הפירות להזרע ולהצמיח. הכל לפי הפרי. כיצד התאנים משיעשו רכים כדי שיהיו ראויים לאכילה אחר כ"ד שעות משעת אסיפתן. הענבים משיראה החרצן שלהם מבחוץ. הרמונים משימס פרידתן בין האצבעות ויצאו ממנו מים. התמרים משיתפחו כשאור. והפרסקים משיטילו גידים אדומים וכו' (ג).

ד. בשנה הראשונה והשניה לשמיטה, מפרישים מן הפירות מעשר ראשון ומעשר שני, וכן בשנה הרביעית והחמישית לשמיטה. אבל בשנה השלישית והששית לשמיטה מפרישים מעשר ראשון ומעשר עני. ואחד בתשרי הוא ראש השנה למעשר תבואה וקטניות, וכל שהגיעו לעונת המעשרות לפני ראש השנה של שנה שלישית לשמיטה, אף על פי שנגמרו ונאספו בשלישית, מפרישים מהם מעשר ראשון ומעשר שני. ואם לא באו לעונת המעשרות אלא לאחר ראש השנה של שלישית, מפרישים מהם מעשר ראשון ומעשר עני.

משלך ותן לו. ע"ש. ולפ"ז אנן בדידן נקטי' כהבבלי להקל. (ועי' בשו"ת רב פעלים ח"א חיו"ד סי' מג.)

והטורי אבן שם כתב להקשות ע"ד הר"ן (נדריים ז). דאזיל במתנות עניים לקולא. מסוגיא דחולין הנ"ל. ועי' במצפה איתן (חולין קלד). שיישב לנכון דברי הר"ן.

ג) הרמב"ם (פ"ב מהל' מעשר ה"ה).

ע"ש.

גם מה שהקשה הפר"ח (במים חיים, פ"ב מה' מתנות עניים הל' יג) ע"ד הר"ן, עי' בספר אהלי יצחק בונאן (חולין קלד). שדחה לנכון קושיותיו על הר"ן. ודו"ק. וע"ע בשו"ת חלקת יעקב ח"ב (סי' צו) ובשו"ת מנח"י חלק ח' (סי' עב או' ד). ואכמ"ל.

ה. ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות, וכל פירות האילן שבאו לעונת המעשרות קודם ט"ו בשבט של שנה שלישית לשמיטה, אף על פי שנגמרו ונאספו בסוף שנה שלישית מפרישים מהם מעשר ראשון ומעשר שני, וכל שבאו לעונת המעשרות לאחר ט"ו בשבט מפרישים מהם מעשר ראשון ומעשר עני. וכן אם באו לעונת המעשרות קודם ט"ו בשבט של שנה רביעית, אף על פי שנגמרו ונאספו ברביעית, מפרישים מהם מעשר ראשון ומעשר עני, ואם באו לעונת המעשרות אחר ט"ו בשבט מתעשרים להבא דהיינו מעשר ראשון ומעשר שני. ה.

ו. הירק שבשעת לקיטתו עישורו אם נלקט אחר ראש השנה של שלישית, אף על פי שנגמר בשנה השנייה, מפרישים ממנו מעשר ראשון ומעשר עני, ואם נלקט ברביעית, מעשר ראשון ומעשר שני. והאתרוג שנלקט אחר ט"ו בשבט של שנה שלישית, מפרישים ממנו מעשר ראשון ומעשר עני, אף על פי שנגמר בשנייה. וכן אם נלקט ברביעית קודם ט"ו בשבט מפרישים ממנו מעשר עני. נלקט ברביעית

ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות, לענין מעשרות

ה) הכי איתא בר"ה (י"ב:) שהנלקט בשנה שניה של השמיטה, מפריש עליו מעשר ראשון ללוי, ומעשר שני נאכל לבעליו אחר פדיונו על פרוטה. ועל הנלקט בשנה שלישית מפריש מעשר ראשון ומעשר עני. שנאמר כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר, ונתת ללוי ולגר וליתום ולא למנה. שנה שאין בה אלא מעשר ראשון, שנה שנת המעשר, כי מעשר ראשון נאמר בו אשר נתתי לכם בנחלתכם, הקישו הכתוב לנחלה, מה נחלה אין לה הפסק אף מעשר אין לו הפסק. נמצא שבשנה השלישית מפריש אחר מעשר ראשון, מעשר עני שניתן לגר ליתום ולא למנה שהם עניים.

לאחר ט"ו בשבט מפרישים ממנו מעשר שני.

ז. אין תורמין מפירות שנה זו על פירות שנה שעברה, ולא מפירות שנה שעברה על פירות שנה זו, שנאמר היוצא השדה שנה שנה. הילכך כיון דקי"ל (ר"ה ב.) באחד בתשרי ראש השנה לירקות, וקי"ל (ר"ה יג:), ירק בתר לקיטתו עישורו. הילכך מי שליקט ירק בערב ראש השנה לפני שקיעת השמש, וחזר וליקט במוצאי ראש השנה לא יתרום מזה על זה, שזה חדש וזה ישן, ומכיון שיום ט"ו בשבט הוא ר"ה לאילנות, אם ליקט אתרוג בערב ט"ו בשבט לפני שקיעת השמש וחזר וליקט אתרוג בלילה שאחריו, אין תורמים מזה על זה.^ז

אין תורמין מפירות שנה זו על פירות שנה שעברה

ז משנה (פ"ק דתרומות מ"ה). הרמב"ם (תרומות פ"ה הל' יא). ש"ע (סי' שלא סעיף נז). הקונה ירק משתי חנויות, סמוך ממש לימים שאחר ר"ה, ויש להסתפק אם מותר להפריש מזה על זה, דשמא ירק שבחנות האחת הוא מן הישן, ושבחנות האחרת הוא מן החדש. נראה שיש כאן ס"ס, שמא שניהם משנה זו, ואת"ל שהאחד מהם מן השנה שעברה, שמא גם מה שלקח מהחנות האחרת משנה שעברה. ואע"ג דהוי ס"ס בתרי גופי, ולדעת הרא"ם בחי' על הסמ"ג (הלכות מגילה) אין לעשות ס"ס בתרי גופי, כדמוכח (בר"ה כט.), טומטום אינו מוציא אף את מינו, ואמאי נימא ס"ס, שמא התוקע זכר, ואת"ל נקבה, שמא גם השומע נקבה. אלא ודאי כיון דהוי ס"ס בתרי גופי לא מהני, והובא בפר"ח (סי' תקפט ס"ד).

אולם דברי הרא"ם לא מוסכמים, כי בשו"ת צמח צדק מליבאוויטש (בחידושו ליו"ד סי' קי דף רע"א) העלה, שכיון שמדברי רבי יוסף טוב עלם שהובא בפ"י רש"י (כתובות יד.) בדין אלמנת עיסה, מוכח דמהני ס"ס בתרי גופי, מנא לן להחמיר כנגדו, כיון שאין שום ראייה להיפך מהש"ס והראשונים לסתור דבריו, ולכן כתב, דלדינא אין להחמיר אם הס"ס בא בתרי

ובשו"ת שערי רחמים פראנקו ח"א
(חיו"ד סי' ז).

ושוב ראיתי הלום בשו"ת בן
אברהם אבוקרא (סי' י דף ז
ע"ד) שהוכיח מד' הרשב"א בתשובה
(סי' רנח) דאמרי' ס"ס בתרי גופי,
ודלא כהרא"ם. נומה שהעיר בדף ח
רע"ד, ממחלוקת הרמב"ם והראב"ד (פרק
יא מהל' מעשר הל' יג), י"ל דשאני דמאי
דהוי מדרבנן, וכמש"כ להלן בסמוך,
דבדרבנן מהני ס"ס בתרי גופי. וע'
בפמ"ג או"ח (א"א סי' תקפט סק"ב)
שכתב ע"ד הרא"ם, ולא ידענא טעם
נכון למה לא יועיל ס"ס בתרי גופי,
כיון שהס"ס הוא רוב. ע"כ.

ונראה שאף לדברי הרא"ם כיון
דקי"ל שתרו"מ בזה"ז
מדרבנן, שפיר עבדינן ס"ס בתרי
גופי. וכן הוכיח במישור הגאון בעל
ערך השלחן בספר הזכרון (מע' ס או'
יג), דבדרבנן עבדינן ס"ס בתרי גופי.
ממה שפסק מרן בש"ע (א"ח סי' תצז),
שספק מוכן מותר ביו"ט שני, משום
ס"ס, דשמא הוא מוכן, ושמא יו"ט
שני חול הוא. ע"ש. וע"ע לו בספר
ווי העמודים (סי' כד, דף לו סע"ב).
ומקרא מגילה שאני, דהוי מדברי
קבלה וכדברי תורה היא. וכמ"ש
בתוס' רי"ד (מגילה יט.), בהא דא"ר

גופי. ושכן כתב הכרתי ופילתי שם.
ע"ש. גם בשו"ת בנין ציון ח"א (סי'
ס) כתב לסתור דברי הרא"ם מדברי
הגמ' (נדה לג:) דאי משום בועל נדה,
ספק בעל בקרוב או לא, ושמא לא
השלימתו לדם ירוק. אף דהוי ס"ס
בתרי גופי. וכן הגאון מלובלין בעל
תורת חסד הקשה כן על הרא"ם.
והובא בשו"ת אבני נזר (תאו"ח סי'
תמ). וכן העיר בזה בספר קרבן
אליצור (דף טז).

ועיקר החידוש של הרא"ם אינו
מוכרח, וכמ"ש בשו"ת בנין
שלמה (או"ח ס"ס יג), דבטומטום לא
מהני ס"ס, מפני שיכול להתברר,
דשמא יקרע וימצא נקבה. ע"ש.
וכ"כ הנצי"ב בהעמק שאלה (סי' ט
סוף או' ג). (וע' בשו"ת חק"ל ח"א מיו"ד
סי' קלב). וע"ע בשו"ת חמדת שלמה
(תאה"ע סי' יז או' ה), ובערוך לנר (ר"ה
כט.), ובשו"ת משנת ר' אליעזר ח"ב,
בזכרונות (מע' ס או' ט, דף כה:), ובספר
לימודי ה' (לימוד קפד), ובספר מערכי
לב להחק"ל ח"ב (דף רכא:), ובמ"ש
עליו בנחמד למראה (יבמות דף כט
ע"ג), ובספר ישרי לב (דף סט ע"א),
ובספר תרועת מלך (סי' סח או' ד),
ובשו"ת קול אליהו (חיו"ד סי' יט),

יהודה, קטן הייתי וקראתיה למעלה
 מר' טרפון וזקנים, ואמרו לו קטן
 היית ואין מביאים ראייה מן הקטן.
 וקשה דהא בכתובות (כח.) איתא
 דבדרבנן שפיר מעיד בגודלו מה
 שראה בקוטנו, ותירץ דשאני מגילה
 דהויה מדברי קבלה, ודברי קבלה
 כדברי תורה דמו. ע"כ. וכ"כ הפר"ח
 (בסי' תרפו ס"ב), שנראה עיקר כדעת
 הרז"ה דפורים הוי דברי קבלה,
 ודברי קבלה כדברי תורה דמי. וכ"כ
 המהר"ח א במקראי קודש (דף עג
 ע"ב). וכ"כ ראבי"ה (מגילה ס"י תקנ),
 והמרדכי (שם ס"י תשעו) בשם רבינו
 שב"ט. ע"ש. וכ"כ רבי דוד
 אבודרהם (דף נו ע"ד). וכ"כ המכתם
 (תענית יז:), וההשלמה שם. וכ"כ
 הרא"ש בפסקיו (פ"ב דתענית ס"ס כד).
 (וע"ע בארחות חיים או' לט. וכל בו ס"ס מה.
 ובש"ע ס"י תרצו ס"ז). וכ"כ הט"ז (ס"י
 תרפו סק"ב). וכ"כ בשו"ת אבני נזר
 (ס"י תקטז או' כא) בדעת הרמב"ם. וכ"כ
 מהר"א טיקטין בספר פנות הבית
 (ס"י תרצא. וע"ע בתשובה שם ס"י ג).

ומרן החיד"א בספר כסא רחמים
 (מס' סופרים פרק יד הל' יח),
 ובספר יעיר און (מע' א או' צו), הביא
 דברי מהר"א ישראל שהקשה
 כקושיית התוס' רי"ד הנ"ל, ותירץ

לו דשאני מגילה שהיא מדברי
 קבלה, וד"ק כד"ת דמו. ע"ש. (וע'
 בשו"ת יהודה יעלה אסאד ס"י קצח). והכי
 פשיטא להו להרמ"ע מפאנו
 בתשובה (ס"י יב), ולהפני יהושע
 (מגילה ג:) בסוף דבריו על התוס' ד"ה
 אין מועד בפני ת"ח, שפורים הוי
 מדברי קבלה. וכ"כ בשו"ת פרח
 שושן (כלל א ס"י ח ד"ה והנה).

גם בשו"ת מכתם לדוד פארדו (חיו"ד
 ס"י כד, דף פ ע"ג) ד"ה ברם, כתב,
 ובקטנה הדבר נכנס בתורת ספק,
 ויש להכשיר מכח ס"ס, ואע"ג דהוי
 ס"ס בתרי גופי, מ"מ כיון שיש
 מגדולי האחרונים ומכללם האיסור
 והיתר והש"ך דס"ל דבדרבנן מהני
 ס"ס אפי' בתרי גופי, סמכינן
 עלייהו.

וע"ע בספר חינוא וחסדא ח"ב (דף
 קכו ע"ג) שהעיר על מ"ש
 מהרשד"ם (תאה"ע ס"ס רלה), שעשה
 ס"ס להקל בשבויה לכהן, דשמא
 טהורה היא, ושמא אינו כהן. והא
 הוי ס"ס בתרי גופי, ותירץ דשאני
 איסור שבויה דקיל, דהוי מדרבנן,
 מש"ה עבדינן ס"ס בתרי גופי. ע"ש.
 וכ"כ להקל בספר גט מקושר נבון
 (בתוספות הרא"ם דף קמו ע"ד), בדעת
 האיסור והיתר. וכ"כ בדרכי תשובה

ח. כל דין תרומות ומעשרות בזמן הזה אינו אלא מדרבנן, ואף על פי כן צריך לברך על הפרשת תרו"מ מפירות שהם טבל (שבודאי לא הופרש מהם תרומות ומעשרות). ונוסח הברכה, בא"י אמ"ה אקב"ו להפריש תרומות ומעשרות. (ח)

אסמכתא בעלמא, וכמ"ש בשמו בספר המעשר והתרומה (פרק חמישי או' כו עמוד מג), שיש להקל. ומיהו ראיתי בחי' הרש"ש (בכורות יד:) שכתב, שהתוס' ס"ל לחלק בין תרו"מ דהוי דאורייתא, לבין חלה דהוי מדרבנן. וכ"כ בשו"ת אמרי יושר ח"א (סי' יב). וע' בספר תורת הארץ ח"א (פרק ד או' כב). ע"ש.

וכ"ז נכתב משום יגדיל תורה ויאדיר, אבל בלא"ה נראה שהאמת היא שיש לתלות שניהם משנה אחת, וכמ"ש הרמב"ם (הלכות מעשר פ"ו הלכה יא), הלוקח טבל משני מקומות מעשר מזה על זה, וכתב הרדב"ז שם, דלא חיישי' שמא אחד מהם מכר לו פירות משנה הזאת, והשני מהשנה של אשתקד, דמסתמא משל שנה אחת הם. ע"ש.

(סי' קי או' רג), דבדרבנן מהני ס"ס בתרי גופי. וע"ע בשו"ת ויען דוד (אה"ע סי' טו דף שלט:). ודו"ק. וכ"כ הגר"ש קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (חאה"ע סי' יד), בספק חללה שנישאת לכהן, דאיכא ס"ס להיתרא, שמא אינה חללה, ושמא אינו כהן. ע"ש.

ולפ"ז בני"ד שתרו"מ בזה"ז מדרבנן, יש להקל. ואע"פ שהפר"ח (בכללי ס"ס סוף או' יד) כתב, דמ"ש האיסור והיתור, דבדרבנן א"צ שיהיו הספיקות בגוף אחד, אינו עיקר. ע"ש. מ"מ שפיר נראה להקל בני"ד. ובפרט בתרומת ירק שעיקרה אינה אלא מדרבנן (וכמ"ש התוס' בר"ה יב.), והו"ל תרי דרבנן. וכ"ש לדעת המהרי"ל דיסקין אליבא דהתוס', דהא דאין מפרישין מן החדש על הישן הוא רק מדברי סופרים, וקרא

כל דין תרומות ומעשרות בזמן הזה אינו אלא מדרבנן

מה"ת אלא מדבריהם. ואפי' בימי עזרא התרומה היתה מדבריהם,

(ח) כ"כ הרמב"ם (פ"א מהל' תרומות הל' כו) התרומה בזה"ז אינה

דכתובות (כח:) מכרעת כדעת רבינו דתרומה מדרבנן. ואף שהראב"ד חולק ע"ז, דברי רבינו עיקר. וכבר הכריע כן הרשב"א ז"ל. עכת"ד. וכיו"ב כתב הר"ן בחידושו לשבועות (טז:).

והנה רוה"פ ס"ל כדברי הרמב"ם וכמו שמבואר בירושלמי (שביעית ריש פ"ו) שמאליהן קבלו עליהם את המעשרות. וכ"כ הסמ"ג (מ"ע קלג), וספר התרומה (הל' א"י דף פ ע"ב) בשם ר"י, דלאחר חורבן בית שני תרו"מ אינם אלא מדרבנן. וכן הסכים הרשב"א בחי' (יבמות פ"ב: ושבועות טז:) וכ"פ עוד בחיבורו תורת הבית הארוך (דף קכז:) וכ"כ הרא"ה בבדק הבית (דף קכז:) ובספר החינוך (סי' תקז). וכ"כ הריטב"א (יבמות פב.) דסוגיין דפסחים (מד.) דאמרי' הב"ע דתרומה בזה"ז דרבנן, מוכח דהכי הלכתא. וכ"פ הרמב"ם ושלא כדברי הראב"ד. עכ"ל. וכ"כ עוד הריטב"א בפסחים (מד.) ובנדה (מז.) וכ"כ בפשיטות בספר הרוקח (סי' תפד.) וכ"כ הראב"ה (תש"ס, סי' תקע"ז) דתרומה בזה"ז אפי' בדגן תירוש ויצהר אינה אלא מדרבנן.

והמאירי אף שביבמות (פא.) ובפסחים (מד.) כ'

שאינ דין תרומה מה"ת, אלא באר"י ובזמן שכל ישראל נמצאים שם. שנאמר כי תבואו ביאת כולכם, כמו שהם עתידים לחזור בירושה שלישית. אבל ירושה שניה שהיתה בימי עזרא שהייתה ביאת מקצתן לא נתחייבו מה"ת. וה"ה במעשרות שאין חייבים בהם בזה"ז אלא מדבריהם. והראב"ד בהשגות חלק ע"ד הרמב"ם, וס"ל דקי"ל כר' יוחנן (ביבמות פא.) שתרומה בזה"ז דאורייתא. [ובתשו' רב גטרונאי גאון (הוצאת מכון אופק, עמ' תכא) כ' דבזה"ז לא נהגה תרומה מה"ת. ע"ש]. וכתב הרב המגיד (פרק כ' מהל' איסורי ביאה ה"ג) שאכן היא מחלוקת ר' יוחנן ור"ל בזה, דר' יוחנן ס"ל כר' יוסי דתרו"מ בזה"ז דאורייתא ור"ל ס"ל דהו מדרבנן. כדעת חכמים החולקים על ר' יוסי. ופסק רבינו כר"ל, ואע"ג דביבמות (לו.) אמרו שהלכה כר' יוחנן נגד ר"ל, ס"ל לרבינו דהני מילי במאי דפליגי אליבא דנפשיהו, אבל במאי דפסקי הלכתא בפלוגתא דתנאי, כיון דר"ל ס"ל הלכתא כרבנן, וקי"ל יחיד ורבים הלכה כרבים, הלכה כרבנן. ועוד דסוגיין דפסחים (מד.) אזלא כמ"ד דתרומה דרבנן, וכן הסוגיא

רבינו יצחק הזקן בעל התוס'. וכ"פ הרמב"ם. אלא שהראב"ד חולק וכו'. וכ"כ רבינו טודרוס הלוי הובא בשו"ת רבי בצלאל אשכנזי (סי' א). וכ"כ בשו"ת בשמים ראש (סי' קסב).

וכ"פ בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' תקסג, וח"ב סי' תשל"א) דק"ל כד' הרמב"ם דתרו"מ בזה"ז אינם אלא מדרבנן, ואע"פ שהראב"ד חולק עליו, כבר ידוע שכל המנהגים בארצנו הם ע"פ דעת הרמב"ם שהוא רבן של כל הגלילות הללו. וכ"פ גדולי האחרונים, ומהם, בשו"ת המבי"ט ח"ב (סי' קצו-קצז). ובשו"ת מהרשד"ם (חיו"ד סי' קצב) ובשו"ת רבי בצלאל אשכנזי (סי' א).

וכ"פ מרן בשו"ע יו"ד (סי' שלא ס"ב) וז"ל: בזה"ז אין חיוב תרו"מ מה"ת אלא מדבריהם, שנאמר כי תבואו, דמשמע ביאת כולכם, ולא ביאת מקצתם. ע"כ והוא לשון הרמב"ם הנ"ל. והסביר בשו"ת מהרימ"ט ח"א (סי' כה), משום שנאמר בדין חלה בבואכם אל הארץ ודרשינן בכתובות (כה). כביאת כולכם. ואיתא בספרי, "והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה' בתרומה גדולה הכתוב מדבר, או אינו אלא בתרומת חלה, כשהוא

דתרו"מ בזה"ז מדאורייתא, הדר תבריה לגזיזיה. ובמאירי כתובות (כה). ובנדה (מד). כ' דתרו"מ בזה"ז מדרבנן. ובמגן אבות (סי' טו סוף עמוד סה) כתב שבזה"ז ממש, ר"ל אחר חורבן בית שני, לא נוהגים בתרו"מ אף מדבריהם, ואע"פ שחלה נוהגת בזה"ז, כתב רבינו יצחק דתרו"מ לא שכיחי אלא בבני אדם שיש להם שדות וכרמים, וגזרו באר"י ובמקומות הסמוכים לה שלא תשתכח תורת תרו"מ, אבל בחלה שהיא מצויה בכל בית תיקנו להפריש חלה. ע"ש. וכן נראה דעת בעל העיטור (פרחבול דף עח). וכ"פ רבינו ישעיה הראשון בכתובות (כה). עמוד תב). ובתשו' הרשב"ץ ח"ג (סי' קצט) כ' ג"כ דק"ל כרבנן דר' יוסי דתרו"מ בזה"ז מדרבנן, כדמוכח סוגיין דפסחים (מד). דאמרי' הנח לתרומה בזה"ז דרבנן, ומדלא קאמר קסבר תרומה בזה"ז דרבנן, משמע דהכי הלכתא, ואף דר' יוחנן ס"ל דתרו"מ בזה"ז דאורייתא, ופליג אדר"ל דאמר דהוי מדרבנן. וק"ל כריו"ח לגבי ר"ל, מ"מ כיון דלאו סברא דנפשייהו קאמרי הלכה כמאן דאמר דהוי מדרבנן. והכי מוכח בנדה (מד). וכ"פ רבינו ברוך בשם

זה, כוללן בברכה אחת, אשר קדשנו ב"ו להפריש תרו"מ. ע"ש. וכ"פ רבינו הרמב"ם (פ"ב מהלכות תרומות הט"ז. ופ"א מהלכות מעשר הט"ז). וכן הרדב"ז שפסק בתשובה ח"א (סי' תקסג), שתרו"מ בזה"ז מדרבנן, פסק בחלק ב (סי' תשל"א), שצריך לברך על הפרשת תרו"מ כשמפריש מפירות שנגמרה מלאכתם ע"י ישראל. ע"ש. וע"ע בשו"ת משפטי צדק גרמיזאן (סי' צה). נמצא שאפי' להסוברים שתרו"מ בזה"ז מדרבנן צריך לברך עליהן ככל המצות דרבנן. וכדקי"ל (שבת כג.) ודאי דדבריהם בעי ברכה. וכמו שאנו מברכים על כל מצות דרבנן מקרא מגילה, ונר חנוכה, ולולב בחוה"מ סוכות, ועירוב, ונטילת ידים. וכמ"ש הרמב"ם (הל' ברכות פרק יא ה"ג). ומה שראה הרב שלחן גבוה שבירושלים לא נהגו לברך על הפרשת תרו"מ, היינו מפני שבזמנו רוב ככל התבואות והפירות היו גדלים בשדות של עכו"ם דמדינא אינם חייבים כלל בתרו"מ. כמ"ש הרמב"ם (פ"א מהל' תרומות הלכה יד), ובכס"מ שם. אלא שיש שהיו מחמירים על עצמם להפריש תרו"מ בלי ברכה.

אומר חלה תרימו תרומה, הרי חלה אמורה, הא מה אני מקיים תרימו תרומה לה', בתרומה גדולה הכתוב מדבר". ולכאורה למאי הלכתא כתב רחמנא לתרומה גבי חלה. אלא להקיש אליה דבעינן ביאת כולכם. ע"כ. וכ"כ הגר"ח בן עטר בספר ראשון לציון חגיגה (ג:). וזכה לכוין לזה בס' תורה תמימה (במדבר טו או' מ). וע"ע בשו"ת ישועות מלכו (חיד"ד סי' סז דף כה:). ע"ד הרמב"ם בזה.

והנה הרמ"א בהגה (ר"ס שלא) כתב, שיש חולקים וס"ל דתרומה בזה"ז בא"י הוה מדאורייתא. "אבל לא נהגו כן". וכתב בספר שלחן גבוה (ס"ק טו), ר"ל שאף שבא"י תורמים תרו"מ בזה"ז, תורמין בלא ברכה, כמו שנוהגים היום פה עיה"ק ירושלים, ואם איתא דתרו"מ מה"ת, היה לנו לברך ככל מצות התורה. ע"כ. וכל דבריו בזה אינם נכונים, כי הרי מרן השו"ע שכתב דתרו"מ בזה"ז מדרבנן, בכל זאת פסק להדיא בש"ע (בסעיף עח) שהמפריש תרומה גדולה או תרומת מעשר מברך קודם שיפריש, בא"י אמ"ה אקב"ו להפריש תרומה, ואם הפריש כל התרו"מ מיד בזה אחר

על פדיון מעשר שני אין זה מנהג ע"פ ותיקין.

וידוע מ"ש בתבואות שור (שמלה חדשה סי' יט ס"ק כז) שמוטב להכנס אפי' בספק ברכה שא"צ, ממה שיעשה מצוה בלי ברכה. וכן הובא בשו"ת רב פעלים ח"ד (חיו"ד סי' לו). ע"ש. וכבר כתב בשו"ת מעט מים (סי' עט) שאין לסמוך על מנהגים שכתב בשלחן גבוה.

גם מ"ש הרה"ג ר' יוסף צבי הלוי בספר עשר תעשר, שמכיון שהתרומה ניטלת במחשבה, אין לברך על הפרשתה, הנה חלה היא תיובתיה, שהרי גם החלה ניטלת במחשבה, כדין תרומה, כדמוכח במאירי (שבת קכז:), שכתב דהיינו טעמא דמהני שאלה בתרומה, מפני שניטלת במחשבה. וא"כ חלה נמי דמהניא בה שאלה, כמבואר ביו"ד (סי' שכג), גם היא ניטלת במחשבה. ואע"פ כן אנו מברכים עליה על הפרשת חלה. ובעל כרחך שהמחשבה בחלה ובתרומה היא כמעשה. כמ"ש התוס' קידושין (נט:), "דמחשבה דתרומה כמעשה דמי, שנא' ונחשב לכם תרומתכם, דהוי כאילו תורם בידיים". ע"ש. וכ"כ בשו"ת רעק"א (סוף סי' ל)

וכן מתבאר בשו"ת שדה הארץ ח"ג (חיו"ד סי' כה) שנשאל על מה שמכו תושבי ירושלים ת"ו שלא לברך על הפרשת תרו"מ. ואחר שהאריך בדין פירות הנקחים מן הגוים, סיים, כללם של דברים, שכל הקונה פירות מן הגוים אינו מברך על הפרשת תרו"מ, שאין לברך אלא על פירות שגדלו בקרקע של ישראל וכו'. ע"ש. גם מ"ש הרב פרי האדמה ח"ד (הל' שבת דף ד ע"א) שהטעם שאין מברכים בזה"ז על הפרשת התרומה, משום שהולכת לאיבוד, הוא תמוה, שהרי אנו מברכים על הפרשת חלה וכמו שפסק מרן (בסי' שכח ס"א) אע"פ שהולכת לאיבוד. וכמ"ש הרמב"ם (פ"ה מהל' בכורים הל' ט) ומרן הש"ע (סי' שכ"ב ס"ד) ששורפים אותה מפני שהיא טמאה. ושוב ראיתי שכבר תפס עליו כן מרן החיד"א בברכ"י (סי' שלא ס"ק כג). והעיקר כמ"ש הרמב"ם ומרן לברך. וכמו שנתבאר. ואם יש שנהגו שלא לברך על הפרשת תרו"מ על הפירות שגדלו בקרקע א"י, אין להשיג כלל על מנהגם, ויש לבטל מנהגם, וכמ"ש כיו"ב מרן בשו"ת אבקת רוכל (סי' ד) כי מה שיש נוהגים שלא לברך

ט. פירות וירקות שגדלו בקרקע של גוי, והגוי הביאם לשוק למוכרם, אין הישראל שקנה מהם חייב בתרומות ומעשרות, שנאמר, ראשית דגנך ולא דיגון גוי. (בכורות יא: הרמב"ם פ"א מהל' תרומות הי"א.) ט.

עוד בשו"ת שנות חיים להגר"ש קלוגר (סי' רמד), ובשו"ת עמודי אש (מעון הברכות או' כח), ובשו"ת שואל ומשיב תנינא (ח"ב סי' פ"ו), ובתורת הארץ (פ"ד או' לג), ובשו"ת דבר אברהם ח"א (סי' טז או' יב), ובשו"ת יבי"א ח"ה (חיו"ד סי' כח או' א), ובח"ו (חיו"ד ס"ס כח).

ולכן העיקר שיש לברך גם בזה"ז על הפרשת תרו"מ, ואין להפסיד הברכה בחנם. ושלא כדברי השלחן גבוה ודעמיה. והמנהג שכתב, לאו דסמכא הוא, כי נעלם ממנו דברי רבותינו הפוסקים שכתבו להדיא לברך על פירות של טבל, "להפריש תרו"מ".

ליישוב קושית הגרי"פ, על מ"ש הב"י (סי' תלב), שאין לברך על ביטול חמץ, משום שהביטול הוא בלב, ואין לברך על דברים שבלב, נוכ"כ רבינו יהודה בר יקר בפירושו התפלות עמ' סבן. והקשה שהרי מברכים על הפרשת תרומה אף שהיא ניטלת במחשבה. וכתב רעק"א דלק"מ, כי שורש ענין הפרשת התרומה הוא מעשה שיש ליתנה לכהן, ואע"פ שעתה אינו עושה מעשה מ"מ בקראו שם תרומה סופו לבא לידי מעשה, משום הכי מקרי מעשה, משא"כ בביטול החמץ בלב נעשה הכל במחשבה. ע"ש. וסיוע לדבריו מהתוס' קידושין (דף נט:.) הנ"ל, וע'

פירות וירקות שגדלו בקרקע של גוי

הסמ"ג (מ"ע קלג), והמאירי (גיטין מז.), והאו"ז ח"א (סי' רלה). והכס"מ שם הביא שהריב"א בתשובה נטה לומר שיש לחייבם בתרו"מ מדרבנן, כדאיתא (במנחות טז סע"א), משום גזרת בעלי כיסין, (עשירים שיש להם

ט) ז"ל הרמב"ם (פ"א מהל' תרומות הל' יא), פירות הגוי שגדלו בקרקע שקנה באר"י, אם נגמרה מלאכתם ביד הגוי ומירחן הגוי פטורים מתרו"מ. ומקורו בבכורות (יא:) דגנך ולא דיגון גוי. וכ"פ

רוב הצבור יכולים לעמוד בו, ולכן יש לגזור עליהם שלא ינהגו כן, ואם יסרבו יכופו אותם כההיא דאיתא בירושלמי (ע"ז פ"ב ה"ח), דא"ל אכול משחא, ואי לא כתיבנא עלך זקן ממרא. ואח"כ נתפשטו הדברים עד שהוצרכו כל חכמי העיר לתקן הדבר, ונאספו כולם וגזרו בגזרת נדוי חרם שמתא, שעוד כל ימי עולם לא יעשר אדם הלקוח מן הגוי, אלא כמו שנהגו עד עתה להקל, ע"פ דעת רבינו. עכ"ל.

גם הרב המבי"ט כתב בתשובה שהובאה בשו"ת אבקת רוכל (ס"ז), שפירות וירקות של גוים פטורים מתרו"מ, ואין בזה גזרת בעלי כיסין, ובזה"ז שתררו"מ מדרבנן, כמ"ש מריה דארעא דישראל הרמב"ם ז"ל. אפי' מירחן ישראל הו"ל גזרה לגזרה. וכשנתמרחו ביד גוי שנתנן בסל או בכלכלה שזהו המירווח שלהם, פטורים לגמרי מתרו"מ, ואיני רואה שום סמך למחמירים ליטול תרו"מ מפירות הנקחים מן הגוי. ע"כ. וכן כתוב כ"ז בשו"ת המבי"ט ח"ב (ס"ט קצ"ו).

והוסיף המבי"ט בתשובה ח"ג (ס"ט טח), ומפני שנמשך

קרקעות רבים, וחסיים על רוב מעשרות ומקנים אותם לעכו"ם וממרחים אותם ומפקעי להו ממעשר. רש"י. אלא שיש להסתפק דשמא לא גזרו אלא בקרקע שהיתה מתחלה של ישראל ומכרה לגוי ומירחו הגוי, דומיא דבעלי כיסין, אבל אם היתה הקרקע של גוי מתחלה פטור מתרו"מ. ומיהו אם המנהג בא"י להקל, אין בידי לבטל המנהג, כי מנהג אבותיהם בידיהם. והוסיף מרן הכס"מ בזה"ל: והמנהג פשוט בכל אר"י כדברי רבינו לפטור מתרו"מ, ומימינו לא שמענו פוצה פה לחלוק על זה. ועתה קם חכם אחד ונראה לו שהוא מתחסד בעשותו היפך המנהג הפשוט, ומעשר פירות שגדלו בקרקע של גוי ונגמרה מלאכתם ביד הגוי, והולך ומפתה את אחרים שיקבלו עליהם לעשות כדבריו. ונראה פשוט בעיני שראוי למונעם מזה משום לא תתגודדו. ועוד שמאחר שבכל המדינות האלה קבלו עליהם לעשות כדברי רבינו, הנוהג להיפך, הוא פוגע בכבוד הראשונים שנהגו להקל, והרי אף ריב"א לא מלאו לבו לסמוך על סברתו לבטל המנהג, ומי הוא זה ואיזהו אשר מלאו לבו לעשות כן. ועוד שהוא דבר שאין

(ח"ו"ד סי' קצב) כתב לדחות בשתי ידיים דברי החכם המחמיר להפריש תרו"מ מהלקוח מן העכו"ם. ע"ש.

גם המהריק"ש (י"ו"ד סי' שלא ס"ד) הביא להלכה דברי הכס"מ,

שאינן לנהוג מדת חסידות לעשר הלקוח מן הגוי, וכבר נתקבצו חכמי

צפת והחרימו על כך. ע"כ. וכ"כ מהר"ש סיריליו (פ"ג דדמאי סוף ה"ד),

שאע"פ שהראב"ד חולק על הרמב"ם, ומחייב במירווח הגוי

מדרבנן, אין דבריו נראים, כדמוכח בבכורות (יא:).

וכן המנהג פשוט להקל כדברי הרמב"ם. ע"ש. וכ"כ בכפתור ופרח (פרק ד).

וכ"כ בספר חרדים בהקדמה למצות התלויות בארץ, שפשט המנהג באר"י שלא

לעשר פירות וירקות של עכו"ם. והביאו מהר"א אזולאי בהגהותיו.

וע"ע בשו"ת אדמת קודש ח"א

(ח"ו"ד סי' כא).

ועינא דשפיר חזי בחי' הרא"ה (ברכות יא.) שכתב, וכל היכא

דאפסיקא הלכתא כחד מרבנן, ואפשיטא הלכתא כותיה, אע"פ

דאיכא מאן דפליג עליה, אסור למעבד כאידך אפי' לחומרא וחייב

למעבד כהתירו דהיאך דאפשיטא הלכתא כוותיה. וה"ט משום דמיחזי

מחומרות המחמירים מחלוקת בסעודות של מצוה, וכן בין איש

לאשתו, הסכמנו יחדיו זה כמה שנים בגזרות התורה, בחתימת כל

החכמים, שלא יוציאו תרו"מ מפירות וירקות שאינם חייבים

לדעת רבינו הרמב"ם ז"ל. ע"כ.

ורבינו בצלאל אשכנזי בתשובה (סי' א) כתב, כי בהתאסף ראשי

עם כל רבני הגליל ותלמידיהון גזרו בגזרת נידוי חרם שמתא, שעוד כל

ימי עולם לא יעשר אדם מהלקוח מן הגוי, אלא יעשו כמו המנהג

שנהגו עד עתה ע"פ דעת הרמב"ם, וכמ"ש בכס"מ שם. ובאותו מעמד

היו שני רבותי רבינו הרדב"ז ומהר"ר ישראל די קוריאל זצ"ל,

ומי יבא אחרי המלכים האלה את אשר כבר עשוהו, ובאתר די זיקוקין

דנורא ובעורין דאשא מאן עייל בר נפחא לתמן, והרי מצינו החסיד

שבתנאים ר' יהודה בר אלעאי שהקפיד על בנו של רבי חנינא בן

אנטיגנוס על דאותיב רבנן מדידיה לגבייהו למנטר טהרות, ואגב

רתחיה דר"י אמר עליו אביו של זה ביזה תלמידי חכמים ואף הוא מבזה

ת"ח. (כדאיתא בבכורות ל:). ודון מינה לנ"ד. ע"ש. גם בשו"ת מהרשד"ם

י. ענבים הנמכרים בשוק על ידי גוים, אשר גדלו בקרקע שלהם, וקנאם ישראל ועשה מהם יין, פטורים מתרומות ומעשרות, ומכל שכן אם קנאם ישראל לאכילה. ורק אם ידוע הדבר שהגוי בצרם מהכרם על דעת למוכרם לעשות מהם יין, חייבים להפריש מהם תרומות ומעשרות. וישראל הקונה צמוקים מגוי, שגדלו בקרקע של גוי, ועשה מהם יין, פטור להפריש מהם תרומות ומעשרות, שסתמם נעשו לאכילה, ולא על דעת לעשות מהם יין. (י)

ושמעתי שיש איזה חכם בדורינו שמורה להחמיר להפריש תרו"מ מפירות הלקוחים מן הגוים, ויחוש לעצמו מחרם ונידוי רבותינו ראשונים כמלאכים, ויהא זהיר בגחלתן פן יכוה.

כחולק על רבותיו. ע"ש. וכ"כ הט"ז והא"ר א"ח (ס"ס קסא), דלכ"ע כל שנפסקה הלכה כהפוסק, אין רשאים להחמיר, פן יוציאו לעז על המקילים בהלכה. וע"ע בפמ"ג (שם מש"ז סק"ו).

ענבים הנמכרים בשוק ע"י גוים, אשר גדלו בקרקע שלהם

ירקות לתוך הכלכלה, דהיינו סל, וחיפה את הפירות בהוצין או בעלין שדרכן לכסות בו, אז נחשב גמר מלאכתם. וא"כ הענבים שהובאו בארגזים או בסלים, ומחופים ע"י עלים כנהוג, כבר נגמרה מלאכתם ביד הגוי, ופשוט שישראל הקונה מהם לאכילה פטור מתרו"מ, לכן גם הקונה מהם לצורך יין פטור מתרו"מ כיון שכבר נגמרה מלאכתם ביד הגוי.

וכ"כ הגאון רבי ברוך בנימין בתשובה, והיא לו נדפסה בשו"ת משפטי צדק (סי' צה), שמר

(י) כתב הרמב"ם (בהלכות תרומות פ"א הלכה יא): פירות של גוי שגדלו בקרקע שקנה באר"י, ונגמרה מלאכתם ביד הגוי, ומירחם הגוי, פטורים מתרו"מ, שנאמר ראשית דגנך, ולא דגן של גוי. ואם לקחם ישראל אחר שנתלשו קודם שתגמר מלאכתם וגמרום ישראל חייבים בתרו"מ. ולפ"ז ענבים שהובאו לשוק למכירה ע"י הגוי, כבר נגמרה מלאכתם ביד הגוי, שהרי שנינו (במעשרות פ"א מ"ה), הכלכלה עד שיחפה, ופירשו המפרשים, המלקט פירות האילן או

רבי ברוך בנימין הנ"ל, בזו הלשון: שמעתי ותרגז בטני כי שמעתי דבת רבים המדברים תועה על מורנו הגאון ר' ישראל בנימין זלה"ה, אבוה דמר שיחיה, שלא הורה יפה במה שפסק, שישראל הקונה ענבים מגוי שבצרם למכרם בשוק, והישראל עשאו יין, שפטור מתרו"מ, ואמרו שאין הדין כן, אלא חייב להפריש תרו"מ מהיין שעשה מהם, ובאמת שאין צורך להשיב על דבריהם, כיון שכבר הורה זקן, והוא המרא דאתרא, ומי יבוא אחר המלך, ומה גם שאין משיבין את הארי אחר מותו. וכ"ש שאלו המערערים על הוראתו אינם ראויים להיות תלמידיו, ומכ"ש שאין בדבריהם ממש, ומ"מ יפה עשה כת"ר שאזר כגבר חלציו להשיב על דבריהם ולדחותם, ודעת שפתיו ברור מללו, וכל דברי כת"ר נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת. אע"פ שדברי מורנו הרב ז"ל אינם צריכים חיזוק, וטעמו ונימוקו עמו, וכבר הודו לו כל הרבנים שבדורו, וכן פשט המנהג בירושלים. וגם אני עשיתי מעשה על פיו, וכן הוריתי לכל ישראל, וחלילה להוציא לעז וכו'. והאריך בזה ליישב ההוראה הנ"ל.

אביו הגאון רבי ישראל בנימין ז"ל, ראש בי"ד בירושלים, היה מורה ובא הלכה למעשה שענבים שהובאו לשוק ע"י גוי, פטורים מתרו"מ, ואע"פ שהישראל הקונה עשה מהן יין, כיון שכבר נגמרה מלאכתם ביד הגוי נפטרו מתרו"מ, ושכן הסכימו לו כל הרבנים שבדורו, וכבר פשט המנהג בירושלים כסברתו. ושכ"ד המהרשד"ם (בחיו"ד סי' קצב), שאם מכר הגוי ענבים בשוק שסתמן לאכילה, לכל הדעות א"צ להפריש תרו"מ מהיין שנעשה מהם, הואיל וכבר נגמרה מלאכתם ביד הגוי לאכילה, והמפריש תרו"מ מהיין אפי' בלא ברכה עובר על כל תשחית ויש בו משום ביזוי אוכלים. וכבר כתב בשו"ת מהריב"ל (סי' יג), שאם נהגו באיזה מקום היתר כדעת יחיד אין יכולים לשנות המנהג אלא בשב ואל תעשה ולא בקום ועשה, דהוי מוציא לעז על הראשונים. וכ"ש בנידון שלנו שאין זה סברת יחיד בלבד, שאין המורה רשאי להורות לאחרים שיפרישו תרו"מ אפי' בלא ברכה וכו'. ע"ש.

גם מהר"ש גרמזיאן בתשובה, והיא לו נדפסה בשו"ת אדמת קודש ח"א (חיו"ד סי' כא), השיב אל הגאון

מהם יין, אפשר שחייב להפריש תרו"מ, ואינו נפטר משום מירוח הגוי, ואפי' אם חשב הגוי עליהם לאכילה, כיון שעיקר מירוח הענבים הוא בגמר היין. והרבה נוהגים לסחוט ענבים במסננת ושותים מיץ ענבים, והרי המיץ הזה הוא יין, כמבואר בש"ע או"ח (סי' ערב ס"ב), ומתחייב בתרו"מ ביד ישראל". עכת"ד.

ונעלם מעינו הבדולח דברי כל רבותינו האחרונים הנ"ל, שהסכימו לפוטרו מתרו"מ, שסתם ענבים המובאים לשוק הם לאכילה. וכ"פ הגאון רבי משה בן חביב בשו"ת קול גדול (סי' צח). וכן העלה הגאון רבי ישראל בורלא בשו"ת מקור ישראל (חיו"ד סי' י), וסיים, שאע"פ שיש מייעוט גוים שמביאים הענבים לשוק על מנת לעשות מהם יין אין להחמיר להפריש תרו"מ מספק, מכיון שמרן וכל גדולי הדור שעמו גזרו בגזרת נח"ש ונידו והחרימו את המפריש תרו"מ על פירות הנלקחים מהגוי, ונתמרחו ע"י הגוי, לכן יש להעמיד הדבר על קו הדין. ע"כ.

ובאמת שמכיון שעיקר דין תרו"מ בזה"ז, לדעת רוה"פ אינו

ע"ש. (ואפס קצת מן התשובה הנ"ל נדפסה בספרו משפטי צדק סי' צו, אך בנספחות שבסוף הספר הובאה בשלימותה). ורבה של ירושלים הגר"מ מזרחי בשו"ת אדמת קודש (חיו"ד סי' כא), הביא הוראה זו הלכה למעשה.

והראשון לציון רבי מיוחס בכר שמואל בספר פרי האדמה ח"ד (דף ד.), הביא מ"ש בספר שלחן מלכים, שמדברי מהרשד"ם (חיו"ד סי' קצב) מתבאר, שהכל תלוי בדעת הגוי בוצר הענבים, שאם בצרם על דעת למוכרם לאכילה פטורים מתרו"מ, אע"פ שישראל הקונה עשה מהם יין. אבל אם בצרם הגוי לכתחלה על דעת לעשות מהם יין, חייבים בתרו"מ. וסיים הפרי האדמה, ודברי הגאון אבי התעודה רבי ישראל בנימין, הם כדברי מר זקני מהר"י חאגיז בשו"ת הלכות קטנות ח"ב (סי' קמג), שג"כ חילק כאמור. וכ"פ הרב הגדול מר קשישא הגאון מהר"ר שמואל גרמיזאן. עכת"ד.

ומכאן תשובה מוצאת למ"ש החזו"א (שביעית סי' ז או' כד, ומעשרות סי' ה או' ב): "שאפי' אם רוב הענבים המובאים ע"י הגוי הם לאכילה, ולקחם ישראל לעשות

מנת לעשות מהם יין, ומכ"ש דסתמא דמילתא כשמביאים הגוים את הענבים לשוק ע"ד למוכרם לאכילה. וע' יבי"א ח"י (ס"ס יא).

והנה מבואר בספר שלחן מלכים, הובא בספר פרי האדמה ח"ד (דף ד.) הנ"ל, שגם צמוקים הנקחים מהגוי, סתמם עומדים לאכילה, ואם עשו מהם יין, פטור מתרו"מ. וכ"כ להדיא הגאון רבי ברוך בנימין, והגאון רבי שמואל גרמזיאן בתשובותיהם הנ"ל.

ואמנם בשו"ת בית שלמה מסקאלה (או"ח סי' נד) הביא מהרה"ג השואל רבי יעקב משה, שהיה מו"צ בקהל קאסוב ואחר כך בצפת, שהעיד שהמנהג הפשוט באר"י שהקונים צמוקים מגוים ועושים מהם משקה שמפרישים תרו"מ כדת מן המשקה, והוקשה לו שהרי זה נחשב גמור מלאכתו ביד עכו"ם, והשיב לו, שצריך לומר שאע"פ כן כשעשו מהם משקה הוברר הדבר שהצמוקים היו עומדים למשקה. ע"כ.

ולפי האמור אין זה מנהג הבקיאים בהלכה, ואדרבה גדולי ישראל מעידים בגדלם שהמנהג פשוט להיפך, והמחמיר בזה אינו אלא מן

אלא מדרבנן, בודאי שאין להחמיר להפריש תרו"מ מספק שמא בצרם הגוי על מנת לעשות מהם יין. ואע"פ שי"א שתרו"מ גם בזה"ז נוהגים מה"ת, וכמ"ש הראב"ד בהשגות (פ"א מהלכות תרומות הלכה כו.) וכ"כ האו"ז (סי' ריג), שכ"פ רבינו יצחק בר אברהם בתשובה שהשיב להרב רבי יהונתן מלוניל. וכ"ד הטור (ר"ס שלא). מ"מ העיקר להלכה כדעת רזה"פ שסוברים שתרו"מ בזה"ז אינם אלא מדרבנן. ומהם:

הרמב"ם (פ"א מהלכות תרומות הלכה כו.), והתוספות יבמות (פב:), והרוקח (סי' תפד), וכן הסכים הרשב"א בחידושו (יבמות פב: ושבועות טז:). והרא"ה בספר בדיק הבית (דף קכז:), ובספר החינוך (סי' תקז). וכ"פ הריטב"א בחי' (יבמות פב:). והרב המגיד (כפ"כ מהלכות איסורי ביאה ה"ג). ושו"ת התשב"ץ ח"ג (סי' קצט). ועוד. וכ"פ גדולי האחרונים, ומהם: הרדב"ז (ח"א סי' תקסג, וח"ב סי' תשלא). והמבי"ט ח"ב (סי' קצו וקצז). והמהרשד"ם (בחיו"ד סי' קצב). ורבי בצלאל אשכנזי (סי' א). ועל צבאם מרן הש"ע (סי' שלא ס"ב). ולכן אף כסתם אין לחוש ולהחמיר להפריש תרו"מ מספק שמא בצרם הגוי על

יא. אדם שאינו בקי בנוסח ההפרשה, לא מועיל לומר "שהכל יחול כמו שכתוב בנוסח הכתוב בביתי כדת". (יא)

הצמוקים כלל, וכדין ענבים שהובאו לשוק על מנת למוכרם לאכילה, ועשו מהם יין שפטור מתרו"מ. והן עתה נדפסה תשובת מהרח"ו מכתב-יד בספר היובל (אלביק, עמוד שמו) שהשיב לשואל שהעיד שהמנהג להפריש תרו"מ מיינ צמוקים, וכתב לקיים המנהג. (וכן נדפס עתה בשו"ת באר מים חיים סי' פד). [והוא ז"ל הולך בשיטת רבו האר"י ז"ל. בשער המצות פרשת וילך. וראה בספרי שו"ת יבי"א חלק ה חיו"ד סי' כט או' ב והלאה. ודו"ק]. מ"מ העיקר להלכה כדברי האחרונים לפטור.

המתמיהים, שחומרא הבאה לידי קולא היא, נגד גזירת נח"ש שגזרו כל גדולי הרבנים בדורו של מרן ז"ל.

וכן יש להשיב על דברי החזו"א (מעשרות סי' ה או' ב), שהלוקח צמוקים מהגוי ועשאם יין, דינו כמו הלוקח ענבים במקום שרוב ענבים לאכילה ועשה מהם יין, שסתם צימוקים לאכילה ולא ליינ, וכמו ששינוי במעשרות (פרק א) הצמוקים משיעמיד ערימה, לכן יש להפריש תרו"מ מהיין בלי ברכה. ע"כ. ולפי האמור א"צ להפריש תרו"מ מיין

לא מועיל לומר "שהכל יחול כמו שכתוב בנוסח" - הערה ע"ד החזון איש

שכתוב בנוסח הכתוב כדת, ודמי למה שאמרו בסנהדרין (ס), שהעד שאמר אף אני כמוהו, כשר. ואף אם בידו נוסח ולקח יותר מאחד ממאה, ואמר שתחול ההפרשה הכל כמו שצריך מן הדין, מהני. (וע"ע בשו"ת מנח"י ח"א סי' פה).

יא) כתב החזו"א (דמאי סי' טו אות ו), מי שיש לו נוסח הכתוב ע"פ הוראת חכם להפרשת תרו"מ, והוא בדרך ואין בידו הנוסח, ואינו בקי להפריש, והובאו לפניו פירות טבל, יקח מן הפירות יותר מאחד ממאה, ויאמר שהכל יחול כמו

בהליכו"ע שם, שהלכה כרבי יוסי מחבירו ולא מחביריו, ט"ס הוא, וצ"ל שהלכה כרבי יוסי אפי' מחביריו. ע"ש. וכ"כ בביאורי הגר"א א"ח (סי' קנט ס"ה) ד"ה לפיכך. וע' בספר עיני אברהם הל' מעשה הקרבנות (פ"ה סוף הלכה יד). וכ"ה בירוש' (פ"ג דתרומות ה"א). וע' בפר"ח (יו"ד סי' פ סק"ג), שהביא דברי הרשב"א, שתמה על הרמב"ם שפסק כרבנן, והא קי"ל ר' יוסי נימוקו עמו. וכתב בספר כסא רחמים (מס' סופרים פרק ד ה"ב), שהרשב"א תמה על הרמב"ם לפי שיטתו דקי"ל הלכה כרבי יוסי מחביריו. ע"ש. וע"ע בתפארת ישראל סוף יומא].

ובלא"ה נראה שאין מן התוספתא ראייה לנ"ד, דבתוספתא מיירי שראה ושמע דברי התורם, ולכן כשאמר הרי כמו שאמר זה, הרי הוא מחשב בלבו שיהיו הפירות שלו הכל כמו שאמר זה, וחלה התרומה מטעם מחשבתו. וכ"כ הרב חסדי דוד, שהטעם שדבריו קיימין משום שהתרומה חלה במחשבה (גיטין לא.). אבל בנ"ד שאינו זוכר מה שכתוב, ועומד ואומר שיחול כמו שכתוב בכתב שבביתו, ואין כאן אמירה של התפסת תרומה, הרי גם מחשבה אין כאן, שהרי אינו מחשב

והגרצ"פ פראנק בהר צבי (זרעים סי' מח) חולק עליו, וכתב, דלכאורה יש להעיר מהתוספתא (פ"ח דדמאי), ראה אחד שמפריש תרו"מ, ואמר הריני כמו שאמר זה דבריו קיימין, ר' יוסי אומר ובלבד בסמוך תוך כדי דיבור, וס"ל לר' יוסי דהיכא דלא מסמיך דברים בתוך כדי דיבור לדברי חברו, לא ניכרים הדברים שהוא מתפיס בדברי חברו. ולפ"ז במתפיס לכתב המונח כתוב בביתו דלא הוי תוך כדי דיבור לא מהני. ומרן החיד"א בספרו יעיר און (מע' ה אות מד) הביא מהסמ"ג (עשין עד), שהרמב"ם גורס בעירובין (מו:), הלכה כרבי יוסי מחביריו. [וכן גירסת ראבי"ה (סוכה ר"ס תריט, ומגילה סי' תקעט), והאו"ז ח"א (סי' תצז), שהלכה כר' יוסי מחביריו דרבי יוסי נימוקו עמו. וכ"כ התוספות (תענית כח סע"א). וכן דעת רבינו חננאל שהלכה כר' יוסי אף מחביריו, וכמ"ש בשמו בחי' הרשב"א (עירובין יד:). ד"ה מ"ט, ומבואר שם שהיא מחלוקת אמוראים. וכ"כ בשם הר"ח הרה"ג המו"ל בספר העתים (עמוד קכב הערה פח). וע"ע בפ"י רבינו חננאל בסוכה (יו:). וכ"כ מהר"ש אלגאזי בספר יבין שמועה (כלל רכט, עמוד נ), דמ"ש

מסר לו סדר הפרשתן בכתב על פתקא אחת, שיאמר הדברים מתוך הכתב, אבל הוא אינו מבין כלל בוריינן של דברים שמוציא מפיו. ודן אם תועיל לו הפרשתו כשהדברים נאמרים בלא דעת. ודמי לשליח צבור שמתפלל החזרה של שמנה עשרה להוציא את מי שאינו בקי, אלא שיש לדחות דשאני התם שהאומרם הוא מבין מה שמוציא מפיו, ומדין ערבות מוציאו ידי חובה, משא"כ בנ"ד. וכמ"ש המג"א (סי' תלד סק"ו), דמ"ש הרמ"א שאם אומר ביטול החמץ בלשון הקודש יצא, היינו דוקא כשיודע ומבין ענין הביטול שהוא מפקיר חמצו, אבל אותם שאינם מבינים כלל וסוברים שאומרים איזו תחנה, פשיטא שלא יצאו, דבעינן שיהיו פיו ולבו שוים. ע"ש. ולפ"ז גם בנ"ד שהוא עצמו קורא מפי הכתב ואינו מבין מה שאומר, ולא ידע מה הוא, מאין הרגלים לומר שתועיל הפרשתו. ולכן צריך לקרוא למי שבקי ויודע בטיב דיני הפרשת תרו"מ, או שימסרו לו בכתב בלשון לעז שיבינו הלועזים בלעז, ויבינו במקרא. עכת"ד. וע"ע בשו"ת מנחת שלמה ח"א (סי' סב אות י'). ודו"ק.

יותר ממה שהוא אומר, וגם הרי אינו מחשב באיזה צד הוא קובע מקום, וקביעות מקום מעכב בעיקר ההפרשה, הילכך יש לחשוש שאין זו הפרשה כלל, ואינה מפקעת איסור טבל. עכת"ד. נומ"ש החזון איש שם עוד ראה ממ"ש הרמ"א בהל' קידושין (סי' לח ס"ג), שאם אמר כתנאי בני גד ובני ראובן מהני, לכאורה יש לדחות לפי מה שכתב הרב יש"א ברכה (דף קעח ע"ב), שדעת רבותינו הראשונים, הרי"ף ורשב"ם והרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן ועוד ראשונים, היא דבעינן תנאי כפול בעניני קידושין וגירושין, אינו אלא לכתחלה לחומרא בעלמא ולרווחא דמילתא, משום חומרא דעירות. ע"ש. לפ"ז אין ללמוד מדברי הרמ"א לנ"ד].

ובספר אור לציון כתובות (ח"א סי' נט אות ג), הביא בשם הגאון ר' ישראל מינצברג, שהיה גם הוא אומר שלשון זה שיהיה כמו הנוסח שיש ברשותו, אינו מועיל כלל. ע"ש. והכי נקטי' לחומרא מטעם הגאונים הנ"ל.

ואנכי הרואה בשו"ת מהר"י אלגאזי (בקונטרס הספקות סי' יב עמוד קא) שכתב, אודות עם הארץ שאינו יודע בטיב הפרשת תרו"מ, ות"ח אחד

בענין - חומר איסור מאכלות אסורות

לפיכך פירטו הכתוב. והביאור בזה, כי הרי התורה ניתנה לעם ישראל לפני אלפי שנים, כאשר רוב היישוב בעולם היה נעלם גדול, ועדיין לא נתגלו יבשות גדולות. יבשת אמריקה ויבשת אוסטרליה, וכן לא נתגלו מאות איים הפזורים בעולם הגדול. ובאמת שבאחרונה נתגלו על ידי יורדי ימים מאות יצורים ובעלי חיים, שמקודם לא ידעו על קיומם כלל. וכאן באה התורה וכותבת פירוט, לומר לך שבכל הייבום אין רק את אלה המפורטים כאן, שיש בהם את סימני הכשרות, ואין עוד שום בעל חי נוסף בכל העולם כולו שיש בו הסימנים האלה. וג' סוגים יש בהם רק סימן אחד בלבד, וסוג אחד יש לו סימן של מפריס פרסה בלבד, ואין שום דבר אחר בכל העולם כולו שיש בו סימנים כאלו. ואם המצא ימצא מין שמפריס פרסה ולא מעלה גרה, וברור שאינו חזיר, מותר לאוכלו ללא כל חשש, כי אין מציאות כזו בעולם כולו.

ואם התורה מעידה על כך הרי כך חייב להיות. ומכאן, שהתורה

נאמר בתורה (בפרשת שמיני): זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ, כל מפרסת פרסה ושוסעת שסע פרסות, מעלת גרה בבהמה אותה תאכלו. אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה, את הגמל כי מעלה גרה הוא, ופרסה אינו מפריס, טמא הוא לכם, ואת השפן וגו', ואת הארנבת וגו', ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא, ושוסע שסע פרסה, והוא גרה לא יגר, טמא הוא לכם. ע"כ.

ולכאורה אחרי שהתורה כתבה כלל, שאין חיה מותרת אלא אם כן מפרסת פרסה ושוסעת שסע ומעלת גרה, למה הוצרך הכתוב לפרט את שמות הטמאים, הגמל, השפן, הארנבת והחזיר.

והנה בגמרא במסכת חולין (ס): הקשו, וכי משה רבינו קניגי היה או בליסטרי היה. ועונה הגמרא, מכאן לאומר אין תורה מן השמים. ועוד אמרו בגמרא שם (ט). אמר רבי ישמעאל, ואת הגמל כי מעלה גרה הוא, שליט בעולמו יודע שאין לך מעלה גרה אלא הגמל,

יש לו סנפיר, ואפשר לאכול את הדג בלי שום פקפוק. ומכאן לתורה מן השמים.

ובתורת כהנים (פרשת קדושים) אמרו, רבן שמעון בן גמליאל

אומר, אל יאמר אדם אי אפשי לאכול בשר בחלב, אי אפשי ללבוש שעטנז, אי אפשי לבוא על הערוה, אלא אפשי ואפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי. ע"כ. [נראה בזה בפרק ו' משמונה פרקים להרמב"ם].

נמצא שאיסור אכילת מאכלות אסורות הוא גזרת מלך, וכמו שכתב האברבנאל (סוף פר' שמיני) וז"ל: איסור המאכלים שאסרה התורה, כבר חשבו רבים מהמפרשים שהוא מפני בריאות הגוף ורפואתו. וחלילה לי מלהאמין בו, לפי שאם הדבר כן היה ספר תורת האלוקים במדרגת ספר קטן מספרי הרפואה. וגם עינינו רואות כי האומות האוכלות בשר חזיר, השקץ והעכבר, ושאר בעלי חיים טמאים, כולן הם חזקים ובריאים. אולם התורה האלוקית לא באה לרפא את הגוף ולדאוג לבריאותו, אלא לדאוג לבריאות הנפש, ולרפא תחלואיה. ולכן אסרה התורה את המאכלים,

מן השמים, כי אם התורה נכתבה ח"ו בידי אדם, האם לא היה לו לחשוש שמא במרוצת הדורות הדבר יופרך על ידי חוקרים דגולים. ובאמת שבספר כרם פתחיה כותב, שהאנגלים שלחו חוקר מפורסם למצוא חיה חמישית, בנוסף לארבעת חיות שכתובים בתורה עם סימן אחד, והוא לא מצא בעולם כולו. וזו אחת ההוכחות הגדולות שהתורה מן השמים.

ובמשנה נדה (נא). שנינו, כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, ויש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת. ובגמרא שם אמרו, כל שיש לו קשקשת דג טהור הוא, יש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת דג טמא. מכדי אנן אקשקשת סמכינן, סנפיר דכתב רחמנא למה לי וכו'. אמר רבי אבהו יגדיל תורה ויאדיר. ע"ש והיינו שנדע אמיתות התורה שבעל פה, שהרי מאז כתיבת התלמוד ועד היום נתגלו מאות אלפי סוגים של דגים שונים ומשונים, ועם כל זה לא מצאנו עד היום דג שיש לו קשקשים ואין לו סנפיר. וכלל הוא שאם יש קשקשים בודאי יש לו סנפיר. ולכן אם רואים קשקשים אף אם לא מצאנו את הסנפיר, בודאי

לפי שהם מתעבים ומשקצים את הנפש הטהורה.

ורבינו יצחק עראמה בספרו עקדת יצחק כתב: כשם שהכפרי אוכל מאכלים גסים והוא בריא, ואילו בן העיר לא הורגל במאכלים אלה, ומזיקים לו, כך ישראל לפי זוך נפשותינו שהן נאצלות מתחת כסא הכבוד, לא נוכל לסבול את הטומאות, ומזיקות לנו. לא כן הגויים, בשבילים הכל טוב, כי נפשם מגושמת, ולא איכפת להם מטומאות. וכעין מה שביארו על מאמרם ז"ל (שבת קח.) יד לעין תקצץ, ואמרו עוד שם (קט.) יד מסמא, יד מחרשת וכו'. והנה ענינו הרואות באנשים שאינם שומרי תורה ומצוות, ואינם מקפידים כלל ליטול ידיהם שחרית, ולא ראינו שינזקו, ועל כרחך כמו שנתבאר.

ואמנם המהר"ם בן חביב בתוספת יום הכפורים (יומא עז.) כתב, דרוח רעה זו נתבטלה בזמן הזה, ולכן בזמן הזה לא ראינו ולא שמענו מעולם כי מי שנגע בעיניו קודם נטילת ידיים שחרית נסתמאו עיניו וכו'. ע"ש. וכן כתבו האליה רבה (סימן א' סק"ד) ובמחצית השקל (ריש סימן ד') בשם הדמשק אליעזר,

והובאו דבריהם בשו"ת יביע אומר חלק ה' (חלק אורח חיים סוף סימן א'). ע"ש.

וכיוצא בזה כתב החפץ חיים (על התורה סוף פרשת שמיני) למה הדבר דומה, לסוחר שהיתה לו חנות של בשמים, שירד מנכסיו ונאלץ לפתוח חנות לממכר עורות המעלים ריח רע. בתחלה קצה נפשו של האיש מצחנת העורות שבחנותו, אולם כאשר התרגל במסחרו וישב שם יום ולילה, לא חש עוד בסרחון העורות, ונדמה היה לו כי הוא בעל חנות לעורות מבטן ולידה. כן הוא הענין עם מי שאינו נזהר מלאכול מאכלות אסורות, שמתרגל הוא בכך עד שלבו ונפשו מטמטמים והולכים, וכבר אינו מרגיש בסרחון הנבלות וטרפות הבאים לפיו, וקשה לו אחר כך לפרוש מהם. ע"כ.

ואמנם אף שיש לראות באיסור אכילת מאכלות אסורות גזירת מלך, ואלוקים יבין דרכה והוא ידע את טעמי האסור והמותר, מכל מקום יש לציין מה שכתב בחוברת איתנים (אדר תש"מ) שאחר מחקרים שנערכו גילו, כי החזיר מכיל לפחות ארבעה מרכיבים העלולים להגביר את סכנת הסרטן,

שהדם יוצא לאויר העולם, מתנפלים עליו חיידקים, והדם מזיק. ומכאן שהתורה מן השמים, כי דברים שנכתבו לפני למעלה מג' אלפי שנה, זמן מתן תורתנו, שלא היו יודעים בכלל מתורת החיידקים, תואמים לחלוטין למחקרים הנו'.

ועוד נאמר בתורה (ויקרא יא מג): אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השרץ, ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם. ופירש רש"י, שהרי כתיב נפשותיכם, ואין שיקוץ נפש במגע. וכן אל תטמאו בהם, אל תטמאו באכילתם, ונטמתם בהם אם אתם מטמאין בהם בארץ, אף אני מטמא אתכם בעולם הבא, וכישיבה של מעלה. ע"כ.

ובגמרא (יומא לט.) אמרו, תנא דבי רבי ישמעאל, עבירה מטממת לכו של אדם, שנאמר ונטמתם בהם, אל תיקרי ונטמאתם בהם אלא ונטמטם בהם. תנו רבנן, ולא תטמאו בהם ונטמאתם בהם, אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה מלמטה, מטמאין אותו מלמעלה בעולם הזה, מטמאין אותו לעולם הבא. תנו רבנן, והתקדשתם והייתם קדושים, אדם מקדש עצמו מעט, מקדשין אותו הרבה וכו'.

שהחזיר שומני מאד, ומכיל חנקן, והחום של בישולו מגביר את ייצור החומרים הגורמים לאותה מחלה. מחקרים שונים גילו כי הארנבת והשפן גורמים למחלה קשה, הנקראת טולרמיה. ואף בנגיעה בעלמא יכולים להידבק במחלה זו. והכלבים והחתולים מלאים חיידקים הגורמים למחלת דלגדריס. והדגים הטמאים גילו החוקרים שנמצא בהם רעל הגורם למחלות במערכת העיכול. והשרצים והעכבר גורמים למחלת המגפה השחורה. והתוכי ידביק באדם מחלה שיש בה סימנים של דלקת ריאות וטיפוס גם יחד. והבשר והחלב מפריע לעיכול, כי החלב מתחבר לחומצת הקיבה, ומפריע לעיכול הבשר שעמו. ועוד כי כשהאדם אוכל בשר, הקיבה צריכה להפריש הרבה חומצה כדי לעכל את הבשר, אך החלב והחמאה ממעיטים את הפרשת החומצה, וממילא נגרם לאדם מחלות. והריאה מנוגעת בדבר המטריפים, ונמצא בה חיידק השחפת, המדבקת גם לאדם. ובדיקת הריאה מונעת חיידקים אלה.

גם הדם הרי הוא חיות כל בעל חי, ולכן קילקולו מהיר, וברגע

מן הפתאים, על כן לא נתגלה טעמן, להועיל לנו מן המכשול הזה.

וכתב בספר החינוך (מצוה עג) משרשי מצוה זו, לפי

שהגוף הוא כלי לנפש, ובו תעשה פעולתה, וזולתו לא תושלם מלאכתה לעולם, על כן באה בצלו לטובתה, ולא לרעתה באמת, כי האל לא ירע, רק ייטיב לכל נמצא, כי הגוף בין ידיה כמו הצבת ביד הנפח, אשר עמו יוציא כלי למעשהו. ובאמת כי בהיות הגוף שום הפסד מאיזה ענין שיהיה, תתבטל פעולת השכל כפי אותו הפסד, ועל כן הרחיקתנו תורתנו השלימה מכל דבר הגורם בו הפסד. ועל דרך זה לפי הפשט נאמר, שבא

האיסור בתורה בכל מאכלות אסורות. ואם יש מהן שאין נודע לנו ולא לחכמי הרפואה נזקן, אל תתמה עליהן, כי הרופא הנאמן שהזהירנו בהן חכם יותר ממך ומהם, וכמה נסכל ונבהל מי שחשב שאין לו בדברים נזק או תועלת אלא במה שהשיג הוא. ויש לך לדעת כי לתועלתינו לא נתגלה סיבתן ונזקן, פן יקומו אנשים מחזיקים עצמם כחכמים גדולים, ויתחכמו לומר נזק פלוני שאמרה התורה שיש בדבר פלוני, איננו כי אם במקום פלוני שטבעו כן, או באיש פלוני שטבעו כך וכך. ופן יתפתה לדבריהם אחד

וכתב בספר החינוך (מצוה עג) משרשי מצוה זו, לפי שהגוף הוא כלי לנפש, ובו תעשה פעולתה, וזולתו לא תושלם מלאכתה לעולם, על כן באה בצלו לטובתה, ולא לרעתה באמת, כי האל לא ירע, רק ייטיב לכל נמצא, כי הגוף בין ידיה כמו הצבת ביד הנפח, אשר עמו יוציא כלי למעשהו. ובאמת כי בהיות הגוף שום הפסד מאיזה ענין שיהיה, תתבטל פעולת השכל כפי אותו הפסד, ועל כן הרחיקתנו תורתנו השלימה מכל דבר הגורם בו הפסד. ועל דרך זה לפי הפשט נאמר, שבא האיסור בתורה בכל מאכלות אסורות. ואם יש מהן שאין נודע לנו ולא לחכמי הרפואה נזקן, אל תתמה עליהן, כי הרופא הנאמן שהזהירנו בהן חכם יותר ממך ומהם, וכמה נסכל ונבהל מי שחשב שאין לו בדברים נזק או תועלת אלא במה שהשיג הוא. ויש לך לדעת כי לתועלתינו לא נתגלה סיבתן ונזקן, פן יקומו אנשים מחזיקים עצמם כחכמים גדולים, ויתחכמו לומר נזק פלוני שאמרה התורה שיש בדבר פלוני, איננו כי אם במקום פלוני שטבעו כן, או באיש פלוני שטבעו כך וכך. ופן יתפתה לדבריהם אחד

חייב כלייה מביט הקב"ה בשקצים ורמשים, ואומר, מה אלו לחנם בראתי, כך הדור לחנם יהיו בעולמי. ונמצא שהתועלת בהם שעל ידם נפטר האדם מן הכלייה. ואמנם אם אדם אוכל אותם אזי אינם לחנם, וממילא לא ייפטר על ידם מן הכליה.

וכתב רבינו בחיי, דמלת ונטמתם במ חסירה א', שהוא לשון מטמא, שהלב מטמאם באכילת דברים אסורים. וכתב המלכ"מ (שם אות קסו), שהמאכלות האסורות הם פוסלים את הגוף, ומשקצים ומטמאים את הנפש. וכן הוא באור החיים (פרשת שמיני אות י') על מה שאמרו בחולין (ה'): אין הקב"ה מביא תקלה וכו', וכל שכן על ידי צדיקים עצמן. וכתבו התוס' (שם ובגיטין ז.) שדוקא בענין איסור אכילה גנאי הוא לצדיקים שיבוא לתוך גופן דבר איסור, ואפילו בשוגג. וזהו שרמז כאן באומרו ושקץ יהיו לכם, לרבות שוגג. דאף שלא תתכוונו לאוכלם, אף על פי כן ישקצו את הנפש, כי הם ישקצוהו ויסבבוהו להרים [לשון רימה ותולעה]. תולעים במותו, והוא אומר שקץ יהיו לכם, פירוש לעצמיכם, יעשה

פלוני שאמרה התורה שיש בדבר פלוני, איננו כי אם במקום פלוני שטבעו כן, או באיש פלוני שטבעו כך וכך. ופן יתפתה לדבריהם אחד מן הפתאים, על כן לא נתגלה טעמן, להועיל לנו מן המכשול הזה.

ואיתא בילקוט ראובני על הפסוק ולא תיטמאו בהם ונטמתם

בם, ונטמתם חסר א' שכל האוכל שקצים ורמשים חסר דעת. ופירש מרן החיד"א בפני דוד, על פי מדרש שוחר טוב, מאי טעמא ברא הקב"ה שקצים ורמשים, אמר ליה לצורך נבראו, שבשעה שהבריות חוטאים הוא מביט בהם ואומר, ומה אלו שאין בהם צורך אני מקיימם, אלו שיש בהם צורך על אחת כמה וכמה. נמצא שהאוכלם גורם לבטל לימוד זכות זו, שהרי לצורך נבראו. ולכן הוא חסר דעת, וכל מי שאין בו דעת אסור לרחם עליו.

וכיוצא בזה פירש באבני שוהם מה שאמרו במדרש, שכל האוכל שקצים ורמשים סופו שדעתו מטורפת עליו, ופירש על פי המדרש הנ"ל, שכל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לתועלת, ואף שקצים ורמשים לא נבראו אלא לתועלת, כי כשהדור

לרמוז לנו עד כמה יש לזהר במאכלים הבאים לתוך גופו של אדם, שאם אנו מזלזלים בכשרות המאכלים, שהננו אוכלים ומתגאלים במאכלות אסורות, עלולים אנו לגרום לכך שהולדות הנולדים לנו יהיו חלילה פגומים בגוף ובנפש. ע"ש.

ונאמר עוד בתורה (ויקרא כ כג כו) אני ה' אלוקיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים, והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה, ובין העוף הטמא לטהור, ולא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמוש האדמה, אשר הבדלתי לכם לטמא, והייתם לי, כי אני ה'. וכתב בספר החינוך (מצוה קנט) שאין ספק לכל מי שיש לו מח בקדקדו, כי השי"ת שהוא אב החכמה ואב כל הטובות, לא יצוה דבר אל בריותיו רק לתועלתם ולטובתם, ולהרחיק כל נזק מעליהם, ועל כן באשר נשיג בחכמתינו מן המצוות לדעת התועלת המגיעה לנו בהן, נשמח בו, וכאשר אין אנו משיגים מהם בחכמתינו התועלת שלנו בהן, יש לנו לחשוב על כל פנים כי ביתרון החכמה אשר להשי"ת על כל בריה, ידע התועלת אשר לנו

אתכם שקץ. ע"כ. וכתב עוד (ארות מג) שבא הכתוב להודיע שהאוכל מהשרצים תעשה נפשו שרץ, והוא אמרו אל תשקצו את נפשותיכם, פירושו אל תעשו את נפשותיכם שקץ, ובמה, בכל השרץ השרוף על הארץ, כשתאכלו מהם. ואמרו בגמרא (פסחים מט:) על עמי הארץ, שהם שרץ ובנותיהם שקץ וכו', וכל דבריהם ברוח הקודש נאמרו, ואמרו ולא תטמאו בהם, שיכוין לומר שצריכים לזהר לבל יכנסו לפיהם אפילו בהיסח הדעת, כי ההפרש שבין השוגג למזיד במציאות, כי התיעוב יעשה מעשהו בנפש האדם, אפילו בהיסח הדעת, אלא שישתנה הפגם במעשה מזיד תעשה נפשו שקץ, ובשוגג תטמא נפשו ותטמטם. והוא אמרו ולא תטמאו ונטמתם במ. וצריך האדם לזהר בתוספת זהירות וזריזות, בכל דבר אשר יכנס בגדר ספק שיקוץ.

וכיוצא בזה כתב גם הרמב"ן (על התורה פרשת ראה פרק י"ד פסוק ג). וכן בפרשת שמיני, דמה שפרשת שמיני מסתיימת בדיני בהמות טמאות שקצים ורמשים, ופרשת תזריע מתחילה בדיני טומאת אשה היולדת זכר או נקבה, היינו כדי

באותה מצוה, ועל כן צונו עליה. ואמרו בסנהדרין (כא): דמה שלא נודע לנו טעמי המצוות, כדי שלא יהיה לנו כשלון בזה, שהרי שלשה מהן נתגלה טעמן ונכשל בהן גדול העולם וכו'. ועתה אין לנו קושיא ולא שאלה בכל איסור המאכלות, והרחקת הטומאה, כי ידענו באמת שהכל לטוב וכו', וכעין מה שאמרו ביומא (לט): ונטמתם במ כתיב, שמעיינות השכל שהוא הנפש הקיימת, מתקלקלים קצת בענין הטומאה וכו'. ע"כ.

ואמרו במדרש (ויקרא יג ג) אמר רבי ברכיה בשם רבי יצחק, עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות סעודה לצדיקים, וכל מי שלא אכל נבלות בעולם הזה, זוכה לראותו לעולם הבא. וזהו שנאמר, וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה, ואכול לא תאכלוהו, בשביל שתאכלו ממנה לעתיד לבוא. לפיכך משה מזהיר לישראל ואומר להם, זאת החיה אשר תאכלו. ואמרו עוד שם, כמין גולגולת של אש הראה לו הקדוש ברוך הוא למשה, מתחת כסא הכבוד, ואמר לו, אם ניקב קרום של מוח אפילו כל שהוא. ורבנן אמרי זאת החיה

אשר תאכלו, החיה יכולה לחיות מטריפתה, ושאינה חיה מטריפתה לא תאכלו. אמר ריש לקיש, אס זכיתם תאכלו, ואם לאו תאוכלו למלכות.

וכיוצא בזה אמרו בגמרא (ריש עבודה זרה) יכריז הקדוש ברוך הוא כל מי שלא אכל שקצים ורמשים יבוא ויטול שכרו, ולכאורה מי שאכל שקצים ורמשים אבל קיים מצוות אחרות למה יקופח ולא יקבל שכר על מצוות אחרות שקיים, ופירש הרב עיר דוד משם בנו, כי הנה בגמרא אמרו, לעתיד לבוא יבוא הקדוש ברוך הוא ליתן שכר לצדיקים, ויבוא השטן ויקטרג ויאמר, רבונו של עולם די להם שבראתם, ישיבו הקב"ה בהמה וחיה ועוף יוכיחו. אמר השטן, שמא חיה ועוף לאכילה נבראו, השיבו הקב"ה, שקצים ורמשים יוכיחו. נמצא שעל ידי שאדם נמנע מלאכול שקצים ורמשים, זוכה שהקב"ה נותן לו שכרו. אבל מי שאכל שקצים ורמשים אינו מקבל שכר על המצוות, אחר שהשטן מקטרג שפיר, ואומר די להם שבראתם, ואינו יכול לומר שקצים ורמשים יוכיחו.

הבא, וראו שעונש האנשים האלה שלא שמרו פיהם, ואכלו מאכלות אסורות, יהיה גדול מן התולעת שאכלו, שכן תולעתם לא תמות, שלא בדקו בתולעים המצויים בירקות, ובשאר הדברים. ואמרו יותר גדולה תהיה הרימה שנאכל בקבר. לכן אף תולעתן לא תמות שם, אלא תלך ותגדל ותכביד עונשו בקבר, ואחר כך יירש גיהנם, שהאש שלו לא תכבה.

והנה יש לחקור, בפירות וירקות שאנו מתירים את אכילתן על פי כללי ההוראה, וכגון על פי האי כללא דכל דפריש מרובא פריש, או חד בתרי בטיל, או ספק ספיקא, וכל כיו"ב, אם האוכל מהם עדיין יש לו לחוש ולהחמיר על עצמו, שמא יש בתערובת זו איסור, ואיכא למיחש בזה משום אכילת דבר הגורם לטמטום הלב, וכמו שאמרו בגמרא יומא (לט.) תנא דבי רבי ישמעאל, עבירה מטמטמת לבו של אדם, שנאמר ולא תטמאו בהם ונטמתם בם, אל תיקרי ונטמתם אלא ונטמתם בם. ופירש רש"י, אוטמת וסותמת מכל חכמה. ע"ש. או דילמא שכל זה הוא כשאוכל באיסור, אבל כל שעושה על פי

והרב מעם לועז (ויקרא קיב) פירש, לפי שטומאת השקצים ורמשים ושאר מאכלות אסורות הם טומאה קשה מאד, שמכלה את הנפש ועוקרת אותה מצרור החיים, ושוב אין לה תקוה לחיי העולם הבא, כי הנפש מתה. אבל זה ששמר פיו ממאכלות אסורות ולא טימא בהם את נפשו, אפילו אם יש לו שאר עבירות, אינו מאבד שכו המצוות בשביל כך, אלא לאחר שמקבל עונשו על עוונותיו, הוא זוכה לשכרו בעולם הבא על המצוות שעשה. וזה מה שאמר שלמה המלך ע"ה (קהלת פרק ו' פסוק ז) כל עמל האדם לפיהו. וגם הנפש לא תמלא, והיינו כמה עמל וטורח יסבול האדם בעולם הבא, והכל נגרם לו בגלל המאכלות האסורות שאכל, ולא שמר את פיו וטימא עצמו במאכלות אסורות, וגם הנפש לא תמלא, שעוונשה ישאר לנצח, ולא תהיה צרורה בצרור החיים. ועליהם הכתוב אומר (סוף ישעיה) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי, כי תולעתם לא תמות, ואשם לא תכבה, והיו דראון לכל בשר, שהקב"ה מוכיח את הבריות ואומר להם, ראו והתבוננו בעולם

נכרית שיש להזהירה בעת שמניקה מבני ישראל שלא תאכל חזיר וכדו'. כי במינקת ישראלית לא שכיח שתאכל חזיר שיהיה צורך להזהירה על כך. ואם המינקת הוצרכה לאכול חזיר מפני פיקוח נפש, בהא לא קמיירי.

אולם מדברי הרמ"א (יורה דעה סימן פא סעיף ז) מבואר, דהגהות אשר"י קאי גם במינקת ישראלית. שכתב: חלב נכרית דינו כחלב ישראלית, ומכל מקום לא יינק התינוק חלב מן הנכרית אם אפשר שיינק מישראלית, כי חלב הנכרית מטמטם את הלב ומוליד לו טבע רע. "וכן לא תאכל מינקת ישראלית דברים האסורים", וכן התינוק עצמו, כי כל זה מזיק לו בזקנותו. ע"כ. וכן הוא בתוס' יום טוב (פרק ב' דעבודה זרה משנה א'). [ועיין בגמרא כתובות ט. את הגמל כי מעלה גרה הוא, הוא טמא ואין חלב מהלכי שתיים טמא. ומכאן למדו היתר חלב אשה, אף שכל היוצא מן הטמא טמא].

והנה מה שכתב הרמ"א דמינקת ישראלית לא תאכל דברים האסורים, בפשטות היינו אפי' בהיתר במקום חולי, באופן שעל פי ההלכה מותר, דאטו ברשיעי

ההלכה, אין בזה חשש משום טמטום הלב. וכן יש לדייק מלשון הגמרא, "עבירה" מטמטמת לבו של אדם, ומשמע דוקא עבירה, אבל אם אוכל בהיתר כגון מפני פיקוח נפש, אין אכילה זו מטמטמת. ואין לומר דרבי ישמעאל מיירי בעבר עבירה כגון חילול שבת וכיו"ב, אבל לא קמיירי באכילת איסור, דהא מהפסוק שהביא מבואר דאיירי גם בענין איסורי אכילה. [שהרי נאמר בפסוק, אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ וכו' ולא תטמאו בהם וגו']. ושמא יש להבחין בין תערוכת של איסור שנתבטלה ברוב, לבין דבר של איסור הנאכל כמות שהוא מפני פיקוח נפש וכדומה. וראה להלן.

והנה הרא"ש (בפרק ב' דעבודה זרה סימן י) כתב בשם הירושלמי, דעובדת כוכבים מניקה בת ישראל, שנאמר והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך. וכתב בהגהות אשר"י שם, להזהיר את המינקת שלא תאכל נבילות וחזיר, וכל שכן שאין להאכילן דברים טמאים, וראיה מאחר שאמו אכלה מין עבודת כוכבים וזה גרם לו לעת זקנותו שיצא לתרבות רעה. [מא"ז]. ע"כ. ובפשטות קאי על מינקת

והדברים מבוארים להדיא בחידושי הריטב"א עבודה זרה (כו.), ושם הקשה, דממתני' מוכח שחלב נכרית מותר כל היכא דליכא סכנה, [והיינו לכתחלה, וכ"ש היכא דאיכא סכנה], ובפרק חרש (קיד.) אמרו, תינוק יונק מן הנכרית ומן הבהמה טמאה, ואוקימנא בשעת הדחק ומשום דתינוק מסוכן הוא אצל חלב. ומוכח דדוקא אם יש סכנה לתינוק מותר. הא ליכא סכנה אסור. והנכון הוא, דחלב נכרית מותר מן התורה, מדשרי רחמנא חלב מהלכי שתיים, דמאי שנא, ומיהו חכמים אסרוהו כל היכא דאפשר בחלב בת ישראל, מפני שהנכרים אוכלים שקצים ורמשים וחלב שלהן מוליד בהם אכזריות ומדות רעות. וכן מוכח בבראשית רבה (שמות פרשה א' ל), דאמרינן האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות, וכי אסור היה למשה לינק מהנכריות, והלא שנינו נכרית לא תניק את ישראל וכו'. הא במקום סכנה מותר. אלא לפי שהחזירוהו על המצריות ולא רצה לינק, אמר הקב"ה, פה שעתיד לדבר עמי ינק חלב מן הנכרית, הדא הוא דכתיב מי יורה דעה וכו'. וכן

עסקינן. ועם כל זה כתב שלא תאכל דברים האסורים. והיינו מפני שמוליד טבע רע בתינוק. ולפי זה הוא הדין בכל מאכל איסור דאף שאוכלים אותו בהיתר, טמטום מיהא איכא. ועיין בש"ך (שם ס"ק כו) שכתב: כלומר, אף על פי דקטן האוכל דברים האסורים מדרבנן אין אביו מצווה להפרישו, וכמו שנתבאר באורח חיים (סימן שמג) היינו מדינא, אבל מכל מקום יפרישו מפני שמזיק לו בזקנותו, שמתמטם את הלב וגורם לו טבע רע. ע"ש. וכן כתב הט"ז שם (ס"ק יב), וז"ל: נראה לי לפרש דזה מיירי אפילו אם יש לפעמים היתר לאשה לאכול דבר איסור מפני פיקוח נפש, מכל מקום לא תניק את התינוק. ע"כ. גם הפרי חדש (אות כו) כתב, דאף קטן האוכל נבילות אין בית דין מצווין להפרישו, מכל מקום יש להפרישו, דמוליד לו טבע רע בזקנותו. ועל כן שומר נפשו לא יתן בנו למינקת עובדת כוכבים אם לא שאי אפשר דהוה סכנה, אז שרי, ולא בענין אחר. והובא בפמ"ג (מש"ז ס"ק יב). וכן כתבו עוד אחרונים שם, הובאו בכף החיים (אות טו).

כתב עוד הריטב"א ביבמות (קיד).
ע"ש.

ומבואר מכל זה שהולדת טבע רע הוא גם היכא שהדבר נעשה בהיתר. שהרי הנכרית אוכלת דברי איסור בהיתר גמור, ואף על פי כן מכח אכילת האיסור כתב הריטב"א שלא תניק תינוק ישראל, ועל כרחך דגם כשנעשה בהיתר מוליד טבע רע. וממילא גם האוכל מאכל של איסור בהיתר, וכגון מפני פיקוח נפש, גורם לטמטום הלב. ויתרה מזאת, הא התינוק גופיה בודאי יונק בהיתר גמור, ולא באיסור, כי אינו בכלל איסורי תורה.

ולכאורה מה שחלב נכרית מוליד טבע רע, אינו בשל האיסור, אלא מפני שלנכרים יש טבע רע, והיונק מן הנכרית יושפע מאותם טבעים רעים, ולפי זה מינקת ישראלית האוכלת איסור על פי היתר לא דמיא למינקת נכרית, דאחר שנקבעה ההלכה להיתר, יש לומר דתו ליכא טמטום הלב. אך עיין בריטב"א (סוף פרק חרש, ופרק אין מעמידין) שכתב דטעמא הוא מפני שהנכרים אוכלים שקצים ורמשים וחלב שלהן מוליד בהם אכזריות ומדות רעות. ומשמע שהכל תלוי

באכילת איסור. שוב ראיתי שציינו לחידושי הרשב"א בסוף פרק חרש שכתב, דישאל הם ביישנין ורחמנים, וכשיונק מן העכו"ם מוליד לו אכזריות ועזות כמותן. והביאו הר"ן בפרק אין מעמידין. וראה בברכי יוסף (סימן פא אות ד'), ובזבחי צדק (אות נא).

גם בתורה תמימה (ויקרא פרק יא, ס"ק קצו) דקדק בזה, שזה דוקא במינקת כותית [דאיירי בה הסוגיא שם], אבל במינקת ישראלית האוכלת דבר איסור בהיתר, משמע שאין בזה משום טמטום הלב. והביא דברי הרמ"א שיש להעדיף מינקת ישראלית, מפני שטבען של ישראל נוח יותר, דרגילים במצות, והם רחמנים וביישנים בטבע (עיין יבמות עט). והיונקין מהם מגדלין טבע כיוצא בהם. והלשון אפילו ישראלית אינו מבואר כלל, והרגישו בזה הש"ך והט"ז, וכתבו דהכוונה אפילו כשהיא חולה וצריכה לאכול דברים האסורים. אבל האמת הוא דקצת טעות סופר יש בדברי הרמ"א, כי ממקום שהעתיק הרמ"א את דבריו מבואר להדיא דצ"ל אפילו כותית, והיינו דבמקום שהתינוק יונק מן הכותית יזהרו

שלא תאכל אז דברים טמאים. וכן משמע בתורת חטאת (כלל סה). ע"ש.

והנה בגמרא חולין (קטז). אמרו, דבמקומו של רבי יוסי הגלילי היו אוכלים בשר עוף בחלב. ואף דיחיד ורבים הלכה כרבים, מכל מקום גדול כח המרא דאתרא ולכן נהגו כיחיד נגד הרבים במקומו של היחיד. ונראה דבכהאי גוונא גם הטבע הרע התבטל לגמרי, כי אין אחר ההלכה ולא כלום. דאף שדעת הרבים עדיין קיימת, עם כל זה במקומו של רבי יוסי הגלילי לא חשו אף לטמטום הלב, שלדעתם דבר זה אינו בכלל איסור כלל. וכיון שנהגו כן על פי ההלכה מדין מרא דאתרא, לדידהו ליכא בזה חששא דטמטום הלב. ולא דמי לאיסור הנאכל בהיתר פני פיקוח נפש דגורם לטמטום, דסוף סוף הוא דבר איסור, מה שאין כן הכא. ודו"ק.

אלא דאי משום הא לא איריא, דהא גם לרבנן האוסרים אינו אלא איסור דרבנן, דאינו אלא איסור גברא, ואף אי נימא דהוי איסור חפצא, מכל מקום הרי רבי יוסי פליג ארבנן וסבירא ליה דלא גזרינן בזה. ואם כן איסור ליתא כלל

לדעתו, ומשום הכי ודאי שלא שייך בזה ונטמטם. ודו"ק.

ועיין בפרי חדש (שם) שכתב, דמה שכתב הרמ"א וכן התינוק עצמו, אע"פ שקטן האוכל נבלות אין מצווים להפרישו, היינו מעיקר הדין, אבל מכל מקום יפרישוהו מפני שמזיק לו בזקנותו, שגורם לו טבע רע, וסופו לצאת לתרבות רעה. ולפי שבזמנינו זה לא נזהרים מענינים אלו, רוב הבנים יוצאים לתרבות רעה, ורובם הם עזי פנים שבדור, ואין יראת ה' נוגעת בלבם, ואף אם יוכיחום על פניהם לאו בר קבולי מוסר נינהו. וכדאמרינן ביומא (פב): באותה מעוברת שהריחה ביום הכפורים, ואלחישו לה ולא אלחישא, נפק מינה שבתאי אוצר פירי, קראו עליה זורו רשעים מרחם. ומי לנו גדול בתורה מאלישע אחר שלא בא לידי אותו מעשה אלא מפני שאמו כשהיתה מעוברת ממנו עברה על בתי עכו"ם והריחה מאותו המין. והיה אותו הריח מפעפע בגופה כארסו של נחש, כמבואר בירושלמי חגיגה. ולכן בזקנותו יצא לתרבות רעה. ולפיכך צריך ליהדר הרבה בדבר. ע"ש.

ואף שיש המקילין רק עד חצי אהוז בלבד, שאז בטל באחד ממאתים, אף על פי כן הסומך להקל כפי המבואר לעיל ביותר מזה, אין לו לחוש מצד זה שאוכל דבר שיש בו טמטום הלב, אחר שעושה כן על פי ההלכה, והתורה לא אסרה בכהאי גוונא, דהפה שאסר ערלה, הוא הפה שהתיר לילך אחר הרוב. ולא דמי לחלב של נכרית, דאף שהתינוק יונק בהיתר, מכל מקום טבע רע נכנס בו. שהוא היתר בגברא ולא בחפצא. ודו"ק.

ומכאן יש לתמוה על מה שכתב הרב ר' חיים רבי, בהקדמה לספר וינטלם וינשאם, דאמאי חלב נכרית מטמטם את הלב ומוליך טבע רע, ומי גרע מהאוכל דבר איסור מחמת הסכנה שמברך עליו בתחלה וסוף כמבואר בשלחן ערוך (אורח חיים סימן קצו), וכתב במשנה ברורה שם דאף עושה מצוה באכילתו. ע"כ. אך יש לומר בפשיטות דשאני ברכה שהיא על עצם ההנאה שנהנה באותו רגע, ואף שהדבר יגרום אחר כך לטמטום הלב, מכל מקום שייך בו ברכה, דסוף סוף באותו רגע נהנה. ובלאו הכי כבר כתבנו בילקוט יוסף על הלכות ברכות

אלא שיש אחרונים שביארו דברי הגהות אשר"י הנ"ל, דהיינו כגון שהמינקת חשודה לאכול דברים האסורים, שלא יניחו לה להניק התינוק, אלא יזהירנה שלא תאכל דברים האסורים, כגון שיפחידוה שאם תאכל דברים האסורים לא יפרעו לה שכר מינקת, או ישכור אחרת, וכיו"ב. וכן פירש באורח מישור (סק"ב). ע"ש. וראה מה שהארכנו בזה בס"ד בילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' (עמוד קמז). ע"ש.

ואמנם כל הנ"ל הוא במאכל האסור בגופו שהותר לצורך רפואה ופיקוח נפש, אבל באיסור שנתערב בהיתר, או בדין כל דפריש מרובא פריש, נראה דאחר שאנו פוסקים שהאיסור בטל בששים ומותר באכילה, וכן לאחר שאנו פוסקים שדבר זה פירש מהרוב שהוא היתר, תו ליכא למיחש לטמטום הלב כלל. ועדיף ממאכל איסור שהותר מפני פיקוח נפש. ולפי זה בנידון דידן שפירות ערלה מעורבים בשוק, וכל הקונה מהשוק אנו תולין לומר שקנה מהפירות של הרוב, שאינן ערלה, ממילא גם לענין טמטום הלב אין לנו לחוש.

(עמוד תלו) שאין לברך על אכילת איסור, אף שאוכל בהיתר מפני פיקוח נפש, משום ספק ברכות להקל. ע"ש. שוב ראיתי שגם הוא כתב בהמשך דבריו שאין לחולה האוכל דבר איסור לברך על האכילה, ושכן כתב בספר ברכת ה'. [וכן הוא בילקוט יוסף הנ"ל, שיצא לאור לפני עשרות שנים]. וע"ש שהביא מחכ"א שתירץ על פי דברי חז"ל (יבמות מה.) על רב שלא הסכים להשיא את בתו לבחור שיש מחלוקת בכשרותו, אף אם הוא יהיה חשוב כיהושע בן נון, כי שורש רע לא יכזב. ע"כ. והעיר על זה, דמדוע מן השמים עושים כך שהרי ההלכה קובעת את המציאות. ויש להוסיף שגם לדברי הש"ס ביבמות שם שהחמירו בזה לעצמם, עם כל זה יתכן שכל זה לפני השלחן ערוך, שבזמנם כל חכם היה מורה לעצמו מה לעשות, כמו שאמרו (שבת קל.) במקומו של רבי אליעזר היו כורתין וכו', וכן בחולין (קטז.) ובמקומו של רבי יוסי הגלילי היו אוכלין וכו', וכן אמרו (חולין קי.) מאתריה דרב אנא. וכן בברכות (מד:) רב פפא אפילו על מים בירך בורא נפשות, ורבי יצחק על ירקות, ורבי

יצחק בר אבדימי רק על בשר. אבל בזמן הזה לאחר שזכינו לשלחן ערוך והכל ערוך לפנינו, יתכן שגם הטבע הרע התבטל לגמרי, כי אין אחר ההלכה ולא כלום. וכן מצינו ביבמות (עז.) שחששו לעמונית ומואבית, ולא כולם ידעו את פסק ההלכה של דוד המלך ושמואל הרמתי. ובשו"ת יביע אומר חלק ז' (חלק יורה דעה סימן ז') התיר קפה המיוצר בחוץ לארץ שיש בו חומר איסור מטעם שבטל בששים ומותר לכתחלה. וכן בחלק ח' (חלק יורה דעה סימן יא) התיר ג'לאטין באכילה. וכי האוכלם הרי זה יוליד לו טבע רע ח"ו, ואם כן מאי שנא מנידון דידן שלא ינק התינוק מנכרית וכו'. וע"ש מה שכתב בזה.

שוב ראיתי בשו"ת רב פעלים חלק ד' (סוד ישרים סימן ר'), שנשאל, במי ששתה משקה והיה בו נמלה או יתוש באופן שלא היה גרמא לזה מעצמו, אלא קרה לו הדבר הזה באונס גמור באופן שאין להאשימו ולומר היה לו להשמר ולא נשמר, וכן שוחט מוסמך וירא שמים ששגה לשחוט בסכין פגומה בשוגג ולא הרגיש, ואכלו הבשר אנשים כשרים, או שוחט שנבדק והופקד

והנה כל דברי הרב הם לענין טומאה שיש במאכלי איסור, [נעין רוח רעה השורה על אוכלים שהיו תחת המטה], ולא כתב להדיא לענין מאכל איסור ה"מטמטם את הלב". ויש לעיין אם מטמטם הלב [שהוא המביא לעבירה גורת עבירה, ונעשה לבו סתום וחתום מדברי קדושה], וענין טומאת הנפש שכתב, אם היינו הך, או שהם ב' ענינים נפרדים. ולפי סברתו שאין המאכל בעצמותו מטמא את נפש האדם, אלא דבר רוחני וכו', לכאורה הוא הדין לענין טמטום הלב, וממילא כל שמותר לאכול דברים אלו, אין בזה משום טמטום הלב, דאחר שהותר שוב אין זה כבר איסור. וגם מהפסוק שהביא ונטמאתם במ משמע דאיירי לענין טמטום הלב, וכמו שדרשו בגמרא על פסוק זה. אך אי נימא הכי [דטמטום הלב וענין הטומאה היינו הך] אם כן היאך לא הזכיר מדברי הגהות אשר"י והרמ"א הנ"ל, ומדברי שאר האחרונים הנ"ל. ואדרבה מדברי הפוסקים הנ"ל מבואר להדיא היפך חידושו של הרב פעלים, שהרי איירו בתינוק שבדאי הוא אנוס כשנתנו לו

על ידי חכמים, ואחר כך נתברר שהיה רשע בסתר, והאכיל נבלות וטריפות לעם ישראל, איך דינם של אלו שאכלו לפי תומם ולא הרגישו בזה, אם נטמאה נפשם ושייך בהם ולא תטמאו בהם ונטמאתם במ וכו'. והשיב, בריה טמאה וכן בשר נבילה וטריפה, אין גופם מטמא נפש האדם, ואף על גב דכתיב בהו ונטמאתם במ, אין הכוונה לומר שגופן מטמא נפש האדם, אלא כל דבר אסור וטמא שורה עליו כח רוחני של טומאה, וכשהאדם אוכל אותו שורה אותה הטומאה על האדם ונכנסת בו ומטמאו. אמנם אם הוא אנוס גמור שאינו יודע כלל מן האיסור, וגם אין לו לתלות בו גרמא שהוא גרם לעצמו שיכשל בשגגה, אז אם אכל אותו דבר אסור והטמא לא ישרה על האדם אותו כח הטומאה של אותו דבר, ואין רשות לכח הטומאה להכנס בו, ולא להיות נוגע בו. וכיוצא בזה נאמר על יעל שאמר הקב"ה שמי מעיד עליה שלא נגע בה אותו רשע, והדבר מופלא שהלא שבע בעילות בעל, אלא מאחר שהיה באונס גמור לא נגע בה כח הקליפה והרעה שלו, ולא שרתה הקליפה עליה. ע"ש.

שנתגייר, דמאי אית להו למיעבד, כיון שלא היה להם ידיעה מעולם וכו'. ואף על דאנוס רחמנא פטריה, היינו כגון מיתה או מלקות וממון, אבל קרבן אפשר דחייב דכפרה מיהא בעי, כדאשכחן לקושטא דמילתא דרבנן מחייבי ליה בקרבן אף על גב דאנוס הוא, והיינו מהאי טעמא גופא וכו'. ע"כ. ומבואר, דגם באנוס יש על פעולתו שם של מעשה איסור וצריך כפרה. ובשו"ת חלקת יואב חלק א' (קונטרס עניני אנוס סוף סימן א'), ובחלק ב' (סימן צד), העיר על זה, וזה פלא, דשלא בשעת וסתה מבואר בשבועות (יח.) דפטור מטעם אנוס. וע"ש עוד.

אולם בשו"ת פנים מאירות חלק ב' (סימן מא) וחלק ג' (סימן יט) כתב לדון, במי שאכל עוף ואחר כך מצא בו אחד מ"ח טריפות אם צריך כפרה או לא. וכתב שם, דאין צריך כפרה על מה שאכל, דהוי כאנוס גמור. והביא ראיה לזה מהתוס' בביצה (כה. ד"ה אורח ארעא). ע"ש. והובא בפתחי תשובה (יורה דעה סי' רט).

וכיוצא בזה דן בכלי חמדה (סוף פרשת כי תצא, ד"ה עוד העיר הרב, דף רלג) במה שיש לחקור אי

לאכול חלב שנוצר מדברים אסורים. ואפ"ה נולד בו טבע רע. וצ"ע.

ומי שאכל אנוס גמור מאכל איסור אם שייך בו טמטום הלב, ראיתי שהביאו בשם הרמ"ע מפאנו בכנפי יונה חלק ב' (סימן קיא) דגם בכהאי גוונא פוגם בנפשו. וכן כתב השל"ה הקדוש (יומא הלכות תשובה ד"ה וכתב אבא מורי, דף סז ע"א) וז"ל: וכתב אבא מורי זלה"ה בספר ברית אברהם וז"ל: ולעת ערב קודם בין השמשות יטבול את עצמו במים לשם תשובה, ובא השמש וטהר. ונראה לי סעד לטבילה זו ממה שאמרו רז"ל בתלמוד ירושלמי, מעשה בריבה אחת שנשבת לבין הגויים, וכשפדאוה הטבילה על מה שהאכילה איסורים, הא קמן דאפילו מי שנאנס לעשות איסור צריך טבילה, קל וחומר מי שעשה איסור ברצון. ע"כ. ומבואר, דסבר דאפילו מי שנאנס לעשות איסור הדבר פוגם בנפשו. ולכן הצריך טבילה. כן מבואר בחידושי הפני יהושע (שבת סח: ד"ה אבל תינוק) דתינוק שנשבה לבין הגויים אנוס הוא ולא שייך למיקרייה חוטא, דאנוס רחמנא פטריה וכו'. ואין לך אנוס גדול מתינוק שנשבה וגר

הנפש, וזהו הענין שאפילו שוגג צריך כפרה, כי העבירה אש היא עד אבדון תאכל, וכאילו אכל סם המות, וחסד ה' הוא שעל ידי הקרבן נמחקה העבירה. ומצינו בפוסקים שאף באונס העבירה מטמטמת לבו, [וזה דלא כסברת הרב פעלים הנ"ל]. אלא אם כן היה מחוייב לעשות כן מצד פיקוח נפש שאז זכות המצוה תגן עליו שלא יזיק לו. כי כך ברא הקב"ה בטבע שהעבירה היא אש שורפת כמו נחש ועקרב, וכמו שכתב בחיי עולם חלק ב' (פרק ח') שחילול שבת הוא כמו מחלת סרטן, ואם אחד יודע שאם יעשה דבר פלוני או יאכל מאכל פלוני יש חשש שיקבל מחלת הסרטן, בודאי יברח מזה בכל כוחו, ויתירא מאד שמא יכשל. ואם ח"ו נכשל בודאי פחדו ויראתו גדול מאד. וזהו ענין יראת חטא, שזה מראה שיש לו אמונה חושית ומרגיש שהעבירה היא אש שורפת. ע"כ.

ויש לדון אם דין זה דהאוכל איסור מטמטם את הלב, שייך גם באיסורי דרבנן, או רק באיסורי אכילה דאורייתא. ולכאורה הדבר תלוי במה שיש לחקור, אם איסורי דרבנן הוו איסור חפצא או איסור

אונס הוי בגדר פטור, דיש לומר דזה תליא בפלוגתת רש"י ור"ת, בערל שמתו אחיו מחמת מילה אם מותר לאכול בתרומה וקדשים, דרש"י ז"ל סבירא ליה דאסור לאכול בתרומה וקדשים, והיינו משום דסבירא ליה דאונס אינו פטור. אמנם ר"ת סבירא ליה דאונס הוי פטור, ואם כן אינו ערל ומותר לאכול בתרומה וקדשים. וחזר ודחה זה דנראה דגם רש"י מודה דפטור גמור הוא כיון שהוא מצד פיקוח נפש דוחי בהם, והוי בגדר פטור ואף על פי כן אסור לאכול בתרומה וקדשים. אך לא ביאר הטעם לדעת רש"י כיון דבאמת הוי פטור גמור אמאי יהיה דינו כערל. וע"ש מה שפירש בזה.

וראה עוד בענין זה [אם האוכל איסור באונס גמור שייך בו טמטום הלב], במהרי"ט אלגאזי (פרק ה') מהלכות בכורות אות סה), ובשו"ת אמרי דוד (סוף סימן קמג), ובשו"ת וידבר יוסף (סימן יב אות ג'), ע"ש.

ועיין להר"ח קנייבסקי בארחות יושר (עמוד מו) שכתב, שהעבירות שהקב"ה הזהיר עליהם, ברא בטבען שהן כמו סם המות לגוף ולנפש, והם משחיתים והורסים ושורפין את הגוף ואת

לצורך התינוק, אף על פי שהגיע לחינוך מאכילים אותו איסורי דרבנן אפילו בידים. [אלא שהרשב"א כתב בתשובה, שכתב כן להלכה אבל לא למעשה]. אך לדעת הרמב"ם (סוף הלכות מאכלות אסורות) כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ולכן גם איסור דרבנן עשו אותו חכמים כאיסור חפצא, ואסור לתת לקטן בידים גם איסור דרבנן. ומרן בשלחן ערוך (או"ח סי' שמג) פסק כדעת הרמב"ם, שגם איסור דרבנן אסור לתת לקטן בידים. אלמא דסבירא ליה דגם איסור דרבנן הוי כאיסור חפצא.

ואמנם גם לגבי איסורי תורה מצינו מחלוקת בראשונים אי חשיבי כאיסורי חפצא או כאיסורי גברא. שדעת הר"ן (נדריים יח.) דמצוות עשה הווי מצוה על הגברא, ולא תעשה הווי איסור בחפצא, שכתב וז"ל: דמצוה ושבועה שתיהן איסור גברא הן, וחייל עלייהו איסור חפצא דנדריים לבטלן בשב ואל תעשה. ולכן כי אמר קונם מיתוסף ביה איסור חפצא וכו'. ע"כ. והיוצא מדבריו דמצוות עשה הווי מצוה בגברא, ולא תעשה מצוה בחפצא. אולם הריטב"א (ריש פרק ב' דנדריים) כתב, שהתורה אמרה (במדבר ל) כי

גברא. ועיין להרמב"ן בספר תורת האדם (שער הגמול) שכתב, דהרי מי שאוכל חלב בשוגג נקרא חוטא, שכך קראתו התורה בכל מקום. ומהו חטאו שלא נזהר בעצמו ולא היה חרד אל דברי המקום ברוך הוא שלא יאכל ולא יעשה דבר עד שיבדוק יפה יפה וכו'. ועוד שכל דבר האסור מלכלך את הנפש ומטמא אותה, דכתיב ונטמאתם בם, לפיכך נקרא שוגג חוטא. [עיין יומא לט.]. ע"ש. ומבואר, דדבר האסור מן התורה אם אכלו אף בשוגג צריך כפרה מפני שמטמא את הלב. ויש לומר דכל זה דוקא באיסור תורה, מה שאין כן באיסור דרבנן שאין גורם לטמטום הלב. ועיין בשו"ת יביע אומר חלק א' (חלק יורה דעה סימן ד' אות ד') שביאר, דמה שנחלקו הרמב"ם עם הרשב"א והר"ן, אם מותר לתת לקטן איסור דרבנן בידים או לא, דמחלוקת זו תלויה במה שיש לחקור אם איסור דרבנן הוי איסור חפצא או איסור גברא. שלדעת הרשב"א והר"ן (ריש פרק יום הכפורים) דוקא איסור דאורייתא האיסור הוא בחפצא, אבל איסור דרבנן אינו אלא איסור על האדם, ואינו איסור בחפצא. ולכן כל שהוא

אכלם בשוגג צריך כפרה ותשובה להגן מן היסורין, ולא חשיבא הנאה. אבל באיסור דרבנן אין צריך כפרה, והרי הוא כאוכל כשרה, וכאילו לא עבר על האיסור. ואין צריך שום תשובה להגן עליו מיסורין. ע"ש.

ולחאמור היינו טעמא נמי משום דאיסור דאורייתא הוי איסור חפצא, משום הכי גם האוכלו בשוגג צריך כפרה, אין אכילתו חשובה אכילה. אבל איסור דרבנן הוי איסור גברא, וכל שאכלו בשוגג לא קעביד איסורא ומשום הכי הוי כאוכל כשרה. וכן הסביר בספר משך חכמה (פרשת שופטים) על הפסוק לא תסור מן הדבר, דבמאכלות האסורות מן התורה הם איסור חפצא, וזה גורם מחלה לנפש כשאוכל איסור, ולכן אף אם אכל בשוגג ולא היה מרד באכילה, מכל מקום האכילה השפיעה עליו וגרמה לו מחלה נפש. אבל מאכל האסור רק מדרבנן רק איסור בחפצא שגורם מחלה לנפש, רק המרד הוא המזיק, ובשוגג שלא מרד לא צריך שום כפרה, ולכן אין המוכר מחזיר לו דמים מה שאכל. וכן כתב בשו"ת חתם סופר (חושן משפט סימן קפ). ע"ש.

ידור נדר, עד שידור בדבר הנדור שהוא איסור חפצא וכו', וטעמא דמילתא משום דחזיר ונבלה אין גופם אסור איסור חפצא, אלא כי האדם אסור לאכלן. ואם כן קונם דהווי איסור חפצא היכי שייך לומר שיהיה שייך לומר שיהיה אסור בנבילה, שהרי נבילה אין איסור בגופה יותר מהיתר דעלמא, והוי כאומר ככר זה אסור כבשר חולין. ע"ש. ומבואר דאף איסור תורה כחזיר ונבילה אינם אלא איסור גברא. נולפי דברי הריטב"א נמצא שגם באיסורי גברא נאמר שמטמטם את הלב. ואם כן כבר אין הכרח שבאיסורי דרבנן לא אמרינן ונטמטם בם, משום דהווי איסורי גברא].

והנה מרן בחושן משפט (סימן רלד סעיף ב') פסק, דאם מכר לחבירו בשר בהמה ונודע שהיתה טריפה, מה שאכלו אכלו ויחזיר להם את הדמים. אבל המוכר לחבירו דברים שאיסורם מדברי סופרים אם אכלם אין המוכר מחזיר לו כלום. וכתב הסמ"ע שם, שבאיסור דרבנן לא קנסוהו, וגם אין אדם מצטער באכילת איסור דרבנן בשוגג. והסביר בנתיבות המשפט שם, משום דבאיסורי תורה אפילו

ועיין בספר ארזא דבי רב (גיטין ז.) שהעיר על מה שהקשו בגמ' שם, מהך דר"י בר אבא דאישתלי וטעים קודם הבללה, דלכאורה אין איסורו אלא מדרבנן, ואם כן לפי מה שכתב הנתיבות (סימן רלד סק"ג) דאיסור דרבנן בשוגג אינו צריך לכפרה כלל, דלא נחשב לחטא, ולכאורה הוא טעמו משום דאיסור דרבנן אין כאן חפצא דאיסורא אלא מה דעבר על לא תסור, וכמו שכתב הרמב"ם, ואם כן בשוגג אין כאן עבירה, הנה לפי זה אין מקום להקשות, מהא דאין הקב"ה מביא תקלה על ידם, כיון שאין כאן תקלה כלל. ע"ש. ואולי כוונתו שם רק לענין עונש וכפרה נחשב כאילו לא עבר כלל בדרבנן בשוגג. ונפקא מינה שם לענין דמיקרי נהנה לשלם כל מה שנהנה, אבל מכל מקום תקלה מיקרי, על כל פנים לפי שיטת הרמב"ם לכאורה אין זה איסור במידי דאכילה, כיון שאין איסורו אלא משום לא תסור. ע"ש.

ובמה שכתב בנתיבות הנ"ל דבאיסורי דרבנן אין צריך כפרה, עיין בשדי חמד (מערכת א' סימן קח) שהביא כמה אחרונים שכתבו כן, ובהם בשו"ת תורת חסד

מלובלין (סימן לא) דאיסור תורה הוי איסור חפצא, ואיסור דרבנן הוי איסור דרבנן. וכן כתב בדרך המלך (הלכות ברכות פרק א' הלכה יט), ובשו"ת מנחת אלעזר חלק א' (סימן ה-ו). ע"ש. אך מדברי הרב קרית ספר משמע שלא כדברי הנתיבות, שכתב בפרק א' מהלכות ממרים וז"ל: אבל מי שעבר על דבר שהוא מדרבנן להנאתו או לתועלתו או לתיאבון, בין בשוגג בין במזיד הרי הוא עובר על דברי חכמים והוא פורץ גדר ישכנו נחש. הרי משמע דגם בשוגג בדרבנן זה עבירה. וכן משמע ברמ"א (אורח חיים סימן שלד סעיף כו) דעבר וחילילי שבת צריך להתענות ארבעים יום. ובמגן אברהם שם (ס"ק לג) כתב, דהדין כן אפילו בעירווי תחומין. ובשער הציון שם כתב בשם ספר כלכלת שבת דאפילו עבר בשוגג על איסור דרבנן הדין כן. ועיין עוד באתון דאורייתא (כלל י') ובאור שמח (הלכות גירושין פרק א' הלכה יז) ובשו"ת באר יצחק (אבן העזר סימן ג' ענף א'). ע"ש.

ובענין מה שהזכיר שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים, הנה בגמ' גיטין (ז.) אמרו, השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה

על ידיהם צדיקים עצמם לא כל שכן. ובתוס' שם (ד"ה השתא) כתבו, אומר ר"ת דלא פריך אלא גבי מידי דאכילה דגנאי הוא לצדיק שאוכל דבר איסור, ולהכי לא פריך גבי ר' ישמעאל שקרא והטה (שבת יב:), ורבי יהודה בן טבאי שהרג עד זומם. ובגמ' ראש השנה (כא.) בסים תבשילא דבבלאי בצומא רבא דמערבא, אין דבר מגונה כל כך, דאכילה של היתר בשעת האיסור. ע"כ. והנה הטעם דגנאי הוא לצדיק שיאכל דבר איסור, הוא משום שהמאכל נהיה דם ונמצא שאם אכל דבר איסור אז האיסור הזה נכנס בדמו וזה גנאי לצדיק.

וכבר כתבנו בהלכות חדש (הלכות התלויות בארץ כרך ג', הערה ו') ששאלו להגאון רבי עקיבא איגר, דאיך רבי ישמעאל קרא והטה ובא חטא על ידו, והרי כתב האר"י ז"ל דמי שאינו נכשל במשהו חמץ בפסח, מובטח לו שלא יחטא כל השנה, וכיון שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים במידי דאכילה, א"כ בודאי שהצדיק לא נכשל במשהו חמץ בפסח, וא"כ איך יכול להיות שיכשל בהטיית הנר. ויש שכתבו ליישב, שהרי חמץ שנתערב ברוב

מותר באכילה מן התורה, דמין במינו בטל ברוב. ומה שאסרו חמץ בפסח במשהו כתב הרמב"ם שהוא משום דהוי דבר שיש לו מתירין. ודין זה הוא מטעמא דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר [לדעת רש"י בפ"ק דביצה]. ואם כן זה הוי רק איסור גברא ולא איסור חפצא, דתערובת חמץ לא הוי איסור כמו נבילה וטריפה, אלא חכמים אמרו שימתין מלאוכלם עד אחר הפסח, דזה הוי כמו איסורא אחרנא, ובה לא אמרינן אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים.

והנה יש לחקור בתערובת של יבש ביבש מין במינו, באופן שנחתך ואין התערובת ניכרת, דחד בתרי בטיל, ולדעת מרן השלחן ערוך (יורה דעה סימן קט) מותר לאדם אחד לאכול את שלשתן. ולכאורה הרי בהכרח שיש כאן חתיכה דאיסורא, והיאך הקב"ה מביא תקלה על צדיקים. ויתכן, דלצדיקים לא יגיע מקרה כזה של תערובת חד בתרי. אי נמי דאחר שהתירה התורה מדין רוב, שוב ליכא כאן איסור, והאיסור נהפך להיתר.

ומפורסמת החקירה בכל ביטול אם הפשט הוא דהאיסור

נהפך להיתר, או דגזה"כ דאיסור שנתערב ברוב מותר באכילה, אבל האיסור עדיין קיים.

ושמא בזה נחלקו מרן והרמ"א הנ"ל בסימן קט, אם מותר לאדם אחד לאכול שלשתן או לא. ועיין להגר"ש שקופ בשערי יושר (שער ג' פרק ד') שכתב, שדין אזלינן בתר רובא, ודין ביטול ברוב הם שני דינים נפרדים, דביטול האיסור נהפך להיות היתר וכמי שאינו, שנתערב הכל ברוב גדול של היתר, אבל בכל דפריש מרובא פריש הוא היתר הנהגה, ולא היתר במציאות. ואם יתודע אחר כך שאכל איסור חייב כפרה כמו בספק טומאה ברשות הרבים. נורחוק לומר שהדין דכל דפריש מרובא פריש הוא מטעם שהאיסור נהפך במציאות להיתר, דבשלמא בתערובות דאיכא רוב היתר במציאות, אמרה תורה שהרוב יהפך לשנות את האיסור להיתר, אבל בבשר הנמצא בין חנויות דליכא תערובות חתיכות, דהחתיכות שנשארו בחנויות לא נתערבו, וליכא בזה רוב חתיכות, והרוב והמיעוט בזה הוא רק על הוראת הדין על הבשר הנמצא, דרוב חנויות מוריין להיתר על ידי אפשרות הפרישה מכל אחד מהט' חנויות הכשרות, והחנות המוכרת בשר

נבילה מורה לאיסור, ואם נאמר בזה דין ביטול ברוב הוא רק על הוראת הדין שנולד על ידי הספק, אבל דין הנבילה בעצמותה ליכא רוב כשרות שיהפכו אותו מאיסור להיתר, וממילא אי אפשר ללמוד דין ביטול ברוב בתערובות להתיר חתיכה שאסורה בודאי מהכתוב אחרי רבים להטות של דיינים. ע"ש.]

ובעיקר החקירה הנ"ל ראה עוד בשדי חמד חלק א' (דף לג ע"ב, מערכת האל"ף אות רמב, רמג. ודף קלה ע"ד, מערכת האל"ף כללים אות צג). ובקובץ שיעורים (פסחים סימן קפב, ובחולין מג.). ובקובץ חזון עובדיה חלק א' (עמוד לח). ע"ש.

וניהדר אנפין לנידון דידן, דלכאורה גם אם האיסור לא נהפך להיות היתר, אלא שמותר לאוכלו, עדיין לא קשה היאך הצדיק יאכל ד"ז, כי הקב"ה אינו מביא תקלה לצדיקים בדבר שהוא תקלה, אבל ד"ז שהותר ודאי אינו בגדר תקלה.

ולכאורה יש להקשות לפי מה שביאר בשו"ת יביע אומר הנ"ל בדעת מרן, דהמוכר בשר ונמצא טריפה דרבנן אין צריך כפרה, משום דאיסורי דרבנן הוו איסור גברא ולא איסור חפצא,

ושעברו על החרם. ותלה זאת בחקירה, אם העובר על איסורי דרבנן בשוגג, אי חשיב כעבירה, דדבר האסור מדברי סופרים, אינו איסור בעצם, רק מלא תסור מן הדבר אשר יגידו לך וגו', וכן מקרא דשאל אביך ויגדך וגו', וכיון שלא היה מזיד אישתכח דמאי דעבר אינו מפני שלא שמע לדברי הזקנים ותקנתם, רק מסיבה שלא ידע, ותו ליכא עבירה כלל. וסעד לזה ממה ששנינו בבכורות (לז). ופסקה רבינו בפרק טז מהלכות מכירה, דאם מכר דברים האסורים באכילה מד"ת וכו', ואם אכל דברים האסורים מדברי סופרים, אין מחזיר לו הדמים. ופירש הש"ך (ביורה דעה סימן רלד) דאף מה שהיה פחות מצד האיסור למכור בשוק, אינו מחזיר לו. וטעמא על כרחך כיון דאכיל בשוגג איסור דברי סופרים לא הוי תו איסורא כלל, והוי כמאן דאכיל היתרא לגמרי, ולכן שוה הדמים מה שנתן עבורו כאילו הוא היתרא. וכן מצאתי להנתיבות שם. אמנם לפי זה יהיה מותר ליתן לחבירו דברי סופרים בשוגג, ולא יעבור על לאו דלפני עור, ישתקע הדבר ההוא ולא יאמר, ועיין בחולין (קיא:.) חס ליה

וגברא היה אנוס, ולפי סברא זו יהיה מותר ליתן לקטן בישולי גויים, דאיסורי דרבנן הוו איסור גברא, ועל גברא בר חיובא אסרו, ולא על קטן. ומצינו שמרן עצמו באורח חיים (סימן שמג) פסק, דאסור ליתן לקטן בידיים אפילו איסור דרבנן, אלמא דגם איסורי דרבנן חשיבי כאיסורי חפצא. וי"ל.

וכיוצא בזה יש לדון במי ששלח לחבירו משלוח מנות בפורים דבר האסור מדרבנן, וחבירו לא ידע מהאיסור ואכל, האם קיים השולח מצות משלוח מנות או לא. ולכאורה לדברי הנתיבות הנ"ל דבאיסור דרבנן אין צריך כפרה בשוגג, וכאילו אכל כשר, יצא ידי חובת משלוח מנות, דסוף סוף נהנה, ואינו צריך כפרה. אולם באור שמח (פרק ב' מהלכות גירושין הלכה יז) כתב לחלוק על דברי הנתיבות הנז'. ולדבריו גם איסור דרבנן צריך כפרה, ממילא גם לענין משלוח מנות יש לדון ולומר שלא יצא ידי חובה, דאין כאן הנאה, אחר שצריך כפרה. וע"ש באור שמח שדן בעדים שחתמו על גט שניתן בעל כרוחה של האשה, ועברו על חרם דרבינו גרשון, אם נפסלו לעדות בגלל

שבאיסורי דאורייתא מה שחייבה התורה קרבן על שוגג, זה אינו על מה שלא שמע להשי"ת, אלא מפני שציווי השי"ת לא נתקיים על ידו. ולכן מצינו חילוקים ודינים בהבאת קרבן, וגם דצריך שיהיה שוגג מתחלתו ועד סופו. מה שאין כן באיסורי דרבנן כל עיקר האיסור הוא משום שיש כאן מרידה, ובשוגג לא שייך מרידה.

ועיין בשו"ת כתב סופר (חאו"ח סי' כב) שכתב, שאם אכל איסור דרבנן בשוגג לא יברך ברכה אחרונה, שאין זה מברך אלא מנאץ. ע"ש. ומשמע דסבירא ליה כדברי האור שמח הנ"ל, ומשום הכי לא מחשיב לההיא הנאה.

ועיין בשו"ת יביע אומר ח"א (חיו"ד סי' יד) שהביא להקת פוסקים שחולקים על הנהיבות הנ"ל, ולכן דעת מרן אאמו"ר [בכת"י] שהשולח משלוח מנות לחבירו איסור דרבנן, ואכלו, צריך לחזור ולשלוח מנות אחרות כשרות.

וניהדר לנידון דידן, דאי נימא דאיסורי דרבנן לא הוו איסור חפצא, אלא איסור גברא, שייך שפיר למימר דליכא בהו טמטום הלב. אבל איסורי דאורייתא

לזרעיה דאבא בר אבא דליספי לי מידי דלא ס"ל. אך יש לחלק דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. אבל אינו מחזור וכו'. ע"ש.

ובספר סוכת דוד (יבמות ז:) כתב לחדש, שגם איסורי דרבנן הוו מעשה איסור ועבירה בעצם. וגם בדברי הנהיבות [הנ"ל] אפשר שאין כוונתו שאין זה מעשה מצוה כלל וכו', וכיון דמברכינן על מצות דרבנן על כרחנו שמצוות דרבנן הם מעשה מצוה בעצם, שזהו בעצם רצונו יתב', ונתן לחכמים כח לחייב אותנו בזה, ולכן גם איסורי דרבנן הם מעשה איסור ועבירה בעצם וכו', והנהיבות כתב רק דלענין כפרה דלא בעינן בשוגג, משום שכל החיוב לשמור המצוות שלהן או האיסורין שלהן זהו רק ממצות לא תסור, דרק על ידי לא תסור אנו מתחייבים לשמור מה שתיקנו, וכיון שאינו עובר במזיד לא מיקרי זה שעובר על דבריהם, דאין כאן מרי, שאינו מורד בהם, ולכן לא בעינן כפרה. ע"כ.

נמצא שגם אי נימא דאיסורי דרבנן הוו איסור חפצא, אין צריך כפרה אם עבר עליהם בשוגג, שאין כאן מרידה בדברי חכמים. והיינו,

רע. וברכת המזון שהיא מן התורה [כשאכל ושבע], אין הכי נמי חייב לברך, כמבואר בילקוט יוסף שם. וממילא איסור שנתבטל בששים, האוכל את התערובת אין בו משום טמטום הלב, אחר שהותר לגמרי. ובפרט דביטול בששים הוי כמי שאינו, וראה מה שכתבנו בזה באיסור והיתר כרך ג' [נמבוא לבשר בחלב, דין ביטול היתר בהיתר].

ודומה לזה דנו האחרונים במי שאכל עוף ואחר כך מצאו בו אחד מ"ח טריפות, אם צריך כפרה על מה שאכל אף דהוי אנוס, או לא. ועיי' בתוס' ביצה (כה.) ד"ה אורח, שכתבו, בבהמה שנשחטה והיתה בחזקת היתר, ואחר שאכל נמצא שהיתה טריפה, נענש כשוגג ולא כאנוס, שלא היה לו למהר כל כך. ע"כ. ומשמע דאף בשוגג צריך כפרה. שהרי נענש על זה. ובשו"ת פנים מאירות ח"ב (סי' מא) כתב, דמשמע דלאחר הפשט וניתוח הוי כאנוס, ובאנוס א"צ כפרה. ע"ש. ואמנם לא דמי לנ"ד, דאף אי נימא דאין צריך כפרה, יתכן וטמטום הלב איכא, רק דלא הצריכו כפרה כשהוא עשה באנוס ובשוגג. וגם אי

דהווי איסור חפצא, אף שאוכלם בהיתר מפני פיקוח נפש וכדומה, מכל מקום טמטום הלב איכא, דבחפצא הם אסורים. אך אכתי איכא למימר דכיון שעושה כן על פי התורה, הפה שאסר הוא הפה שהתיר וממילא גם החפצא מותרת ככהאי גוונא. ויש עוד לדון בזה.

ובספר תורה תמימה (ויקרא יא ט"ק קצב) כתב, ולענין איסור דרבנן מחלוקת בין הפוסקים אם מותר לספות בידיים, ובהג"א כתב שאין להאכיל איסורין אף לקטן וכו'. ע"ש. ואינו מובן הקשר בין מחלוקת הפוסקים באיסור דרבנן לקטן, לבין דברי הג"א שאיסור מוליד טבע רע וכו', דשמא דוקא באיסורי דאורייתא דהווי איסור חפצא אמרינן דמוליד טבע רע בילד, מה שאין כן באיסורי דרבנן שאינם איסור חפצא דלא מוליד טבע רע.

ומה שכתבנו בילקוט יוסף על הלכות ברכות (עמוד שפא) שלא לברך על מאכל איסור, גם כשאוכל בהיתר, היינו משום דחיישינן לסברת החולקים לענין ברכה, אבל לא מפני שמוליד טבע

נימא דצריך כפרה, אין זה מוכיח שיש בדבר טמטום הלב, אלא צריך כפרה על שלא נזהר. כמו שביארו לענין חיוב קרבן בשוגג.

וכיוצא בזה אמרו לענין בדיקת חמץ, שאם קיים תקנת חכמים ובדק את החמץ, ואחר כך מצא חמץ בפסח, אם עובר על בל יראה ובל ימצא או לא, ובאור גדול (ריש פרק קמא דפסחים) כתב, דעובר למפרע בבל יראה, בשוגג, והוי ככל מילי דסומכין על החזקה ורוב. ואפילו הכי כל שנשתכח אחר כך מהמיעוט עבר למפרע. ע"כ.

ולכאורה הוא הדין בנידון דידן גבי מאי דאזלינן בתר רוב ושרינן למיכל פירות מהשוק, ולכאורה אכתי איכא חשש לטמטום הלב, שהרי אם ישתכח אחר כך שאלו הפירות היו מהמיעוט שהוא ערלה, יצטרך תשובה וכפרה, וקעבר אאיסורא. וכמו שנאמר כן לגבי חמץ. אך יש לחלק בין הדברים, דשאני תשובה וכפרה, דאין הכי נמי אם ימצא שעבר עבירה בשוגג, יצטרך כפרה ותשובה, אבל לגבי טמטום הלב, כל שאכל על ידי שסמך על האי

כללא דכל דפריש מרובא פריש, אין בזה משום טמטום הלב.

וראה בנידון הנז' נאם צריך כפרה באונסן בספר לקט יושר חלק

ב' (עמוד מט), ובשו"ת שיירי טהרה למהר"ש קלוגר (דף כ'), ובחמדת שלמה (חלק יורה דעה סימן א'), ובשו"ת מחנה חיים (סופר, מהדורא תליתאה סימן מג), ובשו"ת ברית יעקב (אבן העזר סימן צו), ובשו"ת נודע בשערים (מהדורא תנינא דף קח), ובשו"ת זכר יהוסף (סימן לא), ובשו"ת שמן רוקח חלק א' (סימן מב), ובשו"ת חקרי לב (חלק יורה דעה סימן קכ), ובשדי חמד (מערכת ש' כלל נד), ובשו"ת יביע אומר ח"א (חיו"ד סי' ד'), ובילקוט יוסף שבת כרך ג' (סי' שיח עמוד נב). ע"ש.

והנה בשו"ת תעלומות לב (חיו"ד סי' כח) הביא מה שכתב הצמח צדק (סי' סט) במי שאכל דבר שהוא ספק איסור תורה, ואח"כ נתברר שלא היה שם איסור, האם צריך תשובה וכפרה. ע"ש. ובשו"ת יביע אומר ח"ט (סימן פז) העיר על דבריו: הנה במקום אחר כתבתי להעיר שאפשר לתלות דבר זה במחלוקת הראשונים, שאם ספק דאורייתא

דנימא ספק דאו' לחומרא רק מדרבנן, ומאי קושיא מקרא. ולפמש"כ ניחא].

ואגב אורחין ראיתי בשדי חמד (מערכת א' כלל רמג) שחקר, לענין איסור גזל אם נחשב כאכילת היתר בזמן איסור, או לא. ע"ש. ויש שרצו לפשוט ספק זה ממה שאמרו בגיטין (נט:) עני המנקף [חותף] בראש הזית, מה שתחתיו גזל מפני דרכי שלום. רבי יוסי אומר גזל גמור. ובגמרא שם (סא.) תנא, אם ליקט ונתן ביד הרי זה גזל גמור, רב כהנא הוה קאזיל להוצל, חזייה ליה הוא גברא דהוה שדי אופיי, וקא נתן תמרי, אזל קא מנקיט ואכיל, אמר ליה חזי מר דבידאי שדיתינהו, אמר ליה מאתריה דרבי יאשיה אתה קרי עליה וצדיק יסוד עולם. ופרש"י, אם ליקט ונתן, על גבי קרקע ביד הואיל ונטו לידיה גזל גמור הוא. אופיי, מקלות, רבי יאשיה, מן הוצל הוה. מאתריה דרבי יאשיה אתה, לפיכך אתה בקי בדינין לפי שהוא דורש לרבים ומודיען. ע"כ. ואי נימא דגזל הוי כאכילת איסור ממש, תיקשי השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן צדיקים עצמן

לחומרא מן התורה, כדעת הרשב"א והר"ן וסיעתם, צריך כפרה, כיון שנתכוון לעבור על איסור תורה, שגם מספק תורה חייב לפרוש כדין איסור ודאי של תורה, אבל לדעת הרמב"ם והרמב"ן וסיעתם שספק דאו' לחומרא היינו רק מדרבנן, כל שנתברר לבסוף שלא היה שם איסור א"צ כפרה. ולפי זה יש מקום לדחות ראית החקרי לב (חיד"ד סי' קכה) ממה שאמרו ביבמות (לה:) תנא משום רבי אליעזר אמרו יוציא בגט, ופרש"י דקנסינן ליה ליבם שנשאה בספק איסור, אע"פ שילדה ולד שאינו בר קיימא. ע"ש. ולפי האמור לעיל י"ל דר' אליעזר ס"ל ספק דאורייתא לחומרא מן התורה, וכדאיתא בכריתות (יח.) ר' אליעזר אומר כוי חייבים על חלבו אשם תלוי, אלמא דלא בעי חתיכה משתי חתיכות. ואע"פ שהתוס' שם כתבו להגיה דר' אלעזר גרסינן, עיין בערוך לנר שם שכתב, שאין לשבש כל הספרים שכתוב בהם ר' אליעזר. והוכיח שכן הגירסא הנכונה. ע"ש. [ובזה ניחא מה שהקשו חכמים לר' אליעזר בע"ז (כד.) מהפסוק גם אתה תתן בידינו וזבחים ועולות, אלמא דלא חיישינן לספק נרבע, והקשה המשמרות כהונה

לא כל שכך. והיתכן דגברא רבה כרב כהנא יכשל באכילת איסור. ויהי רצון שהשי"ת יוכנו שלא ניכשל במאכלות אסורים, אלא ודאי דגזל הוי כאכילת היתר בזמן איסור. ועיין ברמב"ן על התורה (פרשת חיי שרה) שהביא מחלוקת אמוראים אם אמרינן בגזל אין הקב"ה מביא על הצדיקים או לא. ע"ש.

ויחי רצון שהשי"ת יוכנו שלא ניכשל במאכלות אסורים, ונזכה ל"והתקדשתם והייתם קדושים שאם אנו מתקדשים לבל יכנס לגופינו דבר שיקוץ, אזי הקדוש ברוך הוא מקדש וישמרנו מזה, בבחינת אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה וכו'.

קונטרס

כשרות המטבח המודרני

קצת מהלכות טריפות

א. בדבר האווזים המפוטמים, מעיקר הדין מותר לאכול מהם, כי כיום אופן הלעטת האווזים נעשית באופן שאין חשש לטריפות.

ב. פרות הרועות בשדה ואוכלות מן העשבים אכילה גסה, עד שמתנפחות מאד ומסתכנות מרוב האכילה, ונהוג שרופא בהמות דוקר אותם במחט העשוי לכך, בין הצלעות, סמוך לכרס, באופן שמוציא פרש, ואחר כך חוזרות לבריאותן, וממשיכות לחיות שנים רבות, העיקר לדינא שאין לחוש משום נקיבת הכרס ע"י דקירת המחט, ויש לסמוך להורות להקל בזה כדיעבד, אחר שהייה של י"ב חודש אחר הדקירה, או אחר שתתעבר ותלד, שאז אין הבהמה נחשבת לטריפה. וכן יש להקל לשתות את החלב שלהן ע"י שיבטל את החלב ברוב חלב אחר. ב)

ג. מנהג הספרדים ובני עדות המזרח שלא לאכול בשר מבהמה שיש בה סירכא, ואוכלים רק בחותמת "חלק", וצריך ליזהר מאד בדבר זה, לבל יכשל ח"ו בחשש איסור טריפה, לדעת מרן השלחן ערוך שקיבלנו הוראותיו, ואין להקל באכילת בשר שהוכשר על ידי מיצוץ וקילוף הסירכות [החתום בחותמת כשר בלבד], כמו שיש נוהגים כעת מחמת חסרון ידיעה. וחובה מוטלת על הרבנים ותלמידי החכמים שבדור לעורר את העם בדרשותיהם ולהזהירם לבל יאכלו בשר שאין עליו חותמת גלאט, או חלק, בפרט לנו הספרדים, וידוע שהרבה מאד גם מאחינו האשכנזים נזהרים בזה מאד. ג)

ב) ילקו"י איסור והיתר כרך א' (עמוד ג) ילקו"י איסור והיתר א' (עמוד קיח).

קטו). יבי"א חלק ח' (חיו"ד יבי"א ח"ה (יר"ד סי' ג').

יח"ד ח"ג (סי' נו).

סי' ב' עמוד רנ).

סימו סו - זברים האסורים משום דם

א. נאמר בתורה: "ואיש איש מבית ישראל וגו' אשר יאכל כל דם, ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם, והכרתי אותה מקרב עמה".
ודם שאסרה תורה הוא דם בהמה, חיה ועוף, בין של טהורים בין של טמאים. ודם דגים וחגבים מן התורה מותר, ומדרבנן צריך שיתן בהם קשקשים, לסי' והיכר. א)

ב. דם שנמצא בביצים, אם נמצא בחלמון [הצהוב שבביצה] כל הביצה אסורה, ואם נמצא בחלבון, זורק את הדם ואוכל את השאר. ואם נמצא הדם מעל החלמון, וחושב שיתכן שבא הדם מצד החלבון ונדבק על החלמון, יוכל לנסות בזהירות להסיר את הדם על ידי צמר גפן בנחת, ואם הצליח להסירו ונשאר החלמון שלם, זה סי' שהדם הוא מהחלבון, וזורקו ואוכל את השאר. ויש שנהגו להחמיר בכל אופן ולאסור את כל הביצה, בין שנמצא הדם בחלבון ובין שנמצא בחלמון. וכל זה בביצים המגיעים ממקומות שיש בהם גם תרנגולים זכרים, אבל ביצת ספנא מארעא, שהתחממה התרנגולת מן הקרקע, ואין שם תרנגול זכר בתוך ששים בתים מן המקום שנמצאת התרנגולת, ונמצא דם בביצה, בין בחלמון בין בחלבון, זורק את הדם ואוכל את השאר. וכך ביצים המשווקות כיום על ידי "תנובה" ונמצא דם בביצים בחלמון, וכל שכן בחלבון, יש להתירם ע"י שיזרוק את הדם - משום מראית העין - ואוכל את השאר, שהואיל וביצים אלה באים מן הקיבוצים והמשקים שהתרנגולות שם מסוגרות כלול, ואין שם תרנגול זכר כלל, ואינן ראויות לגדל אפרוח, אין לחוש לדם שבהן משום ריקום אפרוח. ואף אם אפשר שישנם קצת ביצים של זכר מעורבים בביצים המשווקות, רובא

א) ילקו"י איסור והיתר (מהדור' תשמ"ז עמ' א'. מהדור' ב איסור והיתר כרך א' עמוד קעט).

דרובא הם מביצים של ספנא מארעא, וכל דפריש מרובא פריש, והביצה מותרת. ב)

ג. ביצים המשווקות ע"י תנובה, אם נמצא בהם דם ולא זרקו, ושכח וטרף את הביצים עם הדם, מותר לאכלם אף שיש שם תערובת דם. ג)

ד. ביצים (שאינן של תנובה) הטרופות בקערה, ונמצא דם על החלמון של אחד מהביצים, אף אם יזרוק את הדם שעליו כל הביצים אסורות. (כשאינן ששים נגד ביצת האיסור). אבל ביצים שבורות יחד בקערה ועדיין לא טרפם ביחד, ונמצא דם בחלמון של אחד מהם, יקח החלמונים [הצהוב] כל אחד בפני עצמו, וישאיר את החלמון שבו הדם בקערה עם שאר החלבונים שבקערה ויזרקם. ובעת שמוציא מהקערה את החלמונים, אף על פי שעולה עמם מעט מהחלבון, אין לחוש לזה. ד)

ה. אשה שעשתה עיסה שנילושה בביצים, ואחר הלישה נמצאת טיפת דם בקליפה של אחד הביצים, והיו שם כמה ביצים בתערובת, יש להתיר לאכול עיסה זו גם במקומות שיש בלול של התרנגולים גם תרנגול זכר. ויש להקל בזה גם בהפסד מועט. ה)

ו. ביצה שנמצא בה דם, אף שאינה מתנובה, אלא מקיבוצים שיש שם גם תרנגול זכר, מותר למוכרה לגוי, ואין לחוש שיחזור וימכרנה לישראל. [שם]

ב) ילקו"י איסור והיתר כרך א' (עמוד ילקו"י איסור והיתר כרך א' (עמוד קפב).
 ג) יב"א חלק ג' (חיר"ד סי' ב'), וחלק י' (חיר"ד דף שסח טור ב' אות ב). שו"ת יחור"ד ח"ג (סי' נז).
 ג) ילקו"י איסור והיתר כרך א' (עמוד קפב).
 ד) ילקו"י איסור והיתר כרך א' (עמוד קפב).
 ה) ילקו"י איסור והיתר כרך א' (עמוד קפז).

ז. ביצה בת יומא, שנמצא בה דם על החלמון, אף על פי שאין לחוש שהדם הוא ריקום אפרוח, מכל מקום לא פלוג רבנן, והביצה כולה אסורה.^(ז)

ח. ביצה בת יומא, שנמצא בה דם בחלמון, ונתערבה עם ביצים הרבה, ויש הפסד מרובה או שעת הדחק בדבר, אפשר להתירם.^(ח)

ט. ביצה הנמצאת במעי התרנגולת לאחר שחיטה, ונמצא בה קורט דם, יש להתיר הביצה (אך יזרוק הדם שעליה), אפילו במשק שהתרנגולות מעורבות עם תרנגולים זכרים.^(ט)

י. מותר לגמוע ביצה כשהיא בקליפתה, בין חיה בין שלוקה, ואין צורך לבדוק שמא יש בה דם, כי רוב הביצים אין בהם דם. וכן היה נוהג האר"י ז"ל. ומטעם זה נהגו לקנות מן הגוים פת הבאה בכסנין שנילושה עם ביצים, ולא חששו שמא יש בביצים דם, מפני שהולכים אחר רוב ביצים שאין בהם דם.^(י)

יא. ומיהו כשמטגנים ביצה במחבת נהגו לבדוק את הביצה אם יש בה קורט דם או לא.

(ז) הליכו"ע חלק ו' (עמוד ט).

(ח) ערוה"ש (אות טז).

(ט) ילקו"י איסור והיתר כרך א' (עמוד קפח). יבי"א חלק ג' (חיו"ד

עמוד קצא. יבי"א ח"ה חיו"ד סי' ו' אות

סי' ב' אות ג-ז) (ומכיון שאילו היו קובעים סעודה

ה'. בא"ח. הליכו"ע ח"ו עמוד יז)

יב. מי שגמע ביצה חיה ונישאר ממנה קצת, ונודע לו שהיה בביצה דם שהוא תחילת ריקום האפרוח (במקומות שיש תרנגול זכר עם התרנגולות), אין צריך תשובה וכפרה, בתעניות וסיגופים. אך ירבה בלימוד תורה לכפר על מה שבא לידו דבר זה. (י)

יג. ביצים שלוקות בחמין מותר לאכלן אף על פי שאינן יכולות להיבדק. וכל שכן שאם הניחו ביצים על הכיסוי של קדרת החמין, ומצאו דם בביצה, שאין החמין נאסר. (י)

יד. ביצים שהניחום על גבי הכיסוי של קדרת החמין, ומצאו באחד הביצים דם בחלמון, אפילו אם הביצים הם ממקומות שיש שם תרנגול זכר, יש להתיר את שאר הביצים. (יד)

טו. מותר לקנות ביצים בקופסאות שימורים סגורות, שנשברו ונפתחו ע"י הסוחרים, ואין לחשוש מפני תערובת דם, שהולכים אחר הרוב, ורוב הביצים אין בהם דם. ובפרט שהמוכרים מקפידים שלא לערב ביצה עם דם עם שאר ביצים, שלא יקלקלו את השאר. ויש להקל בזה גם במקומות שמצוי תערובת של תרנגול זכר עם התרנגולות. (טו)

טז. ביצה שמצאו בתוכה שני חלמונים, הרי זו מותרת, ואין חוששין שמא ביצה זו באה מעוף טמא, שיש תרנגולות שמטילות ביצה בשני חלמונים, ומאותן ביצים יוצאים אפרוחים תאומים. (טז)

(יב) ילקו"י איסור והיתר (עמוד קצב).	(יד) ילקו"י איסור והיתר א' (עמי קצג).
שו"ת יבי"א חלק א' (חיו"ד סי' יד).	(טו) ילקו"י איסור והיתר כרך א' (עמוד קצג).
(יג) ילקו"י איסור והיתר כרך א' (עמוד קצב).	(טז) ילקו"י שם (עמ' קצג).

יז. כבר נתבאר שדם דגים וחגבים מותר, אך אם קיבצו לתוך כלי, אסור משום מראית העין שיאמרו שאוכל דם של בהמה או עוף. ואפילו אם אוכלו בחדרי חדרים גם כן אסור משום מראית העין. ואף כשאינו מכונס תוך כוס, אלא מכונס על גבי דף או שלחן, אסור. אולם אם יש היכר שדם זה הוא דם של דגים, כגון שמניח בו קשקשים, או שנתן שם חתיכת דג, מותר. (י)

יח. אין דם דגים אוסר תערובתו, באופן דליכא משום מראית העין. (יח)

יט. דם האדם אם פירש ממנו, כגון, אם נשך בשיניו כיכר או פרי, ויוצא דם משיניו על הכיכר או הפרי, בכיכר צריך לגרדו, ובפרי יש להדיחו. אבל אם הדם לא פירש ממנו, או שניכר שהוא דם האדם, כגון שהדם נוטף מאצבעו, מותר. אבל אם הדם שעל גבי האצבע נתייבש, אסור למוצצו בפיו מפני מראית העין. (ט)

כ. דם שבין השיניים מוצצו אם ירצה, ואפילו מצות פירוש אין בזה. (כ)

כא. הקונים בשר מן האטליו שלא הוכשר על ידי מליחה, (והוא בלי עטיפה בנייר או בניילון), ומניחים אותו בסל או בקופה שדרך להניח בהם לחם, לא יפה עושים, ויש למחות בהם שלא

(ב) ילקו"י איסור והיתר כרך א' (יט) ילקו"י איסור והיתר כרך א' (עמוד קצה).
(עמוד קצה). יבי"א ח"ו

(חיו"ד סי' ח' סק"א)

(כ) כתובות כא: ש"ע סי' סו סעיף

י'. ילקו"י איסור והיתר

כרך א' (עמוד קצה).

(יח) ילקו"י איסור והיתר א' (עמוד

קצה).

יעשו כן, כי הדם שעל הבשר נסרך ונדבק בסל ובקופה, ואחר כך יהיה נדבק בלחם. ואפילו אם יחשבו שאחר כך ידיחו את הלחם, כיון שאין דרך להדיחו, אין לעשות כן לכתחלה, וכמו שפסק מרן בשלחן ערוך (סי' צא ס"ב), שכל דבר שצריך הדחה, כגון להניח בשר מבושל צונן בכלי של איסור צונן, אסור לכתחלה, שמא יאכלנו בלא הדחה. אבל אם היה הבשר עטוף בנייר או בניילון מותר לכתחלה. ואם מניח הבשר עם הפירות והירקות, והדרך היא לשטוף את הפירות והירקות קודם האכילה, אין לחוש בזה, אבל בפירות שאין הדרך להדיחם קודם האכילה, אין להניח בשר עם הפירות, אפילו בשר המוכשר מדמו, שיש לחוש שמא יאכל פירות אלו עם חלב. כא)

כב. מאכל צונן שאין דרכו בהדחה, שהונח בכלי איסור שלא הודח, שאינו נאסר, אלא שצריך להדיחו קודם אכילה, דעת רבינו יוסף חיים להחמיר שלא ישהה אותו בכלי אפילו זמן מועט, אלא מיד שיזכור יסירנו, פן ישכח ויאכלנו בלא הדחה. אך חומרא בעלמא היא, שאם מניחו רק לזמן מועט, אין צריך לסלקו מיד, ואין לגזור שמא ישכח לאוכלו בלא הדחה. כב)

כא) ילקו"י איסור והיתר א' (עמ' **כב**) יב"א חלק י' (בהערות לרב פעלים קצו). יב"א חלק י' (בהערות לרב פעלים, דף שלג טור ב').

דף שלד טור א').

סימו עג - דיני צליית הכבד

א. הכבד יש בו ריבוי דם, לפיכך אין לו תקנה לבשל וע"י מליחה כשאר בשר, אפילו אם יקרע את הכבד שתי וערב וימלחנו. ואם רוצה לבשל את הכבד צריך קודם לצלותו, וקודם הצלייה יחתוך את הכבד לאורכו ולרוחבו, ומניח מקום חיתוכו למטה, וצולהו, ורק אח"כ יבשלו. וכבר נתבאר שלדברי המקובלים טוב להזהר מלאכול מוח או כבד של בהמה או עוף. [ילקוט"י שם עמוד תצט. הליכו"ע ח"ו עמוד קמט]

ב. יש אומרים שאם צולה את הכבד ואינו רוצה לבשלו אחר כך, אין צריך לקורעו כלל, כי האש שואבת ושורפת את כל הדם שבסימפונות הכבד. ויש שמצריכים חיתוך גם לצלי משום הדם שבסימפונות. ויש שסומכים על נטילת המרה מהכבד, דאפשר לדם לזוב דרך חתך זה, או שסומכין על תחיבת הכבד בשיפוד. ומכל מקום ירא שמים יחמיר על עצמו להצריך קריעה והנחת מקום החיתוך כלפי מטה גם כשרוצה לצלות הכבד, בין בכבד של עוף בין בכבד של בהמה. ובדיעבד שלא קרעו קודם הצלייה, קורעו לאחר הצלייה, ומשליך הסימפונות ואוכל. [ילקוט"י איסור והיתר א' עמוד תקג]

ג. כשצולה כבד מעיקר הדין אין צריך שיתן עליו מלח כלל, אלא שכבר נהגו לפזר על הכבד קודם הצליה כמה גרגירי מלח, כשהוא תחוב בשיפוד. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקן]

ד. מי שעבר ובישל כבד לכדו בלי שיצלה אותו תחלה, הכבד מותר באכילה, שהכבד פולטת ואינה בולעת. והקדירה אסורה. וצריך להגעיל אותה כדי להכשירה. ואם בישל הכבד עם בשר או ירקות

הכבד עצמו מותר, ושאר מה שבקדירה אסור. [עד שיהיה שישים כנגד הכבד]. [ילקוט"י איסור והיתר א' עמוד תקז. הליכו"ע חלק ו' עמוד קנה]

ה. לכתחילה אין לבשל הכבד בלא שיצלה אותו תחילה אחר קריעת שתי וערב וכו', אפילו אם רוצה לאסור הכלי. [ילקוט"י שם עמוד תקז]

ו. אין חילוק בדיני הכבד בין כבד של בהמה לכבד של עוף, ואפילו כבד של אווז מפותם [שהיא לבנה] דינו כנוצר. ובכבד של עוף שהוא חלוק לשנים, צריך לחתוך כל חלק ממנו כפי המבואר לעיל. [שם]

ז. כבד שנמלח והודח כדין בשר, (ששהה במלחו שעה והודח), וצלו אותו בקערה של תנור, יש להורות להתיר הכבד באכילה, בדיעבד. אבל לכתחילה אין להתיר לצלות כבד בקערה או במגש, אפילו ע"י מליחה והדחה. אבל בשר מותר לאחר שנמלח והודח. [שם עמ' תקז]

ח. הדבר פשוט שכבד או בשר שנצלו חצי צלייתן, או פחות, מותר לאוכלם כך, ואפילו לכתחלה אין צריך לצלותו כל צורכו, כי הדם שנשאר בתוכו הוי דם האיברים שלא פירש, ומותר, ומה שיוצא מהכבד, מוהל בעלמא הוא. ואין לחוש לדם האיברים שבתוך החתיכה שפירש ממקום למקום, שגם דם שפירש ממקום למקום, באותה חתיכה, הוי דם האיברים שלא פירש, ומותר, כשם שמותר לאכול בשר חי בלא מליחה באופן שרוחצו מהדם שעל פניו - ורק בדם האיברים שפירש ממקום למקום, בחיים חיותה של הבהמה, חשוב כדם שפירש שאסור, כמו בשובר מפרקתה של בהמה. ורבים מן הפוסקים מתירים לבשל את הכבד לאחר חצי צלייתו, ובדיעבד

שנעשה כן, מותר. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמ' תקח. יבי"א ח"ח סי' ט. הליכו"ע חלק ו' עמוד קצז-ח]

ט. הרוצה לצלות בשר או כבד בקרקעית התנור באופן שאין אש, [שהתנור גרוף אלא שקרקע התנור עדיין חם מאוד], רשאי לעשות כן, שאין צריך צלייה באש ממש אלא בחום שיכול לשאוב ולשרוף הדם. ואין לחוש שמא נפלט מהם הדם וחזר ונבלע. וכן אם היה בתנור טס של מתכת חלקה ולוהטת חום, ומניח הבשר או הכבד עליה, לצלותם, מותר. אבל להניחם בתוך מחבת חם לצלותם, יש להחמיר לכתחלה, כיון שהוא כלי. ולפיכך בתי מלון ואולמי חתונות הצולים כבד ובשר לא מוכשר על פלאטה חשמלית שאין לה שפה סביב, והדם נשפך או מחליק ויורד, או שנשרף מחום האש שהוא יותר ממאה מעלות, יש להתיר להם להמשיך במנהגם. [ילקו"י או"ה כרך א' עמוד תקי. הליכו"ע חלק ו' עמוד קצג]

י. כבד שנצלה בין הקדרה לאש, ובעודו על האש נגע בקדירה שיש בתוכה תבשיל, יש אוסרים את התבשיל ומצריכים להכשיר את הקדירה. ויש מתירים את התבשיל ואוסרים את הקדירה. ועל כל פנים לכתחילה יש להזהר בזה. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תקיג]

יא. כבד שקודם צלייתו נכבש בטעות עשרים וארבע שעות במים, יש מתירים אותו בצלייה. ויש שאסרוהו אפילו לצלי. והעיקר כסברא ראשונה, וכל שכן כשיש ספק אם שהה במים מעת לעת או לא, דהכבד מותר בצלייה. ומיהו לכתחלה אין לעשות כן. [שם תקיד]

יב. מותר לצלות כבד ותבשיל בתנור אחד זה ליד זה, ואין לחוש לריח הדם שיבלע בבשר. [ילקו"י איסור והיתר כרך א' עמוד תקטז]

יג. הצולה כבד בשפוד אין לצלות עמו בשר, אפילו אם מניח את הכבד למטה ועליו הבשר. ובדיעבד אם צלה הכבד עם הבשר בשפוד אחד, הכל מותר. [איסור והיתר א' עמ' תקטז].

יד. יש אומרים שמותר לצלות כבד או בשר המונח בתוך נייר אפייה, ויש חולקים. וכן עיקר לדינא שאסור לצלות כבד או בשר כשהוא עטוף בנייר, שהרי זה נחשב כצולה בכלי שאינו מנוקב. ואף בדיעבד ראוי להחמיר. והוא הדין שאין לצלות בשר או כבד כשהוא עטוף בניילון או נייר צלופן, או נייר כסף, או בשקית מיוחדת לצליה, כיון שכל אלו מעכבים את הדם מלצאת. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקיז].

טו. לכתחלה לא ימלח את הכבד על גבי בשר, אלא תחתיו. ובדיעבד אם מלח בשר והניח עליו כבד ומלחו, מותר. [איסור והיתר א' עמ' תקיח].

טז. אם מלח בשר ושהה שיעור מליחה, והדיח הדחה אחרונה, ואחר כך מלח עליו כבד, יש אוסרים ויש מתירים. ולכתחילה יש לחוש לדברי האוסרים, ובדיעבד לדידן שרי. [שם תקיט].

יז. יש אומרים שאפילו בדיעבד אם מלחו כבד עם בני מעיים, הבני מעיים נאסרו. ויש שכתבו להתיר בזה בדיעבד. [איסור והיתר א' עמו' תקיט].

יח. כבד שנמלח בכלי שאינו מנוקב, יש אוסרים הכבד כדין בשר שנמלח בכלי שאינו מנוקב. ויש מתירים. [איסור והיתר א' עמוד תקיט]

יט. יש אומרים שאחר צליית הכבד לכתחלה יש להדיחו מפני הדם שעליו, אם רוצה לבשלו אחר הצלייה. ויש שנהגו להדיח הכבד

אפילו אחר צלייה לבד. אולם מנהגינו שאין מדיחין הכבד אחר צלייתו, אך אם רוצה לבשלו אחר הצלייה, טוב להחמיר ולהדיחו קודם הבישול. [איסור והיתר א' עמוד תקיט]

כ. אם צלו עוף ונמצא בתוכו כבד, יש להתירו באכילה. אבל אם בישלו עוף ונמצא בתוכו כבד, צריך שיהיה שישים נגד הכבד. ולדידן אין חילוק בזה בין אם הכבד דבוק בעוף לבין אם אינו דבוק בעוף, דבכל אופן אם יש שישים נגד הכבד כל התבשיל מותר, כולל הכבד עצמו. [ילקוט"י איסור והיתר כרך א' עמוד תקכ]

כא. כבד שעטפוהו בניילון והניחוהו בתוך העוף, ובישלוהו עם העוף, יש לאסור את כל התבשיל עד שיהיה שישים נגד הכבד. ואם נצלה בצלי קדר באופן הנזכר, אם הניילון נסדק דינו כנ"ל. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקכא]

כב. מה שנוהגים הקצבים להשקיע את הכבד בתוך דם כדי שייראה יפה וטוב למכירה, אין בזה חשש כלל, לא משום איסור בל תשקצו, ולא משום איסור דם בעין, מאחר שהדרך הוא להדיח את הכבד קודם הצלייה. וגם משום איסור אונאה אין כאן, אם יודע הלוקח מזה, או אם המוכרים נוהגים לעשות כן. [איסור והיתר א' עמוד תקכא]

כג. כבד שנמשח בשמן מותר לצלותו בלא לקנח את השמן. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקכב]

כד. חולה החסר לו דם, מותר לו לבלוע ויטמין העשוי מכבד בהמה כשרה, הנעשה על פי הכשר. וכשאינ עם הכשר, יעשה שאלת חכם. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקכב]

כה. כבד ששהה ג' ימים מעת לעת, יש אומרים שאסור לבשלו אחר הצלייה, ויש מתירים. ולדינא ראוי להחמיר כסברא ראשונה שלא לבשלו אחר הצלייה, כדין בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה, שאין לבשלו אחר הצלייה. ובדיעבד אם הכבד שהה ג' ימים וצלאו ובישלו אחר הצליה, הכבד מותר. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקכב]

כו. כבר נתבאר לעיל דמי שקנה עופות רבים עם הכבדים שלהם, ואין באפשרותו לצלות מיד את כל הכבדים, מותר לו לכתחילה להשהותם ימים רבים במקור עד שיתאפשר לו לצלותם, ואין חשש שמא יבוא לבשל את הכבד אחר הצלייה. ואם מניחם בתא ההקפאה של המקרר עד שנקרשים ונקפאים לגמרי, מותר לכתחילה לבשל את הכבדים לאחר צלייתם כנהוג בכל הכבדים. [איסור והיתר א' עמוד תקכג]

כז. כבד שהוציאו מהפריזר לכתחילה אסור למולגו בכלי שני כדי להפשירו. ואם עירה עליו מכלי ראשון, יש לצדד להיתר הכבד בדיעבד [לצליה]. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקכג]

כח. יש אומרים שמותר לצלות בשר או כבד במיקרו-גל גם כשאין בו גופי השחמה, שהרי הדם לא יוצא לחוץ ע"י חימום הבשר בעת ההקרנה. ואף שהדם שבתוך החתיכה פורש ממקום למקום באותה חתיכה ע"י החום, מכל מקום הוה ליה דם האיברים שפירש ממקום למקום באותה חתיכה, וכל שלא יצא לחוץ לדעת מרן הש"ע מותר. ויש חולקים. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקמה]

כט. מותר לצלות בשר או כבד בגריל המסתובב כנגד אש חשמלי. וכן מותר לצלות בשר על גבי רשת חשמלי. [איסור והיתר א' עמ' תקמה]

ל. בשר שצולים על האש מבלי שמלחו אותו תחלה, אין נותנים כלי או לחם תחתיו בזמן הצלייה, בכדי לקבל את השומן הנוסף ממנו. אולם לאחר שהבשר נצלה עד שנעשה ראוי לאכילה, מותר להניח תחתיו כלי או ככר. ומיהו המנהג שלא לתת כלי בכל משך זמן הצלייה, אפילו לאחר שהבשר ניצלה שיעור שראוי לאכילה. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקמו]

לא. אם צלו בשר או כבד בתנור חשמלי, והדם נטף על מגש, המגש נאסר, ולכן נכון ליתן מים בתוך המגש או התבנית שאם יטפטף דם חם לתבנית, יתבטל מיד במים קימעא קימעא, ולא יאסור התבנית. [איסור והיתר כרך א' עמוד תקמז]

לב. כבד או בשר קפוא שצולין אותו על האש, אם לא המתין וצלה את הבשר כשהוא קפוא, אין הבשר נאסר, שע"י הצלייה כל הדם שיצא לחוץ נשרף ויצא, ואילו הדם שבתוך החתיכה לדידן שרי, דהוה ליה דם האיברים שפירש ממקום למקום באותה חתיכה. והמחמיר להמתין עד שהבשר יופשר ויהיה רך, ורק אחר כך צולהו, תע"ב. וכשרוצה להפשירו במים חמים, לא יפשירונו אלא בפורשים בלבד. [איסור והיתר א' עמוד תקמז]

לג. גבינה קרה שנפלה על בשר צלי בעודו חם, הגבינה נאסרת כדי נטילה, (כדי רוחב אצבע האגודל, שהוא שני סנטימטר). והבשר נאסר כדי קליפה במקום שנגעה בו הגבינה. [הליכו"ע חלק ו' עמוד קצז].

לד. חלב שחלבו גוי שנתבשל בכלים, אוסר את הכלים שהורתח בהם. ולכן הנוסעים במטוס של חברה לא יהודית, שיש לחוש שהשתמשו בכוסות של הקפה בחלב של גויים, ישתו הקפה בכלי זכוכית שאינם בולעים ואינם פולטים. אולם אם אי אפשר יש להקל בשעת הדחק אף בכוסות של פורצליין וכיוצא בזה. [שם עמוד צד]

לה. אבקת חלב של גויים שמערבים בשוקולד וכדומה [עם הכשר מהרבנות הראשית], מעיקר הדין אין בזה איסור משום חלב עכו"ם, אחר שידוע שעושים אבקה זו מחלב פרות. וכן דעת החזון איש, הרב זקן אהרן, לבושי מרדכי, ציץ אליעזר, ועוד. ולכן מותר לאכול שוקולד זה. אולם עם כל זה נהגו להחמיר בזה. אך לקטנים יש להקל גם במיני מתיקה. א)

אבקת חלב של נכרי

א) ילקו"י נאיסור והיתר כרך ב' עמוד צו. ונתבאר שם שחלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, הוא אסור מדינא דש"ס, גם במקומות שאין שם חיה ובהמה טמאה. וכ"ד הב"י.

ושם כתבנו לחקור, במה שאסרו חלב של עכו"ם, האם נחשב כדבר שנאסר במנין, והוא משום גזרה שלא יבואו לערב בחלב זה חלב טמא, ודמי לאיסור גבינות של עכו"ם, שהוא משום גזרה שמא מעמידים אותם בקיבה טמאה, או דחלב עכו"ם לא חשיב בכלל דבר שנאסר במנין, אלא רק מחשש תערובת, ונפ"מ היכא שאין חשש לתערובת חלב טמא, וכגון שאין גמלים מניקות בעדרו, וכן היכא שחלב בהמה טמאה הוא יקר יותר, מותר לשתות חלב עכו"ם. ונחלקו

בזה הראשונים, דהמרדכי [הובא בכ"י יו"ד סי' קטן] כתב, דאם אין בהמה טמאה בעדרו יש להחמיר להיות ישראל שם בתחלת החליבה, פן יערב או ישים הגוי חלב טמא בכלי קודם שיבא הישראל. וכ"כ הסמ"ק. ומבואר דסבירא להו דטעם איסור חלב שחלבו גוי הוא מטעם גזרה והוי ככל גזרות חז"ל, דחשיבי כדבר שנאסר במנין, ואין יכולים להתירו גם כשבטל הטעם.

אולם בשו"ת התשב"ץ (חוט המשולש סי' לב) נשאל על מה שהיו נוהגים לשתות חלב עכו"ם שהובא ממקום שידוע שאין שם גמלים מניקות, והשיב, דחלב שחלבו גוי אינו כדין גבינה שנאסרה במנין, אלא הוא מחשש תערובת חלב טמא, ואם בטל הטעם בטל הדין.

בעת שהגוי חולב. אלא דאז לא בעינן שהישראל יעמוד ויראה את הגוי חולב. וע"ש בט"ז (סק"ב) ובש"ך (סק"ה). ובאמת שכן כתב בתשו' מעיל שמואל (סי' יב) שהוא גזרה, והשיב על דברי הרדב"ז (סי' עה) שהכריע דחלב שחלבו גוי אינה גזרה. ע"ש.

ואמנם הפר"ח (סי' קטו סק"ו) כתב, וכי דייקי בה שפיר אין זה מחזור כלל, דבודאי חלב של גוי לא אסרוהו אלא היכא דאיכא חשש במילתא משום תערובת חלב טמא, הלא"ה שרי, ודין חלב עכו"ם כדין מוריים של גויים שאסרוהו משום תערובת יין, ואם היין ביוקר שרי. וה"נ אם חלב טמא אינו נמצא במקום אחד, או שנמצא אלא שהוא יותר ביוקר מחלב טהור, אין לאסור שם חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, אלא מותר לילך ולקנות מהגויים חלב שלהם. וכן מצאתי המנהג פה באמשטרדאם. וכן נהגתי אני, זולת קצת יחידים הנוהרים בזה, אבל בעיר שנמצא בה חלב טמא, אף שאין לאותו עכו"ם שקונה ממנו דבר טמא בעדרו, מ"מ צריך לראות קודם החליבה וכו', הלא"ה אסור. ע"ש. וכיו"ב כתב

והוכיח כן מהסוגיא בע"ז (לה:), ומדברי הרמב"ם. ושכ"ד אביו הרשב"ץ. וכן במקום שחלב בהמות טמאות יקר מן הטהור, מותר לשתות חלב עכו"ם. ע"ש. ומבואר להדיא דתפס שאין איסור זה ככל האיסורין שחז"ל גזרו, אלא הוא מטעם חשש תערובת חלב טמא, וממילא כל שאין חשש זה אין בדבר איסור. גם בשו"ת הרדב"ז חלק ב' (סי' עה, אלף קמז) כתב, דאין איסור זה ככל גזרות חז"ל שהם דברים שנאסרו במנין, אלא אם אין לחוש לתערובת חלב טמא, החלב מותר.

ומרן בש"ע (סי' קטו סעיף א') פסק: חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו אסור, שמא עירב בו חלב טמא. היה חולב בביתו וישראל יושב מבחוץ, אם ידוע שאין לו דבר טמא בעדרו מותר אפי' אם אין ישראל יכול לראותו בשעה שהוא חולב. ע"כ. נמצא שדעת מרן כסברת המרדכי והסמ"ק שהביא בב"י, דאיסור זה הוא בכלל דבר שנאסר במנין, דגם אם בטל הטעם לא בטל הדין. ומשום הכי גם אם אין לעכו"ם דבר טמא בעדרו, בעינן שישראל ישב בפתח

בעיר חלב טמא, חלקו עליו רוה"פ, וכן ראוי להחמיר. ע"ש. ובספרו גנזי חיים (מערכת חית אות סד) הוסיף, ועתה חדשות אני מגיד כי בא אלי יהודי כשר והעיד איך ראה לגוי אחד שעירב חלב בהמה טהורה בחלב בהמה טמאה, ושאל לו על מה ועל מה עשית זאת, והוא השיב כי לפעמים אינו נמכר החלב באותו יום ומתחמץ וע"י נתינת חלב בהמה טמאה בתוך החלב הטהור הוא מעמידו לבל יתחמץ. ועל כן צריך כל ירא ה' מלבד שהוא לא ישתה מחלב שחלבו גוי אם לא ראהו, גם אם יראה אחרים ששותים שיגעור בהם עד מקום שידו מגעת, כי כל ישראל ערבים זה לזה. וע"ש שצ"ן להרבה מקורות בדין חלב שחלבו גוי.

ולכן העיקר לדינא להחמיר בחלב עכו"ם גם במקום שאין חלב טמא מצוי, וכדעת מרן הש"ע ורוב האחרונים. ואמנם סברת הפר"ח והפרי תואר חזו לאיצטרופי להקל עם עוד סניף נוסף, וכמו שכתבנו בהערה הנ"ל, ובפרט שכמה מגדולי האחרונים כתבו, שיש ללכת אחר הוראות הפר"ח, וכמ"ש בשו"ת יבי"א חלק ה' (חאר"ח סי' מג אות ט')

בפרי תואר (סי' קטו סק"א). ע"ש. וכיו"ב כתב הגאון החזו"א זצ"ל (יוד"ד סי' מא) שאם אין בעיר לא אתון, ולא נאקה ולא חזירה ולא סוסה, לא שמענו לאיסור. ע"ש. אולם עיין בשדי חמד חלק ח' (מערכת חלב של גוי, עמוד 89) שהביא בשם האחרונים שהאריכו בדברי הפר"ח, וסתרו עדותו שנהגו להקל בזה. ע"ש. גם בשו"ת שבט הלוי חלק ו' (חיו"ד סי' קי ד"ה וכבר) כתב להשיג על דברי הגאון החזו"א, וכתב שנתוכח עמו פנים אל פנים והעלה שהעיקר כהחת"ס שאסור מכח גזירה במנין, ואפי' שבטל הטעם לא בטלה התקנה. ע"ש. וגם החזו"א לא היקל בזה אלא לקטנים, כמו שהעיד בשמו הגאון רבי ישראל וועלץ זצ"ל הובאו דבריו בתשובות והנהגות (חיו"ד סי' תמו). ע"ש. ובשו"ת לב אברהם (סי' עד) הביא מדברי כמה אחרוני זמנינו שכתבו, שאין ליתן לקטן חלב עכו"ם, שהדבר פוגם בקדושת הילד ומשפיע עליו לרעה.

גם בשו"ת חקקי לב (חיו"ד סי' כו-ל) כתב, שגם במקום שלא מצוי חלב טמא, אין להתיר חלב שחלבו גוי, ואף במה שהתיר הפר"ח כשאין

בשם מהר"י נבון בשו"ת נחפה בכסף, שכל דברי הפר"ח סולת נקיה, אא"כ נתבאר בדעת מרן הש"ע היפך דבריו. ע"ש. ולכן בנ"ד [דנראה דעת מרן להחמיר] אף שאין

אנו סומכים על הפר"ח נגד פשיטות דעת מרן, מ"מ חזי לאיצטרופי לסניף. [וע"ע בשו"ת משנה הלכות ד' (סי' קג), ובשו"ת מנחת דוד ח"ד (סי' קז אות זי)].

אבקת חלב עכו"ם בשוקולד ובמעדנים

הגזירה לא היתה על דיני תערובות, וממילא על מה שלא היתה הגזרה חזר הדין דדבר שאין לו עיקר מה"ת בטל ברוב, וכמ"ש כן בשו"ת לבושי מרדכי (סי' כב) בתשובה להגרי"א הרצוג זצ"ל עוד בהיותו גאב"ד דדובלין. וכתב עוד, דאף שידענו שכונת העכו"ם היתה לעשות הגבינה או החמאה, אעפ"כ לא חל עדיין הגזרה כל זמן שהישראל לא לקח, ואם העכו"ם עושה חמאה מותר, ולכן היכא דאין לחשוש לתערובת כמו בזה"ז נשאר האיסור רק משום דבר שבמנין, וא"כ היינו דוקא מה שהיה בפירוש הגזירה, היינו דהישראל יקנה חלב העכו"ם לעשות חמאה, אבל חמאה של עכו"ם הא לא נאסר במנין, ממילא החמאה מותרת אחר שאין לחשוש משום תערובות.

גם בשו"ת זקן אהרן וואלקין ח"ב (סי' מד) כתב, שיש להתיר אבקת

ועתה נבוא לבאר דין אבקת חלב המעורבת בשוקולד או שאר מוצרי חלב, די"ל דגזרת חכמים היתה על חלב שחלבו עכו"ם, אבל לא על תערובת של אבקה שכבר מעורבת במוצר שלפנינו [ואין הנידון אם מותר לעשות האבקה, אלא אחר שהאבקה כבר נעשית]. ובה איננו דבר שבמנין אליבא דכו"ע, ונשאר רק החשש כשלעצמו דאולי מעורב בו חלב טמא, וכדי להפיג חשש זה די במה שהרכנות תברר שמדובר באבקה הנעשית מחלב פרות בלבד, ובנוסף לכך שיש חוק מדינה האוסר לערב סוגי חלב עם חלב פרות. ויש עונשים כבדים על העובר על חוק זה, שהוא בבחינת אומן לא מרע אומנותיה. ודומה לזה דנו האחרונים לענין חמאה של עכו"ם ויש שטענו דרק ליקח חלב של עכו"ם ולעשות גבינה זה היה בכלל הגזרה דחלב של עכו"ם, אבל

יערבו חלב טמא בחלב טהור, והם צפויים לעונש על הזיוף, יש מקום לומר דהי כשפחות החולבות דמרתתות, וכיושב בצד העדר וכשהוא עומד הוא רואה, והפר"ח כתב, שאם החלב טמא הוא ביוקר, יש להתיר כמו במורייס וכו'. ואף למאי דקיימא לן לאסור, היינו משום חלב דביני אטיפי, אבל אם היה אפשר להבטיח מחלב טמא לא היו אוסרין, וכן התירו באין בעדרו בהמה טמאה, וביושב בצד העדר וכו', ואם אין בכל העיר בהמה טמאה הדין נותן דהוי כאין בעדרו טמאה ויושב בצד העדר וכדברי הפר"ח. וע"ש עוד. ומבואר מדבריו שדעתו להקל אף בחלב עכו"ם כשיש פיקוח ממשלתי שלא לזייף. וה"ה באבקת חלב. אלא שבשורת קנין תורה בהלכה חלק א' (סי' לח) כתב בכוונת החזו"א, שלא התיר בזה אלא בימי המצור אחרי המלחמה, שלא אכלו בשר או דגים, ולכן היקל בזה לחלשים שלא יגיעו לידי סכנה. וכן שאל להגאון הסטייפלר זצ"ל ואמר לו שכן צריך לפרש בדברי החזו"א. וגם הגר"י וועלץ [הנ"ל] שמע כן מפי החזו"א, שלא היקל בחלב עכו"ם אלא

חלב אפי' לגדולים, משום דחשש דבר טמא לא שייך בבית חרושת גדול כזה, ובפרט שדבר טמא אינו מצוי בינינו, ומשום דבר שנאסר במנין נמי אין לאסור, דכיון שנעשה לאבקה, פנים חדשות באו לכאן, ואינו בכלל הגזירה. והביא דבריו בשערים המצויים בהלכה ח"א (סי' לח סעיף יב).

והגאון החזו"א (יו"ד סי' מא סעיף ד') כתב, דאבקת חלב אינה ענין לגבינה וחמאה, דגבינה נעשית ע"י הפרשת המים מן הגוש, והפרשה זו נעשית ע"י החימוץ שנותנים בחלב, והחמאה נעשית ע"י תנועה ונדנדור של החלב, או ע"י חימום על האש לקלוט את השומן הקפוי, וטבע של ענינים אלו אינו בחלב טמא. אבל אבקת חלב נעשה ע"י אויר חם ויבש והלחות של החלב כלה באויר, והיבש של החלב נשאר. ופעולת זאת אין לה צורך לטבע של הפרשה, ואפשר לייבש כל דבר לח, ואפשר לייבש חלב טמא כחלב טהור, ויש כאן חשש של חלב טמא לגמרי או לתערובתו, ואין הבדל בין חלב עכו"ם לאבקת חלב. ואמנם כשיש פיקוח ממשלתי על החלב שלא

בדיעבד לדעת הרמ"א. וראה במ"ש בחלק ג' (יו"ד סי' ו') ובחלק ד' (יו"ד סי' א') דיש להתיר בדיעבד בגוי שעושה הגבינה והישראל רואהו, ולא ראה החליבה, וכן אפי'

בלכתחלה בראה תחלת החליבה. אלא שאין זה אלא באם הנכרי עצמו עושה הגבינה לצרכו למכרן לישראל, דהיינו שנשארו ביד העכו"ם עד אחר עשיית הגבינות, דמעולם לא חל עליהם האיסור של חלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואהו. ואמנם טעם המחמירים באבקות חלב הוא מפני החשש שאולי אלים כח האש של המכונה שעושה האבקה, שאפי' חלב טמא יכולה להקפות, גם מטעם דאף שנקרש ע"י גוי, הרי אחר שחזר ונעשה חלב חזר לברייתו, ואיסורו הראשון. אמנם כבר עמד ע"ז

בשו"ת הר צבי הנ"ל, [וכן בירחון מוריה תשרי תש"ה], והוכיח במישור דאין מקום לחששות אלה. וסיים שם, שאיני רואה מקום חשש בעשיית גבינות מאבקה, ואפי' בחלב ממש מאבקה, כבר העלו להתיר בפרט בזמנים אלה וכו', וכ"כ בשו"ת ישיב משה חלק א' (סי' ט) להתיר בפשיטות, באומרו דלא

לילדים קטנים או לילודת הנמצאת בתוך שלשים יום ללדייתה שדינה כחולה. אבל בשאר אדם אין היתר. [אלא שהרואה יראה בחזו"א דלכא"ו אין זכר לכל מה שפירשו בדבריו].

ובשו"ת הר צבי (חיו"ד סי' קג-קד) נשאל ע"ד אבקות חלב תוצרת ארה"ב, והשיב בארוכה לצדד בכוחא דהיתרא, דאבקות חלב איננה בכלל הגזירה לא בחלב ולא בגבינה, ולא נאסרה במנין, ולכן מכיון שתנאי הבית חרושת מפורסם שאבקה זו נעשית דוקא מחלב פרה ולא ממין אחר, זה מותר, ובפרט שיש עונש על המזייף, לכן אין מקום לאסור את המותר ולעשות גזירות מעצמנו, והוא עדיף מחמאה, ולכן י"ל דבאבקות חלב כו"ע מודים דמותרת היא לאכילה. עש"ב.

גם בשו"ת ישכיל עבדי חלק ה' (יו"ד סי' ט) כתב, דבענין אבקות חלב, מכיון שהאבקה נעשית ע"י נכרי, הו"ל כעשיית הגבינה בידי נכרי לצורך ישראל, דלא באו לידי ישראל באיסור בעינייהו, רק אחר שנקרש, דהיינו אחר עשיית האבקה, שנקרש החלב ונעשה אבקה, ושפיר מותרת לישראל

חיישי' לתערובת חלב טמא באבקה, כיון דחלב טמא הוא ביוקר וגם אינו מצוי וכו'. וכתב עוד, שאין לחוש שיבואו להתיר כל חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, שזה בכלל גזרה חדשה, ואין אנו יכולים לגזור גזרות מדעתינו. ע"ש. גם בשו"ת דבר יהושע (חיו"ד סי' יז) העלה להקל באבקת חלב. ע"ש.

גם בשו"ת ציץ אליעזר חלק טז (סי' כה) בתשובה למרן אאמו"ר, העלה להקל בנידון שוקולד המעורב בו אבקת חלב, וז"ל שם: למע"כ רב אחאי גאון ידי"נ וידי"ע הגאון הגדול הראשון לציון מוהר"ר עובדיה יוסף [שליט"א], לעשות רצונו חפצתי שבקשני לכתוב את חות דעתי על השאלה ששאל נשאל מאת הרבנות דק"ק ציריך על דבר אם ישנה אפשרות לייבא מוצר שוקולד משוויצריה לשם מכירה בישראל. התברר, כי כל המוצרים מהם מיוצרת השוקולד הם כשרים למהדרין ללא כל פקפוק וחשש, וגם החומרים המעמידים [אמולסיפייר] הם כולם מחומרים צמחיים ללא שום חשש כלל של ערבוב שומן או איזה יסודות אחרים

מן החי. ברם קיימת בעיא אחת, שהיא החלב המסופק עבוד השוקולד, ויצאנו למחלבות המייצרות אבקת חלב עבור השוקולד [מחלבה אחת] והתברר ללא פקפוק וללא כל חשש כי הכל מיוצר מחלב פרות טהור, ללא שום תוספת איזה שהיא. וקיים בשוויצריה איסור חמור מטעם הממשלה של תוספת איזו שהיא [מחוץ לחלב] לאבקת החלב. ונידון השוקולד עדיף מנידון הרב לבושי מרדכי הנ"ל, שהרי כאן מלבד האבקת חלב הרי מעורבים במוצרי השוקולד עוד חומרים אחרים כשרים בתכלית ההידור, והמה צמחיים ללא שום חשש כלל של עירבוב שומן או איזה יסודות אחרים מן החי. ועל סוג כזה בודאי לא דיברו חז"ל, ולא היה זה בודאי בכלל גזירת הדבר שבמנין [אפילו למאן דאמר שגזירת החלב של עכו"ם נחשבת לגזירת דבר שבמנין]. והגם דההיתר בזה הוא ברור מ"מ לשופרא דמילתא ומהיות טוב יעמידו משגיחים לא רק בשעת ייצור השוקולד, ובשעת ייצור אבקת החלב עבור השוקולד, אלא לשמור בעת החליבה, והגויים ידעו

לו. אבקת חלב סינטטי או פרווה הנמכרת כיום ברוב החנויות בארץ, אם אין עליהם הכשר אסור לאוכלה מחשש שמא עירבו באבקה זו חומרים אחרים האסורים באכילה. והדין כן גם באבקת חלב סינטטי המיוצרת בארץ. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד קב]

לז. אין לקנות מיני מתיקה, כמו סוכריות ומסטיקים ושוקולד הבאים מחוץ לארץ בלי הכשר, שיש בהם כמה חששות של תערובת דברים האסורים באכילה, ובמיוחד בשוקולד יש תערובת שומן מן החי, או שומן של נבלות ובהמות טמאות. ואמנם ממתקים שיש להם הכשר מרבנות בחו"ל, כל שלא איתרע חזקת הרבנות, יש לסמוך על הכשרים אלה, ורק בעניני בישול ובשר יש להקפיד על הכשרים הטובים ביותר, ולא לסמוך על כל הכשר שהוא. מסטיק בזוקה [שיש לו הכשר מרבנות מוכרת], מעיקר הדין מותר באכילה, והמחמיר תבא עליו ברכה. ב)

שבכל עת ורגע ישנה אפשרות ומתי, ויהיה נקרא זה כיכולים להופעה פתאומית במקום זה או לראותו וכיוצא ונכנס. ע"ש. וע"ע במקום זה בלי לדעת מראש איך בשו"ת יבי"א חלק ה' (חיו"ד סי' יא).

מיני מתיקה בלי הכשר - היתר הגילאטין

ב) הנה אף שיש מסטיקים במלח וסיד ומנקים אותם היטב, ומייבשים אותם הרבה בחום השמש שמערכים בהם גילאטין, כבר כתב בשו"ת יבי"א חלק ח' (חיו"ד סי' יא) להתיר את הגילאטין, אחר שנפגם מאכילת כלב. ושם כתב שייצור הגילאטין הוא מעורות או מעצמות רכים [סחוס] של בהמות נבלות וטריפות, או מבהמות טמאות, ששורים אותם ומלח וסיד ומנקים אותם היטב, ומייבשים אותם הרבה בחום השמש במשך כמה חדשים, ומערכים בהם חומרים כימיים מסויימים, וטחנים אותם ונעשים כקמח דק, ונותנים אותם במאכלים שונים כדי להקפיאם. ויסוד ההיתר נשען על דברי הרמ"א בהג"ה (יו"ד סי' פז) בשם השבולי הלקט, עור הקיבה

ח' הלכה ז') מבואר, דר"מ ור"ש הלכה כר"ש. וכתב מרן בכס"מ (פרק ו' מהלכות תרומות הלכה טו) דבעיא דלא איפשיטא בבבלי ואיפשיטא בירושלמי, נקטינן כהירושלמי. ונמצא דכאן הלכה כר"ש דיש להקל בנבלה סרוחה. וכן דעת הראב"ד. וכ"כ מרן החיד"א בספר יעיר אוזן (מערכת ר' אות יא) בשם בעל הלכות גדולות דר"מ ור"ש הלכה כר"ש, ונעלם מהנודע ביהודה כל זה.

ויש להוסיף, שכאן מערבים עם העצמות היבשים מיני מלחים כימיים, וטוחנים אותם הדק היטב עד שנהפך הכל לאבקה ממש, ופנים חדשות באו לכאן עם התרכובת שבהם, ודמי למה שכתבו הראשונים גבי מוסק הניקה מתוך חיה ידועה שיש לה חטוטרות בצוארה, ומתקבץ לשם בתחלה כעין דם, ואחר כך נעשה כעין מוסק שיש בו ריח טוב ונותן טעם לשבח בתבשיל ובמרקחות, דיש להתירו משום דפירשא בעלמא הוא, ואף על פי שבתחלה היה דם, בתר השתא אזלינן. וכמו שכתב רבינו יונה (הובא בהרא"ש פרק כיצד מברכין סי' לה) בהיתר אכילת המוסק שעיקרו דם.

שמולחים ומייבשים אותו וממלאים אותו חלב, מותר, שמכיון שנתייבש העור הוא כעץ בעלמא, ואין בו שום לחלוחית בשר. וכ"ה בב"י שם. ואמנם הנודע ביהודה (קמא חיד"ד סי' כו) כתב בכיו"ב, דמלבד שהש"ך (סי' פז ס"ק לג) כתב דלכתחלה אין לעשות כן, לא התיר הרמ"א בדיעבד אלא באופן שעור הקיבה הוא היתר, ויחול עליו שם איסור רק כשמתערב עם חלב, וכיון שנתייבש מקודם ונעשה כעץ בעלמא, לא נשאר בו טעם לאסור משום בשר בחלב, ומעיקרא לא נאסר. אבל בדבר שהוא אסור מעיקרא, אין להקל אפילו אם נתייבש לגמרי, שהרי בעבודה זרה (פס). נחלקו רבי מאיר ורבי שמעון בדין נבלה שאינה ראויה לגר שאינה נקראית נבלה, שלדעת רבי מאיר היינו דוקא בסרוחה מעיקרא, אבל בנסרחה אחר שנעשית כבר נבילה, וכבר חל עליה שם איסור, תו לא פקע מיניה שם איסור אם נפגם לגמרי. אבל רבי שמעון סבר שגם בנסרחה אחר שנעשית נבלה מותרת. ואין לנו הכרע כמי ההלכה, ובספר הליכו"ע כתב דהלכה כדברי המחמיר, וממילא אין להקל בנבלה שנסרחה. ע"ש. אולם בירושלמי (שביעית פרק

לח. מעיקר הדין מותר לאכול "מעדני חלב", של חברות מסוימות עם הכשר של רבנות, אף אם מערבים בהם אבקת חלב של גויים. וכל שכן שיש להקל בזה לילדים. ומכל מקום לכתחלה ראוי ונכון להחמיר ולקנות אך ורק עם הכשר מובחר, שאינם סומכים על ההיתר בענין אבקת חלב של גויים. [ילקוט] איסור והיתר כרך ב' עמ' קד]

לט. מטרנה [מאכל לתינוקות] הנעשית בתערובת אבקת חלב של גויים, מותר ליתנה לתינוקות, אחר שידוע שכיום עושים אבקה זו מחלב פרות, ולא מחלב בהמה טמאה. אך אם יש לפניו מטרנה עם הכשר מהודר, מהיות טוב שיקנה מטרנה עם הכשר. אבל כשאי אפשר, אפשר להקל בנקל במטרנה. (ג)

תשובה על דברי ה"אור לציון" בענין הגילאתין

ואמנם בשו"ת אור לציון חלק א' (חאו"ח סי' לד) בתשובה לענין חומצת לימון בפסח, כתב לחלק בין שינוי הנעשה בידי שמים באופן טבעי כהמוסק שהתירו רבינו יונה, לבין שינוי הנעשה בידי אדם דחשיב שינוי צורה בלבד, ולא שינוי במהות. דבשינוי הבא בידי שמים ובאופן טבעי, אמרינן פנים חדשות באו לכאן ופקע איסורו. אבל בשינוי הבא בידי אדם חשיב שינוי צורה ולא שינוי במהות. ע"ש. ולדבריו גם בנידון דידן אין להתיר, אחר שהוא שינוי הנעשה בידי אדם. אולם כבר

העיר על דבריו ביבי"א הנ"ל (סוף אות ה') שנעלם ממנו דברי הגאון החת"ס (חי"ד סי' קיז) דיש להתיר שמן שעושים מחרצנים של סתם יינם, על פי דברי רבינו יונה הנז'. ומבואר דסבירא ליה שאין חילוק בין מה שנעשה בידי שמים באופן טבעי, לשינוי הנעשה בידי אדם. והסכימו עמו בשו"ת אבן יקרה (מהדורא תנינא סי' קמ), והאמרי יושר חלק ב' (סי' קמ). הילכך גם בנידון דידן יש להתיר את הג'לאטין, מכיון שפנים חדשות באו לכאן. וראה עוד בזה באורך בשו"ת יבי"א הנ"ל.

"מטרנה" מחוץ לארץ

(ג) על פי המבואר לענין אבקות שחלב. בצירוף סברת הפר"ח ודעימיה הסוברים שחלב שחלבו גוי אינו כמו איסורים

מ. גבינות של גויים אסורים מגזרת חז"ל, מפני שמעמידים אותם בעור קיבת נבילה, ואמנם כשהגוי הקפיא הגבינה בעור קיבה כשרה, ולא בנבילה וטריפה, יש אומרים שמותר לאכול מגבינה זו בדיעבד, כל שיש ששים פעם ויותר בחלב נגד אותה חתיכת בשר, דכיון שאין כאן טעם תערובת של בשר בחלב, אין בזה איסור מעמיד. ויש חולקים. ואמנם עור קיבה של נבילה שיבשה מאד עד שנעשית כעץ ממש, וישראל העמיד בה גבינות, מותר לקנות ממנו גבינות אלו. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד קה]

מא. גבינה של גויים שנתערבה בגבינה אחרת [כשרה], ב' החתיכות נאסרות, ואין להתיר משום ספק ספיקא. [ילקו"י או"ה ב עמוד קן]

מב. גם בזמן הזה אסור לקנות גבינות של גויים, אף על פי שכיום משתמשים בכדורים ואבקות כדי להקפיא הגבינות, דחשיב בכלל דבר שנאסר במנין שאין להתירו. ולכן יש להקפיד בחו"ל לקנות גבינות סגורות רק עם הכשר. ויש מקומות שאותיות "כשר" הם אותיות בולטות מגוף הגבינה עצמה. [ילקו"י איסור והיתר ב' עמ' קז]

מג. המנהג במקומותינו לאכול חמאה של גויים, אם יודעים בכירור שאין בה זיוף לערב בתוכה חלב, וגם יש חמאות של גויים

שנאסרו במנין משום גזירה, אלא הם חוששין לערב חלב טמא מחשש תערובת חלב טמא. מפחד הקנס. והוי כידיעה, שדינו ובצירוף סברת הרב אג"מ בחלק א' (יו"ד סי' מז) לענין חלב גוי, דכל שיש פיקוח ממשלתי שלא לערב חלב טמא, יש לסמוך להקל, שהרי הם חוששין לערב חלב טמא כראייה. וכמו שאמרו הן הן עדי יחוד, הן הן עדי קידושין. וראה עוד בילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד קד.

שיש בהם תערובת שומן חזיר, ולכן אין לאכול חמאה של גויים בלי דרישה וחקירה היטב. ויש מקומות שנהגו שלא לאכול חמאה של גויים. ואם רוב העיר נוהגים בה איסור אין לשנות. [ילקוט] עמוד קז]

מד. אסור לקנות לבן, או אשל, או פריגוט, וכל כיוצא בהם, הנעשים ע"י גויים, שדינו כדין חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו. אבל אם יש עליהם הכשר כדין [ומגיעים סגורים] מותרים באכילה, אפילו אם הגיעו מחו"ל. וכן אם הגוי מוכר תוצרת של "תנובה" וכדומה, מותר לקנות ממנו תוצרת זו. [ילקוט] איסור והיתר כרך ב' עמוד קיד]

מה. הרוצה לאכול לבן ואין מצוי בעיר לבן של ישראל, יכול לקחת לבן של גויים, ולקחת ממנו כפית ולערב עם חלב כשר ולהשאירו יום אחד עד שיהיה לבן, ומהלבן החדש יקח כפית אחת ויזרוק השאר ויערבנו שוב עם חלב כשר, ומהלבן השני יקח שוב כפית אחת, ויזרוק השאר, ויערבנו בחלב כשר, ומהלבן השלישי יקח גם כפית אחת ויזרוק השאר, והלבן הרביעי כולו מותר, שאחרי שלש פעמים כבר כלה כל חלב הגויים. [או"ה ב' עמוד קטז]

מו. שמנת של נכרים יש לחוש שמא מערבים בה איסור, ולכן אין לקנות שמנת של גויים אלא אם כן יש עליה הכשר כדת. ואם נתברר שאין חשש של תערובת איסור בשמנת דינה כחמאה של גויים. [ילקוט] איסור והיתר כרך ב' עמוד קיז]

מז. יש להתיר להאכיל ילדים קטנים גבינות של גויים, בשנות בצורת, כשהגבינות הועמדו על-ידי אבקות או כדורים. ועל כל פנים לתינוקות בודאי שיש להתיר. [ילקוט] איסור והיתר כרך ב' עמוד קיח]

מח. בהמה כשרה שינקה מדדי בהמה טריפה, ולאחר השחיטה נמצא החלב בקיבתה, החלב מותר בשתיה. וכל שכן בהמה טריפה שינקה מהכשרה, דהחלב הכנוס בקיבה פירשא בעלמא הוא, בין חלב צלול בין חלב קרוש. ולכן חלב הנמצא בקיבה אינו חלב, ומותר לבשל בו בשר אפילו בצלול שבה. ויש מי שאומר שחלב זה יש לו דין חלב גמור ואסור לבשלו בבשר. ויש אוסרים משום מראית העין. [שם קכ]

מט. בהמה שנשחטה ומצאו בה טרפות, אם הוגלד פי המכה, דעת מרן אפילו החלב שנחלב ממנה קודם שלשה ימים והגבינות שנעשו ממנו, כולם אסורים, ושלא כהרמ"א שמתיר אם נעשו קודם שלשה ימים לשחיטתה, ואנו קבלנו הוראות מרן, ולכן אם בעל החלב והגבינות ספרדי, מותר למוכרם לאשכנזי שנוהג היתר בדבר כדעת הרמ"א. [איסור והיתר כרך ב' עמ' קכו. וע"ש בהערה. שוב יצא לאור הליכו"ע ח"ו, ושם עמ' רנ כתב כמבואר כאן].

נ. גבינות שנעשו מחלב בהמה, ואחר כך שחטו הבהמה ומצאו שהיתה טריפה, ובהמה זו היתה בעדר עם בהמות אחרות, וחלבה נתערב עם חלב הבהמות הכשרות, הולכים בו אחר שיעור ששים. ואפילו אם יש ספק אם יש ששים בתערובת אם לא, אזלינן להקל כל שיש שם בהמות משובחות הרבה. [ילקו"י איסור והיתר ב' עמוד קכח]

נא. גבינות שנעשו מחלב בהמה, ואחר כך שחטו הבהמה ומצאו שהיתה טריפה בטריפות שעל ידי סירכא, אין אוסרים את הגבינות שנעשו מחלבה, משום דהוי ספק ספיקא. ויש אומרים שלא להקל בזה אלא במה שנחלב קודם שלשה ימים, אבל מה שנחלב בתוך שלשה ימים אסור אפילו בהפסד מרובה. ויש אומרים דבכל אופן יש להקל. וכן עיקר. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב עמוד קל].

נב. אם חלבו את הפרה ויצא דם מעורב בחלב, יש אומרים שחלב זה נאסר מן התורה. ואם מדד אחד יצא חלב עם דם, ומשאר הדדים יצא חלב צלול, יש מתירים את החלב הנקי, ויש אוסרים. [שם עמ' קלב]

נג. חלב אשה מן התורה מותר באכילה, אף על פי שבשר האדם אסור באכילה. ואפילו לכתחלה מותר, והיינו בחלב אשה שפירש לתוך כלי. אבל כשלא פירש לתוך כלי אסרו חכמים לגדול לינק אותו מהאשה, דנחשב כיונק מן השרץ. וגדול שינק מן האשה מכין אותו מכת מרדות. [ילקוט"י איסור והיתר כרך ב' עמוד קלד]

נד. אם יש מכה בדדי האשה ואינה מניקה את בנה, ומביאים אשה אחרת שתקח חלב מדדיה ותפלוט, יש אומרים שאסור לעשות כן, משום מראית העין שרואים אותה יונקת מהאשה, וגם אי אפשר שלא יכנס חלב לתוך פיה. ויש מתירים שכיון שהיא פולטת את החלב תיכף, אין כאן חשש איסור משום מראית העין. וכן עיקר לדינא. ולכן אם אי אפשר בענין אחר והיא מצטערת מריבוי החלב יש להקל. ותזהר לפלוט את החלב מפיה, שלא ישאר מאומה. ובזמנינו יש משאבה שאפשר לשאול מבית החולים ובאמצעותה אפשר לשאוב את החלב מדדי האשה. [ילקוט"י איסור והיתר כרך ב' עמוד קלז]

נה. מותר לילד קטן ובריא לינק עד סוף ארבע שנים. וכן מותר לילד חולה לינק עד סוף חמש שנים. ותינוק היונק חלב, ובתוך כ"ד חודש פירש מלינק, אפילו כמה ימים, מותר אחר כך להחזירו לינק. אולם אם לאחר גיל של עשרים וארבע חודש פירש מלינק שלשה ימים מעת לעת, אסור לו לחזור ולינק, אלא אם כן יגיע לידי סכנה שאז מותר להחזירו לינק. ויש מתירים להחזירו לינק, אף אם

חלה בחולי שאין בו סכנה. ויש מחמירים אם אין בו סכנה. וכשיש צורך בדבר יכולים לסמוך על המקילים. ונראה שזהו דוקא באופן שאפשר לחלוב לבקבוק ולהשקותו, אבל באופן שאי אפשר לעשות כן, אפילו כשאין בו סכנה יכול לחזור ולינק, וכל שכן אם יש סכנת אבר. אולם לאחר שעבר החולי או הסכנה, אסור לו להמשיך לינק. [ילקו"י שם עמוד קלח. יבי"א ח"ה חיו"ד סי' יא אות ד', הליכו"ע ח"ו עמוד רכט].

נו. חלב אשה נכרית דינו כחלב אשה ישראלית שמותר בשתיה. ומכל מקום אם צריכים להשיג מינקת לתינוק, ישתדלו מאד שלא לתת לו לינק מנכרית, כי חלב נכרית מטמטם את הלב ביראת שמים, ומוליד בו טבע רע ואכזריות אחר שיגדל. ואפילו אם הנכרית הזאת יושבת בבית ישראל ואוכלת רק מאכלים כשרים, מכל מקום שומר נפשו ירחק מזה גם באופן כזה. אבל אם אין מי שיניק את התינוק, מותר שנכרית תניקה, שכך הוא מעיקר הדין. ונכון שישגיחו עליה שלא תאכל אלא מאכלים כשרים שישפיעו לטובה על התינוק, ולא תאכל נבילות וטריפות וחזיר, כל משך הזמן שהיא מניקה. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד קמא]

נז. מינקת ישראלית שהחכם התיר לה לאכול מאכלי איסור לרפואה, וכגון שיש לה חולי שיש בו סכנה, נכון להחמיר שתמסור את בנה התינוק למינקת אחרת [ישראלית], ולא תניקהו בעצמה, שחלבה יזיק לתינוק היזק נפשי. אך אם אי אפשר מותר לה להניקו, אפילו שלא במקום סכנה, שכל זה הוא ממדת חסידות, משום שמגדל טבע רע. [ילקו"י איסור והיתר כרך ג' עמ' קמד]

נח. דבש דבורים מותר, מפני שאינו מתמצה מגופן, אלא כונסין אותו מן העשבים בתוך פיהן, ומקיאין אותו בכוורת כדי שימצאו אותו לאכול ממנו בימות הגשמים. [שם עמ' קמח].

נט. דבש הנמכר לפני סינון, ויש בו רגלי דבורים וחלק מגופן, צריך להרתיחו היטב כדי שיוכל אחר כך לסננו ולהסיר ממנו את רגלי הדבורים וגופן. ואין לאסור משום שמבטל את טעם האיסור לכתחלה, שהרי אין כוונתו לבטל האיסור, אלא לתקן את הדבש. (צ)

טעם הדבש. וכתב בבאר היטב שם, דמכל מקום יש ליזהר שלא לאכול דבש בלא סינון תחלה. והפמ"ג (שפ"ד סי' קג ס"ק יא) כתב להזהיר שלא לחמם הדבש עד כדי שהיד סולדת בו כשרגלי הדבורים מצויים בדבש. וכן לא ישהו את הדבש עם רגלי הדבורים משך ג' ימים. וכ"כ בבית לחם יהודה, דלכתחלה יזהר אם אפשר שלא יחממו את הדבש בכדי שהיד סולדת בו, ובדיעבד שרי. וכ"כ עוד אחרונים, הובאו בכה"ח (אות ע').

צ) ראה בהגמ"י (פרק ג' מהלכות מאכלות אסורות אות א'). וע"ש בלחם משנה. ומה שכתבנו דהוי נותן טעם לפגם, הוא על פי המבואר בגמ' שם. וכ"ה בש"ע שם. והיינו, דגופי הדבורים עצמן פוגמין הדבש, ונותן טעם לפגם מותר. וז"ל מרן בשלחן ערוך (סי' פא סעיף ח'): דבש דבורים מותר, ואף על פי שגופי הדבורים מעורבים בו, וכשמפרישים הדבש מהם מחממין ומרתיחין אותן עמהן, מותר, משום שגופי הדבורים עצמן פוגמים את

אם יש דין בישולי גויים בדבש שלהם ודבש של גויים

משום שמערבים בו יין ומיץ ענבים של גויים. אך בדרכי תשובה (יו"ד סי' קיד אות כו) כתב, דאין לחוש בדבש סתם משום תערובת יין, זולת בעשרת ימי תשובה. ע"ש. גם בשו"ת מהר"י פראג"י (סי' כא) כתב, דדבש שעושין הישמעאלים מן הצימוקים, אין בו בישולי גויים, והיינו משום שהדבש עובר תהליך בישול, וביין מבושל לא גזרו משום

כתב מרן בש"ע (סי' קיד סעיף ז') דשרי, ואין בו משום בישולי גויים. והיינו משום שהדבש נאכל כמות שהוא חי. וגם אין חוששין שבישל הדבש בכלי שבישלו בו איסור, דסתם כלים אינן בני יומם מבליעת האיסור, ובדיעבד שנתבשל אינם אוסרים את הדבש שנתבשל בו. ואמנם בכנה"ג (אורח חיים סי' תטז, הגב"י) כתב לאסור דבש של עכו"ם,

מציאותו בעולם הוא ע"י בישול, ומעולם לא נאסר משום גזרת ניסוך דיין ולא משום חתנות. אלא שיש לברר אם העירווי הזה הוא בכלל בישול, שהרי מרן בב"י (אורח חיים סי' שיח) הביא דעת הרשב"ם הסובר, שמותר ליתן תבלין לתוך הקערה ולערוות עליה רותחין מכלי ראשון, דעירווי אינו ככלי ראשון, ודעת ר"י ור"ת דעירווי ככלי ראשון. ודעת הר"ן נוטה לדעת הרשב"ם. ודעת הרא"ש נוטה לדעת ר"ת. וכך נראה דעת הרמב"ם והרב המגיד. ומעתה כיון דהכא הוי מילתא דרבנן, סומכים אנו על ר"י ור"ת והרא"ש והרמב"ם, דעירווי הוי ככלי ראשון, ולכן הוי בכלל יין מבושל ושרי. ואכמ"ל.

וכיו"ב הזהיר בכה"ח (אורח חיים סי' קע סוף אות נא) גבי דגים קטנים שכובשין אותם בשמן ומניחין אותן בתיבות קטנים, וסותמין התיבות ומוכרין אותן כך כמות-שהוא בתיבות סתומים, דיש כמה מינים, ויש מין שכובשין אותו בשמן אווז, וזה אסור משום נבלה, ששחיטת עכו"ם נבלה היא. ע"ש.

בישולי גויים. והביא דברי הרא"ש (פרק אין מעמידין דף פה) שכתב, ודבר תמוה, כיון שגזרו על יינם משום בנותיהם וכי משום שהרתיחו לא שייכא הך גזרה. ואי משום דלאו בר ניסוך הוא, והלא יין מזוג נמי לאו בר ניסוך הוא. ואפשר דלפי שהמבושל אינו מצוי כל כך, ומילתא דלא שכיחא לא גזרו ביה. ע"כ. הא למדנו דביין מבושל לית ביה אפי' משום חתנות, וא"כ האי דבש שמתחלתו נעשה ע"י בישול, לית ביה שום גזרה, שכך היא מלאכתו, שדכין הצימוקין עד שיתרסקו היטב ונותנים אותם בסלים, ונותנים הסלים בתוך עריבות, מרתיחין מים עד שירתיחו הרבה, ושופכין המים הרותחין על הצימוקין שבסלים, ודבש הצימוקין נמס ע"י המים הרותחין, וזבין מנקבי הסלים לתוך העריבות, ומרתיחין מים פעם שניה ושלישית, ושופכין על אותן צימוקין שבסלים, ולא ישאר כי אם קליפת הצימוקין בלי שום מתיקות, ואחר כך מרתיחין אותם המים הרבה עד שיתעבה ויהיה דבש. ומאחר שכן היא מלאכת הדבש, הרי זה מתחלת

בישולי גויים בעוגיות "בורקס" בהכשר הבד"ץ

ג. וכן יש לדון על מילוי התפוח, אדמה שבתוך הבורקס, שמבשלים את הרסק קודם שנותנים אותו לתוך העוגה, ואם התפוח אדמה נאסר ממילא אוסר גם את העוגה עצמה. ויש לדון בזה אם חשיב כעולה על שלחן מלכים, ואם שייך לומר בזה שהוא בטל וטפל לגבי הפת.

והנה בענין האפייה עצמה אם יש בה משום בישולי גויים, או לא, נודע שפת עכו"ם מותרת, ולא אסרו בה משום בישולי גויים, והיינו משום דהוי חיי נפש. וכ"ה בפרק ב' דע"ז (לה:): אמר רב כהנא אמר ר' יוחנן פת לא הותרה בבי"ד. מכלל דאיכא מאן דשרי, אין, דכי אתא רב דימי אמר, פעם אחת יצא רבי לשדה והביא גוי לפניו פת פורני, אמר רבי כמה נאה פת זו מה ראו חכמים לאוסרה, כסבורים הוה תיר רבי את הפת, ולא היא. רב יוסף ואיתימא רב שמואל בר יהודה אמר, לא כך היה המעשה אלא פעם אחת הלך רבי למקום אחד וראה פת דחוק לתלמידים אמר רבי אין כאן פלטר גוי, והוא לא אמר אלא פלטר

ודרך אגב, עובדא הוה קמיה דמרן אאמור"ר שנשאל אם יש איסור משום בישולי גויים באפיית העוגות בחנויות של ישראל, כאשר האופה הוא עכו"ם, ומכניסים בתוך העוגה סוכר ואגוזים ובוטנים וכדומה, והשיב, דמצד העיסה ליכא למיחש, דפת עכו"ם של פלטר מישרא שרי כנודע, ואי משום הסוכר והדבש והאגוזים שבתוכו, הרי הם נאכלים כמות שהם חיים, וממילא ליכא בזה משום בישולי גויים. ואף בעוגות בורקס שיש בתוכן גבינה אין לחוש בזה לבישולי עכו"ם.

והואיל וענין זה בא לידי, אציגה נא בזה מה שנמצא עמנו בכתובים זה מכבר, ויש לדון כאן מצד ג' ענינים:

א. מצד אפיית העוגה ע"י הגוי, אם יש לאסור בזה משום פת עכו"ם.

ב. וכן יש לדון על המילוי של הגבינה שבתוך הבורקס אם יש בו משום בישולי גויים, או לא. [באופן שברור לנו שאין כל חשש לגבי הגבינה, ואינה גבינה של עכו"ם].

המוציא, ובלילתן עבה אזלי בתר העיקר והוי דינן כפת. ומימי לא ראיתי מי שנוזהר מהן. וכ"כ עוד אחרונים, ומהם: הפר"ח, לחם הפנים, בית לחם יהודה, הובאו דבריהם בכה"ח (סי' קיב אות לה). ע"ש. וכ"ה בשו"ת יחו"ד חלק ה' (סי' נג עמוד רמ). ע"ש. וממילא לגבי הבורקס עצמו אין בזה משום בישולי גויים דהוי כפת פלטר של עכו"ם. וראה באורך בשו"ת בנין אב חלק ג.

ולענין המילוי שבתוכו, במילוי גבינה ליכא לאסור בזה, שהרי הגבינה נאכלת כמות שהיא חיה, ומה שמניחה בעיסה ואופה אותה עם הבורקס, אין בזה משום בישולי גויים אחר שנאכלת כמות שהיא חיה. ועיין בע"ז (לה). מימרא דרב שמואל בר יצחק אמר רב, כל הנאכל כמות שהוא חי אין בו משום בישולי גויים. וכ"ה בש"ע (סי' קיג סעיף א') דדבר שאינו נאכל כמות שהוא חי, וגם עולה על שלחן מלכים, יש בו משום בישולי גויים. ע"ש. ומשמע שאם נאכל כמות שהוא חי אין בו בישולי גויים. והטעם לזה, דעיקר הגזירה היא משות חתנות, ודבר שאינו חשוב

ישראל. אמר רבי חלבו אפי' למאן דאמר פלטר גוי לא אמרן אלא דליכא פלטר ישראל אבל במקום דאיכא פלטר ישראל לא. ור' יוחנן אמר אפי' למאן דאמר פלטר גוי הני מילי בשדה, אבל בעיר לא, משום חתנות. ודעת הרמב"ם דר' יוחנן אדר' חלבו סמיך, ותרתי בעינן, ולחומרא שדה וליכא פלטר ישראל. ופסק כר' יוחנן לחומרא. וראה בהרב המגיד שם. וגם כפת הבאה בכיסנין אף דלא הוי פת ממש שרי, וכדמוכח מהתוס' (ביצה טז): בשם רבינו יחיאל, שכל שאילו היה קובע סעודתו עליו היה צריך לברך המוציא וברכת המזון אין בו משום בישולי גויים. וכ"כ מרן הב"י (סיף סי' קיג), והרמ"א בהג"ה (סי' קיב סעיף ו). וכ"ה בתורת חטאת (כלל עה סעיף יב) דבעיסה שבלילתה עבה ויש בה תואר לחם ליכא למיחש, משום דפת גמור הוא לענין המוציא ולענין חלה, כי הקמח הוא עיקר, ואע"ג דיש בהם דבש ובשמים הרבה ודינן כפת הבאה בכיסנין דמברכים עליהם בורא מיני מזונות אם לא קבע סעודה עליהם, מ"מ נראה שאין להחמיר לענין פת עכו"ם, הואיל ואי קבע סעודה עליהם מברך

כל כך אין אדם מזמין חבירו עליו. וכתב המהריק"ש בתשובה באהלי יעקב (סי' נח) דגבינה אין בה משום בישולי גויים, כיון שנאכלת כמות שהיא חיה, ואפי' אדם שאינו אוכל גבינה חיה ונתבשלה ע"י עכו"ם שרי ליה, דבטלה דעתו אצל כל אדם. והובאה תשובה זו בברכ"י (סי' קיג אות א'), ובכה"ח (אות טו).

ואמנם יש לדון לגבי מילוי הבורקס בתפוח אדמה, שהרי אינו נאכל כמות שהוא חי, ולכאורה יש בו משום בישולי גויים, ובפרט שמבשלים את התפוח אדמה קודם לכן בקדרה בפני עצמה, וא"כ יש לחוש בזה משום בישולי גויים. ואמנם פשוט שאם הישראל בישל את התפוח אדמה בנפרד, ואחר כך העכו"ם נתנו בתוך העיסה לעשות בורקס, ואפאו, בזה ודאי שאין איסור, שהרי התפוח אדמה כבר נתבשל ע"י הישראל, ואין בישול אחר בישול לגבי בישולי עכו"ם, וכמו שמבואר כן בש"ך (סק"ה) בשם מהר"א מטיקן. וכ"ה בט"ז (סק"ב) שבשומן של בשר או של אווז מהותך אין בו משום בישולי גויים, דאין בישול אחר בישול. וכ"ה בכנה"ג (הגה"ט אות טו). אך היכא

שהגוי בישל את התפוח אדמה בקדרה בפני עצמה, ואחר כך נתן ממנה לתוך הבורקס, לכאורה יש לאסור משום בישולי גויים. [אך עלינו לברר הדין, שכבר אמרו בירושלמי סוף פרק ה' דתרומות הלכה ג', דמי שאינו רוצה להטריח את עצמו בדין אחד למצוא היתר, ומוליך עצמו לחומרא לטמא את הטהור, איסורא קא עביד. ועיין בשו"ת אדמת קודש (חיו"ד סי' ז', דף כג ע"ב), והובא בספר קמח סולת (מהדורת השנ"ח עמוד עח). ע"ש].

וכן משמע מדברי מרן בש"ע (סי' קיג סעיף ג') שכתב, פאנד"ה שאפאה עובד כוכבים, אסורה אפי' למי שנוהג היתר בפת עכו"ם. מפני שהשומן נאסר כשהוא בעין משום בישולי גויים, ונבלע בפת. ע"כ. ולפ"ז גם בבורקס שהגויים מבשלים את התפוח אדמה בקדרה נפרדת, ואחר הבישול מכניסים את המילוי המבושל לתוך העיסה ואופים העיסה בתנור, דיש לאסור, דמלבד שהתפוח אדמה נאסר בפני עצמו כשנתבשל בתחלה ע"י הגוי, גם כאשר נתנוהו בתוך העיסה, אינו בטל לגבי העיסה, ואדרבה טעם התפוח אדמה נבלע בעיסה, והוי כדין הפאנד"ה, שאסור משום

בישולי גויים. ועיין בשלחן גבוה (אות ח') כתב, דלא נתבאר להדיא מהו פאנד"ה שכתב מרן, והביא בשם הג"א שכתב, שהוא פשטידה של דגים. והביאו הכנה"ג בשם מהר"ם מטיקסין בגליון המרדכי. דאילו הוא שומן בשר או של אווז, הוא כבר מהותך ואין בו בישולי גויים, דאין בישול אחר בישול. ע"ש.

בישולי עכו"ם במאכל בן דרוסאי

מני (יר"ד מערכת ב' אות טז) כתב, שרוב האחרונים נחלקו עליו, ועלתה הסכמתם להתיר, אחר שהישראל השלים וגמר הבישול. ועיין בערך השלחן (אות י') ובמסגרת השלחן (אות ו'). וכן ראוי להורות. ואמנם ירא שמים יחוש לסברת הפרי תואר, ובפרט שכן נראה דעת מרן הש"ע. ועיין בשו"ת ויאמר יצחק (סי' מה). ע"כ.

ואמנם נראה שלדינא לדידן אין לזוז מדברי מרן הש"ע שכתב לאסור כל שהגוי בישל שלישי בישול. וכ"כ בפרי תואר (סק"ט) שאם הגיע למאכל בן דרוסאי ואחר כך גמר ישראל, אסור אפי' לא סילקה. והסכים עמו בזב"צ (אות כז), ודלא כהפר"ח (סק"ק יב-יח) דס"ל שאם הניח הגוי הקדרה והגיע למאכל בן דרוסאי ואחר כך גמר ישראל שמתור משום דלא סילקה, שאין הדין כן, שכן משמע

והנה אם הישראל בישל מעט את התפוח אדמה והגיע לשיעור מאכל בן דרוסאי, וחזר העכו"ם וגמר את הבישול, ליכא בזה משום בישולי גויים. ויתר על כן נחלקו הפוסקים מהו שיעור בישול כמאכל בן דרוסאי, אם הוא שלישי בישולו שנאכל ע"י דחק גדול, או גם בנתבשל חצי בישולו שנאכל ע"י הדחק, הוי כנתבשל. ולדינא נקטי' בבישולי גויים להקל, דהוי פלוגתא במילתא דרבנן ואזלי' לקולא. ולכן אפי' לא נתבשל רק כשלישי בישולו והעכו"ם גמר את הבישול, ליכא בזה משום בישולי גויים.

והיכא שהגוי בישל כמאכל בן דרוסאי, והישראל השלים הבישול לכל צרכו, י"א דלא מהני להתיר את התבשיל, וכמ"ש בפרי תואר. וכן נראה דעת מרן הש"ע (בסי' קיג סעיף ט') שלא התיר כי אם בהפסד מרובה. אך בזכרונות אליהו

בעיסה, והעיקר הוא העיסה, ולכן התיר כשהוא פת פלטר, דהביצים בטלי לגבי העיסה כשנילושו יחד, אבל בבורקס שיש בתוכו תפוח אדמה, ולא נילוש ביחד, והתפוח אדמה נתבשל לבד קודם לכן ע"י הגוי, לכאורה לא שייך להתיר בזה. ועוד, שהתפוח אדמה שנתבשל קודם בפני עצמו כבר נאסר, ותו לא לישתרי. ואמנם ביצים לחודייהו יש בהם משום בישולי גויים, ורק בפת שנילוש עם ביצים בטלי לגבי העיסה. וראה בשדי חמד חלק ו' (עמוד 349). ע"ש.

והנה בשו"ת הריב"ש (סי' כח) כתב לענין מיני מתיקה [ולאביה] הנעשים מסולת ודבש, דאי קימחא עיקר אסור, דהו"ל בישולי גויים, דדוקא בפת התירו משום חיי נפש. וכ"ה בתשב"ץ בתשובה, הובאה בב"י (סי' קיג). ועפ"ז דן בשו"ת קול אליהו חלק ב' (י"ד סי' ב') במה שעושים קצת בעלי בתים, להוליך לתנור של גוי פשטיד"א ובוריקא"ש ונותן אותם הגוי בתנור בסומכי נפשם שמתגנים הבשר אשר בתוכם בבית קודם עשייתן, דלאו שפיר עבדי, דאע"ג דאותו תנור מכשירים אותו ע"י השלכת קיסם שמשליך

מסתמיות דברי מרן ז"ל סעיף ט', שאם ע"י גוי הגיע למאכל בן דרוסאי וגמר ישראל, אע"ג דלא סילקה אסור. וכן עיקר. וכ"ה בכה"ח (אות מב, נח). וראה מ"ש בזה בשו"ת רב פעלים ח"ג (חיו"ד סי' ט'). ואמנם אם הגוי בישל כל דהו והישראל השלים הבישול, יש להקל, כמ"ש הפרי תואר. ואף שבעין המים (סי' קיג) פליג עליה ואסר גם בזה, כתב בזכרונות אליהו מני (י"ד מערכת ב' אות טו) דמ"מ הוי ספיקא דרבנן ולקולא.

והנה הפר"ח (סי' קיב ס"ק יא) כתב, נשאלתי ע"ד גוי אחד ששלח דורון לישראל מפת הבאה בכיסנין שיש בהם ריבוי ביצים שנקרא פאשטא ריא"ל בלע"ז, אי אסירי או לא, והשבתי שאם ידוע ששלח לו הגוי ממה שעשה לצורך ביתו דאסירי ממה נפשך, דאי קימחי עיקר אסור משום פת בעלי בתים, ואי ביצים עיקר נמי אסירי משום בישולי גויים. ואמנם על הסתם תלינן דעשה מתחלה אדעתא דמתנה, ומתנה כזביני, וקימחא עיקר והו"ל כפת פלטר דשרי. ע"כ.

ואמנם אין ללמוד מזה לנ"ד, דהתם ריבוי הביצים מעורב

סעודה אינו מברך אלא בורא מיני מזונות, אין עליה דין פת כלל ואסורה משום בישולי גויים. ע"ש. והיוצא מזה, דבנ"ד שהתפוח אדמה ניכר בפני עצמו ולא נילוש יחד עם העיסה, אין להתירו, וכמו שאסר מרן גבי פאנד"ה, שהשומן נאסר בפני עצמו ונבלע בעיסה באופן הניכר, [דאי אינו ניכר הרי בבישולי גויים די ברוב כדי לבטל, וא"צ ששים כדי לבטל תערובת בישולי גויים, וכמבואר בכה"ח סי' קיג אות טו"ב]. וה"נ בנ"ד שהתפוח אדמה נתבשל בפני עצמו ע"י הגוי ונאסר, והוא ניכר בתוך הבורקס, לא שייך שיתבטל לגבי העיסה ויש בזה משום בישולי גויים. ומה שהתיר ביחוד הנו' בבורקס שיש בתוכם בשר, ונאפה ע"י גוי, כבר כתב שם להדיא דהיינו שהבשר מטוגן ע"י ישראל.

וראה בזב"צ (אות כא) בפת שמניחין בו חתיכות של בשר, ומערכין אותם בקמח בעת הלישה, ואחר כך אופים אותם בתנור, אם החתיכות הם בעין בלחם, הרי זה אסור, אבל אם מיעך את הבשר, כגון שכתשם במכתשת עד שנתמעכו לגמרי ועירבם עם הקמח עד שנילושה הכל כעיסה, מותר.

ישראל בתוכו בגלל הלחם שאופים בו ישראל, מ"מ כיון שהעיסה עיקר ולא חשוב לחם כדי להתירו משום חיי נפש, ולדעת הריב"ש יש בו משום בישולי גויים, וכבר עלתה הסכמת מרן דהשלכת קיסם לא מהני לבישולי גויים, ה"ה נמי דלא מהני לעיסה זו של פת בוריקא"ש וכף. ע"ש. ועיין בשו"ת יחוד"ד חלק ה' (עמוד רמ) שהביא מ"ש הפר"ח (ס"ק יז) דנראה דכיון דראוי לברך עליהם בורא מיני מזונות, דקימחא עיקר ולא הדבש, ויש בו משום בישולי גויים.

והקשה עליו בקול אליהו הנ"ל דזה סותר למ"ש הפר"ח עצמו (באות יא) בפת העשויה בריבוי ביצים, דקמחא עיקר ושרי. וא"כ דבריו סתרי אהדדי. ובשו"ת יחוד"ד הנ"ל כתב, דבנידון הריב"ש במיני מתיקה הוי בבישול וטיגון, ולכן יש בו משום בישולי גויים, מה שאין בנידון הפשאטאריא"ל הממולא בביצים, דהוי באפיה, אין בו משום בישולי גויים, דיש עליה תורת לחם, שאם קבע סעודתו עליה מברך המוציא וברכת המזון, וממילא אין כאן איסור בישולי גויים. אבל בטיגון בשמן שאפי' אם קבע

מה שמרן התיר הוא רק כשהתערובת אינה ניכרת, והרוב - שנאכל כמות שהוא חי - ניכר, והמיעוט אינו ניכר כלל, אלא מעורב ברוב. אבל כשהתפוח אדמה הוא כמו מילוי, וניכר בפני עצמו, בזה לא איירי מרן. ועל כרחנו לומר כן, שהרי מרן אסר בדין הפאנדר"ה, כיון שהשומן ניכר בפניו עצמו. וא"כ ה"ה לנ"ד דיש לאסור משום בישולי גויים.

אלא שעדיין יש מקום להליץ על המקילים בבורקס תפוח אדמה, דיש לדון אם התפוח אדמה כשהוא מרוסק, חשיב כעולה על שלחן מלכים שיהיה אסור משום בישולי גויים, או לא, והנה בערוה"ש (סעיף יח) כתב, תפוחי אדמה מיקרי אין עולין על שלחן מלכים, ואם בישל העכו"ם אותם רק במים בלבד, או אפה אותם מותר לישראל לאכלם, שידוע שהיא אכילה פשוטה, ורק דלת העם אוכלים אותה למרבה, מפני עניותם ודחקם. ואף שגם עשירים אוכלים אותם לפרקים, זהו מפני גודל ריבויים ולא מפני שהוא מאכל חשוב, ועל שלחן מלכים בודאי לא תעלה לא ללפת את הפת, ולא

וכ"ה בבא"ח (פרשת חוקת אות כג), ובכה"ח (אות לב). הרי דמבואר להדיא שאם החתיכות ניכרים אינם מתבטלים בעיסה, ומה עוד דהתם הבשר נאפה עם הבצק יחד בתנור, ואפ"ה כשהחתיכות הבשר ניכרים אסור. וכ"ש הכא שהתפוח אדמה מתבשל קודם לבדו. וראה להרה"ג יאיר שמואל שליט"א בתשובה שנדפסה בסוף ספר זכרונות אליהו מני (שיצא לאור מחדש בשנת תשנ"ח, עמוד מד) שהאריך בנידון בורקאס שיש בו תערובת ביצים וגבינה, וכתב שם דבגבינה לא שייך בישולי גויים, שהרי הוא נאכל כמות שהוא חי. אך יש לדון על הביצים דשייך בהו בישולי גויים, כמ"ש בש"ע (סי' קיב סי"ד). ומ"מ כתב שם, שאם נתערבו הביצים בגבינה שרי. וע"ש מ"ש ליישב מה שהעירו על הקול אליהו.

וז"ל מרן (סי' קיג סעיף ב'): עירב דבר הנאכל כמות שהוא חי בדבר שאינו נאכל כמות שהוא חי, ובישלם הנכרי אם העיקר מדבר שיש בו בישולי נכרים אסור ואם לאו מותר. ולכאורה גם בנ"ד הרי הבורקס הוא העיקר, והתפוח אדמה טפל לו. וא"כ לכאורה היה מקום להקל. אך החילוק הוא ברור, דכל

אלא שאין זה מוכרח שיתכן ודן שם על תפוח אדמה בפני עצמו, אבל אין ה"נ בתערובת כמו בנ"ד, יודה לאסור, שהרי באופן כזה הוא כן עולה על שלחן מלכים. וגם יתכן שבזמנינו המצב שונה, ובורקס תפוח אדמה חשיב עולה על שלחן מלכים. והנה היכא שבבישול הראשון אינו עולה על שלחן מלכים, ואחר כך ע"י תערובת נעשה עולה על שלחן מלכים, אם שייך לאסור בזה, והוא כמו בנ"ד, דאי נימא שרסק תפוח אדמה [בעת שמכינים ליתן אותו בתוך הבורקס] אינו עולה על שלחן מלכים, אבל לאחר שנותנים אותו בתוך הבצק נעשה כבר ראוי להעלות על שלחן מלכים, האם בכהאי גוונא יש לאסור משום בישולי גויים או לא, ראיתי שכ"ו"ב דן בשדי חמד חלק ו' (דף קעד.) בענין הצוקר ממיני לפתות שקורין בוריקס, שנעשה ע"י נכרי, ועמד בזה הגאון שם אריה (ח"ו"ד סי' ט') דאמאי לא חיישי' ביה משום בישולי גויים, שהרי אינו נאכל על שלחן מלכים. וכתב, שבספרו ערוגת הבושם (בקונטרס התשובות ובהשמטות שם) כתב על מה שהגאון מהרש"ק חתר להיתר בזה, ולא נחה

לפרפרת, ורק בזמן בישולם [על העץ] שהם עדיין רכים דרך השרים לקנותם להניחם באיזה מאכל בתבלין, אבל בכל השנה לא יאכלום לשום מאכל. אך מצאתי לגדול אחד [חכמת אדם] שכתב, שתפוחי אדמה עולין על שלחן מלכים. ואולי דבזמן שלהם שלא היה זה בנמצא היה מאכל חשוב, דזה ערך מאה שנים שהובא המין הזה מהמדינות שמעבר לים הגדול, אבל עתה במדינתנו שזורעים אותה למרבה, והוא מאכל רוב ההמון, והוא מאכל פשוט מאד, והאיש הרך והענוג יאמר לה זרה הלאה, נראה דאין שייך לומר ע"ז שעולה על שלחן מלכים. וסיים, ויש להתיישב בזה. ומדבריו נראה במ"ש שדרך השרים לקנותם להניחם באיזה מאכל וכו', דהיינו לערבם באיזה תבשיל כמו שמערבין תבלין, ודומיא דנ"ד, שמניחים את התפוח אדמה בבורקס, ואין אוכלים אותו בפני עצמו. ומסיום דבריו משמע דהגם שכך דרך השרים, מאחר ואינו עולה על שלחן מלכים בפני עצמו, אזי גם באופן שמניחים אותו בתוך איזה תבשיל, שהוא דרך השרים, גם בזה אין בו משום בישולי גויים.

ויש כיום בורקס תפוח אדמה עם הכשר הברד"ץ, וכידוע הם סומכים למעשה על דעת הרמ"א, דדי בכך שהמשגיח הישראלי מבעיר את האש, ונודע שלדעת מרן הש"ע אין די בהבערת האש, אלא צריך שהישראלי יתן את הקדרה על האש, ולכן לכתחלה לדידן אין לסמוך על ההכשר הנ"ל, זולת במקום צורך וכדומה, דאפשר לסמוך על ההכשר הנ"ל בצירוף הסברות דלהלן:

א. היכא שהיהודי בעל המאפיה, או המשגיח, הוא זה שמדליק את האש, והגוי נותן את תבנית העוגות לתוכו, שנודע שנחלקו בזה הפוסקים, שדעת הר"ן (פרק ב' דע"ז דף לח) בשם רבותינו הראשונים דאע"פ שבדין פת עכו"ם אם הסיק ישראל את התנור ואפה בה הגוי את הפת [פת בעל הבית] הפת מותרת, מ"מ בתבשיל צריך שהישראלי יתן את הקדרה על האש. וכ"ד הרשב"א בתורת הבית (סוף בית ג' דף צג ע"א). וכ"כ רבינו יונה באגרת התשובה, הובא בב"י (סי' קיג). וכ"ד הרדב"ז. אבל הראב"ן (ע"ז סי' שג) כתב, שהיסק התנור ע"י הישראלי מהני גם לבישולי גויים. וכ"ד המרדכי (פרק ב' דעבודה זרה). ורבינו פרץ, והכל

דעתו בדבריו, וכתב לצדד להיתר משום שדרך עשיית הצוקר הוא ע"י כמה בישולים, ובבישול הראשון הוא ראוי לאכילה, אך לא נאסר לפי שאינו עולה על שלחן מלכים, ושוב בבישול השני לא נאסר, אף שעולה על שלחן מלכים. ודחה זאת, דסוף סוף כיון שע"י בישול הנכרי נתקן לאכילה וגם עולה על שלחן מלכים, מה לי אם הוא בבישול אחד או ע"י שני בישולים. והאריך בזה, והביא מה שהשיב לו הגאון בעל שואל ומשיב טעמים להיתר (וראה בתשובותיו מהדורא ג' חלק א' סי' רל). אך בסי' כא דחה כל הטעמים שרצה להקל. ע"ש.

ולדינא, בבורקס גבינה יש להקל בפשיטות, ואין בזה משום בישולי גויים. אך בבורקס תפוח אדמה יש להחמיר, דמסתבר שכיום התפוח אדמה חשיב כעולה על שלחן מלכים, ולא שייך לומר שיתבטל ברוב הצק, דבדבר שהוא ניכר ובעין לא שייך ביטול. ובעוגות שמערכים בהם סוכר ואגוזים וכדומה, במקומותינו שמקילין בפת [פלטן] של עכו"ם, אין לאסור, זולת אם חושש מתערובת של חומרים בלתי ידועים בכשרותם.

בדעת הש"ך דבבישול ישמעאל, ליכא משום בישולי גויים. וכתב, אך מלשון הטור וכל הפוסקים, וכן המנהג פשוט, שאין חילוק בין עובד ע"ז או לא, ומ"מ כל הקולות שנמצאו בפוסקים נראה דגם שיש חולקים בארצותינו הלך אחר המיקל. כגון זה שאסרו בישולי גויים אפי' שבישולם בבית ישראל, והוא מחלוקת בטור, בארצותינו יש להקל. ע"כ. והיינו, דאע"ג דלדינא נקטי' דיש בישולי גויים גם בבישול ישמעאלי, מ"מ מהני לצרף סברא זו במקום שיש מחלוקת. ואמנם בשו"ת יחו"ד הנ"ל כתב, דמאחר ואיסור בישולי גויים הוא משום גזרת חתנות, א"כ מה לי ישמעאלי מה לי נוצרי, בכל גוונא יש לחוש לחתנות. ולא דמי לדין יין נסך שמרן הש"ע (בסי' קכב סעיף ז') חילק בין עובד ע"ז לגוי שאינו עובד ע"ז. וכן לטעם השני שמא יאכילנו דבר איסור, גם בזה אין לחלק בין ישמעאלי לנוצרי.

ומעתה, אף שבכל מחלוקת בפני עצמה יש לתפוס להחמיר

בדעת מרן, מ"מ בצירוף כל הספיקות יחד, יש כאן ס"ס להקל. ואף דלא עבדינן ס"ס בידים, דדמי לאין מבטלין איסור לכתחלה, מ"מ

בו, והאגור בשם מהר"ל. ומהר"י איסרלן, והאיסור והיתר בשם מהר"ם.

ומרן בש"ע (סי' קיג סעיף ז') פסק להחמיר דצריך שהישראל יתן הקדרה על האש. אך דעת הרמ"א להקל בזה.

ב. ומצינו מחלוקת נוספת בדין בישולי גויים, שדעת התוס' (ע"ז לח.) בשם רבי אברהם ב"ר דוד, שאם הגוי מבשל בבית ישראל מותר. וכ"כ המרדכי. וכ"ד הנימוקי יוסף, ועוד ראשונים. ואמנם מרן הב"י (ריש סי' קיג בבדק הבית) כתב להחמיר גם בזה.

ג. ומצינו מחלוקת נוספת בגוי שהוא שכיר אצלינו, [כמו פועלים שבמאפיות ובתי מלון וכו'], שדעת הרשב"א בתשובה בחלק א' (סי' סח) להתיר. וכ"כ בארחות חיים בשם הרמב"ן. ומרן בש"ע (סי' קיג סעיף ד') כתב יש מתירים ויש אוסרים. ונודע דקיימא לן דיש ויש הלכה כו"ש. ונמצא דעת מרן להחמיר בזה. [וכמבואר המחלוקת הנ"ל בשו"ת יחו"ד חלק ה' סי' נד].

ד. ומצינו מחלוקת נוספת בדין בישול ישמעאלי, שהביא בשו"ת יחו"ד חלק ה' (סי' נד) בשם התורות אמת (סי' קיב ס"א), שהבין

והעורך שמחת נישואין או בר מצוה באולמות שיש להם הכשר מהבד"ץ, באופן שסומכים על הדלקת האש בבוקר בידי ישראל, מן הראוי שישלח לשם אחד ממכיריו לעמוד שם וליתן בעצמו את הקדרות על האש. ומיהו לגבי בורקס תפוח אדמה שיש לנו צירופים נוספים להקל, אין ה"נ יש מקום נרחב להקל בזה. וכ"ז באולמות ובתי מלון וכדומה, אבל בבית הגוי, או כשהגוי הדליק את התנור, יש להחמיר בבורקס תפוח אדמה.

כבר כתב הרא"ם דבלא תעשה עבדינן ספק ספקא בידיים, ורק במצות עשה לא עבדינן ס"ס בידיים, ולכן החמירו בטומטום ואנדרגינוס שאינו יכול להוציא אף את מינו, משום דהוי ס"ס בידיים. [או משום דהוי ספק בגוף ספק בתערובת]. ולכן בשו"ת יחז"ד הנ"ל היקל בזה במסעדות ואולמות, אך סיים שם, והמתמיר תבא עליו ברכה. וכ"ה מורה ובא למעשה לשואלים אותו, שעדיף יותר להחמיר לכתחלה שלא לאכול מבישולי עכו"ם [על פי היתר הרמ"א] גם באולמות ציבוריים.

אבקת תפוח אדמה מרוסק

גויים, דן בזה בשו"ת שמש ומגן חלק ב' (חיו"ד סי' מד) ושם דן לענין בישול ע"י גוי בשיעור של כמאכל בן דרוסאי אם נאסר משום בישולי גויים, ומשמע שהבין בפשטות דתפוח אדמה חשיב כעולה על שלחן מלכים, ובבישול גמור שייך בו דין בישולי גויים.

ולעצם הענין אם יש בעישון משום בישולי גויים, בשו"ת שם אריה (חיו"ד סי' כב) כתב בשם הרב אברהם יעקב, דאין בזה איסור משום בישולי גויים. ושם דן לענין

ובמקומות שמבשלים את התפוח אדמה בקיטור [אדים] והתפוח אדמה מגיעה לבישול של מאכל בן דרוסאי, ושוב ע"י זרם שני של אדים מתבשלים לגמרי, ושוב מייבשים אותם ע"י קיטור מבחון לכלים ומוציאים מהם הלחות, ונעשים קשים ויבשים כל כך עד שא"א לאוכלם כך, ושוב מרסקים אותם ועושים מהן אבקה, והקונים [ישראל] מוסיפים עליה מים חמים או מטגנים אותה עד שנעשית ראויה לאכילה, אם יש בזה משום בישולי

ט. טוני רויאל שנקרא גם כן "מזון מלכות", שעשוי להבריא ולחזק את הגוף, ומערבים בו דבש פי ארבעים ממנו, כדי שיהיה ראוי לאכילת אדם, מותר לאכול מן הדבש הזה, כמו שמותר לאכול את הדבש הרגיל, ובפרט למי שחלש ותש כח, כדי להברות גופו ולחדש כנשר נעוריו. (ס)

טא. עוף שהנוצה שלו מהודרת ויש לו בכרבלתו קצת נוצות כמו ורדים, וכל גופו יפה, חוץ מרגליו שהם שחורות, שהוא הטווס, אין לאוכלו. (ז)

(סי' קיג אות טז), ובבא"ח (פרשת חקת אות כב ד"ה ועוד), ובשו"ת מנח"י חלק ג' (סי' כו אות ו'), ובשו"ת שבט הלוי חלק ו' (חיו"ד סי' קח אות ו'). ע"ש.

(ס) ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד קנט. ואף שכתבנו שם להקל במי שהוא חלוש, הנה להמבואר בהליכו"ע ח"ו עמ' רלג (שיצא לאור אחר שנים מילקו"י) יש להקל בזה יותר. ובלאו הכי מאכל זה מיועד בעיקר לחלושי כח.

סוכר של גויים שמבשלים הלפת ע"י הבל של קיטור, ומה לי חום העשון ומה לי חום האדים שדינם שוה, וכשם שבמעושן ליכא איסור משום בישולי גויים, כן הדין בהבל הקיטור שאין בו משום בישולי גויים. ואמנם הרב שם אריה דחה דבריו והעלה לאסור, אך כבר האריך בזה בשו"ת יבי"א חלק ה' (חיו"ד סי' ט') והעלה להקל בעישון ובקיטור. וראה בנ"ד בספר טהרת המים (מהד"ת סי' ס'), ובדרכי תשובה

אם מותר לאכול טווס

פי' דהוא מן עוף אשר זנבה נעלם, מלא עינים מגוונים שונים. ע"כ. ומכאן רוצים להביא ראיה שמותר לאכול טווס. ועוד הוכיחו כן מהגמ' ב"ק נה. אמר ר"ל כאן שנה רבי תרנגול טווס ופסיוני כלאים זה בזה,

(ז) בפרק כל הבשר (חולין קטז). אמרו, לוי איקלע לבי יוסף רישבא, ואתו לקמיה רישא דטוותא בחלבא וכו'. וכ"ה בשבת קל. ע"ש. ובערוך (ערך טווס) שם גרס רישא דטווסא, ובמוסף הערוך כתב,

הלכות תולעים

א. נאמר בתורה: וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל. כל הולך על ארבע עד כל מרבה רגליים לכל השרץ השורץ על הארץ, לא תאכלום וגו'. ונאמר עוד: אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ, ולא תטמאו בהם ונטמתם בם. והרבה אזהרות הזהירה התורה על השרצים, ומצינו ג' חלוקות בענין השרצים: שרץ המים, שהם השרצים החיים במים, כמו סרטנים. שרץ הארץ, שאלו השרצים הרוחשים על הארץ, כמו נמלים, תולעים שבפירות וירקות, וכדו'. ושרץ העוף, שאלו השרצים המעופפים, כמו זבובים, יתושים, דבורים, וכדו'. והאוכל שקצים ורמשים מטמא את הנפש, דכתיב, ונטמתם בם. [ילקו"י שם עמ' קפא]. (ז)

פשיטא, אמר רב חביבא משום דרבו בהדי הדדי מהו דתימא מין חד הוא, קמ"ל. ומדמחתינהו בג' כחדא, משמע שהוא עוף טהור, ולכן חשיבי כמין אחד, דאל"ה א"א לומר על טמא וטהור מין אחד הוא. וכן הוכיח בספר אוצר המכתבים

חלק ב' (סי' תתקט), וצייין לדברי המדרש (פרשת נשא פרק ז'), אמר רשב"י, וכי בשר היו מבקשים, והלא מעדני עולם טועמים במן, מי שהיה מתאוה תרנגול או פסיון או טווס, כך היה טועם. ע"כ. ומשמע שהוא עוף טהור. וע"ש עוד.

חומר איסור אכילת תולעים

(ז) הנה הטעם שהתורה כתבה ע"ז כל כך הרבה לאוין, מבואר במפרשים, שהוא מפני שהתולעים הוא דבר מצוי בפירות ובירקות ובמאכלים רבים, ואין אדם נמלט מן האיסור אלא ע"י זהירות מופלגת. ואמרו רבותינו בגמ' (ב"מ

סא:): תנא דבי רבי ישמעאל, אמר הקב"ה אלמלא לא העלתי את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה שאין מטמאין בשרצים. א"ל, ומי נפיש אגרייהו טפי מריבית ומציצית וממשקלות, א"ל אע"ג דלא נפיש אגרייהו טפי מאיסי

מעת שיצאו וישרצו בארץ, וה"ה כל זמן שנעשו בפרי בעודו מחובר לקרקע, אע"פ שלא יצאו ושרצו על הארץ, ששורץ על הארץ נקרא, מכיון שנעשה בפרי בעודו במחובר, שנאמר: לכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום. ואם יצאו על הארץ, אע"פ שחזרו אחר כך לתוך הפרי, שורץ על הארץ נקרא ג"כ, מכיון שיצא. ומצוה זו נוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ובנקבות, והעובר עליה ואכל במזיד בריה שלימה לגמרי טמאה בין חיה בין מתה, ואפי' פחותה מן החרדל, ואפי' היתה סרוחה, ובין שהיתה ע"י זכר ונקבה או מכל העיפושים שבעולם ושרצה בארץ, מי שאכלה כולה, לוקה עליה. אבל חסרה אפי' רגל אחת, אינו לוקה עד שיאכל כזית. ע"כ.

וכתב עוד החינוך (מצוה קסד): שלא לאכול משרץ המים, שנאמר, אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בם. ושרץ המים ידוע ענינו, שהוא מבריות דקות השטות במים, והם נקראים שרץ המים, וזה הלאו מיוחד בהם מלבד הלאו המיוחד לדג טמא, שאין אלו בכלל

למיכלנהו. ופירש רש"י, אלא בשביל דבר זה מדמפרש לקמיה שהן מעולים ונאים ואינן נמאסים בשקצים הללו, להכי כתב לשון עילוי שמעלה גדולה היא אצלם. ובגמרא שבת (קמה): עובדי כוכבים מזההין מפני שאוכלין שקצין ורמשיין. ואף גופם שונה משל ישראל משום כך, כמבואר בגמרא ע"ז (לא): אידי דאכלי שרצים חביל גופייהו. והיינו, שגופם חבול עקב אכילתם שרצים.

ועוד אמרו בגמרא ב"מ שם, א"ל רב חנינא מסורא דפרת לרבינא, יציאת מצרים דכתב רחמנא גבי שרצים למה לי, א"ל אמר הקב"ה אני הוא שהבחנתי בין טפה של בכור לטיפה שאינה של בכור, אני עתיד ליפרע ממי שמערב קרבי דגים טמאין בקרבי דגים טהורין, ומוכרן לישראל. ע"כ. ובאמת הקושי הגדול הוא בשמירה מאכילת שקצים ורמשים, הוא ההבחנה בהם, ולזה רמז: אני הוא שהבחנתי וכו', כי צריכים הרבה הבחנה להזהר מאכילת תולעים.

וכתב החינוך (מצוה קסג): שנצטוינו שלא לאכול מיני שרצים דקים הנולדים בזרעים ובפירות

טמאה ואיסור עוף טמא ושרץ העוף ושרץ הארץ, כי כל האסור והמרוחק נכלל בשיקוץ כמו: כי לא בזה ולא שקץ ענות עני. והעובר על איסור זה ואכל בריה אחת שלימה מהן, ואפי' קטנה ביותר, לוקה. ואם אינה שלימה אינו לוקה עד שיאכל מהן כזית, ומ"מ אסור לאכול מהן דבר תורה אפי' פחות מכזית, שחצי שיעור דאורייתא הוא אסור, אבל אין חיוב המלקות אלא על אכילת השיעור המקובל.

דגים כלל, כי מין אחר בפני עצמו הוא לגמרי. וזהו דעת הרמב"ם במקרא הזה, שע"ז בא ללמד. והרמב"ן חולק עליו בזה, וכתב, כי הלאו הזה איננו לאו מיוחד על שום שרץ, אלא שהוא מן הלאוין הכוללים שאין לוקין עליהם, כמו לא תאכל כל תועבה הכתוב במשנה תורה (דברים יד ג) בתחלת הפרשיות של איסור בעלי החיים, וכן כאן אמר בסוף כולן אל תשקצו את נפשותיכם בכל מהלכי האדמה שאסרתי, ויכנסו בזה איסור בהמה

אזהרת האחרונים מאיסור תולעים

בהרבה לאוין ומלקיות, להיות שהוא איסור מצוי מאד בפירות, בירקות, בקטניות, וברוב מיני המאכלים, וא"א ליזהר מלהכשל בהם אם לא בזריזות גדולה, ולפיכך הוצרך הכתוב לזרז ביותר ולהרבות לאוין באיסור שרץ הארץ. ומעתה כל אדם יזדרז בעצמו מלהכשל באיסור זה, וגם לדרוש ברבים חומר איסורו כדי שיפרשו מהאיסור, ואני את נפשי הצלתי, ישמע חכם ויוסף לקח. ע"כ.

גם בספר יסוד ושורש העבודה (שער ז' פרק ד') כתב: ואין די להפקיע את עצמו בלבד בזהירות והשגחתו

וכתב הפר"ח (יו"ד סי' פד ס"ק נג) וז"ל: כה אמר חזקיה, לא אוכל להתאפק מלהזהיר לעם חומר איסור התולעים, לפי שנעשה קל בעיני הבריות, וכיון שעובר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר (יומא פו:), ואין איש שם על לב, מבלי לב דשו בו רבים וגדולים, ואפי' החכמים והיחידים אינם נזהרים כראוי על פי מה שנתבאר בש"ס ובפוסקים וכו', וכל האוכל תולעים או נמלים, חייב על כל תולעת או נמלה חמש מלקיות, ובזבובים או יתושים חייב שש מלקיות. והחמירה התורה בזה

היטב החזרת כראוי, וכל היד המרבה לבדוק בנשים הרי זו משובחת, פן חלילה במקום מצוה יפגעו באיסור של חמש מלקיות. ע"ש. גם בפלא יועץ (ערך בדיקה) כתב, ובענין התולעים רבה המכשלה שיש הרבה מיני פירות וירקות שנמצאים בהם תולעים, ורבים מעמי הארץ אין נזהרים ואוכלים אותם בלי בדיקה. וצריך להזהיר לעם ע"ז וכיו"ב, כי ישראל קדושים רוצים להיות גדורים ופרושים, אבל הם שוגגים. ה' הטוב יכפר בעדם וכו'. וחיוב גדול מוטל על כל אדם לבדוק את המאכלים כשיש בהם חשש תולעים, וכבר צווחו ע"ז בספרים צעקה גדולה ומרה, שהרי כל אשר בשם ישראל יכונה, לא יאכל נבילה וטריפה או בשר חזיר וכדו', אפי' יתנו לו כל כסף וזהב שבעולם, ואם ירצו לאונסו, יסבול עונשים מרים עד מוות ולא יעבור. ואם נתבונן הרי באכילת נבילה וטריפה וחזיר אין אלא לאו אחד, ובאכילת תולעת אחת יש ארבעה לאוין, ובאכילת נמלה וכל שרץ העוף חמשה לאוין, נמצא שהאוכל בלי זהירות וכלי בדיקה במעט רגע אוכל מאה

על עצמו, אלא על הכלל כולו יצא להזהיר את האחרים ג"כ, וביחוד להרים מכשול מעם ישראל וכו', ואשרי חלקו [של] מי שמשתדל על עצמו להיות איש כזה, ליתן את הפנאי שלו ולחקור ולדרוש בתמידות על אודות הדבר הזה, לזכות בזה את הרבים, וזכות הרבים תלויה בו. ע"כ. גם בחכמת אדם (כלל לה סעיף כ') כתב, ראוי לאדם להסתכל במה שאוכל, וע"י זה ינצל מכמה תולעים, ומעיד אני עלי שכמה וכמה פעמים ניצלתי ע"י זה ברוך ה'. ע"כ.

ובן הזהיר בשו"ת חת"ס (חאו"ח סי' קלב) בזה"ל: ואודות המרור לפסח, רגיל אני לדרוש בשבת הגדול, כי מי שאין לו אנשים נאמנים יראי שמים לבדוק היטב החסא ולנקותה מרחש תולעים קטנים הנמצאים בה מאד מאד שאינם ניכרים לחושי הראות, טוב שיקח למרור תמכא שקורין קריי"ן, כי חלילה להכשיל באיסורי לאוין מה"ת לקיים מצות מרור שבזה"ז היא מדרבנן. וכ"כ בשו"ת יהודה יעלה אסאד (סי' קלט). גם מהר"ח פלאגי בספר חיים לראש (דף עב) כתב, יזהיר מאד לבני ביתו לבדוק

מלבד מה שיש בקלח, וכן בכרוב, די שנים שא"א לשום אדם לבדוקם. ע"ש. וכ"כ עוד (בפרשת צו אות כז), דיזהרו הנשים לבדוק היטב החזרת מן התולעים, וכן את הכרפס, כי על כל תולעת חייבים חמש מלקיות, והכל תלוי בצואר האשה שהיא עקרת הבית, וכל בני הבית סומכים על בדיקתה, ואם תקל ראש בבדיקתה אפשר שתתחייב מלקיות יותר משערות ראשה, ובפרט במקומותינו שמצויים הרבה תולעים קטנים בירקות, ואם בני הבית מרובים ואין ידה משגת לבדוק עבור כולם, תשליך כל העלים של החזרת ותקח הקלחים דוקא למצות מרור, כי שם ניכרים התולעים היטב אם ישנם. ובנקל אפשר לבדקם ולהסירם. ע"ש. וזה כמ"ש בכנה"ג שאינו אוכל מהחזרת אלא מן הקלחים. וכיו"ב כתב בספר דעת תורה (סי' תעג סעיף ה'). והובאו דבריהם בשו"ת חזון עובדיה חלק א' כרך ב' (עמוד תרנז), וכתב, וכן אנו נוהגים לצאת ידי חובת מרור בקלחים אשר באמצע כל עלה ועלה, שאין תולעים מצויים שם כל כך, וניכרים היטב בבדיקה. וכמו כן יש להזהיר גם על העולשין

תולעים, ועובר תילי תילים של לאוין בשאט נפש בלי שום הנאה כלל, רק ממיעות זהירות. וע"ז וכיו"ב נאמר (ישעיה ה, יח): הוי מושכי העון בחבלי השוא. ובמשלי (כג) נאמר: הנה כי כן ושמת סכין בלועך, אם בעל נפש אתה. וצריך להזהיר לעם ע"ז, כי ישראל קדושים רוצים להיות גדורים. ע"כ.

גם בזב"צ (אות צג) כתב, דהכרפס יש בו תולעים והוא כמראה הכרפס ירוקים, וצריך לזהר בבדיקתו יפה יפה, ולבודקו פעם ושתים. וכ"כ בבא"ח (שנה ב' פרשת נשא סעיף ח'), שעלי הכ"ס דרכן להתליע במחובר, וכן הכרפס והכרתי מתליעין במחובר, ואין לאוכלם בלא בדיקה. ויש ירקות שנמצא בהם תולעים דקים הרבה וקשה לבדוקן, והם הסלק, ונענ"ע, שומר נפשו ירחק מהם, וירא שמים יסלק זה הסלק מביתו ולא יבוא על שולחנו, ובביתו לא יכנס הסלק למאכל, ורק בר"ה יביאו אותו על השלחן לראותו בלבד בשביל הבקשה שבהם. ע"ש. [ועיין במחז"ב (אות כג) שהביא מהפ"ח להזהיר מסלק שמצוי בו תולעים בתוך הירק עצמו,

ב. האוכל שרץ המים חייב ארבע מלקיות, ושרץ הארץ חייב חמש מלקיות, ושרץ העוף כגון זבובים חייב שש מלקיות. [שם עמוד

קפד]

ג. שרץ המים אינו דוקא בתולעים שבמים, אלא גם בתולעים שבשאר משקין. [שם עמ' קפה]

ד. תולעת אפילו היא זעירה ביותר, כמו שמצוי בעלי חסא הירוקים [בגידול רגיל] כל שניתן לראותה על ידי התבוננות היטב, הרי היא אסורה. ואמנם לענין חיוב מלקות יש שרצים שאין חיוב עליהם אלא באכל כעדשה, ויש בכזית. ד]

הנקראים הנדבי, שמצוי בהם בדיקה אלא גם הענף שיוצאים תולעים דקים מאד. ולכן אין לקחת ממנו העלים צריך בדיקה. [ואמנם העולשין כתחליף לחזרת א"כ עלי חסא מגוש קטיפה המצויים בזמן הזה, בבדיקה יפה ומעולה. וכתב בכה"ח אינם צריכים אלא בדיקה שטחית (אות ק'), דלא רק העלים צריכים ושטיפה].

תולעים בעלי חסא הירוקים בגידול רגיל

ד) ראה בילקו"י איסור והיתר כרך ב' (עמוד קפה). ומה מאד יכאב הלב בראותי הכשרים למסעדות ובתי מלון וכו' של חלק מרבני "צוהר" שמכניסים עלי חסא ירוקים בגידול רגיל, וסומכים על שטיפה בברז, והרי הם יודעים היטב שהתולעים נמצאים שם,

ואם יניחו את עלי החסא הירוקים בשמש, יראו את התולעים בעליל. ואיך אפשר להכשיל רבבות מעם ישראל באכילת עלי חסא עם

תולעים. אוי לדור שכך עלה בימיו. ויש מרבני צוהר נותנים הכשר לחנויות הפתוחות בשבת, אינם מקפידים על משגיח ברוב שעות היום, ממנים בנות צעירות למשגיחי כשרות, וכאשר בעל המסעדה גוער בהן הן מפחדות להעיר על מכשולים בעניני כשרות.

והנה בודאי בזמנינו שיש גידולים מיוחדים בחממות שהם ללא תולעים, יש להשתמש אך ורק בגידולים אלה, ועם כל זה יש

יזהיר שלא יאכלו כלל עלי חסא, כי אין זה פתרון לברוח מסכנה ולהכנס לאיסור חמור של אכילת תולעים, כי היאך נוכל לחזור לאותם הימים שרכבות רבבות מעמך ישראל היו נכשלים באכילת עלי חסא עם תולעים, בבתי מלון ובמסעדות, בחתונות ובשמחות, שכמעט ובלתי אפשרי שיבדקו את העלים הירוקים לכמות גדולה של מליוני אנשים הדרים בארץ ובחור"ל. וב"ה שהשי"ת עשה עמנו חסד ע"י הירקות של החברות הנ"ל, שמונעים רבים מעון של אכילת תולעים ח"ו. ואם חוששין ממחלות, היה להם לומר שלא ירבו באכילת עלי חסא.

ובאמת אין זה מוכרח כלל שהדבר גורם למחלות, כי ביקרנו במקום של חברת חסלט, וראינו שבעלים קצוצים הנמכרים בשביל סלט, שוטפים היטב כמה שטיפות, וגם אם נחוש שעדיין יש על העלים קצת מחומר החיטוי המסוכן, מ"מ מסתבר שבאכילה מועטת ולא יום יומית מאותם עלים, אין סכנה, ורק במי שמרבה לאכול הרבה מעלים אלה כמעט מידי יום ביומו, יתכן והוא נכנס בחשש סכנה, אבל לא

לשוטפם ולנקותם ולבודקם עד כמה שאפשר, ואחר המתנה של שלוש דקות בשרייה במי אמה וכיוצא, שוטף א' א' תחת ברז המים בקילוח חזק ובודק אותם, הוא הדרך הטובה ביותר. ומ"מ אם יש כאלה ובפרט בתעשייה של בתי מלון ומסעדות וכיוצא, שאין באפשרותם לעשות כך בכל העלים, ומכניסים את העלים באמבטיית מים עם סבון, ולוקחים כמה עלי חסה יחד ושוטפים אותם תחת ברז המים ויבדוק בדיקה מידגמית לכל הפחות שהשטיפה הועילה, ובגידולים אלה די בבדיקה שיטחית מהתולעים, כי ע"פ רוב אין שם תולעים במיעוט המצוי, רק חרקים, וע"ז סומכים כולם, וכבר א"ל מרן זיע"א שגם על הגידולים מגוש קטיפף לא יסמוך מבלי בדיקה קלה.

ובזמנו רב העיר ירושלים הרה"ג שלמה משה עמאר, [לשעבר הראשון לציון והרב הראשי לישראל], פירסם שאכילת עלי החסא גורמת ח"ו למחלות קשות, מחמת רוב חומרי הריסוס שיש בהם. ולדעתו יש לאכול מהעלים הירוקין של החסא בגידול רגיל. אולם אם רצה להזהיר את הצבור מהסכנה, אדרבה

בכמות קטנה מידי פעם. ועכ"פ בודאי שיש להזהיר שלא לאכול עלים ירוקים של חסא שלא מהגידול הנ"ל, הנקי מתולעים. והחושש מפני מחלות ח"ו, ימעיט באכילת הירקות הנ"ל.

ובתאריך י"ד כסלו תשע"ג,
 התפרסם מכתב ממח"ס "בדיקת המזון כהלכה" בזה"ל: עקב הטענות שהתפרסמו כאילו ירקות מגידול מיוחד ללא חרקים, מכילים חומרי הדברה ברמות מסוכנות, וכאילו בירקות מגידול רגיל לא קיימת סכנה זו, חשוב לפרסם את תוצאות המחקר שנערך בנושא זה ע"י מעבדת "דרך המעבדה" שהיא היחידה המוסמכת בארץ בפיקוח על בטיחות המזון. והרי התוצאות לפי עדותה של מנכלי"ת "דרך המעבדה" (הקו החם, ט' כסלו תשע"ג): "ירקות ללא חרקים שנמצאים תחת פיקוח, מכילים את האחוז הנמוך ביותר של חריגות בהשוואה לירקות רגילים... ההיגיון הפשוט אומר שע"מ לקבל ירק ללא חרקים צריך לרסס יותר. אבל יש טכניקות נוספות למניעת חדירת חרקים, כמו מבנה סגור (חממה), חיטוי קרקע ועוד. רק ללא

ואמנם שמענו שהרב לנדא הסיר את ההכשר שלו מכל הירקות עלים, כיון שהוכח שאין הגידול הזה נקי לגמרי, ויש בו עדיין מעט תולעים, וגם חרקים שנדבקים אח"כ במשך האריזה וכדו'. אולם רוב העולם סומך ע"ז ע"י שטיפה בברז להוציא את

ה. שרצים קטנים הגדלים במים שבכלים, או בבורות שאינם נובעים, מותרים, אף שאין להם סנפיר וקשקשת. ולפיכך מותר לשתות מים אלה ואינו חושש לשרצים שבהם אם יזדמנו לפיו. אבל אסור לשאוב בכלי ולשתות מהם. ואם פירשו ממקום גידולן, כגון לאחורי הבור או על שפת הכלי מבחוץ, אף שחזרו לתוך המים אסורים. [שם קפז]

ו. תולעים קטנים מאד הנמצאים במים ובפירות, ונראים נגד השמש בעין חדה ובריאה, אסורים באכילה. [באופן שאין התולעים גדלים במים, או שפירשו לכלי]. ולפיכך צריך לסנן היטב מים אלה, ולהסיר התולעים ע"י סינון של בגד עב. אבל אם אינם נראים כנגד השמש בעין בוחנת, אלא רק על-ידי מיקרוסקופ, אין בהם איסור כלל, לא מדברי תורה, ולא מדברי סופרים. [ילקוט"י איסור והיתר כרך ב' עמוד קצג. יבי"א ח"ד חיו"ד סי' כא אות ז. יחו"ד חלק ו' סי' מז עמוד רנב]

ז. אם שאבו מים מן הבור, והמים מוחזקים בתולעים, אבל סיננו אותם במסננת, ובישלו במים ההם. ושוב חזרו ושאו מים לשתיה, וסיננום באותה מסננת, וראו שיש בהם תולעים רוחשים ובדקו את המסננת, וראו שהיתה נקובה, וקיים חשש שיש תולעים בתבשיל, דעת הרב בירך משה גלאנטי להתיר מטעם ספק ספיקא, דשמא השתא הוא שניקבה המסננת, ושמא נימוחו התולעים ברתיחת

החרקים, ודי בבדיקה שיטחית ויש מי שמצריך להשרות את מהתולעים, כי ע"פ רוב אין שם הירקות עלים ב"מי אמה" דוקא, תולעים במיעוט המצוי, וע"ז משום שיש בה חומר המסיר סומכים כולם, וכבר אמר כן מרן שומנים, והוא מסיר את הדבק של זיע"א, שגם על הגידולים מגוש קטיף לא יסמוך מבלי בדיקה קלה. תחת זרם מים כל עלה ועלה.

התבשיל ונתבטלו. אולם אין לסמוך להקל בזה, דהוה ליה ספק ספיקא בתרי גופי דלא עבדינן, ספק אחד במסנתת, וספק אחד בתבשיל. [יבי"א חלק י' בהערות לרב פעלים ח"א סי' טז דף שיח טור ב'].

ח. חומץ שהתליע יש אומרים שצריך לסננו תחלה בבגד עבה ואחר כך להרתיחו, ואחר הרתיחה צריך לסננו פעם אחרת. ויש אומרים שמותר להרתיח את החומץ, ואחר ההרתחה לסננו בבגד עב, באופן שלא יוכלו התולעים לעבור דרך הבגד. וכן עיקר לדינא. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד קצה. הליכו"ע חלק ו' עמוד רנח]

תולעים הנמצאים בפירות

ט. תולעים הגדלים בפירות או בירקות כשהם מחוברים עדיין לארץ או לקרקע, אף על פי שלא פירשו לחוץ, אסורים מן התורה, שנאמר: שרץ השורץ על הארץ. והיינו דוקא אם ריחשו התולעים, אבל אם המקום צר ולא ריחשו, מותרים. ולכן תולעים שנמצאים בתוך פולים ואפונים, והקליפה משחרת עליהם מבחוץ, אין לאוסרם, לפי שהן מונחות במקום צר ואינם בכלל השרץ השורץ על הארץ, כל זמן שלא ריחשו. [הליכו"ע חלק ו' עמוד רס]. ודעת הרמ"א להחמיר אף שלא ריחשה, אך לדידן העיקר כדעת מרן להקל כשלא ריחשה. ותולעים הגדלים בפירות וירקות בתלוש, דהיינו לאחר שנקטפו, מותרים, שלא אסרה תורה אלא שרץ השורץ על הארץ, במה דברים אמורים, בזמן שהשרץ עדיין לא פירש מהפרי והוא בתוכו, אבל אם פירש מהפרי, אפי' לא הגיע לארץ אלא שמת באויר קודם שהגיע לארץ, אסור. ואפילו לא פירש כולו מהפרי אלא מקצתו. או שלא פירש אלא על הפרי או על הגרעין שבתוכו, או שפירש מפרי לפרי אסור. [איסור והיתר כרך ב' עמוד ר]

י. יש אומרים שתולעים הנמצאים בפירות שפירשו מן הפרי, יש להם דין בריה שאינה בטלה אפילו באלף. ויש חולקים ואומרים שאין להם דין בריה. ולדינא, אף תולעים קטנים מאד שנראים נגד השמש בעין חדה ובריאה אסורים משום בריה, וצריך לסננם היטב, ולהסירם בסינון של בגד עב. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רה].
 ופירות שאין חזקתם להתליע במחובר, כי אם בתלוש, מותרים, שלא אסרה התורה אלא שרץ השורץ על הארץ. ואם פירשו מן הפרי אסורים. ומכל מקום יש לתולעים אלו דין בריה, שאם נתערבו בתבשיל, ואינם ניכרים, אפילו באלף אינם בטלים, כדין בריה, ויש לאסור את כל התבשיל. וכמבואר בש"ע יו"ד (סי' ק). [הליכו"ע חלק ו' עמוד רסב].

יא. פרי שהתליע ואין ידוע אם התליע במחובר או בתלוש, אסור מספק. [כן הוא לשון מרן. והיינו בפרי שדרכו להתליע במחובר, וכאן יש ספק אם התליע במחובר], שספק תורה להחמיר. ואם נצטרף להם עוד ספק נוסף, אפילו ספק שאינו שקול, יש להתיר. וכן מותר לבשל פרי זה, שיש ספק שמא ע"י בישול הוא נימוח, והרי אין כוונתו אלא לבשל, ולא הוי מבטל איסור לכתחלה. [ילקו"י איסור והיתר ב' עמוד רט]

יב. פרי שמתליע בתלוש, ונמצאת בו תולעת ויש ספק אם התולעת פירשה, אין לאסור בזה אלא אם כן ידענו בכירור שהתולעת פירשה. הא לאו הכי אע"פ שהיא בחיים וחור הפרי נקוב לחוץ, מותר, ולא חיישינן שמא פירשה מן הפרי וחזרה אליו. ודעת הרמ"א להחמיר אם החור נקוב לחוץ. ולדידן העיקר כדעת הש"ע. [שם עמ' ריא]

יג. כל פרי שמצוי להיות בו תולעים שמהלכים בתוכו, ודרכו להתליע במחובר, אפילו אם הוא רק מיעוט המצוי, טעון בדיקה קודם האכילה. ולדעת הריב"ש אם אינו מחצה על מחצה, הוי מיעוט המצוי. הא לאו הכי אין לחוש לתולעים. ויש מחמירים אף אם מצוי תולעים רק ב' 5 אחוז, או חלק אחד מעשרה. ואם עבר ובישל פירות שדרכם להתליע בלא בדיקה, ועשה מהם קומפוט, אף במין שהרחש מצוי בהם שאסור לאוכלם בלי בדיקה, אם יכול לבדוק בודק, וכל מה שאינו יכול לבדוק הן מהפירות והן מהרוטב, מותרים באכילה משום ספק ספיקא. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד ריא]

יד. ולכן אין לאכול תאנים קודם הבדיקה, אחר שמצוי בהם תולעים, [ואף לאחר שבדק ורואה שאין נראה שם תולעים, אם יניח התאנה במים כשהיא פתוחה, יראה שעל פני המים צפים כמה תולעים, ולכן צריך לבדוק היטב עד כמה שעין האדם רואה הדק היטב]. וכן בתירס מצוי בו מאד תולעים החבויים בין גלעיני התירס ותחתיהם. ואף לאחר שבישלו את התירס אף שהתולעים שבו מתו, מכל מקום נשארים שם. ולכן יש לאכול את התירס רק אחרי שיפריד את הגלעינים מהקלח, ויבדקם היטב. וכן בתותים אין לאוכלם בלי בדיקה ושטיפה הדק היטב היטב. אבל פירות שאין דרכם להתליע אלא כשהם תלושים, אינם צריכים בדיקה. אבל האוכל פיסטוק חלבי, או בטנים, או גרעיני חמניות, או שקדים, מאחר ואין מצוי בהם הרבה מתולעים, אין צריך לבדוק כל בוטן ובוטן. [או"ה ב' עמוד רטו]

טו. פרי ששהה י"ב חודש לאחר שנתלש מהעץ, מותר לאוכלו ללא כל בדיקה, כיון שכל בריה שאין בה עצם אינה מתקיימת י"ב חודש. ומכל מקום כיון שיש חשש שמא נתהוו תולעים בתלוש ופירשו, שיש לחוש שמא כשיתנם בקדרה יצאו לחוץ וירחשו במים או בדופני הקדרה, על כן הבא לבשל לאחר שנים עשר חודש פירות

שהתליעו, יתנם לתוך מים צוננים, ואז המתולעים והמנוקבים יצופו למעלה, וישליכם, ואחר כך יתנם ברותחים, שאם נשארו בהם תולעים, ימותו מיד מבלי שיפרשו ממקומם. [איסור והיתר ב' עמוד

[רטז]

יז. תמרים, כיון שהתולעים מצויים בהם בעודם מחוברים לקרקע, לא יאכל מהם בלי בדיקה, וצריך לפותחם ולראות ליד הגרעין, כי התולעים מצויים שם. [איסור והיתר ב' עמוד ריז]

יז. אם מצאו תולעים בשזיף או באיזה פרי, [בין פירות טריים ובין פירות יבשים], אין צריך לזרוק את כל השזיף או הפרי בגלל התולעת, שאין הפרי נאסר, ולכן יזרקו את התולעת, והשזיף או הפרי מותרים באכילה. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד ריז]

יח. מי שהרתיח תמרים ואחר כך סחט אותם לעשות מהם חרוסת, ואחר כך מצא תולעים בכמה תמרים שנשארו, אף על פי כן מותר לאכול את החרוסת ללא חשש. אך בחרוסת נוזלית שאפשר לסננה, יש לסנן את החרוסת. ואם היו התמרים נקיות, אין צריך לסנן כלל. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד ריז]

יט. ריבת פירות הנעשית על ידי תהליך של בישול, אין לחוש לתערובת של תולעים שבאו מהפירות, ומותר לאכול מהריבה ללא חשש. אבל אם עושים ריבה מפירות שמוחזק להיות בהם תולעים יש לבררם ולבודקם קודם הבישול. ואם בישלו הפירות בלא בדיקה, ועשו מהם ריבה, כבר נתבאר לעיל שכל מה שיכול לבדוק יבדוק קודם אכילה, ומה שלא יכול לבדוק מותר מטעם ספק ספיקא. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ב' עמוד ריט]

כ. ריבה שנכנסו בה חרקים ונמלים, אם אי אפשר לסנן הריבה, הרי היא אסורה. ואם יכול לסנן, הריבה מותרת על ידי סינון בכגד עב וכדומה, באופן שיסיר את החרקים. [הנמלים וכדומה].
[שם עמוד רכ]

כא. דבש שנפלו בו נמלים, יחמם את הדבש עד שיהיה ניתך ויסנן אותו. [או"ה ב' עמוד רכ].

כב. כנימות הנמצאות על גבי קליפת פרי הדר [כגון תפוזים] וע"י הקילוף יוצאות הכנימות ונדבקות על התפוז, [או שמשתמשים בקליפת התפוז לעוגות], יש אומרים שאם אי אפשר שיגיעו למצב שיהא אפשר להבחין בחיותן וברחישתן, אין בהם משום שרץ השורץ על הארץ. ויש חולקים וחוששים בזה לאיסור תולעים, וטוענים שקודם שהכנימות מתכנסות בקליפת המגן, גם בעין רגילה יכולים להרגיש קצת ברחישתן, ובעת שקולף התפוז נדבקות הכנימות על התפוז, ויש בזה משום איסור שרץ השורץ על הארץ. והעיקר לדינא כסברא ראשונה, ואם יש חשש שגם בעין רגילה יכולים להרגיש ברחישתן, בודאי שאין להקל. [ילקו"י ח"ט איסור והיתר כרך ב' עמוד רכ].

כג. מי שאכל פרי שאין דרכו להתליע במחובר, ולא היה צריך לבדקו מן התולעים לפי ההלכה, ואירע שהיתה בו תולעת, כי כאשר אכל ממנו ראה שנשארה חצי תולעת בידו, אם הפרי עדיין בפיו יוציאו לחוץ, ואם בלע כבר את מה שנגס מהפרי, יש אומרים שאינו צריך כפרה כיון שהוא אנוס לגמרי ואין דינו כשוגג. וכן אין לו לחשוש שנפשו נטמאה בטומאת שרצים. ומכל מקום צריך להצטער ולהתוודות על שבא לידו דבר כזה, וכל בעל נפש יעשה כפרה גם על עבירה שנעשתה על ידו באונס גמור. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רכד]

תולעים הנמצאים בירקות

כד. יש ירקות שנמצאים בהם תולעים דקים רבים וקשה לבדוקן, וכגון עלי נענע [מנטה], עלי חסא, וכדומה, ולכן צריך הרבה דקדוק ובדיקה היטב כדי להנצל מאיסור תולעים. ורוב ככל עלי החסא הבדיקה קשה מאד, וכמעט אי אפשר לסמוך גם על בדיקה היטב של עלי החסא, ואף אם ישטפום ברותחים, אם יניחום כנגד השמש יראו בהם תולעים. ולכן כל מי שיראת ה' נוגעת ללבו ושומר נפשו מחטוא, ירחק מהם ולא יבואו על שולחנו כלל. ולא יאכל עלי "חסא" כלל [ולמצות "מרור" יקח מהקלח הלבן שבו התולעים נראים בבדיקה היטב]. ואמנם מה שמצוי כיום בארץ ישראל בעלי חסא המשווקים ע"י חברת "חסלט" [עלי קטיפה], אפשר לסמוך על זה, ולאכול גם את העלים הירוקים, אבל גם בעלי חסא מעלי קטיפה על הצד היותר טוב יבדוק אותן בבדיקה רגילה וקלה, בתוספת שטיפה בברז, ולא יסמוך לאוכלם בלי בדיקה כלל. [אחר שמצאנו כמה פעמים שיש בהם תולעת אחת או שתיים]. וכן יש כיום עלי נענע המגיעים מחסלט, ולכן יקח רק מהם. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רכה]

כה. מותר לבדוק בשבת את עלי החסא אם אין עליהם חרקים, וכשימצא תולעת גדולה מותר להסירה, כי הרי התולעת עומדת בפני עצמה, ואין בהסרתה משום איסור בורר. אך טוב שיקח את התולעת בזהירות יחד עם קצת מן העלה, ולא יטלטל אותה בפני עצמה, גם מחשש שלא יהרגנה בידיו. אך כשמוצא תולעים קטנים בעלי החסא, לא יוציאם בשבת לבדם, אלא יוציאם עם קצת מן העלה. [שם רכח]

כו. עלי גפן שעושים מהם מאכל [יאפרק] ע"י שממלאים אותם באורז ובבשר טחון, אם לוקחים עלי גפנים טריים שלא נכבשו בחומץ, קשה מאד לסמוך על בדיקתם מתולעים, ולכן ראוי ונכון להשתמש אך ורק בעלי גפן המגיעים מחוץ-לארץ המושרים בחומץ, וישטפם היטב, ויעביר נייר ליישר את עלי הגפן, ובאופן כזה ניתן לבדוק היטב אם נותרו שם תולעים. אך אם אין לו עלי גפן המושרים בחומץ, יש אומרים שמועיל לבדוק את עלי הגפן היטב כל עלה ועלה במתינות, וגם יקנח את העלים במפה או בנייר, ואחר כך יניחם במים רותחים שהיד סולדת בהם, ורק אחר כך יוכל לבשלים. ויש שגזרו איסור על זה בכל אופן, וכל מי שיראת ה' נוגעת ללבו ימנע מלאכול עלי גפן טריים, שעשו מהם תבשיל. [ילקו"י שם עמוד

[רכח]

כז. עלי כרוב מצויים בהם תולעים רבים שקשה לזהותם, ולכן ראוי ונכון שלא לאוכלם כלל, אחר שקשה מאד לבדוקם. ואם בכל זאת רוצים לאוכלם, יש לבדוקם היטב בעינא פקיא, ובשטיפה ברותחים לאחר שיפרידו העלים שכל אחד יהיה בנפרד, ולאחר מכן ישטפו בברז בשפשוף היטב, באופן שכל התולעים ירדו. וכיום יש עלי כרוב המגיעים מגידולים מיוחדים שלא מצוי בהם תולעים, [חסלט-עלי קטיף] ואפשר לסמוך לאוכלם. אך יבדוק אותן בדיקה רגילה, כפי שנתבאר לעיל גבי עלי חסה. [ילקו"י איסור והיתר כרך

ב' עמוד רלה] ז)

אם ניתן לסמוך על בדיקה בעלי הכרוב

ז) בן כתב הפר"ח, דעלי כרוב יש שנים אין לאוכלם כלל. וכ"כ בבית שנים [תקופות] שיש בהם לחם יהודה, ובמחז"ב. וכתב בזב"צ תולעים הרבה והם קטנים עד מאד (אות פז), דבבגדאד יש מין כרוב ו"א לשום אדם לבדוקם, ובאותן דלפעמים ימצא בה זבובים קטנים

במרור, וכמ"ש החת"ס בתשובה (סי' קלב) שאע"פ שאין התמכא משובח כהחזרת, מ"מ משום חשש תולעים שאין לו מי שיבדוק כהוגן, יקח תמכא. ע"ש. ומכ"ש בכרפס שיכול לקחת במקומו ירק אחר שאין מצוי בו תולעים. וכ"כ באשדות הפסגה (דף י"ח). וכתב בשם גדול אחד המפורסם מאד בחכמת הקבלה, כי העובר על איזה איסור בחג הקדוש הזה, הוא עושה פגם גדול מאד יותר מכל ימות השנה, וגדול עונו מנשוא, והשטן מקטרג בשעת הסכנה, ומתגבר והולך להכשיל את ישראל כבלע את הקודש. ע"ש.

ובשו"ת אג"מ (חיו"ד סי' לה) כתב, שאם בעל המסעדה הוא נכרי, או ישראל מחלל שבת, שאין להם נאמנות על הכשרות, כל ירק שמצוי בו תולעים אסור באכילה בלא בדיקה, ואף בבדיקה יש הרבה שאינם סומכים על הנשים משום הטירחא שבדבר שצריכים לבדוק כל עלה ועלה. והיו יראי חטא שלא אכלו כלל כרוב אף מבדיקת אנשים, שחששו שמא גם מהם נעלמו איזה מקומות שלא ראו שם בטוב. אבל באמריקה במין כרוב [קוירט] לא

עד מאד, וימצא בעלים החיצונים הרבה מהם, שא"א לנקותם ולבודקם, ועל כן צריך לזהר בבדיקתם הרבה, ואין לאכול אלא דוקא העלים הפנימיים ע"י בדיקה יפה עד מאד. ע"כ. וכ"כ בספר מעם לועז (פרשת ויקרא יא, מ) דיש לבדוק את הכרוב מפני שיש שם הרבה תולעים קטנים, ויש שנים שיש בהם הרבה תולעים, בגלל הגשמים המרובים. ע"כ. וכיו"ב הזהירו האחרונים גבי אכילת הכרפס בליל הסדר, דבהיות ומצוי בו תולעים צריך לעמוד על המשמר לבדוק יפה, וכמ"ש בחזון עובדיה חלק ב' (עמוד קלח), ואם אין בכיתו אשת חיל יראת ה' להזהר בבדיקתו כראוי, ודאי שאינו כדאי לאכול ממנו ולעבור על ה' לאוין בכל תולעת, והוא ח"ו מנחת זכרון מזכרת עון, ואף אם יזהר לאכול מן הקלח שלו שאין מצוי בו כל כך תולעים ואפשר לנקותו בנקל, מ"מ לא ימלט כי מי מן המסובין יאכל ממנו לתיאבון, וירום תולעים. וטוב לקחת מועד לנקותו בעצמו מבעוד יום, כי הלא די בפחות מכזית. ועיין בשו"ת בן אברהם (סי' נ' אות כח), ובזב"צ (סי' פד אות פט). וכן הדין אפי'

כת. הרוצים להניח בתבשיל עלי ירק שונים שיש בהם חשש לתולעים, כדי לתת טעם טוב בתבשיל, וחוששים שלא יצליחו לבדוק היטב את העלים, רשאים להכניס את העלים לתוך שקית מבר, ולקשור הדק היטב את השקית, ולהניחה כך בתוך התבשיל. ויש אומרים שאין להקל בזה אלא בספק אם יש תולעים, אבל אם יש תולעים בודאי אין להקל בזה לכתחלה. ויש אומרים דכל שיש רוב [או ששים] כנגד התולעים מותר אף אם יש שם תולעים בודאי. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד רל"ו]

כט. הפולין דרכם להתליע במחובר, ויש אומרים דאף על פי שהמקום דחוק ובודאי לא רחשו, אסורים. ולא רק אם רואים תולעת בעין, אלא אפילו אם נמצאה בהם נקודה שחורה צריך לחטט אחריה ולהסירה, שהיא אסורה כתולעת ממש, כיון שבמקום שמתחילה התולעת להתרקם נעשה אותו מקום שחור. ויש חולקים

מצוי כלל תולעים, וא"כ אינו מהמינים האסורים בלא בדיקה. ע"ש. ובחלק ב' (ח"ד ס' כה) כתב, שאע"פ שבאמריקה אין תולעים בכרוב, מ"מ לכתחלה צריך לבודקו, כיון דמה שאין תולעים הוא לא מצד עצם המין שהוא משונה במדינה זו לענין תולעים, אלא משום שבעלי הגינות עושים פעולות בשעת הזריעה ובשעת הצמיחה שלא יהיו תולעים, ולכן יש אולי להחשיב כרובא דתלוי במעשה דלא אזלי' בתר רובא מצוי כלל תולעים, וא"כ אינו מהמינים האסורים בלא בדיקה. ע"ש. וראה מה שכתבנו לעיל לענין עלי חסא מגוש קטיף, דכיון שהוחזקו שע"י אותן פעולות אין מצוי בהם תולעים, אין ה"נ מהני שפיר שלא נצטרך להחמיר בהם. שבכל עלי חסא כל ירא ה' ירחק מהם מאחר שקשה לבודקן, אבל בעלי חסא מגוש קטיף מהני שפיר בדיקה רגילה, אחר שהוחזקו כאין בהם תולעים. ולא הוי כרוב התלוי במעשה, אחר שכאן יש חזקה.

ומתירים כל זמן שלא ריחש. והעיקר להקל בזה, ויש שכתבו דטוב לנהוג להחמיר בכל כיו"ב, לחטט אחר פולין שיש בהם תולעים, ולהסירם. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד רלז]

ל. לוביא [רוביא] דרכה להתליע במחובר, והדין בה כמבואר לעיל. ומנהגינו לבדוק אותה אחת אחת, וכל שהיא נקובה זורקין אותה. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד רלח]

לא. פטרוזיליה יבשה ושמיר יבש המשווקים לשוק עם השגחה מרבנות מוכרת אחר שנקלו בתנורים, אין בהם איסור אכילת תולעים, כיון שהשריפה בתנורים גורמת שהתולעים נשרפים ונעשים אפר. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד רלח]

לב. אורז דרכו להתליע בתלוש, ולכן צריך לבדוק אותו היטב, ונוהגים לבדוקו על גבי דף אחד אחד. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד רלט]

לג. יש נוהגים שלא לבשל חומוס אלא אחר ששורים לילה שלם, שאז נקל יותר לבדוקם, ולהסיר את גרגירי החומוס המתולעים. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד רמ]

לד. לכתחלה צריך להקפיד מאד בכל המקומות שעושים "פלאפל" שקודם שטוחנים את החומוס, יבדקו אותם מגרגירים מתולעים. ובדיעבד אם טחנו חומוס ללא בדיקה מהתולעים שבו, ועשו ממנו "פלאפל", יש להתיר את הפלאפל באכילה, אחר שלא נתכוונו לבטל את התולעים אם היו שם. (ז)

"פלאפל" העשוי מחומוס שלא נבדק מתולעים

(ז) הנה בענין הפלאפל העשוי באפונים, ויש לחוש שהתליעו מחומוס הנטחן במכונה, בעודם מחוברים לקרקע, וכמ"ש שפעמים רבות מוצאים תולעים מרן (סי' פד סעיף ז), שכל שאין ידוע

אינה אסורה. וז"ל מרן בש"ע (סי' פד סעיף ו'): תולעים הגדלים בפירות בעודן מחוברים, חשיבי כשורץ על הארץ ואסורים, אע"פ שלא פירשו, והוא שירחשו, אבל תולעים הנמצאים בפולין "ואפונים" [חומוס] תחת הקליפה, והקליפה משחרת עליהם מבחוץ, וכשמסירים הקליפה מוצאים היבחושים תחתיה, מותרים, לפי שהם מונחים במקום צר ולא קרינן בהו השורץ על הארץ כל זמן שלא ריחשו. אבל הנמצאים בשרביטין אסורים, שיש להם מקום לרחוש. ע"כ. ומבואר, דגם אם החומוס מתליע במחובר אין לחוש להצריך לבדוק החומוס, מאחר שהתולעים נמצאים תחת הקליפה במקום צר ואינם יכולים לרחוש שם.

ולפ"ז לכאורה א"צ לבדוק החומוס קודם בישולן. אך אכתי איכא למיחש שיש חומוס עם חורים, ובזה הרי החומוס נאסר דשפיר קרינן ביה שרץ השורץ על הארץ, וא"כ בעינן בדיקה מצד זה. ואמנם אם החור בתוך החומוס הוא חור קטן שאין אפשרות לתולעת לרחוש שם, והיינו שהחור הוא כגודל התולעת, ממילא התולעת לא

אם התליעו בתלוש או במחובר אסור. ומכיון שהתולעת היא בריה ואפי' באלף לא בטלה, וכמבואר בסי' ק', הרי כל הפלאפל אסור מספק. והנה כידוע בחנויות המוכרות "פלאפל" שיש להם הכשר כדת, הרי הם בודקים את החומוס היטב, וכל גרעין של חומוס שיש בו תולעת, מסירים אותו מיד, ועל פי רוב בדיקה זו מספקת שלא לחוש יותר לתולעים שבחומוס. אך יש לדון אם ניתן לסמוך על כל הכשר לענין זה, וכן מי שעשה פלאפל בביתו בלי שיבדוק תחלה את גרעיני החומוס, אם מותר לאכול פלאפל זה אחר שהחומוס נטחן, וממילא גם התולעים שבהם נטחנו עד דק. אך יש לדון בזה מצד ג' ענינים: א' - אם בכלל גרעיני החומוס צריכים בדיקה מתולעים, או לא, ב' - אם תולעת חשיבא בריה ואז אפי' באלף לא בטלה. ג' - אי נימא דע"י הריסוק התולעים מתבטלות ברוב, א"כ שמא יש לחוש בזה משום מבטל איסור לכתחלה.

והנה כבר ביארנו לעיל (סעיף ה') דדעת מרן דתולעת שבפרי כל זמן שלא ריחשה בתוך הפרי,

הרא"ש (פרק אלו טריפות סי' טח): לפי שהן מונחות במקום צר ולא קרינן ביה השורץ על הארץ כל זמן שלא ריחש.

אלא שיש לדון כאן מצד מה שי"א דלא אסרינן בתולעים שפירשו מהפרי אא"כ ידענו בבירור שפירשו, אבל אם רק נמצא בתוך הפרי ולא ראינו שפירש, אע"פ שהוא חי וחורו נקוב לחוץ, מותר, ולא חיישי' שמא פירש וחזר. וכ"ה דעת מרן הש"ע. ואמנם הפר"ח (ס"ק טו) כתב, דהיכא שחורו נקוב לחוץ, יש לחוש שמא פירש וחזר, ואסור. וכ"כ בבא"ח (פרשת נשא אות י'), ושכן המנהג בבגדאד. אבל הפרי תואר (ס"ק יא) השיג על הפר"ח והעלה להתיר. ולפ"ז גם כאן אין זה ברור שהתולעת ריחשה. אך מאידך י"ל, דכיון שהחור גדול מעט, מן הסתם גדל מהרחש של התולעת, ומן הסתם ריחשה, שאל"כ היאך החור גדל. ולפ"ז בודאי דלכתחלה יש לבדוק החומוס מהגרגירים המתולעים שבו.

ריחשה ומותרת. אבל אם החור קצת גדול יותר מהתולעת, בודאי התולעת ריחשה מעט, וממילא נאסרת, וע"ז צריך לבדוק אם יש חומוס מתולע באופן שהחור גדול והתולעת ריחשה, או לא. וזה שכתב מרן "כל זמן שלא ריחשו" ומשמע דאם ריחשו אסורים. ומנין לנו שבכל חומוס אין החור גדול מהתולעת וממילא לא ריחשה. הרי מרן כתב רק באופן "כל זמן שלא ריחשה". והנה ז"ל התורת חטאת (כלל מו דין ב'): כתב הרשב"א אם התליע במחובר אע"פ שהחור שהתולע בתוכו הוא קטן ואינו מחזיק אלא כדי התולע אסור, אבל האשר"י מתיר כשאין התולע יכול לרחוש, ולכן כתב דתולעים הנמצאים בפולין ובאפונים מותרין, דלא קרינן בהו שרץ השורץ על הארץ, כיון דלא יכול לרחוש. ע"כ. ומשמע דבחומוס בכל אופן דעת האשר"י להתיר, כיון דלא יכול לרחוש. אך אם ראינו שהתולעת אכלה מעט מהחומוס ונתרחב החור, הרי ריחשה. וכ"ה לשון

אם תולעים המתהוים בתלוש חשיבי בריה

אין בהם דין בריה, שהרי נתבאר בסי' ק' דלא חשיב בריה אלא בדבר

י"א שתולעים קטנים המתהוים בפירות בתלוש,

שאסור מתחלת ברייתו, לאפוקי עוף טהור שנתנבל, ושור הנסקל. ותולעים אלו כיון שכל עוד שלא ריחשו עדיין לא נאסרו, שאינם בכלל שרץ השורץ על הארץ, ממילא לא חשיבי בכלל בריה כיון שאינם אסורים מתחלת ברייתן. ועיין בספר בית דוד (חיו"ד סי' כב) שעלה ונסתפק בזה, דמאחר שקודם שהתולעים פרשו לא חשיבי שרץ השורץ על הארץ, י"ל דלא נקרא אסור מתחלת ברייתו, או דילמא דחשיב כחלק מהפרי, ורק ביציאתו נחשב שנוצר וחשיב שאסור מתחלת ברייתו. והביאו הרב חק"ל (מהדורא בתרא חיו"ד סי' יד). והביא ראה בשם רב אשכנזי אחד, דהוי בריה, מהא דמותר לאכול בשבת פרי שהתליע בתלוש עם התולעת עצמה, ולא אסרו אותה משום נטילת נשמה, כדאיתא בפרק ח' שרצים. אך בספר רב ברכות (מערכת בריה) דחה ראה זו, דהא חיוב נטילת נשמה בשבת הוא תלוי בכריה המתהוה מן העפר חייב עליה משום נטילת נשמה, אבל בריה המתהוה מן העיפוש וכיוצא, אין בזה איסור, וכמבואר ברמב"ם (פרק יא מהלכות שבת הלכה ב') דתולעים שבתוך

הפירות, ההורגן בשבת פטור. ונבפרט דלאו מילתא דפשיטא היא לענין איסור נטילת נשמה באכילת פירות מתולעים בשבת. וע"ש שהוכיח מדברי הראשונים והאחרונים דתולעת הנוצרת בתלוש ופירשה, דשפיר יש לה דין בריה דאפי' באלף לא בטלה. וראה עוד במ"ש בשו"ת רב פעלים ח"ד (חיו"ד סי' ח') שהאריך בזה. וע"ש ברב ברכות (מהדורת שנת תשנ"ז) בהערת המו"ל.

גם בשו"ת יחו"ד חלק ו' (סי' מז) הביא מחלוקת האחרונים בזה, שדעת הכרתי ופלתי והמהר"ש קלוגר, שאין לתולעים אלו דין בריה. ואילו דעת הגאון מליסא די ש דין בריה על תולעים אלו, והסתמך על מ"ש הרמב"ם בספר המצות (מצוה קעט) כי מה שאמרו אכל פוטיאת לוקה ארבע, היינו לאחר שפירשה וכו', והרי הטעם שלוקה על תולעת שאין בה שיעור כזית הוא ג"כ משום בריה (מכות יז.), אלמא דשפיר חשיבא בריה וכו'. ועוד, שגם זו נחשבת אסורה מתחלת ברייתה, כדמוכח מהרשב"א בחולין (קכ.), שחלב וגיד הנשה חשיבי אסורים מתחלת ברייתן, אע"פ שכאשר הם בשליל

מדברי הרב המגיד בשם הרמב"ן דלא בטל, והוסיף השדי חמד, דמ"ש הרב יד דוד (סי' פד הגה"ט אות ו') שהרשב"ש (סי' תריג) ס"ל דתולעים הגדלים בפירות לא חשיבי בריה לאחר שפרשו, לאחר דברי החק"ל והאהל יצחק חסיד, אין שום ראייה מהרשב"ש. וכ"כ בזב"צ (אות כא) דתולעים שנולדים בפירות חשיבי בריה. ושכן דעת הערוה"ש (אות י'), והרב שלחנו של אברהם, והרב קול אליהו (סי' ח'). ואמנם מצאנו לכמה מהאחרונים שהליצו בעד סברת הכרתי, וכמ"ש בהגהות אמרי ברוך ובצמח צדק (סי' ק סק"א) ובישועות יעקב (סק"א), ובכתב סופר, ובתעלומות לב, ובשלחן גבוה, ובדגול מרבכה, ועוד אחרונים כפי שהביא בהערות המו"ל בספר רב ברכות הנ"ל. וסיים שם, דנראה שדעת כל הפוסקים כמעט לא לקבל סברת הכרתי, וכמו שהעלה ברב ברכות.

עדיין לא נאסרו, והיינו משום דשם חלב ושם גיד לא היה לו היתר מעולם, ומקודם לכן לא היה להם שם חלב או גיד. ע"ש. וה"ה כאן שקודם שפירשו אין עליהם שם שרץ השורץ על הארץ כלל, אלא רק לאחר שפירשו, נמצא ששם שרץ הארץ לא היה לו היתר כלל, ומיקרו אסורים מתחלת ברייתן. וכ"כ בספר מראה כהן. וגם הרב כרתי ופלתי עצמו כתב, דמ"מ ח"ו להקל בזה, ואל תטוש תורת אמך, אלא די ש בסברא זו להקל על הנכשלים בכך, כי בעוה"ר א"א לעמוד בזה, ומי האיש אשר יוכל לומר חף אני מפשע של איסור תולעים בארצות אלה. ע"ש. ואמנם בנ"ד י"ל שהתולעים אין ה"נ התהוו במחובר, ובכהאי גוונא פשיטא שיש להם דין בריה לכו"ע, שהרי הם אסורים מתחלה אפי' אם לא פירשו. ועיין בשדי חמד (מערכת ב' אות כו) שהביא מהרב דמשק אליעזר שהוכיח

דין בריה שנתרסקה

ק' סעיף א', ובטור סי' קא), דדין בריה הוא דוקא כשהוא דבר שלם וכו'. וכתב הש"ך, לאפוקי נתרסק או נחתך ממנה אבר אחד, אפי' אבר

ואמנם אחר טחינת החומוס הרי אין התולעים נשארות שלימות, ויש לזה דין של בריה שנתרסקה, שכתבו הטור והש"ע (סי'

שאינן הנשמה תלויה בו. וכ"כ עוד אחרונים הובאו דבריהם בכה"ח (אות טוב). והדברים מבוארים יותר במהרא"י, הובא בב"י סי' קא, שכתב, ואם הוא שלם לגמרי רק שנפל ממנו קצת ע"י בישול, כמו שרגילות הוא להתפרפר, ודאי חשיב בריה. אבל אם נפרם ממנו קצת מגופו, ומשדרתו, וכ"ש מראשו, אפי' רובו שלם יש להתיר. ע"כ. ומבואר, דבריה שנתרסקה בטלה בששים. וכ"כ בחכמת אדם (בינת אדם, שער איסור והיתר סי' נב) שאפי' נחסר רגל מהנמלה בטלה מתורת בריה. וע"ע בשו"ת חק"ל (חלק א' מיו"ד סי' ס). ע"ש. וז"ל מרן בש"ע סי' קא סעיף ו', דבריה

וחתיכה הראויה להתכבד דלא בטלי הוא דוקא בעודם שלמים, אבל אם נחתכו או נתרסקו עד שנאבדה צורתן, בטלי, דתו לא חשיבי, ואפי' אם נתרסקו לאחר שנתערבו עם ההיתר. ע"כ. ומשמע דגם בריה אם נתרסקה בטלה בששים. ואמנם בביאורי הגר"א (סי' קא ס"ק יז) כתב, דלא קאי אלא אחתיכה הראויה להתכבד. וכ"כ עוד אחרונים. אך מדברי מרן בב"י ובש"ע משמע דגם בריה אם נתרסקה בטלה בששים. א"כ גם כאן אחר טחינת החומוס התולעים נתבטלו בששים בתערובת החומוס, וליכא בהו דין בריה שאינה בטלה אפי' באלף.

ביטול איטור לכתחלה - בטחינת החומוט

ואמנם אחר הטחינה כבר נתבטלו התולעים ובטלי מתורת בריה, ובטלים בששים. אלא שיש לדון משום שהוא כמבטל איסור לכתחלה, דהא קיימא לן (סי' צט סעיף ב') דאין מבטלין איסור לכתחלה, והרי כתב מרן בסי' קא הנ"ל, והוא שנתרסקו שלא במתכוין לבטל האיסור, אבל אם נתכוין לכך אסור למרסק אם הוא שלו, וכן למי שנתרסק בשבילו. ע"כ. ולפ"ז גם כאן שידוע שבחומוס מצוי מאד שיש בהם תולעים, דתו לא בטלי אפי' לאחר שנתרסקו, דחשיב כמבטל איסור לכתחלה.

אלא דאכתי יש לצדד להתיר על פי המבואר בתשובת המהר"ם מרוטנבורג (סי' קצ), על מה שהקשו בגמרא (פסחים ל.) קדרות בפסח ישברו, ואמאי, לשהינהו אחר

התרומה, וכל האיסורים שריבה עליהם שוגג מותר אף שטחנן במזיד נקרא שוגג לענין ביטול, שלא נתכוין אלא לטחון ולאכול. ע"ש. וכ"כ הריב"ש (סי' שמת). וכן מוכח דעת מרן הש"ע (סי' פד סעיף יג) שכתב גבי דבש, דמותר לחמם דבש שנפלו לתוכו נמלים, ויסננו וישארו הנמלים למעלה, ואין כאן משום מבטל איסור לכתחלה, שאין כוונתו אלא לתקן הדבש. ע"ש. וראה מ"ש ע"ד הריב"ש בפר"ח (יו"ד סי' סד). ובערך השלחן (סי' פד סק"ז). ע"ש. נדעות הפוסקים בזה הובאו בשו"ת יבי"א חלק א' חיו"ד סי' ו' אות ה'. וא"כ ה"נ בחומוס, שבעת הטחינה הרי אינו מתכוין לבטל האיסור, וכוונתו רק לטחינת החומוס בלבד. ואמנם גבי דבש י"ל שע"י הבישול מפריד את רגלי הנמלים.

ואמנם כבר כתבנו לעיל שדעת הרב כנה"ג שכל שיש בתערובת תולעים בודאי, אע"פ שטחנן שלא במטרה לבטל האיסור, כיון שהוא ודאי שמבטל האיסור בידיים, הוי בכלל מבטל איסור לכתחלה. ורק כשיש ספק אם יש שם תולעים או לא, בזה כל שטחנן שלא במטרה

הפסח וליעבד בהו שלא במינן. והקשה המהר"ם, והא אין מבטלין איסור לכתחלה, ותירץ, דשאני קדרה שאינו מכויין לפליטתה רק לתבשיל שבה. ומיהו אין נראה להקל אלא בכלי חרס, דהוי כדיעבד, שא"א לו בהגעלה, ואיכא נמי טעמא דפרישית, והילכך אפשר להתיר לפי טעם זה קדרה שנפל בה חלב משהו כשהיא ריקנית, ויבשל בה היתר אפי" מיד ויתבטל בששים. ע"ש. נמצא, דכל שלא מתכוין לבטל את האיסור, אלא כוונתו לדבר אחר, ליכא בזה משום אין מבטלין איסור לכתחלה. וכיו"ב מצינו להר"ן (פרק ב' דעבודה זרה לג:) שלא נאסר לבטל איסור לכתחלה אלא למי שמתכוין לבטלו כדי ליהנות ממנו, דאל"כ היאך צייתה התורה להכשיר כלי מדין בהגעלה, והרי הוא מבטל איסור הבלוע בהם לכתחלה במים כשהוא מגעיל אותן, אלא ודאי שכיון שאינו מתכוין אלא להכשיר את הכלי אינו נהנה מן האיסור ושרי. גם הרשב"א בתשובה חלק א' (סי' תסג) כתב, שאם אינו מתכוין לבטל האיסור, כגון סאה תרומה שנפלה למאה וטחנן ופחתו, כשם שפחתו החולין כך פחתה

אלא שיש לדון כאן מצד מה שרגלי הנמלים נותנים טעם בדבש, ולפ"ז שפיר מוכח מדברי מרן שכל שאין כוונתו לבטל שרי. אך הרי הנמלים הם בכלל דברים המאוסים שאינם נותנים טעם לשבח, כמבואר בסוף סי' קד, וא"כ הוי נותן טעם לפגם, וממילא אין להוכיח מדברי מרן אלה, דכל שאין מתכוין לבטל ליכא בזה משום אין מבטלין איסור לכתחלה, דשאני הכא דהוי נטל"פ.

לבטל האיסור, אינו בכלל מבטל איסור לכתחלה. וכ"ד הרב אוהל יוסף מולכו (סי' יח). אך כבר כתבנו לעיל שהאחרונים דחו את דבריהם, ולכן התירו בחומץ שיש בו תולעים. וכתב בשו"ת יבי"א חלק א' הנ"ל, דאף שהמנהג בירושלים לסנן החומץ, היכא דא"א משרא שרי כל שאין כוונתו לבטל האיסור. ע"ש. ולא חילק שם בין היכא דאיכא בביורו תולעים, להיכא שאין שם תולעים].

גדר "דיעבד"

פת אחרת, אינו צריך להחמיר, אלא יכול ליקח לכתחלה את הפת שנאפתה עם האיסור.

והנה מרן החיד"א במחז"ב (סי' פד אות טו) הביא בשם תשובת הרדב"ז החדשות (סי' תשכג) גבי פולין ועדשים בתוך שנתם, שלכתחלה צריכים בדיקה קודם הבישול, ואם לא בדק בודק אחר הבישול. ואם א"א לבדוק מותרים. אבל אם ראינו שיש בה תולעים, בודק קודם הבישול. ואם לא בדק קודם הבישול אסורים, ומסתברא דלא כל התבשילין שוים, ולא כל התולעים שוין, שאם התולעים מגוון התבשיל א"א לבדוק ואסור,

ואמנם לכתחלה בודאי שיש לבדוק היטב את החומס מתולעים, דלא התיר מרן גבי דבש אלא היכא דא"א להוציא הנמלים מהדבש אלא ע"י החימום. אבל היכא דאפשר לברר גרעיני החומס המתולעים ולהסירם מהתערובת, בודאי דעדיף טפי. ואחר שכבר הפלאפל נעשה, מותר לכתחלה לאכול ממנו, וכמ"ש בכיו"ב מרן הב"י (סוף סי' צז) וכן בש"ע (סי' קח) דריחא לאו מילתא היא, אף דקיימא לן דלכתחלה ריחא מילתא היא. ומרן לא כתב בלשון "דיעבד", דמשמע דאחר שכבר נעשה מותר לכתחלה לאכול הפת, אף אם יש לו

במחובר, ואע"פ שהם בוררים הפולים, לא אפשר לישתמיט כמה מהתולעים וכו'. והרב גנת ורדים יצא לישע מלאך מלית טוב על מנהג ישראל, והחרה החזיק אחריו הרב מהר"י זיין בספר פרח שושן (כלל א' סי' ב.). עש"ב.

והנה כל הסברות הנ"ל יש לאומרם גם לגבי נ"ד, בטחינת החומוס ועשיית הפלאפל, דאיכא הכא ס"ס, שמא לא התליעו במחובר אלא בתלוש ולא פירשו, ושמא נתרסקו ונימוחו בטחינת האפונים וטיגונם בשמן רותח, ואפי' במקום שדרכם להתליע במחובר יש ס"ס להקל, שמא הלכה כמו שכתבו התוס' (חולין יז:) בשם ר"ת ורבינו נתנאל וריב"א, שאין הלכה כשמואל דאמר קישות שהתליע באיביה לוקה עליו משום שרץ השורץ על הארץ. [ועיין בפירוש רש"י שם]. וכ"ד רבינו חננאל בתוס' פסחים (קטו:) ד"ה משום קפא. וכ"ד רשב"ם ורש"י שם, שפירשו, דהיינו תולעת, ודלא כשמואל הנ"ל, שלדבריו מאי מהני חרוסת, והרי גם על תולעת מתה חייב. ואם תמצא לומר שהלכה כהרי"ף והרמב"ם והשאלות ובעל הלכות גדולות

ואם אינם מגוון התבשיל אפשר בבדיקה, דלמאי ניחוש לה, שמא הבישול הפך גוון התולעים לגוון התבשיל, אכתי איכא ס"ס, ספק שמא נימוחו, ואם תמצא לומר שלא נימוחו, ספק לא נתהפך גוון ואפשר בבדיקה. וראה בשו"ת יכין ובעז חלק א' (סי' צג). ושם (אות יג) הביא בשם מו"ז מהר"א אזולאי שכתב, שאם טחן העדשים והפולים, אפי' לא בדק אותם במים הקרים והחמים, ואחר כך מצא בתוך התבשיל ג' תולעים, התבשיל מותר, דאף אם תמצא לומר שרחשו חוץ לפרי ואסורים, מ"מ אין כאן דין בריה אחר שטחנן וכבר נתרסקו התולעים, או חסר מהם קצת, ואין להם דין בריה דאפי' באלף לא בטלה. וכ"כ בשערי דורא, דבכהאי גוונא בטל בששים. ואין כאן משום מבטל איסור לכתחלה, שהרי אין כוונתו אלא לתקן העדשים. וכתב עוד (אות יד) בשם הרב גנת ורדים (כלל א' סי' יח), דפול שמניחים בקדרה עם מים, ומניחים אותה בתנור בערב, ובבוקר מוציאים אותה ומגיסין בכף, וע"י בישול הלילה וההגסה מתמעכין הפולין, ותהו בה רבנן שהרי הפולין דרכן להתליע

לה. כמהין ופטטריות יש אומרים שדינן כשאר ירקות לענין התולעים, וצריך לבודקם מתולעים, שמאחר ומחוברים לקרקע יש בהם משום שרץ השורץ על הארץ. ואם בישלו כמהין ופטטריות ואחר הבישול נמצאו תולעים בתבשיל, אפשר לבודקן אחר הבישול היטב, ולאוכלם. וי"א שאינם מוחזקים בתולעים, ורק לפעמים כשהם יבשים יש בהם תולעים, וכיון שאינם מתליעים אלא בתלוש, לדעת מרן לא בעו בדיקה כלל. [או"ה ב' עמי רמז]

לו. תולעים הבאים מירקות שבתבשיל, כגון שבישלו חומוס או כרפס [סלרין], ונמצא בתבשיל תולעת אחת או שתיים, משליך את התולעים ואוכל את התבשיל. אבל אם נמצאו ג' תולעים או יותר, בתלתא הוי חזקה ואסור לאכול את התבשיל, שמאחר ונמצא בתבשיל ג' תולעים הרי התבשיל הוחזק שיש בו תולעים. אבל המרק

עש"ב]. וא"כ הו"ל ס"ס מעליא ושרי. וכל שכן לפמ"ש הפר"ח (ס"ק כב) והובא בכה"ח (אות סד) שאורז ואפונים (חימצין) אין דרכם להתליע אלא בתלוש, אלא שסיים, שהלכה זו משתנית לפי המקום ולפי הזמן. ע"ש. [וראה עוד בשו"ת קנין תורה בהלכה ח"א סי' כה].

ולכן אף על פי שלכתחלה יש לברור החומוס ולהוציא את כל הגרגירים המתולעים, מכל מקום אם לא עשה כן וטחן את החומוס ועשה ממנו "פלאפל", העיקר לדינא להתירו באכילה, וכמבואר.

וסיעתם, דקיימא לן כשמואל, שמא הלכה בדין התולעים הגדלים באפונים שמונחים במקום צר ולא יכולים לרחוש שמותרים, ולית בהו משום שרץ השורץ על הארץ, וכמו שכתבו התוס' והרא"ש ומרן הש"ע (סי' פד סעיף ו'). ואע"פ שהרשב"א והר"ן ורבינו יחיאל אוסרים, וכ"ד כמה אחרונים, וכמו שכתבו בזב"צ (סי' פד אות מג) ובכה"ח (שם אות נד), מ"מ מעיקר הדין אין לנו אלא דעת מרן. [ומרן אממו"ר הוסיף, שכן העלה בשו"ת בן אברהם אבוקרא (סי' נ' דף נו ע"ב, ודף נט סע"ג, חיו"ד כלל א' סי' יח).

מותר לאחר סינון [במסגרת דקה] באופן שכל היבחושים לא יעברו דרך המסננת. וכן ירחצו את הבשר ויבדקוהו היטב, ואז מותר לאוכלו. ובתולעים קטנים שאין יוצאים בסינון, אף המרק אסור. ואמנם אם מצאו רחשים שאינם מתהווים מגוף הירקות אלא מבחורץ, כגון ג' נמלים או זבובים וכדומה, מותר לאכול את התבשיל [לאחר השלכת הנמלים], דשמה לא באו אלא ג'ד'. ובכל זאת המחמיר גם בנמלים שלא לאכול את התבשיל, תבוא עליו ברכה. [איסור והיתר ב' עמ' רמט]

לז. כל איש [מעל י"ג שנה] או אשה [מעל י"ב שנה] הכשרים ומדקדקים במצוות, נאמנים על בדיקת תולעים. ואף על פי שיש אומרים שאין האשה נאמנת על בדיקת תולעים, המנהג אינו כן, וכל הנשים בודקות הקטניות והירקות, וסומכים עליהן. ואמנם אשה שאינה מדקדקת במצוות, ואינה דעתנית אינה נאמנת. ומי שיודע באשתו שהיא בודקת במהרה ולא במתינות אלא בהעברה בעלמא, אין לו לסמוך עליה. אבל אם היא זריזה מטבעה אך בודקת בדייקנות, יש לסמוך עליה. ואם מצאו אחר הבישול תולעים בירקות, אין לסמוך על בדיקתה. וקטנים שיש בהם דעת שבדקו פרי ואמרו שאין בו תולעים, אפשר לסמוך על בדיקתם לאכול מהפרי בלי בדיקה. [ילקוט"י דיני חינוך קטן עמ' רסז. או"ה ב' עמ' רנ]

לח. מותר להעסיק פועל גוי במטבח של ישיבה וכדו' כדי שינקה את האורז מתולעים, מאחר שגם הגויים מקפידים על נקיות, וגם הוא מתיירא שמה יסלקוהו מעבודתו. [שם עמוד רנד].

תולעים שבעלי נענע

לט. יש קהלות שנהגו ליתן עלי נענע בתוך התה, אחר שמייבשים את עלי הנענע במשך י"ב חודש. ויש שמקילים גם בלא זה,

אלא מסתפקים ברחיצה ובדיקה היטב מתולעים, ונתינת עלי הנענע לתוך קומקום שיש בפיו מסננת. וטוענים, שאין תולעים רבים מצויים בעלי הנענע כי אם בסוף הקיץ, בשעת החום הגדול, ואז בלאו הכי אין משתמשים בהם, כי אז פג טעמו. ולכן מסתמכים על המסננת הקיימת בראש הכלי. ויש שמחמירים ונותנים את עלי הנענע בתוך מסננת עם צמר גפן, באופן שהתולעים לא ירדו לתוך הכוס. ומן הראוי והנכון לנהוג כן, או לייבש את עלי הנענע במשך י"ב חודש. והוא הדין בעלי השיבא, לימונית, מרווה, ומנטה, שבכל אלה יש ליזהר ביותר מהתולעים שבהם, ולא ליתנם לתוך כוס תה כמות שהן, אלא בדרכים הנז'. [איסור והיתר כרך ב' עמ' רנד]

תולעים הנמצאים בקמח

מ. קמח שהיה צבור על גבי קרקע ונמצאו בו תולעים, אסור, שמא פירשו התולעים ושרצו על הארץ. אבל אם היה הקמח מונח בכלי, והתליע מותר, שאפילו אם פירשו התולעים בתוך הכלי מבפנים, יש לומר דהיינו רבתייהו ומותרים. ולרווחא דמילתא יש לצרף עוד ספק נוסף דשמא בעריכת הפת ואפייתו נימוחו התולעים. [הליכו"ע חלק ו' עמוד רסז]. ולכתחלה על כל בעל מאפיה להקפיד שתהיה לו השגחה מיוחדת על ניפוי הקמח מתולעים. ואמנם לחם שנאפה במאפיה שאין בה השגחה על ניפוי הקמח, בדיעבד מותר לאכול את הלחם, שיש כאן כמה ספיקות להקל, שמא מקפידים על נקיות מטעם חוק המדינה, ושמא התולעים לא פירשו חוץ לקמח ומותרים, ושמא לא פירשו אלא בכלי של הקמח מבפנים והלכה כהסוברים דאז לא מקרי פירשו. ושמא נימוחו בשעת לישה ועריכה, ושמא נימוחו בתנור מחמת חום האש, ושמא התולעת שבקמח שאינה אסורה אלא מטעם שמא פירשה, אין לה דין בריה, ובטלה

ברוב, ולכן אפילו אם הובאה לפנינו בעודה עיסה, יש להורות שיאפנה, שאפשר שע"י חום האש נימוחו. הילכך במקום שעת הדחק או הפסד מרובה המיקל יש לו על מה שיסמוך. [ילקוט"י איסור והיתר כרך ב' עמוד רנה]

מא. קמח שהיה מוחזק בתולעים, וניפהו בנפה ואפו ממנו לחם או עוגה, ולאחר מכן ראו שהיה קרע בנפה, ולא נודע אם הקרע היה לפני הניפוי או אחריו, יש להתיר לאכול את הלחם או העוגה. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רס]

מב. נכון שלא ימכור לגוי קמח שיש בו תולעים אפילו מעט מעט. וכן בייך נסך שנתערב במים או בייך, אין למוכרו לגוי, אף בסתם יינם, גם באיסורי דרבנן אין למוכרו לגוי, שמא ימכרו לישראל. [איסור והיתר כרך ב' עמוד רסא. יבי"א ח"א חיו"ד סי' ה אות יג]

מג. יש אומרים שאין לישראל לבשל כרוב בלי בדיקה מתולעים לצורך פועלים גויים, שיש חשש לתקלה שיבואו יהודים לאכול מהתבשיל. ויש חולקים ומתירים. [שם עמוד רסא].

מד. מותר להוציא שכר מקמח שהתליע, וכן תמרים וצימוקים וחרצנים וזגים שהתליעו, מותר לעשות מהם שכר, ואין נחשב הדבר כמבטל איסור לכתחלה, שאין כוונתו אלא להוציא שכר מהפירות, ולא ליהנות מן התולעים, וזיעה בעלמא הוא. ויש אוסרים בזה מטעם שאם יהיה לישראל שום היתר יבא לאוכלו כשהוא בעין. והעיקר להקל כמבואר. [ילקוט"י איסור והיתר כרך ב' עמוד רסב].

מה. וכן מותר לרסק תותים שיש חשש בהם תולעים, ולסננם בבגד ולשתותם, מהטעם האמור. וכמו שכתב מרן בב"י (סי' פד) בשם הארחות חיים, דבש שנפלו בו נמלים יש לחממו ולסננו, ואין כאן משום מבטל איסור לכתחלה, כיון שאין כוונתו אלא לתקן

הדבש. ואין כאן שום נדנוד איסור משום לתא דמבטל איסור לכתחלה. [שם עמ' רסג. הליכו"ע ח"ו עמוד רעא]

מו. מותר לעשות מיץ מפירות שמוחזק להיות בהם תולעים אפי" אם אי אפשר לבודקם ולבררם מבלי שישאר בהם תולעים. ובלבד שיסנן את המשקה באופן שלא יהיה בו תולעים. [איסור והיתר ב' עמוד רסג]

מז. מיני עופות הגדלים באילן, ותלויים באילן בחרטומיהן, אסורים משום שרץ השורץ על הארץ. [ילקו"י איסור והיתר כרך ב' עמוד רסג]

תולעים בבשר-בדגים

מח. טפילים הדומים לתולעים הנמצאים בין העור לבשר הדגים, ואין רואים בהם לא ראש ולא זנב, אלא כחתיכת דלדול בשר בעלמא, יש להקל בדבר. ואולם תולעים לבנים וארוכים שנמצאים בשדרת הדג, [בדגים הנקראים קרפיונים שמצויים עליהם תולעים מבחוץ], הנדבקים סמוך לסנפירים, כדי למצוץ מן הדם והשומן שבדג, מאחר דמעלמא אתו, הם אסורים בודאי משום שרץ המים, וחייבים להסירם. וגם אם נמצאו במעי הדגים אסורים שהרי באו מבחוץ. וכבר פשט המנהג להחמיר בכל זה, והכל נוהגים להסירם גם משום מיאוס, וגם משום דלאו כולי עלמא דינא גמירי. [איסור והיתר ג' עמ' רסד]

מט. יש מקומות שהמים מגדלים בדגת הים שרצים אצל הסנפירין סמוך ממש להם, וגם על הסנפירין ובתוך הפה, והם עגולים כעדשה ואין ניכרים כלל, ויש להם עינים שחורות כשני טיפי זבובים סמוכים זה לזה, והמכיר אותם יכול להפרישם בסכין, ולכן יש חיוב גדול לגרר היטב על הסנפירין וסמוך להם, ויבדוק אחרי האוזנים והפה.

נ. זבובים המטילים ביצים בימות החמה על בשר, והם קטנים ולבנים כמו גרעיני חרדל, צריך לבודקם ולהדיח הבשר יפה יפה שלא ישאר מהם כלל. ומיהו יש אומרים דאותם גרעינים לבנים שמטילים הזבובים על הבשר בקיץ אינם ביצי הזבובים, אלא מרוקם וצואתם הם מתהוים, ומותרים. ושומר נפשו ירחק מהם. [או'ה שם

עמ' רסז]

נא. מה שנמצא לפעמים בתוך בשר הבהמה, כמין גידים לבנים ורכים ארוכים ודקים, ומראיהם כמין תולעים, אבל אין זזים ממקומם ואין בהם חיות כלל, ועל הרוב נמצאים בבשר הצואר, נראה שהבשר כשר ואין צריך לבודקו להסיר את אלה הנראים כמו תולעים, מאחר שאין בהם חיות כלל. [איסור והיתר כרך ב' עמוד

[רסח]

תולעים בגבינה

נב. תולעים הגדלים בגבינה מלוחה ישנה, מעיקר הדין מותרים כל זמן שלא פירשו. ואף על פי שהוא אוכל הגבינה עם התולעים שבה, כיון דמינה קא רבו, מן השומן של הגבינה, הוי ליה כדין תולעים הגדלים במים שבבורות שאדם שוחה ושותה מהם ואינו חושש (חולין סו:). אבל אם התולעת פירשה לחוץ, בין בבשר בין בדגים ובין בגבינה, אסורה. ויש אומרים שאם פירשו על גבי החתיכה חשיב בכלל תולעת שפירשה ואסורה. ולדעתם המנהג כסברא זו. ויש חולקים ואומרים דרק אם התולעת פירשה לחוץ לגמרי, אסורה, אבל אם פירשה על גבי הגבינה, אינה אסורה. ויש מקומות שנהגו לאסור את כל הגבינה שהתליעה. [איסור והיתר כרך

ב' עמ' רסט]

נג. גבינה שהתליעה שמותר לאוכלה על פי המבואר לעיל, מותר לאוכלה גם בשבת, ואין לחוש בזה משום נטילת נשמה, ויש חולקים, והעיקר כסברא ראשונה. [ילקוט"י ח"ט איסור והיתר כרך ב' עמ' רעא].

נד. במקומות שנהגו לאכול חמאה של הערבים, מצוי בהם יתושים, [דאיתו מעלמא] ולכן יש להתיכה ולסננה ואז היא מותרת. ואמנם כל זה בחמאה שאינה מזוייפת, כחמאה של הערבים הכפריים, שלא למדו לזייף. אך חמאה הבאה מערי אירופא ואמריקא, שומר נפשו ירחק ממנה, כי הם בקיאים בעניני תערובת והרכבה, ופעמים רבות נתברר זיופה בתערובות שונות, וגם בתערובת שומן חזיר, או חלב טמא. ושומר נפשו ירחק מכל חשש איסור. [איסור והיתר כרך ב' עמ' רעג. הליכו"ע ח"ו עמ' רעב]

נה. קופסאות שימורים של זיתים שיש לחוש שמא יש בהם תולעים, ועברו עליהם שנים עשר חודש, מותר לאוכלם בלא בדיקה. [שם רעד]

נו. מותר להדיח את הכלים ולשוטפם במכשירי ניקוי שאינם כשרים, כגון בסבון העשוי מחלב, או משומן חזיר וכדו'. אך יזהר לשטוף היטב את הכלים, שלא ישאר עליהם ממשות הסבון. (ז)

לשטוף כלים בחומרי ניקוי פגומים - שיש בהם תערובת איטור

(ז) על פי המבואר בהערה הנ"ל, אמנקיותא, ואין לגזור מדעתינו והכא קיל טפי, שאין כאן שמא לא ישטוף היטב. וכ"כ בשו"ת סיכה על הגוף, ואי משום חשש שישאר מהשומן על הכלים, לכן אומר הרא"ש (פסחים כא.) בדבר כתבנו להזהיר שישטוף היטב את הכלים במים, וקפדי אינשי אחשביה, וכדאיתא במג"א (סי' תמב

מהלכות בשר בחלב - דיני בישול בשר בחלב

א. נאמר בתורה ג' פעמים "לא תבשל גדי בחלב אמו". ודרשו בגמרא שאחד בא לאיסור אכילה, ואחד לאיסור בישול, ואחד

ס"ק טו), ומקורו מהתרומת הדשן (ס"י נודע ביהודה (מהדורא תנינא חי"ד ס"י) לתת לתוך עיסה חלב שנפסל מאכילת חלב כדי לחמץ את העיסה, שאינו אוכלו כמות שהוא, אלא שנותנו להעיסה לתקנו, ובזה ליכא סברת אחשביה.

ס"ק טו), ומקורו מהתרומת הדשן (ס"י קט), ומהאי טעמא מתיר לכתוב בחול המועד פסח בדיו שמבושל בשכר שעורים, דאף אם ישכח ויתן לתוך פיו הרי יהיה זה בלא כוונה לאכילה, דליכא אחשביה אלא כשמתכוין לאכילה. וכ"ה בביאורי

"אחשביה" בתערובת איפור

וכיו"ב כתב החזון איש (הלכות פסח ס"י קטז סוף אות ח') שהתיר להשתמש בטבלאות רפואה בפסח, אף שמעורבים במי פירות ומים ומחמיצים, אם הם מעורבים בדברים שאינם ראויים לאכילת אדם שרי, כיון שאי אפשר להפריד העמילן ואינו ראוי לחמץ בו עיסה, ומותר לבולען בפסח, שע"י תערובת לא שייך אחשביה. וראה בחזון עובדיה חלק ב' (עמוד סח). ואם כן כל שכן דליכא אחשביה לנקות הכלים מחומרי ניקוי אסורים. וע"ש באג"מ שהתיר בזה אף לכתחלה, דלא שייך בזה ביטול איסור לכתחלה, דליכא איסור

לפוגמו מאכילה. וראה מהט"ז (ס"י פו ס"ק יד) דנותן טעם על מה שכתב האיסור והיתר, דאין נוהגים להתיר אפרוח שנולד מביצת נבלה וטריפה, שתמוה מאד, והדרכי משה כתב שאינו יודע טעמו, שהוא משום דיש לחוש שמא ישהנה בביתו כדי להניחה תחת התרנגולת לעשות אפרוח, שיש לחוש לתקלה שמא בתוך כך יאכלנה, ואם היה אסור לפגום איסור להתירו, הרי יהיה אסור להניחה תחת תרנגולת כדי שיצא אפרוח, אחר שתסרח שזה עושה ההיתר, וכל שכן לפגום כדי לעשות סבון לניקוי הכלים, שאין בזה איסור מצד מבטל איסור.

לאיסור הנאה. ולכן אף שלא מצינו בתורה איסור לבשל שאר איסורים, בבשר בחלב האיסור הוא גם בבישול, ואף אם אינו למטרת אכילה. [ילקו"י איסור והיתר כרך ג' עמוד עב]

ב. איסור אכילה והנאה של בשר בחלב נאמרו בתורה בלשון בישול, ואמרו בגמרא (חולין קח.) שהוא כדי לומר לנו, שאין איסור מן התורה אלא כשהוא מבשל בשר בחלב ביחד, אבל כשאינו בדרך בישול, כגון שנתן בשר בתוך חלב ושהה שם מעת לעת, או שמלח בשר וגבינה יחד, אינו אסור באכילה אלא מדרבנן. [איסור והיתר כרך ג' עמוד פ]. ואסור לבשלו אפילו לבדו. ואם עבר ובישלו יש אוסרים אותו בהנאה, ויש מתירים, ובמקום הפסד מרובה יש לסמוך על המתירים למוכרו לגוי. [הליכו"ע חלק ז' עמוד יב].

ג. לא אסרו חכמים כבישה ומליחה בבשר בחלב אלא באכילה, אבל מותרים בהנאה, ולפיכך בשר שנפל לתוך חלב ושהה שם עשרים וארבע שעות, או שנתן בשר וגבינה בתוך מים צוננים ושהו שם עשרים וארבע שעות, מותר למכור התערובת לגוי או להשליך התערובת לכלב. ואמנם בספק כבוש, הבשר והחלב מותרים ע"י שטיפה בצונן, דכיון שהוא מילתא דרבנן, הוה ליה ספק דרבנן ולקולא. [איסור והיתר כרך ג' עמוד פט]. וחתרכת בשר קטנה שהשליך אותה ילד לתוך קדרה רותחת של חלב, והיה ששים בחלב נגד הבשר, ולא נודע הדבר לבני הבית, ואח"כ נצטננה קדרת החלב, והבשר בתוכה, וכשהיא צוננת עירו מחצית החלב לקדרה אחרת, ונשארה חתיכת הבשר בקדרת החלב הראשונה יותר משיעור "מעת לעת". וכעת אין ששים בחלב נגד חתיכת הבשר. יש לחוש לאיסור כבישה, אחר שהיתה רותחת ונצטננה, ויש כבישה אחר בישול, והחלב נאסר מטעם כבוש. [יבי"א ח"י בהערות לרב פעלים ח"א יו"ד סי' יב, דף שטז טור א', וכתב שם שאין לסמוך על מ"ש בעקרי הד"ט להתיר בזה].

ד. מעיקר הדין מותר לכבוש בשר וחלב יחדיו, או בשר בתוך חלב, מעת לעת, על מנת ליהנות מהם, וכגון ליתנם לפני כלב או למוכרו לגוי. [אבל באכילה בודאי שנאסרים]. וכן מעיקר הדין מותר למלוח בשר וגבינה יחדיו, לצורך גוי או בהמתו. ומכל מקום המחמיר שלא לעשות כן לכתחלה, תבוא עליו ברכה, ובפרט כשרוצה לחוש למראית העין. [ילקוט^י איסור והיתר כרך ג' עמוד פו]

ה. בשר שנפל למגירה שבמקרר, ושהה שם עם חלב שנשפך למגירה, ויש ספק אם הבשר שהה בתוך החלב עשירים וארבע שעות, או פחות מזה, יש להתיר את הבשר והחלב באכילה ע"י שטיפה היטב. ואם רוצה לבשל הבשר [לבדו] או להרתיח החלב, יש אומרים שיש איסור בדבר, דשמא שהה בתוך החלב עשירים וארבע שעות ואז יש בחלב טעם בשר, וכן ההיפך, וכאשר יבשל יעבור על ספק איסור תורה של בישול בשר בחלב. ויש שמקילין בזה לבשלו לכתחלה, ואף באכילה מותר. [ילקוט^י איסור והיתר כרך ג' עמוד צא. ועיין עוד בהליכו"ע חלק ז' עמוד יב. ודו"ק. ועיין בשו"ת יבי"א חלק י' בהערות לרב פעלים סי' י' שדן בדין חתיכת בשר שהיתה שרויה בחלב צלול, וספק אם נכבשה מעת לעת, אם יש לחוש לאוסרה מספק כבוש מטעם איסור דם, דשמא עדיין לא נמלחה ולא הוכשרה לקדרה, והמסקנא שם להקל].

ו. אם נשפך חלב במקרר וכמות מסויימת ירדה לתוך המגירות, והירקות שהיו במגירה שהו שם עשירים וארבע שעות, יש להם דין של כבוש כמבושל, ואסור לאכול ירקות אלה עם בשר. [שם עמ' צח]

ז. מי שאכל כזית בשר וחלב כאחד, [לאחר שנתבשלו ביחד] לוקה. והיינו, אף אם היה חצי חצי בשר וחצי כזית חלב, או אפילו רבע כזית חלב וג' רבעי כזית בשר, ובשניהם יחד יש כזית, לוקה משום איסור אכילת בשר וחלב. [ילקוט] איסור והיתר כרך ג' עמוד צח]

ח. יש אומרים שאין איסור בישול בשר בחלב אלא משום חשש שמא יאכל, וממילא כאשר מבשל בשר בחלב באופן שאין חשש שיבוא לאכול, וכגון שבודק אם יש במוצר שלפניו תערובת של בשר וחלב כדי להמנע מלאוכלו, אין לאסור בזה משום בישול בשר וחלב. ויש חולקים ואומרים דמאחר שהוא גזרת הכתוב לאסור לבשל בשר בחלב, ממילא גם כשאין חשש שמא יבוא לאכול, אסור לבשל בשר בחלב. ויש לצרף סברא הראשונה כסניף להקל כשיש עוד סברא להקל. [ולכן לענין מעבדה יש להקל כאשר יבואר להלן, אחר שיש עוד צירופים]. [ילקוט] איסור והיתר כרך ג' עמוד קב]

ט. יש מי שאומר שדרך בישול שאסרה התורה בבשר בחלב, הוא רק כשנותן הבשר והחלב בקדרה על האש, שהוא דרך בישול. אבל אם נתן הבשר והחלב בכלי ראשון שאינו על האש, אינו לוקה על הבישול. שאין זה דרך בישול הרגיל. וממילא תערובת זו מותר למוכרה לגוי, שאין איסור בזה אלא מדרבנן, ולא אסרו אלא באכילה. ויש חולקים ואומרים שגם אם מבשל בכלי ראשון שהיד סולדת בו שאינו על האש, הוי בכלל האיסור של "לא תבשל גדי בחלב אמו". וכן עיקר לדינא. [ילקוט] איסור והיתר כרך ג' עמוד קב]

י. אין לערות רותחים מכלי ראשון על בשר וגבינה. ויש אומרים דעירו על בשר וגבינה יש בזה איסור מן התורה משום "לא תבשל גדי בחלב אמו", דעירו מבשל כדי קליפה. ויש אומרים דעירו אינו אוסר בבשר בחלב [כדי קליפה] אלא מדרבנן, ולדבריהם אם עירו חלב רותח על בשר, אינו אסור בהנאה, ומותר למוכרו

לגוי. ויש אומרים דעירווי ככלי שני ואינו אוסר בדיעבד כלל. ולדינא, אין לערות רותחין על בשר וחלב בעין, אך אם עברו ועשו כן יש להקל למכור לגוי, דעירווי אינו דרך בישול שאסרה בו התורה גבי בשר בחלב. [ילקו"י עמוד קח. יבי"א חלק י' בהערות לרב פעלים דף שנד טור ב]

יא. הנותן בשר לתוך חלב חם בחום שהיד סולדת בו שבכלי שני, אינו עובר על איסור תורה של "לא תבשל גדי בחלב אמו". ואם נתן בשר בחלב רותח שבכלי שני, בדיעבד הכל מותר, אך לכתחילה ראוי לזהר שלא לעשות כן, דאף שכלי שני אינו מבשל, מכל מקום יש אומרים דכלי שני מבליע ומפליט, וראוי לחוש לזהר בזה לכתחילה. אבל בדיעבד מותר אפילו בלא קליפה, ובהדחה היטב סגי. ודבר גוש רותח שמונח בכלי שני, יש אומרים שיש לו דין כלי שני לענין דיעבד, ויש אומרים דדוקא בדבר לח כלי שני אינו מבשל, שדפנות הכלי מצננות את מה שבתוכו. אבל דבר יבש וגוש שאין בו רוטב, וכגון אורז וחתוכות בשר או דגים, דינם ככלי ראשון. ולדינא גם דבר גוש בכלי שני אינו מבשל. ולכן בדיעבד יש להקל בזה. [ילקו"י איסור והיתר ג' עמ' קיא]

יב. יש מי שאומר שהמבשל בשר עם גבינה, אינו עובר משום בישול בשר בחלב מן התורה, שאין הגבינה בכלל חלב אמו. ויש חולקים, וכן עיקר לדינא. [איסור והיתר ג' עמוד קיד]

יג. יש אומרים שאין איסור בישול בשר בחלב בטיגון, ואינו אלא מדרבנן. והיינו טיגון בשמן או בשומן, בלא אמצעות מים. ולדבריהם אם טיגן בשר וחלב, מותר למכור את התערובת לגוי. וכן בשר מבושל [שנתבשל לבדו] שנתעורר ספק אם אחר כך טיגנוהו עם חלב או לא, יש להתירו בהנאה ולמוכרו לגוי ככל ספיקא דרבנן.

ולפ"ז מותר לטגן בשר בחמאה לצורך חולה שאין בו סכנה. ויש חולקים ואומרים שטיגון הוא בכלל בישול ואסור מן התורה. ולדינא לא יצא הדבר מידי ספק, אם טיגון הוא בכלל בישול או לא. ולכן רק בצירוף עוד ספיקות יש להקל. וכן בהפסד מרובה ושעת הדחק יש לסמוך על האומרים שאינו דרך בישול, והוא רק בשר בחלב דרבנן, ומותר בהנאה. [איסור והיתר כרך ג' עמוד קיז. וראה בשו"ת יבי"א ח"י בהערות לרב פעלים חיו"ד סי' י דף שטו. שדן במי שטיגן בשר בחמאה, אם נאסר מה"ת כדין בישול בשר בחלב, שאסור בהנאה, או אין איסור בטיגון אלא מדרבנן, והעלה להחמיר]

יד. אם צלה בשר בשפוד יחד עם גבינה, יש אומרים שעבר מן התורה על "לא תבשל גדי בחלב אמו". שצלייה בכלל בישול. ויש חולקים ואומרים שאין בזה איסור אלא מדרבנן, אחר שאינו דרך בישול, ולא נאסרה הנאתו מן התורה, ומותר למוכרו לגוי. וכל שיש ספק נוסף בדבר, כגון שלא נצלה שלישי בישולו כשיעור מאכל בן דרוסאי, יש להתירו בהנאה. והוא הדין לבשר מטוגן בחמאה. וכן אם צלה בשר בקדירה חלבית בת יומא, שהוא צלי קדר, ואין בבשר ששים לבטל טעם החלב הבלוע בקדירה, מותר להרבות בקדירה עד שיעור ששים כדי לבטל האיסור, דאף אם נאמר שגם בצלייה עוברים על איסור תורה של לא תבשל גדי בחלב אמו, והרי באיסורי תורה אין מבטלין איסור לכתחלה גם לאחר שנתערב, מכל מקום יש לצרף סברת האומרים דבבלוע ליכא איסור בישול מן התורה. [שם עמ' קכב].

טו. אם בישל בשר וחלב בשמש, אינו עובר מן התורה משום "לא תבשל גדי בחלב אמו". אבל בודאי שאסור לאכול מתערובת זו, והכלי צריך הגעלה. [איסור והיתר כרך ג' עמוד קכז]

טז. כבר נתבאר שאם מלח בשר עם גבינה, אינו אסור אלא מדרבנן. אך אינו אסור אלא באכילה, ורק כדי קליפה, אבל מותר למוכרו לגוי. [ילקו"י איסור והיתר כרך ג' עמוד קכט]

יז. יש אומרים דלכתחילה אין להתיר לבשל עוף בחלב, שלא התירו בזה בבישול והנאה אלא בדיעבד, אבל לכתחילה אסרו חכמים לבשל עוף בחלב, [משום מראית העין]. ויש אומרים שמותר לבשל לכתחילה בשר עוף בחלב, שלא אסרו בזה חכמים אלא באכילה. והעיקר להקל בבישול עוף בחלב לגמרי, ובפרט לצורך רפואה [כדי לעשות תרופה ולהניח ברטייה וכדומה], אפילו לצורך חולה שאין בו סכנה. וכל שכן בהנאה לאחר שנתבשל. [ילקו"י איסור והיתר כרך ג' עמוד קל]

יח. אף על פי שאם כבש בשר בחלב בכלי עשרים וארבע שעות, הבשר והחלב נאסרו מדרבנן, מכל מקום קדרת בשר ששהו בתוכה חלב צונן עשרים וארבע שעות, ואחר כך שוב שהו בתוכה בשר עשרים וארבע שעות, יש להתיר התבשיל. [איסור והיתר כרך ג' עמוד קלז]

יט. יש אומרים שאם הבשר והחלב נתבשלו יחד, וחוזר ומבשלם שנית, אינו חייב על הבישול השני, דאין בישול אחר בישול בבשר בחלב אף בדבר לח. ויש חולקים ואומרים דבבשר בחלב יש בישול אחר בישול. ויש אומרים שאם הבשר נתבשל לבדו, והחלב נתבשל לבדו, וחוזר ומבשלם יחד, יש בישול אחר בישול בבשר בחלב, דבבישול השני מקבלים טעם אחד מהשני ונעשים נבילה. אבל בשר וחלב שנתבשלו יחד, וחוזר לבשלם, אין בישול אחר בישול בבשר בחלב. וכן עיקר. [איסור והיתר כרך ג' עמוד קמג]

כ. עגלים המפוטמים ע"י תערובת של בשר בחלב, [והיינו, שהחברות בארץ מקבלות את חומר-הגלם מוכן, והוא אבקת חלב לבדה, ואבקה המכילה שומנים מן החי, ויטמינים, וברזל, והמעבדות כאן בארץ מערבכים את שני החומרים, וע"י בישול בחום גבוה מאד נעשים החומרים הנ"ל שוב לאבקה, ואבקה זו ממיסים לפני אבסת העגלות במים רותחים עד כשמונים מעלות, לצורך מאכל העגלים], יש אוסרים בזה משום בישול בשר בחלב, וגם אוסרים את אכילת העגלים אחר שנתפטמו מאיסור. ולכן לכתחלה יש לעשות את כל זה מתערובת של שומן צמחי, או בתערובת ע"י כלי שני. [ילקו"י איסור והיתר כרך ג' עמוד קמג]

כא. המבשל בשר וחלב בין על האש ממש, בין בתנור חשמלי שיש בו גופי חימום, בין על פלאטה, בכל זה עובר משום לא תבשל גדי בחלב אמו. [איסור והיתר כרך ג' עמוד קסג]

כב. המבשל במיקרו-גל, [בלי גופי השחמה], יש להסתפק אם עובר על איסור תורה של לא תבשל גדי בחלב אמו. ונפ"מ לענין אם עברו ובישלו בשר וחלב במיקרו גל ביחד, אם מותר למוכרו לגוי. (צ')

(צ) כפי הידוע הבישול במיקרו גל שאסור לחמם בתולדות החמה. אינו ע"י גוף חימום, אלא ע"י גלים קצרים אלקטרו-מגנטיים, ואין הבישול נעשה ע"י גחלת של מתכת כמו בתנור רגיל. וכבר הארכנו בילקו"י חלק ד' שבת כרך ג' (עמוד ק) אם המבשל במיקרו גל בשבת חייב, והבאנו שם מה שאמרו בגמרא (שבת לט.). אמר רב נחמן, בחמה כו"ע לא פליגי דשרי וכו'. וז"ל הרמב"ם (פרק כב מהלכות שבת ה"ט): מותר לחמם בחמה, אע"פ

שאסור לחמם בתולדות החמה. וכ"ה בטור ובש"ע (סי' שיח סעיף ג'), דמותר לבשל בחמה עצמה. ומבואר, דאף שהמוצר מתחמם ביותר ויש בו את כל התכונות של אש הגורם לבישול, אינו בכלל מלאכת מבשל בשבת. והנה בטעם הדבר שאין המבשל בחמה בכלל מלאכת מבשל, עיין בפירוש רש"י (שם) שכתב, דהיינו משום שאין דרך בישול בחמה, וחמה באור לא מיחלפא דליגזור הא אטו הא. אך

שהקרינה נחשבת בעצם כחמה, ולא כאש רגילה. ואמנם בשו"ת מנחת שלמה (סי' יב בהערה) העיר מדברי המג"א (סי' שא ס"ק נו) שכתב, שהרגילות היא עד היום לשטוח בגדים כנגד השמש כדי ללבן. ואפ"ה פטורים משום מלאכת מלבן, והיינו טעמא שהליבון הוא כמו מבשל, וכשם שבמבשל אם בישל ע"י החמה פטור, כך במלבן. ומוכח, דאע"פ שהרגילות היא ללבן בשמש, אפ"ה פטור. ועל כרחק דהיינו טעמא שאין זה דרך מלבן הרגיל, וכן גבי מלאכת מבשל חשיב כמלאכה כלאחר יד וכמלאכה שלא כדרכה. ולפ"ז גם אם הרגילות כיום לבשל במיקרו גל, אפ"ה היא כמלאכה כלאחר יד וכמי שעושה מלאכה שלא כדרכה דאין בזה חיוב מה"ת. וע"ש במנחת שלמה שכתב, שכך היתה להם קבלה דבענין בישול צריך להיות דומיא דמשכן ששם היה ע"י אש ותולדותיה, ולא ע"י דבר אחר. והיינו דכיון שאין רגילות מותר לבשל בשמש, כיון דאין זה "בישול" כלל, וחסר כאן שבח עצים בפת, וממילא גם אם תהיה רגילות לבשל בשמש מ"מ מותר. [נאי הוא כלאחר יד הא אסור מיהא מדרבנן].

המאירי שם כתב, דאין תורת בישול בחמה. ובקריית ספר (פ"ט דשבת) כתב, אבל לא בחמה ובתולדות החמה, דבישול לא הוא אלא באור ותולדותיו, דה"נ הוה בסממני המשכן. ע"כ.

ויש לחקור בביאור דברי רש"י, אם כוונתו שבישול בחמה מותר אחר שאין דרך בני אדם לבשל באמצעות השמש, וחסר כאן התנאי של מלאכת מבשל. או דילמא דבישול בחמה הוא כבישול כלאחר יד, או דחשיב כעושה מלאכה שלא כדרכה. ועיין באגלי טל (מלאכת אופה סי' יט ס"ק מד) שהעיר, דאי נימא דכוונת רש"י למלאכה שלא כדרכה, הרי בכל מלאכה שעושה אותה כלאחר יד איכא איסור מדרבנן, ובישול בשמש שרי אף מדרבנן. ע"ש. ועל כרחק כצד ב' של החקירה הנז'. ועיין בשו"ת אג"מ (או"ח כרך ב' סי' נב) שכתב בפשיטות, דכוונת רש"י שאין רגילות לבשל בשמש. ולפ"ז אם כיום המציאות משתנית ורוב האנשים רגילים לבשל במיקרו גל, אף שאין בו גחלת ואין בו אש ממש, אפ"ה מיקרי דרך בישול, והמבשל בשבת במיקרו גל חייב חטאת אע"פ

ואם נדמה בישול בשר בחלב לבישול בשבת, ממילא להאי טעמא דשרי לבשל בחמה בשבת משום שאין רגילות לבשל בשמש, גבי מיקרו גל אם בישל בו בשר בחלב הוי דרך בישול ולכאורה חייבים על בישולו. וגם לטעמא דהאי דשרינן לבשל בחמה משום שלא בישלו במשכן בחמה, ובעינן מלאכות דומיא מאי דהוה במשכן, י"ל דכ"ז לענין מלאכות שבת, אבל לא לענין בישול בשר בחלב. אלא שעדיין יש לדון בזה מצד דאין זה גדר בישול כלל, וכמו שביאר הגרשו"א הנ"ל.

ובאמת שלענין בישול בחמה גם בבשר בחלב אין זה דרך בישול שאסרה תורה. ומה שאסור באכילה היינו משום דסוף סוף איכא טעמא, ורק משום איסור בישול ליכא בחמה. אבל במיקרו גל כיון שהוא דרך בישול, לגבי כב"ח מסתבר שיש בזה משום לא תבשל גדי וגו', [דלא שייך לומר כאן מידי דהוה במשכן].

ומאידך גיסא י"ל דבמיקרו גל אף שהוא דרך בישול, מ"מ בעינן "בישול", וזה אינו בישול, ודמי למטוגן וכדו', לסוברים דהוי מדרבנן. או דדמי לבישול בחמי

טבריה, שנסתפקו בזה אם עובר מה"ת משום לא תבשל גדי בחלב אמו או לא, ופסק מרן דאין לוקין עליו, וכתב בב"י דאיסורא מיהא איכא, והביא שם מ"ש הרב המגיד גבי מעושן, דהוא בעיא בירושלמי ולא איפשיטא, וידוע דספק תורה להחמיר ואין לוקין עליו. ובחמי טבריה כתב שהוא שוה למעושן, והרי אמרו לגבי שבת בגמרא דידן (שבת מ:): דהמבשל בחמי טבריה פטור. עכ"ד הבי"י.

והרמב"ם (פרק ט') כתב, המעושן והמבושל בחמי טבריה וכיו"ב אין לוקין עליו. ופסקו מרן בסעיף ו'. וכתב הש"ך שם, דמה שאסור בחמי טבריה אינו משום ספק דאורייתא, דאינו ספק בבבלי, אלא איסור דרבנן ככל פטורי דשבת, דדמי לחלב שחוטא. וכ"כ הפר"ח (סק"ב), דבירושלמי פרק הנודר הסתפקו במעושן מהו שיהיה משום כב"ח, ולא פשיט התם מידי. ולי נראה, דאע"ג דלא איפשיטא הכא, איפשיטא בירושלמי גופיה במסכת שבת (פרק כלל גדול ה"ב) דגרסינן התם הצולה והמטגן השולק והמעשן כולהו משום מבשל, וכי היכי דמחייב במעשן משום מבשל בשבת, ה"ה לענין

וצלייה מכשיר את המוצר לאכילה. וכן בעירו מכלי ראשון הרי אין מבשלים בזה, ולא חל עליו שם בישול, אף שכלי ראשון מבשל קצת. [ואף אי נימא דפעמים ודרך לבשל בעירו מכלי ראשון, מ"מ אין ע"ז שם מבשל]. ולפ"ז במיקרו גל הוי דרך בישול, שכיום הרגילות היא לבשל גם במיקרו גל, וגם יש בו בישול ממש, ושם בישול עליו, וא"כ לכאורה יהיה בו איסור דאורייתא. ואמנם גבי שבת אמרו בירושלמי, דאין בישול ברור אלא באור מהלך תחתיו. ובכמה מקומות כתבנו שמדברי הש"ס דילן מבואר דלא כהירושלמי, מהא דאסרינן בישול בכלי ראשון. אך לענין בשר בחלב ראיתי בביאורי הגר"א (ריש סי' פז) שכתב, וכל שע"י האור הוא דרך בישול, וכמו שאמרו בחולין (קו:) גזרה שמא יעלה באילפס רותח, ולא קאמר אלא לאפוקי כבוש, כמו שנתבאר לקמן סוף סי' צא. ע"כ. ומבואר, דלענין בשר בחלב נקיט בפשיטות דליכא בישול אלא באור. והיינו גם לתלמוד דידן, וכמו שהוכיח מפרק ח' דחולין. [ויש לפלפל בראיתו ע"פ דברי הפמ"ג ובמק"א כתבנו בזה]. ולפ"ז לכאורה מיקרו גל שאינו פועל ע"י גוף

בישול בב"ח. אבל במבושל בחמי טבריה מייתי פלוגתא דאמוראי בירושלמי, ובש"ס דילן פרק כירה (מ:) אסיקנא דהמבשל בחמי טבריה בשבת לא מחייב משום מבשל. וה"ה לענין בישול בשר בחלב דלא אסיר מה"ת. ע"כ. ומבואר, דהמבשל בשר בחלב בחמי טבריה הוא איסור מדרבנן. ואם נדמה מיקרו גל לחמי טבריה, גם בזה לא יהיה איסור אלא מדרבנן. וע' במחז"ב (סי' פז ס"ק יג) דספק הירושלמי אם חמי טבריה הווי דרך בישול. וכ"כ בנו"ב (תנינא חיו"ד סי' מג), ובכרתי (סי' פז ס"ק יב). ומבואר, דאיסור בישול בב"ח אינו דוקא על האש, דהא קי"ל דחמי טבריה הווי תולדות חמה, ואעפ"כ אי הווי דרך בישול היה אסור לבשל בהם מה"ת. ולפ"ז במיקרו גל חשיב דרך בישול ואסור מה"ת. אולם לכאורה גדר "בישול" בבשר וחלב, הוא כך: דכל שהדבר

"מתבשל" בקדרה ובדרך בישול, בזה עובר על לא תבשל גדי וכו'. אבל במטוגן או צלי [לדעת הסוברים כן] גזרת הכתוב שאין לו שם של בישול אלא טיגון, ובזה התורה לא אסרה, שלא נקרא עליו שם "מבשל", אף שגם ע"י טיגון

חימום, כמו בתנור חשמלי רגיל, אין בו בישול מדאורייתא.

ונפ"מ בזה לענין איסור בישול והנאה, שאם הוא איסור תורה, ממילא אם עבר ובישל בשר וחלב במיקרו גל, הכל נאסר בהנאה. אבל אם אין בזה איסור מה"ת, שרי בבישול ובהנאה, ולא נאסר אלא באכילה. שוב ראיתי בבדי השלחן (עמוד יז) שנסתפק בבישול בשר בחלב במיקרו-גל, דשמא הוי כבישול בחמי טבריה למיהוי כספק איסור תורה, דכשם שחמי טבריה אפשר דחשיב בישול לענין בשר בחלב, אע"ג דליכא לא אש ולא תולדותיה, דכל שמתערבים הבשר והחלב ונותנים טעם זה בזה ע"י שמתחממים הו"ל בישול, ה"נ גם בזה הבשר והחלב מתחממים ונותנים טעם זה בזה. או דילמא שאני חמי טבריה שאף שאין המים תולדות האש, חמים הם מיהת ודמיא בהא לבישול, משא"כ בני"ד אין שום חמימות באה לבשר ולחלב מבחוץ, וכהאי גוונא ודאי לאו בישול מיקרי. וצ"ע. ע"ש. ולפי מה שכתבנו לעיל נראה יותר דהוי מדרבנן, דאף שהדרך לבשל כן, מ"מ אין עליו שם של בישול. ונמה שדימה בישול במיקרו גל לבישול בחמי

טבריה, הנה לפי הבבלי הוא היתר גמור ולא הוי ספק תורה כדבריו].

שוב הגיע לידי קובץ תחומין (מאמרו של פרופ' לב, שנדפס כרך ח' עמוד 27) וכתב, דמצינו ג' סוגי בישול, יש צלי, צלי קידר [המוצר מתבשל בתוך המיץ והשומן של המוצר עצמו בלי רוטב מבחוץ], ובישול רגיל הנעשה ע"י בישול הרוטב שבקדרה. ובישול במיקרו גל אינו מתבצע בשום אחד מהאופנים הנזכרים. שהרי הקרינה נבלעת בנוזל או בשומן שבתוך התבשיל ומחממת אותו. והנוזל הפנימי החם מחמם את החלק המוצק, שאינו בולע את הקרינה. ושיטה זו שונה גם מבישול בחמה, דבישול בחמה נעשה ע"י קרינת השמש הנבלעת בשכבה העליונה של התבשיל עצמו. ולעומת זאת קרינת המיקרו גל נבלעת בכל התבשיל, ובכל מקום שיש נוזל הוא מתחמם ומתבשל. ותוצאות הבישול היא שונה מבישול רגיל. וע"ש שהביא בשם האבני נזר (מלאכת האופה סי' יט אות מד) שהעיר על דברי רש"י דפטור דמבשל בחמה בשבת הוא משום שאין זה דרך בישול, והא בשבת מלאכה שלא כדרכה אסור על כל

כג. הרוצה להשתמש במיקרו-גל הן למוצרי חלב והן למוצרי בשר, ראשית דבר יש להבחין בין שני סוגי מיקרו-גל המצויים כיום, כי יש כאלה שיש בהם גופי השחמה, ואז דינם כדין תנור חשמלי רגיל. אך בתנורי מיקרו-גל שאין בהם גופי השחמה [גוף חימום], ופועלים רק באמצעות קרינה, אם משתמשים במיקרו גל לצורך בישול, או לחימום אך בשימוש תדירי, באופן שהדפנות מגיעות לחום שהיד סולדת בו, יש לנהוג להכשירם על ידי ניקוי היטב, ולהניח שם חצי כוס מים עם מעט חומר ניקוי [אמה], וירתיחו את המים במשך כעשר דקות, עד שדפנות התנור יספגו מהמים, ואחר כך ינקו היטב את הזיעה שבדפנות, וישתמשו תמיד במיקרו גל באמצעות קופסא סגורה היטב. והתנור כשר למאכלי בשר ולמאכלי חלב בזה אחר זה. וכן הדין לענין הכשר המיקרו גל בפסח. והצלחת של הזכוכית שהמאכל בתוכה לדין די לה בשטיפה היטב. (ז)

פנים מדרבנן. ותירץ, דיש הבדל בין
 אם עושים פעולה בשינוי, דבזה

איכא איסור דרבנן, לבין אם יש
 שינוי בנפעל עצמו, וכמו בישול
 בחמה דשונה מבישול באש, וליכא
 שבח עצים בפת. ע"ש. ולפ"ז
 המבשל בקרינה דומה למבשל
 בחמה, שהרי האנרגיה הנבלעת

אינה דומה לאש והבישול שונה
 במהותו. עש"ב.
 וכל זה מחזק את מה שכתבנו
 דבישול ע"י מיקרו גל אין בו
 איסור תורה של לא תבשל גדי
 בחלב אמו, וממילא אם בישלו בשר
 וחלב במיקרו-גל אינו אסור בהנאה.
 ועדיין צריך להתיישב בזה.

שימוש במיקרו-גל לענין בשר וחלב ופסח

ז במשנה ע"ז (עה:) הלוקח כלים בפסחים (פ"ב) לענין פסח, שאם
 מן העכו"ם, שפודים
 ואסכלאות, מלבנן באור. והרי"ף
 והרא"ש הביאו משנה זו גם
 השתמשו בכלי בלא אמצעות רוטב,
 היכשרו בליבון. אמנם התוס'
 בחולין (ח.) כתבו, דגבי פסח א"צ

רוטב. ועל כרחק לומר כן, שהרי הרא"ש כתב דכלי פסח שנשתמש בהם ביבש צריכים ליבון, והוא עצמו כתב שאם מגעילים קודם זמן איסורו הוי נותן טעם בר נותן טעם

דהיתרא, וא"כ דבריו יסתרו אהדדי, ועל כרחקו לחלק כנז'. ומעתה, כיון שהוא רק משום חומרא דחמץ, י"ל שבדיעבד אם עשו הגעלה לכלים הצריכים ליבון, מהני לפסח, דהא מעיקר הדין חשיב כהיתרא בלע. וקיימא לן דכל שעת הדחק כדיעבד דמי. [וראה באורך ביישוב סתירת דברי מרן בשו"ת יבי"א ח"ח חאו"ח סי' מג].

ומטעם זה היתירו אחרוני זמנינו להכשיר תנור אפיה רגיל

[לא מיקרו-גל] ע"י היסק בחום הגבוה ביותר, במשך כשעה, [אחר שלא נשתמשו בתנור למעלה מ- עשרים וארבע שעות], שהוא ליבון קל, שקש נשרף ממנו, וליבון קל דינו כהגעלה, וכיון שבדיעבד מהני הגעלה לכלים שנשתמש בהם ביבש לגבי פסח, דהיתרא בלע, שעת הדחק כדיעבד דמי, ולכן מסתפקים בליבון קל.

ויש להוסיף, דהנה בש"ע (סי' צב סעיף ח') נפסק, מחבת של חלב שנתנו אותה תחת מחבת של בשר, הזיעה עולה למעלה ונבלעת

ליבון, אלא די בהגעלה, דהא היתרא בלע. וכעין מה שאמרו בגמרא ע"ז (עו.) גבי נותר, דהיתרא בלע שונה מאיסורא בלע. וכ"ד הראב"ד, ורבינו מאיר המעילי.

אך דעת רוב הראשונים כדעת הרי"ף והרא"ש, וכן דעת הרמב"ן, מהר"ם חלאווה, המאירי, ההשלמה, הר"ן, ועוד. וכתב בב"י (סי' תנא) שדעת ר"ה"פ כהרמב"ן. וכ"פ מרן בש"ע (סי' תנא סעיף ד'), דכלים שנשתמשו בהם בלא רוטב, צריכים ליבון לפסח. ומבואר דס"ל למרן דחמץ חשיב כמו כלי עכו"ם, והיינו משום דשמו עליו, וחשיב איסורא בלע.

וכבר העירו האחרונים סתירה מדברי מרן בסי' תנב ס"א, דמותר להגעיל כלי חמץ בן יומו קודם זמן איסורו, משום דהוי נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא, והיינו משום דחמץ חשיב היתרא בלע. וכאן ראינו שמרן הצריך ליבון לסכינים, והיינו משום דסבר דחמץ שמו עליו וחשיב איסורא בלע. ותירצו על פי דברי הריטב"א שכתב, דלעולם הוי היתרא בלע, ורק משום חומרא דחמץ הצריכו ליבון לכלים שנשתמש בהם בלא

והנה דעת הפמ"ג, שדוקא זיעת משקין כמשקין עצמן אבל זיעת אוכלין אינה כאוכלין ממש. ולפ"ז אם צלו בשר בתנור, והזיעה נבלעה בדפנות, אינה כדין בשר עצמו. וכך כותבים בשו"ת משאת משה (סי' ד'), ובשו"ת משכנות הרועים, ובפתחי תשובה. ובספר אבן יקרה כתב, שדוקא זיעה באויר, או לתוך כלי היא חשובה זיעה, אבל זיעה שנבלעת בדפנות חמות כמו בתנור, הזיעה נשרפת ולא נבלעת כלל. אך יש לדון בדבריו. וכמו שהאר"י בכ"ז בשו"ת יבי"א חלק ה' (חיו"ד סי' ז').

וכבר דנו האחרונים אם זיעה זו שאוסרת הוא מה"ת או מדרבנן, שדעת הרמב"ם שאין זיעה אוסרת אלא מדרבנן. ואפי' במשקה היוצא מגוף הפרי, וכ"ש בזיעה. וכ"כ בפני יהושע, ובלחם משנה. ואמנם עיין בש"ך (סי' צד סק"ד) שהביא בשם התורת חטאת, דזיעה וריחא חמיר מאיסור שהוא ע"י טעם בעצמו. ע"ש. ולכאורה אפ"ל הרמב"ם הסובר דזיעה אוסרת רק מדרבנן, היינו משום דאזיל לטעמיה דטעם כעיקר מדרבנן, וממילא ודאי שזיעה תאסור רק מדרבנן. אבל לפי

בקדרה, ואוסרת את הקדרה. ומקור הדברים הוא בתשו' הרא"ש (כלל ב' סי' כו), דזיעה חשובה כהאיסור עצמו. ולמד זאת מהמבואר (בפרק ב' דמכשירין משנה ב'), מים של בית מרחץ של מים שאובין, זיעה היוצאת ממנו מטמאת את הפירות, שזיעת משקין כמשקין. ואף שאיסור מטומאה לא ילפינן, בדברים שמסתבר ללמוד ילפי' שפיר איסור מטומאה, וכמבואר בבית שמואל (אהע"ז סי' ה'). ע"ש. ובתשובת הריב"ש (סי' רנה) כתב, שיש לחלק בין זיעה היוצאת מחום, שהיא חשובה כמו הדבר עצמו, לזיעה הבאה מהלחות שבקיר. ומסתייע מהמשנה במכשירין. ע"ש. גם במשנה חולין (קט). מבואר, שאם כיסה את הקדרה שנפלה לתוכה טיפת חלב, חשיב כאילו ניער אותה, שהזיעה מתערבת בקדרה. ובעצם גם בדבר שכל בליעתו ע"י זיעה, ג"כ אוסר, ולכן כיסוי בשרי שנתנהו על קדרה חלבית, ובלע מזיעה של החלבי, צריך ששים נגד הכיסוי, וגם התבשיל נאסר אם אין בו ששים, כמ"ש מרן בב"י (ס"ס צב) בשם הגהות שערי דורא. וכ"פ הרמ"א (סי' צג).

מאתמול, שהרי כאן מספיק ליבון קצת, ולא ניכר שהוא כמתקן. וכך סוברים עוד ראשונים, וכמו שהביא הש"ך (יו"ד סי' צג). שכן דעת הרא"ש, הסמ"ג, הר"ן (בפ"ה דחולין) בשם הראב"ד, הרב המגיד בשם הרמב"ם, הכל בו בשם הרשב"א, היראים, הגמ"י, איסור והיתר, וכ"פ מרן בהלכות יו"ט (סי' תקט ס"ה). ולפ"ז יהיה מותר לצלות בשר או לבשל מרק בתנור חלבי אחר ליבון קל.

אמנם יש הלומדים מדברי הרמ"ע מפאנו דכיון שבלע יבש צריך ליבון ממש, ולא מהני ליבון קל או הגעלה. וכ"פ הש"ך והפר"ח. אך רעק"א בהגהותיו דחה דבריהם. וכ"פ בשו"ת רב פעלים חלק א' (יו"ד סי' יט) דסגי בהגעלה, כיון שהיתרא בלע. ופירש כך גם בדברי הרמ"ע מפאנו. וכן הבין השדי חמד. ובפרט בתנור שבלע רק ע"י זיעה.

ואמנם כ"ז בתנור אפיה רגיל, שיש בו גופי חימום, והתבשיל שבתוכו מתבשל במשך זמן ממושך, ולכן הצריכו לזה הכשר כנז'. אולם בתנור מיקרו-גל, שאין בו גופי השחמה אלא פועל רק ע"י קרינה של גלים קצרים אלקטרו

מאי דקיימא לן דטעם כעיקר דאורייתא, וכמו שפסק מרן בש"ע (סי' צח סעיף ב') י"ל דגם זיעה תאסור מדאורייתא, דלכאורה טעם של זיעה יותר מטעם כעיקר. וי"ל. ועכ"פ כל שיש צד להיתר, חזי לאיצטרופי ולהחשיב הדבר בגדר ספד"ר ולקולא.

וא"כ בתנור אפיה חשמלי יש לנו לצרף כמה סברות: דבאוכלים יש לצרף סברת הפמ"ג דזיעת אוכלים אינה חשובה כאוכלים. וכן יש לצרף סברת האבן יקרה שהזיעה נשרפת בדפנות ולא נבלעת, ובזה בין באוכלים בין במשקין יש להקל. וכן יש לצרף סברת הרא"ש שכל עוד שהקדרה רותחת אינה מספיקה לבלוע. ובצירוף סברת האומרים דאין זיעה אסורה אלא מדרבנן, יש להקל ע"י ליבון קל להכשירו לפסח, כמבואר. וכן הדין לענין בשר בחלב, דחשיב היתרא בלע. ואם צלה בשר בשפוד, דדי בהגעלה, או לחילופין ליבון קל, גם כשהוא בן יומו, דהיתרא בלע. וכן מפורש במדרכי (ע"ז עו.). ומטעם זה התיר ר"י ללבן ביו"ט מחבת חולבת, ולא מיתסר משום מכשירי אוכל נפש שאפשר

וממילא א"א להכשירו כמו בתנור אפיה רגיל. לכן העצה היא שאם יש ספק אם הדפנות מגיעות לחום שהיד סולדת בו או לא, יניחו שם מעט מים בתערובת חומרי ניקוי, [לא אקנומיקה], וירתחו שם המים במשך כ-10 דקות, עד שהדפנות יספגו מהאדים, ואח"כ ינקה היטב את האדים, וישתמש בקופסא סגורה בפסח.

ואם ישאל השואל היכן מצוינו הכשר ע"י אדים, הנה ראשית דבר יש ללמוד כן ממה ששנינו בחולין (זק) גבי נייער או כיסה, וכ"ה בש"ע סי' צב סעיף ז', ומבואר שם, שאם נפלה טיפת חלב על חתיכת בשר הנמצאת בראש הקדרה, וכיסה את הקדרה, כל מה שיש בתוך הקדרה מצטרף לבטל את הטיפה, שיש כח בזיעה שבכיסוי להעביר את הטיפה לכל הקדרה. ומבואר, דיש כח בזיעה להזיז את הטיפה שבראש הקדרה לכל הקדרה. אך י"ל דאכתי ליכא ראייה שהזיעה מפליטה, דהתם גבי מאכל איתמר. וכן גבי קדרה של בשר העומדת אצל האש ליד קדרה של חלב, דאין הקדרות בולעות זו מזו אלא ע"י

מגנטיים, ויש שם חום פחות מאשר בתנור אפיה רגיל. ובאמת שיש חוקרים שבדקו ומצאו שעל פי רוב הדפנות של המיקרו-גל [בשימוש בייתי שבורך כלל נועד לחימום המאכלים ולא לבישולם] אינם מגיעים לחום שהיד סולדת בו. ולדבריהם אין המיקרו-גל צריך הכשר כלל, אלא די בשטיפה והדחה בצונן. ובפרט במיקרו גל שיש ליד מקור הקרינה מאוורר קטן הנועד להוציא מעט מהקרינה, וגם מוציא עמו מהאדים, וממילא יש להניח שעל פי רוב הדפנות אינם מגיעים לחום שהיד סולדת בו. ואף שלפעמים נוטף או ניתז מהתבשיל באופן ישיר על הדפנות, אבל אין זה רוב בליעתו, אלא הרוב הוא ע"י זיעה, ויתכן מאד שזיעה זו אינה מגיעה ליותר מ-40 מעלות חום.

אך יש אחרים שטוענים שבדקו ומצאו שאכן הדפנות מגיעים לחום שהיד סולדת בו, ולדבריהם יש להכשיר את המיקרו-גל לפסח ולבשר וחלב וא"א להשתמש בו גם לבשר וגם לחלב בלא הכשר. ואם יפעילו את המיקרו גל בלא לתת שם איזה מוצר, הקרינה לא תפעל כלום,

ורטב שיש ביניהם. ולכאורה אם יש זיעה בקדרה מבחוץ, וכגון שהקדרות נתונות בתוך תבנית גדולה, יש כח בזיעה להעביר הבלוע ולפלוט.

ואולם ראה זה חדש, בדברי הגאון מליסא בחוות דעת (סי' צב סק"כ) שכתב, שדוקא רוטב ממש מעביר בליעה מכלי לכלי, אבל לחות [של זיעה] אפי' הרבה לא חשיב כרוטב ואין בו כח להעביר את הבלוע מדופן לדופן. והביא ראיה מדין צלי. ע"ש. ולפ"ז ליכא ראייה לנ"ד.

ובן מוכח עוד מדברי מרן בש"ע (סי' צב ס"ח) דיש כח בזיעה לא רק להבליע, אלא גם להפליט הבלוע בקדרה. דקאמר שם, מחבת של חלב שנתנוה על האש תחת קדירה של בשר, הזיעה עולה ונבלעת בקדירה ואוסרתה. ושם בסעיף ז' ברמ"א, כתב, טיפה הנופלת ע"ג כיסוי קדרה וכו', והוא שהתחילה הקדרה להרתיח, דאז הזיעה עולה תמיד ומגיעה אל הכיסוי ויורדת משם אל הרוטב. ע"כ. הרי דהזיעה שהיסי"ב מוציאה טעם מן הכלי ומכניסתו אל הרוטב.

ובסי' צג בהג"ה מבואר דדין הכיסוי כדין הקדירה עצמה, ושם, דשניהם אסורים אם התחיל להזיע תחת הכיסוי. ומכאן הוכיח בשו"ת תבואות שמש (חיר"ד סי' פח) דשפיר דמי להכשיר ע"י קיטור, דזה הוי במקום הגעלה במקום שא"א להגעיל ע"י רותחין כגון בכלי גדול כנ"ד, דשפיר יש להגעיל ע"י זיעה, שממלאין אותו במדה מרובה עד שהיד סולדת בכלי מבחוץ וע"י כן היא מוציאה את כל הבלוע, ואף דצד חוץ אינו נגעל, מ"מ הלא כבולעו כך פולטו.

ועיין בשו"ת תבואות השדה ח"ג (סוף הספר) שכתב להתיר להכשיר בקיטור, שהוא זיעה מרובה, אם הבליעה היתה בקיטור. והובא בקובץ תל תלפיות (כרך טו, עמ' 24) ובספר הגעלת כלים הנז'. ושכן משמע מדברי הפר"ח (יר"ד סי' קכא) שכבולעו כך פולטו, ואם רוב הבליעה היתה ע"י אדים, גם הפליטה היא ע"י אדים. וכן מבואר בפמ"ג שם.

גם הרב לבושי מרדכי (או"ח סי' קכו) כתב בכיו"ב, בנידון הגעלה בזיעה, והביא בשם הגאון מהר"ם

ולא כתב מה שנתחב במאכל, הדבר יורה כמו שאגיד, והוא, דהפ"ח (ס"י קכא אות טו), והרב בית לחם יהודה (אות יא) כתבו, שאם תחב כף לקדרה במקצת, צריך להכשיר כולה מפני הזיעה. ומודינא שאם היה ההכשר מעין הבליעה, כבולעו כך פולטו. ע"כ. וא"כ ה"ה כאן, כל מה שנתחב בקדרה אף שלא נתחב במאכל מ"מ הזיעה מפליטה מהכף. וכי תימא דזיעה נבלעת בכף ואינה מפליטה, הא בורכא, דהפ"ח כתב, דכבולעו כך פולטו, אלמא דזיעה ג"כ מפליטה. עכ"ד הפמ"ג.

ובשו"ת תבואות שמש הנ"ל כתב עוד לפשוט דין זה ממה שמבואר באו"ח (ס"י תנב סעיף ו'), בכלי גדול שאינו יכול להכניסו תוך כלי אחר מחמת גודלו עושה שפה לפיו בטיט כדי שיתמלא היטב ויגיעו המים לשפתו וממלאו מים ומרחיצו. ע"כ. ומשמע שכל עיקר השפה של טיט היא בשביל שפתו שיוכל להתמלאות היטב ויגיעו המים עד שפתו העליונה ממש, דבלאו הכי לא יוכל למלאותו לגמרי ולהרתיחו, אבל בשביל דופן הכלי לא חששו שצריך שיהיה המים מכל

שיק דכבולעו כך פולטו. וע"ש מה שהעיר בזה. וכ"כ מהר"י עייאש בבית לחם יהודה (ס"י קכא ס"ק טו). גם בספר מעשה למלך (הלכות מעשה הקרבנות פרק ח' הלכה יב) התיר להגעיל חבית יין בקיטור, היות והקיטור מתהווה מחלקי המים, והוא עצמו מים הנרתחים על גבי האש, רק שמתחלקים לטיפות דקות מאד, והו"ל כהגעלה בכלי ראשון העומד על האש. גם בשו"ת משנת אברהם חלק ב' (עמ' עח) העלה להתיר כי זיעה מגעילה יותר טוב ממים.

והנה מרן בש"ע (יו"ד ס"י צד סעיף א') כתב, התוחב כף חלבית בקדרה של בשר, או איפכא, משערין בכל מה שנתחב ממנו בקדרה. ויש מי שאומר שאם הכף של מתכת משערין ככולו, משום דחם מקצתו חם כולו. ע"כ. ונודע דסתם ויש הלכה כסתם לגמרי, וכמו שהוכיח כן בשו"ת יבי"א חלק ו' (חיו"ד ס"י ה'). וממילא דעת מרן דא"צ לשער כנגד כל הכלי, אלא כנגד מה שנתחב בלבד, ולא אמרי' חם מקצתו חם כולו. וע"ש בפמ"ג (מש"ז סק"א ד"ה ודע) שכתב, דמ"ש מרן דמשערין בכל מה שנתחב בקדרה,

(ס"ע). וכ"כ בשו"ת שארית יהודה (ס"ג נז), דאין להגעיל אלא במים בלבד, ולא בשאר משקין, ואפי' נשתנו מראיתן של מי ההגעלה, אין להגעיל. ואפי' לדעת הרמ"א (או"ח ס"ג תנב) דבדיעבד מהני הגעלה גם בשאר משקין, מ"מ זיעה אין לנו. ובפרט לפמ"ש מהר"ם מטיקטין, בהקדמה להרי"ף יבמות, דזיעה הוי טעם. וא"כ נהי דאוסרת מ"מ אין לה כח להפליט.

ומים הוא דמפליטים, אבל לא טעם. [נממילא לא שייך לומר כאן ככולעו כך פולטו, דיש כח בזיעה להבליע טעם, אבל לא להוציא מה שנבלע]. וממילא אפי' בדיעבד לא מהני להגעיל בזיעה. גם המהרש"ם כתב, דאף כי החוש מעיד שהזיעה מחממת מאד, והכלי מתחמם מעבר לעבר, אין לסמוך על הגעלה זו מכלי ראשון, כי אין בידינו מה שלא נמצא בראשונים. וכ"כ לאסור בשו"ת ויען יוסף, ובשו"ת יד יצחק ח"ב (ס"ג רטז), ובשו"ת חלקת יעקב חלק ג' (ס"ג קכא), ובשו"ת אג"מ (חיו"ד ס"ג).

והביאו ראייה לזה ממה שהקשו התוס' בחולין (ק:), למאן

הצדדין, דגם מצד אחר יוציא בלועו, דככולעו כך פולטו. וע"ש שצירף לזה סניף סברת הרבה פוסקים הסוברים דכלי חרס שאינו יוצא מידי דפיו די בשהיית כ"ד שעות, הביא דבריהם הרב עיקרי הד"ט (חיו"ד ס"ג יח אות ד', וס"ג יא אות י'), והרב זכור לאברהם (חיו"ד אות ה'), דמוכח דבאופן דא"א להגעיל כלל, משהיין מעת לעת ודיו. ואף דלהלכה לא קיימא לן כן, וכמ"ש הרב פתחי תשובה (ס"ג קכב סק"א וב'), והביא דברי הפוסקים הנז' ודחה דבריהם מהש"ס מפניכא דרבי אמי שמלח בה בשר ותברה, ואף דהוי דרבנן בדרבנן, שדם שמלחו מדרבנן, ואמאי תברה ולישהייה מעת לעת. ע"ש.

ואמנם בשו"ת שארית יהודה כתב, שאין להכשיר אלא במים רותחים, או בליבון, אבל לא שמענו הכשר ע"י אדים וזיעה. וכ"ד הרבה אחרונים דאין ה"נ לא מהני הגעלה בזיעה, וכמו שהביא בספר הגעלת כלים (עמוד רמא) בשם הג"ר יוסף שאול נתנזון בשואל ומשיב (מהדור"ג ח"ג ס"ג קכה). וכ"ה בשדי חמד (מערכת ה' אות כד, ומערכת חמץ ומצה ס"ג יז אות יב). ובשו"ת התעוררות תשובה ח"א

דאמר חתיכה נעשית נבילה איך הגעילו בכלי מדין יורה גדולה, הרי אין בה ששים כנגדה, וחוזרים המים ואוסרים אותה. ע"ש. ומאי קשיא אולי יגעיל בהבל בלא מים, דלא שייך למימר שההבל יהיה נבילה, אחר שאין בו ממש. ואף שיש לדחות לפמ"ש הרא"ש בתשו' (כלל כ" ס" כו) דזיעה הבאה מהמים דינה כגוף המים, נראה דהבל היוצא מקנה אינו דומה לזיעת המשקה והמאכל. ועכ"פ לא נוכל לחדש מעצמינו להתיר הגעלה בהבל גרידא. ועכ"פ לא יצא הדבר מידי מחלוקת אם יש כח בזיעה להפליט ולהכשיר, או לא, ומעתה, במיקרו גל אם הדבר ברור לו שהדפנות ברוב הפעמים לא מגיעות אצלו לחום שהיד סולדת בו, אין המיקרו גל צריך הכשר כלל, ודי לו בשטיפה והדחה בצונן, הן לפסח והן לבשר וחלב. אבל אם יש ספק אם הדפנות מגיעות ברוב הפעמים לחום שהיד סולדת בו, או לא, כל שאין הדבר ברור לחלוטין, אפשר לסמוך בכהאי גוונא על הפוסקים המתירים להכשיר ע"י זיעה, שבראשם הפר"ח והפמ"ג ומהר"י עייאש.

ואמנם טוב יותר להחמיר להוסיף למים גם חומרי ניקוי, כדי לפגום את הטעם הבלוע בדפנות המיקרו גל, ובנוסף על כך, טוב שישתמשו בפסח עצמו [או לבשר וחלב] במיקרו גל רק ע"י קופסא סגורה הרמטית, שיכתוב על קופסא אחת "בשרי" ועל קופסא שניה יכתוב "חלבי" ויסגור במכסה, ויחמם במיקרו גל בקופסא סגורה היטב.

ואמנם בתנור רגיל א"א לסמוך על היתר זה להרתיע מים ולהניח בקופסא סגורה, כי בתנור רגיל הבליעה היא מרובה, שיש שם גופי חימום, וגם המאכל מתבשל לאט לאט, ומשך הזמן גורם שהדפנות בודאי מגיעים לחום שהיד סולדת בו, וגם אם יתן שם קופסא לא יועיל, כי כלי מכלי בולע אם יש בתחתיתו זיעה ואדים העולים מגופי החימום. ורק במיקרו-גל שאין שם חום מגוף חימום, ובעצם הקרינה אינה חמה כלל, אלא היא רק גורמת שהמוצר מתחמם ומתבשל, וממילא כשמניח את המוצר בקופסא סגורה יש להניח שלא תהיה שום בליעה.

כד. כיור (קערת המטבח) שנסתם משיירי מאכל, ויתכן שיש בנקב הכיור שיירי שומן ושיירי גבינה, [כאשר יש בבית רק כיור אחד] ורוצה לשפוך מים רותחים מכלי ראשון על פתח הכיור כדי להמיס את השומן ולגרום למים שיזרמו כתיקנן, יש אומרים שלכתחילה אין ראוי לעשות כן, מחשש לבישול בשר בחלב. ויש מקילין בזה, וכ"ה מעיקר הדין. וכיום שחומרי ניקוי חריפים מצויים בכל בית, והחומרים גורמים לפגימה גדולה בשיירי המאכל, וגם מכלים את השיירים, וע"י כך הסתימה נפתחת, לכתחלה עדיף לעשות כן, וגם עדיף שלא ישפוך להדיא על השיירים, אלא בצד. אולם מעיקר הדין מותר לערות רותחין לפתח הכיור, ובפרט כשידוע שיש שם שיירי עוף ולא בשר. [ילקו"י איסור והיתר כרך ג' עמוד קעד. יבי"א חלק ה' חאו"ח סי' לג אות ד]

כה. יש נמנעים מלערוט מים רותחים לתוך פח אשפה, או לתוך המשולש שבכיור שנותנים בו שיירי המאכל, דיש לחוש שמא יש שם שיירי שומן ושיירי גבינה, וע"י העירוי הבשר והגבינה יתבשלו יחד. ומכל מקום מעיקר הדין אין בזה איסור, שהרי אין זה ברור שיש שם שיירי שומן וגבינה צמודים זה לזה, וכן אין זה ברור שהרותחים יגרמו לבליעת טעם הבשר בגבינה, או ההיפך, שיש אומרים דאין עירוי מבשל כלל, וכן אין בישול אחר בישול בבשר בחלב. ואמנם ראוי ליזהר שלא לשפוך שמן רותח [שטיגנו בו בשר] על חתיכות פיצה וגבינה שבתוך פח האשפה, שבשפיכה זו גורם לבישול בשר בחלב. [ילקו"י איסור והיתר כרך ג' עמוד קעט]

כו. מותר לכבס מגבות שהשתמשו בהם בארוחה בשרית, יחד עם מגבות שהשתמשו בהם בארוחה חלבית, ואין לחוש בזה שיבשל את שיירי השומן והגבינה יחד. [שם עמ' קעט].

כז. מי שמצבו הכלכלי דחוק ביותר, ואין לו מקור פרנסה אחר, יש להתיר לו לעבוד כטבח במסעדה של גוים, ולבשל להם נבילות וטריפות, באופן שיזהר מלטעום מהתבשילים. וכן יזהר שלא לבשל בשר בקדרה חלבית בת יומא, וכן להיפך. אבל אם אינה בת יומא, יש להקל. וסתם כלי גוים אינם בני יומן. ואמנם לכתחילה נכון מאד להשתדל להתפרנס בדרכי היתר בטוחים, ורק כאשר אין לו כל מוצא אחר, יוכל לסמוך להקל כאמור. [ילקו"י איסור והיתר ג' עמוד רג. יבי"א חלק ד' חיו"ד סי' ו'].

כח. מותר לשתות חלב סינטטי אחר ארוחה בשרית. וכן גלידה מחלב סינטטי, וכל שכן גלידה פרווה הדומה לגלידה חלבית, לאחר ארוחה בשרית, ואין לחוש בזה למראית העין. ולכן מה שנוהגים בבתי מלון הכשרים להגיש לאורחים אחר מאכלי בשר כוס חלב סינטטי, או קפה המזוג בחלב סינטטי, ואין בהם שום תערובת של חלב טבעי כלל, אין לאסור זאת עליהם, והנח להם לישראל, שמאחר שאין האיסור ניכר ממש בשעת האכילה והשתיה, אין לחוש לאסור משום מראית העין, ואין צורך כלל לתת שקדים עם החלב הצמחוני הזה, כדי שיהיה היכר בדבר, והנח להם לישראל. [ילקו"י איסור והיתר כרך ג' עמוד רסט. יבי"א חלק ו' חיו"ד. יחו"ד ח"ג סי' נט עמוד קפח]

כט. מותר לטגן נקניק צמחי [סויה] בחמאה חלבית, ואין לחוש בזה למראית העין. ובמקומות ציבוריים המחמיר תבוא עליו ברכה. [ילקוט יוסף איסור והיתר כרך ג' עמוד רעא]

ל. המנהג כיום בבתים רבים לעשות במטבח שני כוורים, אחד לבשר ואחד לחלב. ומכל מקום אם מתארח באיזה דירה שאין בה שני כוורים, או מי שאין בביתו שני קערות מטבח נפרדות, מותר להדיח כלי בשר בקערה אפילו ברותחין, בתערובת חומרי ניקוי,

ואחר כך להדיח באותה קערה כלי חלב ולהדיחן ברותחין, ואף על פי שיש שומן בעין בסירים ובצלחות של הבשר, שהרי ברוב פעמים אין מדיחים כלים ברותחים שהיד סולדת בהם, וגם רוב השימוש בכיור הוא על ידי חומרי ניקוי פגומים כמו מי סבון (אמה), וכדומה. (ז)

ז) ראה באיסור והיתר ג' עמוד לדעת הרשב"א דגם כלי שני מבליע תעד. ואם היה שומן ומפליט. ולכן נכון לשטוף הכלים בעין לדעת מרן בעיי ששים. ואף עם חומרי ניקוי פגומים, או דהוי כלי שני הא בב"ח חיישינן בפושרים.

אם צריך ב' כיורים לבשר ולחלב

והנה מי שאין לו ב' כיורים נראה שמותר לו להכניס לתוך כיור אחד כלי בשר וכלי חלב בזה אחר זה, ולהדיחן ברותחים, ואף שיש שיירי שומן בעין בקדרות ובצלחות של הבשר, ובעת שמדיחין אותן ברותחין בכיור הנ"ל, הכיור בולע מהשומן, ואם כן יש לחוש שלאחר מכן הכיור יחזור ויפלוט מה שבלוע בתוכו לתוך כלי החלב שמדיח בכיור. מכל מקום אם ממלא את הכיור ברותחין קודם שמכניס לתוכן את כלי החלב, הוה ליה נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא, דהיינו, הטעם של הבשר בכיור, והכיור במים הרותחים שמדיחים בהם את

כלי החלב, ועדיין המים מותרים, וממילא אינם אוסרים את הכלים של החלב, וכמו שכתב מרן (ביו"ד סי' צה סעיף ג'): קערות של בשר שהודחו ביורה חולבת בחמין שהיד סולדת בהן, אפילו שניהם בני יומן מותר, משום דהוה ליה נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא. ואם היה שומן דבוק בהם צריך שיהיה במים ס' כנגד השומן שעל פני הקערה. ע"ש. ובנידון דידן לא מבעיא אם יש ס' במים הרותחים נגד השומן, אלא אפילו אם אין ששים, ונבלע טעם ממש בכיור, מכל מקום מכיון שאין זה אלא עירוי של רותחין, אין כח מעירוי להפליט מכלי, דהיינו

וגם הרי קיימא לן דבכל כלי הולכים בו אחר רוב בליעתו, וכאן רוב הבליעה אינה מעירו מכלי ראשון.

ואם מערים על הכלים ממים חמים של דוד שמש או דוד בוילר, יש לדון אם זה חשיב כעירו מכלי ראשון או כעירו מכלי שני, דלכאורה כלי ראשון הוא הדוד שבו נמצאים גופי החימום המחממים את המים, ומה שהולך לצינורות יורד מדרגת כלי ראשון. אך יש לעיין בזה שהרי המים שבצינורות הרי הם מחוברים למים שבדוד, ואם כן שמא יהיה להם דין כלי ראשון. וכן משמע מהאחרונים שהחשיבו המים שבצינורות למים חמים שבכלי ראשון, אחר שהם מחוברים למים שבדוד, וראה בשו"ת יבי"א חלק ד' (תאר"ח סי' לה). ודו"ק.

ועוד, שדין עירו אינו מוסכם שמבשל כדי קליפה, ונודע שדעת הרשב"ם שעירו הרי הוא ככלי שני. וכתב הריטב"א (שבת מב:) שכן דעת הרמב"ן. ובחידושי הר"ן (שבת מב:) כתב שכן דעת הרא"ה. ובתורת הבית להרשב"א (דיני מליחה) כתב, שכן דעת בעל העיטור. ועיין תוס' (שבת לט. ד"ה כל שבא בחמין). ובחידושי הרש"ש שם. ובתוס' שם

הכיוור, ולהבליע בכלי החלב שלאחר מכן, לאחר שהכיוור מורק ושוטף במים.

ועיין להרמ"א בהג"ה (סי' צה סעיף ג') שכתב: אם עירה מים רותחים על כלים של בשר ושל חלב ביחד, אפילו היה שומן דבוק בהם הכל שרי, שאין עירו ככלי ראשון ממש שעל ידו הכלים שמערה עליהם יבלעו זה מזה. ע"כ. ואמנם הש"ך חולק על זה, וכתב לאסור כשהשומן דבוק בהם, וכן דעת האחרונים. אולם זהו דוקא כשהכלים ביחד, כלי הבשר וכלי החלב, אבל אם מדיח אותם בכיוור בזה אחר זה גם הש"ך יודה להתיר. וכן צידד הש"ך (סם) דאפשר דאפילו עירו שמבשל אינו מבשל כל כך כדי שיפליט מכלי להבליע בכלי אחר. ע"ש. וכ"כ בספר יד יוסף (בבא מציעא מ:) הובא בדרכי תשובה (שם ס"ק עג). ע"ש.

ומכל שכן שהרי בדרך כלל נזהרים שלא לערות מים רותחים ממש על הכלים, אלא מוזגים אותם בצוננים עד שיהיו המים פושרים, כדי שלא תכוונה הידים בהם. ואפילו אם לפעמים מערים רותחים בטעות, מיד מוזגים אותם בצוננים,

(מב:). ואם כן הוה ליה ספק ספיקא עם סברת הרמ"א הנ"ל, וממילא לפחות יש להתיר בזה אחר זה.

וכיוצא בזה כתב הרדב"ז (בחדשות סי' קג) אודות סעודת ברית

שבישלו לצורך הסעודה בשר כנהוג, וגם אפו מולייתא של גבינה, ולמחרתו נתערבה קערה אחת של חלב בקערות של בשר, והרתיחו אותם בקערה אחת גדולה, וקודם ההרתחה היו נותנים ב' או ג' כלים

תוך כלי עץ גדול ושופכים עליהן רותחין. והשיב, דאין לחוש לחששות רחוקות ולהבדל מכלים של אחרים, שזה גורם למחלוקת גדולה ומוליד טינא ושנאה בלבבות, וכבר אתה זוכר מה שאירע לנו עם החכמים אשר נבדלו מלאכול אצל העולם, ולא היו משתמשים בכליהם, ודי לנו לאסור עלינו מה שהוא אסור מן הדין. ומה שיש לחוש דיתערבו פליטת הבשר ופליטת החלב בעצמן שלא באמצעות המים, הנה דבר זה קשה הציור, דכיון שהמים הרותחין הם שמפליטים הטעמים, פשיטא ופשיטא כי תחלה מתערב הנפלט עם המפליט, שהרי מושך אותו אל עצמו, וזה נראה לעין וכו', ובשעה

שנכנסו המים הרותחים להפליט מה שבתוך הכלי הבלוע בשר, הרי עמד טעם ההיתר בפני עצמו כל זמן שהוא מפליטו, ואחר כך מתערבים שני הטעמים, והוי שפיר נותן טעם בר נותן טעם. ותו דמשמע דטעמא הוי משום דאיכא ג' נותני טעם וקליש טובא, ואפילו הכי לא התירו זה אלא גבי בשר בחלב שזה מותר בפני עצמו וזה מותר בפני עצמו. וע"ש עוד.

ומכל שכן בנידון דידן שעל פי רוב יש עמהם מי סבון ואמה, וכן לכלוך השיריים, שאז המים שבכיוור הוו נותן טעם לפגם, והרי כבר כתב מרן בסי' צה, שאם נתנו אפר בתוך המים מותר להדיח כלי בשר בקדרה חולבת. וכן הסכימו רוב ככל האחרונים, כאשר ביארנו להלן בענין מדיח כלים חשמלי. ועיין בכה"ח (סי' צה אות נו) שהביא פוסקים רבים שפסקו בזה כדעת מרן, ובהם מרן החיד"א בשיווי ברכה (סק"ד), והחכמת אדם (כלל מה אות טו), וערוה"ש (אות כד). ועוד. גם הרב זב"צ (אות לח) כתב שכן המנהג במדינתנו ואין פוצה פה ומצפצף וכל פעם ששולקין הרבה ביצים ביחד נוהגים שכל הנשים מניחים

בתוך הכלים אפר, והיינו משום דחוששין שמא ימצא בה ביצה אחת שיש בה דם או אפרוח, ואם מניחים אפר אפילו אם נמצא בהם דם, שאר הביצים מותרים משום דטעם היוצא מן הביצה האסורה נפגמה ע"י האפר. וכן מורים ובאים רבים בכל יום. ע"כ. ואף דנותן טעם לפגם לכתחילה אסור, הני מילי כשתחלת הבליעה היא בטעם לשבח ואחר כך הבליעה נפגמת, אבל אם תחלת הבליעה היא טעם לפגם, בזה שרינן אף לכתחלה. ולפ"ז בנידון דידן מאחר ועל פי רוב הדחת הכלים נעשית באמצעות חומרי ניקוי שטעמם חריף ופגום, נמצא שהכיוור תחלת בליעתו היתה בטעם לפגם, ולכך שרינן.

סוף דבר העיקר להתיר להדיח בכיוור אחד כלי בשר וכלי חלב בזה אחר זה. אך ישראל קדושים וכבר פשט המנהג כיום לייחד כיוור אחד לבשר, ואחד לחלב. והוא גם מחשש שיערה רותחים על שיירים של בשר ושיירים של גבינה הנמצאים בכיוור, ויכשל באיסור בישול בשר בחלב. ואף שאינו בישול לצורך אכילה,

וגם הוא בישול אחר בישול, וגם אינו מתכוין לבשל, וגם הוא דרך עירוני שנחלקו בו הפוסקים אם עירוני מבשל או לא, מכל מקום ישראל קדושים ומחמירים בכל זה, כמו שמצינו שמחמירים לייחד מערכת כלים לבשר ומערכת כלים לחלב, גם בכלים שמשמשים בהם בכלי שלישי ובצונן. ואמנם בשו"ת מנח"י חלק ב' (סי' קי) כתב, דבודאי ראוי לכל מדקדק במעשיו שיהיה לו ב' כיוורים לבשר ולחלב, לכל אחד ואחד בפני עצמו, אולם למי שאי אפשר לו, צריך להזהר שלא להדיח הכלים בכיוור עצמו, רק בכלי גדול להדחה מיוחדת לבשר בפני עצמו ולחלב בפני עצמו, ואותו כלי גדול לא יניח בכיוור רק ע"י הפסק דף או דבר אחר, וינקה היטב הכיוור בין הדחת כלים של מין אחד לחבירו, ויהדר שהמים החמים היוצאים מהברז יזרמו ישר לכלי הגדול, ואז אפילו אם אחר כך ימצא פעם שכאשר יתמלא הכלי יזחלו לחוץ, ויתאספו המים מתחתיה, מחמת שתהיה נקב ההוצאה שבתחתית הכיוור סתום, לית לן בה. אבל לכתחילה ידקדק שהנקב שתחתיתו יהיה פתוח, שלא יתאספו

לא. מדיח כלים חשמלי, שמכניסים את כל הכלים לתוך המכונה, ולאחר שהמכונה נסגרת זורם על הכלים שטף מים רבים ורותחים המעורבים בחומרי ניקוי, ואחר כך נעשית שטיפה שניה במים נקיים ורותחים, אם מקפידים על כך שלא יכניסו לשם שיירי מאכל [קצת גדולים] בעין לתוך המכונה, ויש שם רק לכלוך ושומן שעל הצלחות והכפות, אפשר להשתמש במדיח כלים זה הן לכלי חלב והן לכלי בשר, בזה אחר זה. ואפילו בו ביום. אולם אם אין מקפידים בזה, ומכניסים לתוך מכונת המדיח כלים שיירי מאכל כמו חתיכות גדולות של בשר או פיצה, קשה להקל. [שיתכן וחתיכות אלה לא נפגמים בחומרי הניקוי המעורבים במים, וגם אין כאן נותן

המים מתחתית הכלי, וגם מהנכון שיגעיל הכיור ע"י עירווי מהמים החמים היוצאים מהברז, בין הדחת מין לחבירו. ע"ש. אתה הראת עד כמה החמיר הרב ע"ה בענין זה, ולפי המבואר לעיל יש לנו כמה טעמי טצדקי להקל בדבר, באופן שאירע לו להתארח איזה זמן בדירה שיש בה כיור אחד, דמותר לו להשתמש באותו כיור להדיח בו את כלי הבשר וכלי החלב, בזה אחר זה על כל פנים. וראה בחזון עובדיה פסח (עמוד עה, ורצז) שאף בכיור העשוי מחרסינה, די לערות עליו ורותחים כדי להשתמש בו לפסח. כי רוב תשמישו במים חמים שאין היד סולדת בהם, ובכהאי גוונא לא שייך

לומר שאינו יוצא מידי דופיו לעולם. ועוד, שתשמישו בשאר ימות השנה בזמן שהחמץ מותר, ולדעת רוה"פ חשיב היתרא בלע. ועוד יש לצרף דעת האומרים שדין עירווי ככלי שני, ועוד שרגילים להשתמש בו ע"י סבון ושאר דברים הפוגמים. ועל כל פנים לענין פסח נכון לערות ג' פעמים מים ורותחים בכיור, ואז בודאי שמותר להשתמש בו בפסח. ומה שכתב בשו"ת דברי מלכיאל חלק ג' (ס"י יג) שצריך הגעלה לכיור, לאו דוקא, שכיור שרוב בליעתו ע"י עירווי, סגי ליה בהכי, דכבולעו כך פולטו. ויש מחמירים לצפותו בנייר כסף בימי הפסח, וחומרא בעלמא היא. ע"כ.

טעם בר נותן טעם דהיתרא]. ומעיקר הדין יש מקום להקל בזה גם להדיח כלי בשר וכלי חלב ביחד, אך מהיות טוב היכא דאפשר יש להדיח כלי בשר לחוד וכלי חלב לחוד בה אחר זה. ובבתי מלון ומסעדות ציבוריים שקשה להשמר בזה, יש להצריך שיהיה להם ב' מדיחי כלים, אחד לבשר ואחד לחלב. (ז)

(ז) ילקוט"י או"ה ג' עמ' תפד.

מדיח כלים לבשר וחלב

מהמים המלוכלכים, וכל השומן והלכלוך הדק נשטף החוצה. ואם הצטבר לכלוך עבה יותר, הוא נעצר על גבי מסננת הנמצאת בתחתית המדיח, בפתח היציאה של המים, ונותר שם מבלי יכולת לעלות חזרה לחלל המדיח. ולאחר מכן נשטפים הכלים כמה וכמה פעמים במים נקיים, וכל שאריות מי הסבון יוצאות מהמכונה. והשטיפה האחרונה נעשית שוב במים חמים המתחממים ע"י הגוף חימום שבתחתית המדיח, ולכן בפתחת הדלת בתום השטיפה נמצאים הכלים נקיים ויבשים. ויש לדון אם מותר להשתמש במדיח כלים זה להדיח בו כלי בשר וכלי חלב. ויש לדון כאן מצד ד' ענינים:

א. אם יש לחוש כאן לאיסור "בישול" בשר וחלב אחר

והנה מדיח כלים פועל בדרך זו, שלאחר ניקוי הכלים מכל לכלוך, במיוחד גושים העלולים לגרו לסתימה במדיח, מניחין אתה כלים במדיח ע"ג מגש העשוי מרשת המאפשר ריוח בין כלי לכלי, ועם סגירת דלת המדיח והפעלתו נכנסים מים למדיח, וע"י פעולת שאיבה הם ניתזים בכח בכל חלל המדיח, בו בזמן יש במים אבקת סבון חריפה, ומי הסבון הללו שוטפים את הכלים המלוכלכים משיירי אוכל דקים ומהשומן הדבוק בהם. לאחר הצטברות די מים במדיח, מתחיל גוף חימום הקבוע בתחתית המדיח לחמם את מי הסבון עד לדרגת חום של כשבעים מעלות חום. פעולת ההתזה בחום זה נמשכת כעשרים דקות. ולאחר מכן המדיח מתרוקן

ב. יש לדון על המדיח עצמו, דלכאורה הוא בולע מהכלים ומשיירי המאכל שבתוכו, וממילא בעת שמדיח בו כלי בשר, מכונת המדיח נעשית לבשרי, ואם כן לכאורה לא יהיה ניתן להדיח כלי חלב לאחר מכן במכונת המדיח כלים.

ג. ועוד יש לדון מצד השטיפה הראשונה הנעשית עם חומרי ניקוי הפוגמים את טעם המים, האם די בחומרים אלה כדי שהתערובת תהיה בכלל נותן טעם לפגם, והאם חומרים אלה יכולים גם לפגום את שיירי המאכל שעל גבי המסננת ובצלחות.

ד. ועוד יש לדון על השטיפה השנייה הנעשית במים חמים נקיים, כאשר מכונת המדיח והכלים שבתוכו כבר בלעו טעם פגום בשטיפה הראשונה, אם השטיפה השנייה אוסרת בכל זאת, או לא.

והנה מרן בש"ע (סי' צה סעיף ג'): כתב: "קצרות של בשר שהודחו ביורה חולבת בחמין שהיד סולדת בהם, אפילו שניהם בני יומן מותר, משום דהוה ליה נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא. והוא שיאמר ברי לי שלא היה שום שומן דבוק

ששיירי אוכל מצטברים על המסננת שבתחתית המדיח. ולכאורה המדיח נחשב ככלי ראשון, שהרי גוף החימום נמצא בתוך המדיח ויש מדיח כלים שהגוף חימום נמצא גלוי בחלל המדיח, ויש כאלה שהגוף חימום מכוסה בתחתית המדיח]. אך אי נימא דחשיב כעירו מכלי ראשון אין בזה משום בישול בשר וחלב. ואמנם יש לדון בזה אחר שהבישול נעשה בתערובת חומרי ניקוי, ואין דרך בישול לבשל באופן כזה. והדבר דומה למי שמבשל בשר וחלב ושניהם פגומים מאכילה, דסתבר שאין בזה איסור בישול בשר וחלב, די"ל שאין זה בשר ואין זה חלב אחר שנפגמו מאכילה. ועדיין יש לעיין בזה. ואין להביא ראיה ממה שכתב הרמ"א בסי' פז, גבי אפר שבכירה, דהתם הבשר והגבינה כלים והולכים ע"י האש שבכירה. וראה מה שכתבנו לעיל בסי' פז הערה לא בדין המבשל בשר והחלב והמוצר כלה ונשרף, אם עובר משום בישול בשר וחלב באמצע התהליך כאשר טרם נשרף המאכל. אך בנ"ד מעיקרא הבישול נעשה בטעם לפגם.

הכתוב להגעיל כלי מדין, דהשתא יורה גדולה שאי אפשר להגעיל בתוך כלי אחר, היכי משתריא, הא אין במים ששים לבטל האיסור, ואי שיחזור ויגעילה בשנית, והלא המים הראשונים נעשו נבלה, וחוזרין ואוסרין. ע"ש. וכ"כ הרא"ש שם. וכ"ה בים של שלמה שם. ואי נימא דנתינת אפר פוגמת ושרי, שיתנו אפר לתוך מי ההגעלה, ויגעילו הכלים. ועל כרחך דנתינת אפר אינה מועילה. אולם יש לדחות, דכוונת התוס' להקשות מהא דציותה התורה להגעיל כלים, והיינו שההיתר הוא ע"י פליטת הבלוע מהקדרה בהגעלה זו, ואין ההיתר משום פגימת המים, אלא מפני הוצאת הבלוע, ומשום הכי לא השיבו התוס' מנתינת אפר במים. וכ"כ בשו"ת חכם צבי, דלטעמך הא איכא ראש ולענה שפוגמים, ועל כרחך שהתורה התירה מדין הגעלה ולא מדין נותן טעם לפגם. ודו"ק.

והנה הפר"ח שם אף שהעלה כדעת מרן הש"ע, מכל מקום כתב, שאין להקל בזה אלא בהפסד מרובה. וכן דעת הפמ"ג. ולדבריהם הכא שאינו בכלל הפסד מרובה, אין להקל. ובפרט לפי מה שכתב בדרכי

בהם. הג"ה, ויש אוסרים אפילו אין שומן וכו'. ע"ש. וטעם ההיתר משום, דכשאין שומן דבוק על הקדרות, הוה ליה נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא, שהבשר נתן טעם בכלי, והכלי נותן טעם בקדרה, וליכא לאיסור בעין. ולפ"ז בנ"ד שיש שמנונית על גב הצלחות, ואי אפשר שתמיד יהיה ששים במים כנגד השמנונית, לכאורה היה מקום לאסור להדיח כלי בשר וכלי חלב ביחד.

אולם מרן איירי כשמדיח הכלים במים רותחים, ואין שם חומרי ניקוי הפוגמים את המים, אבל בנ"ד הרי בשטיפה הראשונה מעורב שם חומרי ניקוי פגומים, הפסולים מאכילת חלב, והוא בכלל נותן טעם לפגם, וכבר נתבאר בש"ע (סי' צה סעיף ד') בזה"ל: "יראה לי שאם נתנו אפר במים חמין שביורה וכו' אף על פי שהשומן דבוק בהם, מותר, דע"י האפר הוא נותן טעם לפגם". ע"כ. ולפ"ז גם כאן יש להקל. ואמנם הש"ך (שם ס"ק כא) כתב, שאין הסבון פוגם אף שיש בו אפר. וגם הט"ז שם כתב להוכיח דלא כמרן, ממה שכתבו התוס' בחולין (ק:): דלכאורה היאך ציוה

ובספר חקקי לב, ועוד. והובאו דבריהם בשו"ת יבי"א.

ולפ"ז גם במדיח כלים חשמלי שהשטיפה הראשונה נעשית בתערובת חומרי ניקוי פגומים ביותר, וחומרים אלה גורמים שמכונת המדיח כלים, וכן הכלים שבתוכו, בולעים מהמים הרתוחים הפגומים, והוי תחלת בליעתן באיסור כשהוא נותן טעם לפגם, וממילא יהיה מותר להשתמש במדיח לכלי בשר ואחר כך בכלי חלב. ואמנם רבים נוהגים לשטוף כלים ופירות וירקות בחומרי ניקוי, ובודאי שאין חומרים אלה פוגמים את הפירות והירקות, וגם אינם משאירים טעם פגום על דפנות הכלים, דחילוק יש בין שטיפה בחומרי ניקוי אלה, נכגון אמה ואקנומיקה], לבין חומרי ניקוי הנמצאים במכונת המדיח כלים, שהוא בתערובת חומרים כימיים חריפים המעורבים במים רותחים, וע"י תערובת החומרים במים רותחים, יש בכוחם לפגום את שיירי המאכל [כשאינן שם חתיכות קטנות ממש], ופליטת הכלים.

ואף דקיימא לן (עבודה זרה עו.) נותן טעם לפגם אסור לכתחלה,

תשובה (סי' צה סק"ד) בשם הרב יד יהודה (בפירוש הארוך ס"ק לג, ובקצר ס"ק לו), שבדק אם במציאות אכן המים נפגמים בנתינת האפר, ומצא שאכן אי אפשר לשתות מים חמים שמעורב בהם אפר, אך אם נסנן את האפר ונסירו מהמים, המים יחזרו ראויים לשתיה, שאינם נפגמים מצד עצמם, אלא מכח תערובת האפר שבתוכם. ולכן העלה שם כדעת הש"ך והט"ז, ודלא כמרן הב"י. ועיין בחכמת אדם (כלל מה אות יז) שכתב לחלק בין אם האפר נתבשל עם המים, דבזה האפר פוגם המים, לבין אם האפר נתערב במים החמים, שאז אין האפר פוגם את גוף המים.

אולם כבר כתב ביד אפרים, שבדורות שלנו שהסבון פגום ביותר, ונפסל אף מאכילת כלב, מודים הש"ך והט"ז דהוי נותן טעם לפגם ושרי, שהסבון שלנו פגום יותר מהדורות הקודמים. וכן עלתה הסכמת האחרונים שהעיקר כדברי מרן הש"ע הנז', וכן כתבו: הרב מנחת יעקב, והרב צמח צדק, ובשו"ת חכם צבי, ובספר בית יהודה עייאש, ובכנה"ג, ומרן החיד"א, ובשו"ת שאגת אריה,

גזרין קדרה שאינה בת יומא אטו בת יומא, דיש לחוש שמא ישתמש בקדרה בת יומא. אבל אם תחלת הבליעה היתה בנטל"פ לא החמירו חכמים, דבזה ליכא הגזרה, שאינו דבר המצוי ושכית, וכל היכא שאינו שכית לא גזרו חכמים. ועיין בריטב"א (פסחים ל:): "ג"כ הקשה, דהיאך אפשר לנו לידע כמה ישהה שם הכלי עד שיפלוט האיסור כולו, ואפילו תאמר שיפלטנו לאלתר, מכל מקום הא בלע ליה לאלתר להאי איסורא דפלט. וכל שכן היורה שאנו מגעילין לתוכה שהיא אסורה, וכל מה שנגעל בתוכה פליט דידה ובלע איסור דידה. ויש שהיו אומרים דבין כלי גוים ובין כלי הפסח, אפשר להגעיל אפילו בתוך כלי איסור, אחר קינוח יפה, ובלבד שלא תהיה היורה ולא הכלים בני יומן, דהא פלטי איסורא שבלעי בעודו משובח. ואע"ג דהדר בלעי, לית לן בה, דלא אסרו חכמים כלים שאינן בני יומן אלא שבלעו האיסור בעודו מושבת, וזה האיסור שבו לעים פגום הוא. ע"כ. וראה עוד בשו"ת הרא"ש (כלל יט ס"ו).

ואפשר להוסיף, דגזרת חכמים היתה על כלי שאינו בן

דגזרו קדרה שאינה בת יומא אטו קדרה בת יומא, ורק בדיעבד נותן טעם לפגם מותר, מכל מקום כל זה אם הבליעה היתה בטעם לשבח, ואחר כך נפגם, וכמו קדרה בת יומא שבלעה איסור בטעם לשבח ואחר כך עבר עליה מעת לעת והטעם שבתוכה נפגם, דבזה אסור לכתחלה גם כשהוא טעם לפגם, אבל אם תחלת הבליעה היתה בטעם לפגם, וכמו בנ"ד שכלי המדיח בולע תחלת בליעתו מהכלים בטעם לפגם, בזה נותן טעם לפגם שרי אף לכתחלה, וכמו שביאר כן הרשב"א בתורת הבית גבי כל הגעלת כלים שאינן בני יומן, דמהני ההגעלה אף דליכא ששים במים כנגד הכלי, משום דבכלי שאינו בן יומו מה שבלוע בתוכו נעשה טעם לפגם, וטעם פגום יוצא לתוך המים, ואף אם הטעם חוזר ונבלע בכלי, הרי תחלת בליעת האיסור הוא בטעם לפגם, ובזה שרינן אף לכתחלה נותן טעם לפגם. דבזה לא גזרו חכמים.

ואפשר ליתן טעם לזה, דמה שאסור טעם לפגם לכתחלה הוא רק מדרבנן, וי"ל דלא החמירו חכמים אלא כשתחלת הבליעה היתה טעם לשבח, ובזה

אכילה, ואין כאן הנאה מבשר וחלב, כיון שאינו נהנה מגוף האיסור רק מהאפר. ובפולתי ובצמח צדק העירו, דמה מקום יש לחומרא זו, הרי הבשר והחלב עם האפר נעשה טעמו טעם לפגם. ותירץ במטה יהונתן אליבא דהרמב"ם, דהתר נותן טעם לפגם מן התורה הוי משום שאין זה כדרך הנאתו, אבל לאסור בשר וחלב חייב מן התורה אף שלא כדרך הנאתו, כדמוכח בפסחים (כו.), ועל כן בשר וחלב אסור בנותן טעם לפגם. אולם כבר כתבנו לעיל בשם כמה אחרונים, ובהם הגאון מליסא בחוות דעת, שכתבו, דדוקא אם עירב דבר מר בבשר וחלב, שהבשר והחלב היה טעמם טוב, וע"י שעירב בהם דבר מר פגם את הטעם. אבל אם גוף הבשר והחלב טעמם פגום מעיקרא, כמו בכלי שאינו בן יומו, או כשיש תערובת חומרי ניקוי, בזה גם בבשר וחלב מקילין בנותן טעם לפגם. וכ"כ בשאגת אריה, ובחק"ל.

גם בערוה"ש (סי' פז סעיף גי) כתב, דאף על פי שכתבנו דבבשר וחלב אסור אף אם נתנו בהם ראש ולענה המרים, זהו כשכבר נעשה בשר וחלב, אבל לעשות בבשר

יומו אטו כלי בן יומו שהוא דבר המצוי, אבל במדיח כלים חשמלי הרי על פי רוב אין מדיח כלים שהשימוש בו יהיה בתחלה בטעם לשבח כמו שאר קדרות, אלא מעיקרא הטעם הנבלע במדיח כלים הוא טעם לפגם, ובזה לא מצינו גזרת חכמים.

ואף על פי ש"א שנותן טעם לפגם בבשר וחלב אסור, שהרי לא נאמר בתורה לשון אכילה לגבי בשר וחלב, אלא לשון לא תבשל, ומטעם זה פסק הרמב"ם שאם עירב דבר מר בבשר וחלב ואכלו, חייב. וכבר הזכרנו מה שכתב במטה יהונתן, דשאני בשר וחלב משאר איסורים לענין טעם לפגם. והוכיח כן ממה שכתב הרמ"א (סי' פז סעיף ו') בכלי שעושים בו מים חמים לחפיפת הראש, אין להשתמש בו, דעושין אותה מאפר שעל הכירה, ורגילות להתערב שם בשר וחלב וכו'. ובדיעבד אין לחוש בכל זה, ואף לכתחלה אין בזה אלא חומרות בעלמא, והמיקל לא הפסיד. וע"ש בש"ך (סק"כ) שהקשה, דאמאי הוי חומרא בעלמא הרי יש כאן תערובת בשר וחלב האסורה גם בהנאה. ותירץ, דחפיפת הראש אינה דבר

וחלב ע"י דברים הפוגמים, זה לא שמענו, ודינו ככל האיסורים דנותן טעם לפגם מותר.

ואמנם יש לדון במדיח כלים, מכח השטיפה השניה, שהיא במים רותחים ונקיים בלי שום תערובת של חומרי ניקוי. והנה י"ל דכיון שבשטיפה הראשונה המים היו פגומים מכח חומרי הניקוי המעורבים במים, ממילא כל מה שבלוע בכלים שבתוך המדיח, וכן מכונת המדיח כלים עצמה, הכל נעשה טעם פגום. ואי נימא שהמים של השטיפה השניה מוליכה את הטעם הפגום, יש להקל בזה משום דהוי נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא, שהכלי נתן טעם במים, והמים בכלי. ואין כאן טעם ישיר מהבשר או מהחלב. וכבר כתבנו בכמה דוכתי שדעת מרן הש"ע (סי' צה סעיף ה') דנותן טעם בר נותן טעם דהיתרא שרי אף לכתחלה. ואפילו לדעת הרמ"א שאסור לגרום לכתחלה לנותן טעם בר נותן טעם דהיתרא, ורק בדיעבד יש להתיר, מכל מקום בני"ד שאינו כלי ראשון ממש, אלא עירוני ככלי ראשון נהיינו, דבתחתית המדיח מקום הגוף חימום יתכן וייחשב ככלי ראשון, אבל

המים החמים היוצאים מהצינור בורם חזק, הם בכלל עירוני מכלי ראשון שאינו אוסר אלא כדי קליפה, בזה יודה הרמ"א להתיר נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא אף לכתחלה. ובודאי שיש ששים במים כנגד הקליפה, וכדמוכח ברמ"א בהג"ה (סי' צה סעיף ג') שאם עירו רותחים על כלי בשר וחלב ביחד, אף שיש שם שומן מותר, שאין עירוני ככלי ראשון ממש שיעשה שיבלעו זה מזה. ואף שהש"ך ועוד אחרונים שם כתבו לחלוק על הרמ"א, הוא כשיש שם שומן, וכן כשמערה על כלי הבשר וכלי החלב ביחד, אבל בזה אחר זה יודו שמוותר. נאמנם גם אם נחשיב את כל שבמדיח כלים ככלי ראשון ממש ולא כעירוני, לפי הטעמים המבוארים להלן בשם האג"מ, ג"כ יש להקל. וראה להלן.

ועוד יש לצרף כאן סברת המהרש"ך חלק א' (סי' עז) דסבירא ליה דפליטת כלים אינה מתורת ודאי, אלא מתורת ספק. ושם דן בענין ספק טריפה שנתבשלה ונאכלה, מה דין הכלים, וכתב, דלא מבעיא למאן דאמר טעם כעיקר דרבנן שיש להקל להכשירם בלא הגעלה, דהא קיימא לן ספד"ר לקולא, אלא אפילו למאן דאמר

ב. ועוד, שהטעם הבלוע בכלים היוצא לתוך המים, הוא טעם קלוש, משום דהוי נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא.

ג. ועוד, דגוף המכונה אינה נאסרת מבליעת שיירי המאכל, אחר שהמים הם הרבה יותר מששים כנגד השומן, וממילא המכונה אינה נאסרת כלל.

ד. ועוד, שדין המים הרותחים שבמכונה הם כדין כלי שני, אחר שהמים באים לשם ממקור אחר. [חלק ג' מיו"ד סי' י].

ה. ועוד דיש להסתפק אם חום המים מגיע ליד סולדת בו. [שם סי' יג].

ואמנם כתב שם, שלא ישתמש באותם המים, אלא יוציא את המים שהודחו בהם הכלים, ולהדחה החדשה ישתמש במים אחרים. [כפי שכן הוא המציאות]. וכן מן הראוי שידיח את המדיח כלים במים אחרים רותחים, קודם שטיפת הכלים, והוי כעין הכשר. וכן יש להחליף את המגשים בין הדחת כלי הבשר לכלי החלב. וכל זה אם יש לו פנאי לזה. והטעם שהצריך להחליף את המגשים היינו משום שמצוי שנשאר שם לכלוך בעין,

טעם כעיקר דאורייתא מכל מקום יש להתיר מטעם ס"ס, שמא לא היתה טריפה, ושמא לא יתן הכלי טעם בתבשיל ההיתר שמתבשל בו. ואף על פי שהרשב"א (חולין צו:) כתב, שבקדרה שבלעה מאיסור תורה יש לשער בדידה ולא במאי דנפיק מינה, ונראה מדבריו שאין להקל באיסור הבלוע בכלי מטעם שנאמר שמא לא יתן טעם בתבשיל, י"ל דהיינו דוקא באיסור ודאי, אבל בספק איסור יש להקל. והובא בכנה"ג (סי' מד הגב"י אות יט). וראה מה שהאריך בזה בשו"ת יבי"א חלק חי (חיו"ד סי' ד). ועיין עוד במה שכתבנו בזה באיסור והיתר מהדורא קמא (תשמ"ז) בריש הלכות תערובות. ע"ש

והנה הגר"מ פיינשטיין כתב בנ"ד כמה תשובות להיתר, ובהם בשו"ת אג"מ אורח חיים חלק א' סי' קד, וחיו"ד חלק ב' סי' כח-כט, ובחיו"ד חלק ג' סי' י-יא, ובחאו"ח חלק ג' סי' נח. ע"ש. ועיקר נימוקיו להיתר הם כדלהלן:

א. דמסתמא יש ששים במים החמים כנגד השומן הדבוק בצלחות והכוסות שבתוך המדיח כלים.

המים שבמכונה מתחממים בתוך המכונה ע"י גופי חימום הנמצאים שם, ואינם באים לשם כשהם חמים.

ג. במה שהסתפק אם חום המים

מגיע ליד סולדת בו, הנה גם בזה

המציאות כיום אינה כן, אלא חום

המים מגיע לשבעים או שמונים

מעלות חום. ומ"מ לדינא יש לתפוס

שאם מקפיד שלא להכניס למדיח

חתיכות גדולות קצת של בשר או

של פיצה, באופן שיש לתלות

שחומרי הניקוי יפגמו את השומן

הדבוק שם, יש להקל בזה להדיח

באותה מכונה כלי בשר וכלי חלב

בזה אחר זה. ואמנם אם יתנו לשם

חתיכות קצת גדולות נדבר שאינו מצוי

במדיח כלים ביתי מפני החשש שיגרום

לסתימה בצינורות הניקוז של המדיח יש

לחוש שמא חומרי הניקוי אין

בכוחם לפגום את השיירים, וגם

אחר השטיפה הראשונה עם חומרי

הניקוי, כאשר באה השטיפה השניה

במים רותחים נקיים, חוזרים אותם

שיירים גדולים ונעשים ראויים

לאכילת חלב, וממילא יש לחוש

לאסור מצד שיריים אלה, לכן כתבנו

להקל בזה רק באופן שלא מכניס

למכונה חתיכות קצת גדולות באופן

שלא יפגמו ע"י חומרי הניקוי.

ואין הדרך לבדוק אחר זה, ולכן אף אם יבדוק שם, יש לחוש שישכח, כהא דסי' צב סעיף ב', דאסרינן בכהאי גוונא.

ובתשובה אחרת (בחלק יו"ד חלק ג' סי'

יא, שנת תשכ"ה) לענין

מדיח כלים במוסד ציבורי התנה

שיסיר את כל שיירי המאכל באופן

שלא יהיה שם שיירי מאכל בעין

כלל, ונשאר רק מה שדבוק

מהלחלוחית והשומן הדבוק בכלים.

אולם כבר העירו על דבריו בכמה

נקודות:

א. במה שתפס בפשיטות וחזר ע"ז

כמה פעמים, דיש במים ששים

וכו', אין זה במציאות, שהרי המים

הולכים ומתמעטים במהלך ההדחה

ומתנקזים לחוץ, וממילא יש שלב

מסויים שאין שיעור ששים במים

כנגד השיריים הנדבקים ברשת. ואף

שיש במדיח כשמונה עד עשרה

ליטר מים, וצריך כמאה או מאה

וחמשים גרם בשר כדי לאסור, וזה

הרי אינו מצוי כלל, מ"מ כשהמים

מתמעטים והפסולת קיימת, יש

חשש שלא יהיה ששים בהדחה

השניה שהיא במים נקיים.

ב. במה שכתב דחשיב ככלי שני,

כיום המציאות אינה כן, אלא

מפתחות

מהלכות ומנהגי ט"ו בשבט

- כא** למאי נפ"מ שט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות
כב פירות האילנות נידונים בעצרת ולא בט"ו בשבט
כג איסור תענית בט"ו בשבט
כו תענית דיבור בט"ו בשבט בישיבת "פורת יוסף"
כח בחשיבות תענית דיבור
לג אם החתן מתענה בט"ו בשבט ובט"ו באב
לד אמירת וידוי בט"ו בשבט
לו לימוד בליל ט"ו בשבט
לז נוהגים לעטר את השלחן בליל ט"ו בשבט בפירות שנשתבחה בהם א"י
לט ברכה אחרונה על מאכלים ומשקים ששתה סמוך לסעודה
מה אימתי ראוי לברך על הפירות בט"ו בשבט שחל בשבת
נב להביא לשלחן את פירות ט"ו בשבת אחרי ברכת המזון
נד לחזק את בעלי התשובה בתחלת דרכם בעניני כשרות המזון
נה **דיני קדימה בברכות**
נה להקדים מין שבעה בברכותיהם שוות, ואם חביב קודם
נו סדר הקדימה בליל ט"ו בשבט
נח אם יש לפניו פירות ממין שבעה, ופר"ח שאינו ממין שבעה
נט משפט הקדימה בברכות אינו אלא לכתחלה ולא לעכב בדיעבד
סב דיני קדימה בשבעת המינים ודין מעשה קדרה
סג אם ברכת הגפן קודמת לברכת העץ על תמרים
סה להקדים מין האדמה למין העץ אף בשבעת המינים

הביאו לפניו פירות עץ ודבר שברכתו שהכל..... סו

דיני קדימה בשבעת המינים ודין מעשה קדרה..... סז

קצת מהלכות ערלה..... סח

דין מנין שנות ערלה..... סח

פירות שחנטו בשנה הרביעית קודם ט"ו בשבט..... עא

נסתפק אם הנטיעה שנטע היתה קודם ט"ז באב..... עג

איסור ערלה אינו נוהג בכל מין ירק..... עז

הפלפל הירוק החריף דין ירק יש לו, ואין דין ערלה נוהג בו..... פא

פירות הנמצאים בשוק, מותר לקנותם, ולא לחוש דשמא ערלה הם..... פד

פירות ערלה שיש בהם ריח טוב, מותר מן הדין להריח בהם..... צג

הורד וההדס אין בהם דין ערלה שאינם עץ מאכל..... צו

קצת מהלכות נטע רבעי..... ק

הפירות שחנטו בשנה הרביעית אחר ט"ו בשבט, נקראים "נטע רבעי"..... ק

לפני הפדיון יברך: "בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון רבעי"..... קו

הפרוטה שחילל עליה את הפירות ישחקנה ויאבדנה מן העולם..... קז

קצת מהלכות תרומות ומעשרות..... קט

אין לעשר מירקות שנלקטו לפני ר"ה על ירקות שנלקטו לאחר ר"ה..... קט

ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות, לענין מעשרות..... קטו

אין תורמין מפירות שנה זו על פירות שנה שעברה..... קטז

כל דין תרומות ומעשרות בזמן הזה אינו אלא מדרבנן..... קיט

פירות וירקות שגדלו בקרקע של גוי..... קכד

ענבים הנמכרים בשוק ע"י גוים, אשר גדלו בקרקע שלהם..... קכז

לא מועיל לומר "שהכל יחול כמו שכתוב בנוסח" - הערה ע"ד החזון איש... קלא

בענין - חומר איסור מאכלות אסורות..... קלד

קונטרס כשרות המטבח המודרני

קצת מהלכות טריפות..... קסג

סימו סו - דברים האסורים משום דם..... קסד

סימו עג - דיני צליית הכבד..... קע

אבקת חלב של נכרי..... קעז

אבקת חלב עכו"ם בשוקולד ובמעדנים..... קפ

מיני מתיקה בלי הכשר - היתר הגילאטין..... קפד

תשובה על דברי ה"אור לציון" בענין הגילאטין..... קפו

"מטרנה" מחוץ לארץ..... קפז

אם יש דין בישולי גויים בדבש שלהם ודבש של גויים..... קצב

בישולי גויים בעוגיות "בורקס" בהכשר הבד"ץ..... קצד

בישולי עכו"ם במאכל בן דרוסאי..... קצז

אבקת תפוח אדמה מרוסק..... רד

אם מותר לאכול טווט..... רה

הלכות תולעים..... רו

חומר איסור אכילת תולעים..... רו

אזהרת האחרונים מאיסור תולעים..... רח

תולעים בעלי חסא הירוקים בגידול רגיל..... ריא

תולעים הנמצאים בפירות..... רטו

תולעים הנמצאים בירקות..... רכ

אם ניתן לסמוך על בדיקה בעלי הכרוב..... רכא

"פלאפל" העשוי מחומוס שלא נבדק מתולעים..... רכז

אם תולעים המתהווים בתלוש חשיבי בריה..... רכו

דין בריה שנתרסקה..... רכח

ביטול איטור לכתחלה - בטחינת החומוט..... רכט

גדר "דיעבד"..... רלא

תולעים שבעלי נענע..... רלד

תולעים הנמצאים בקמח..... רלה

תולעים בבשר-בדגים..... רלז

תולעים בגבינה..... רלח

לשטוף כלים בחומרי ניקוי פגומים - שיש בהם תערובת איטור..... רלט

"אחשביה" בתערובת איפור..... רמ

מהלכות בשר בחלב - דיני בישול בשר בחלב..... רמ

שימוש במיקרו-גל לענין בשר וחלב ופסח..... רנב

אם צריך ב' כיוורים לבשר ולחלב..... רסג

מדיח כלים לבשר וחלב..... רסח

